

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

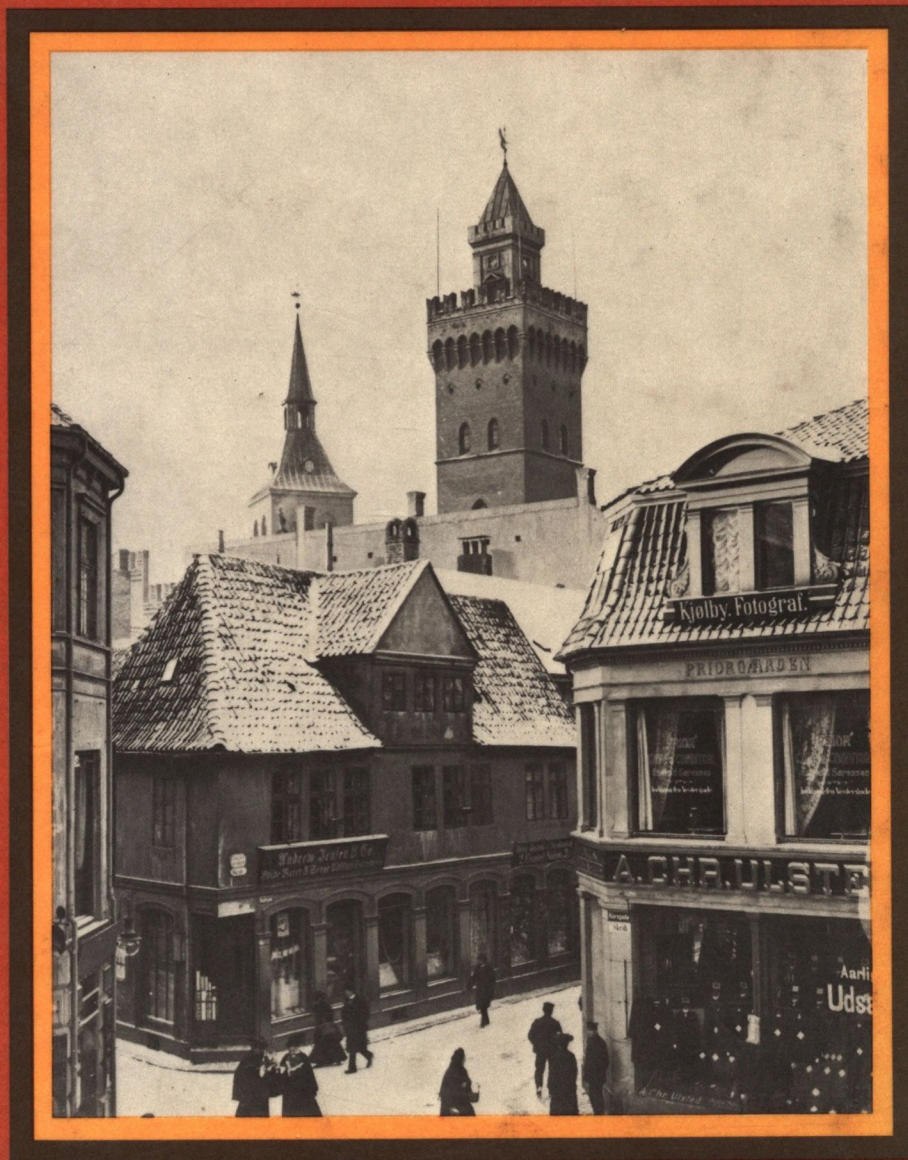
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Ak, hvor forandret

30
ERINDRINGER
OM LIVET
I DET GAMLE
ODENSE

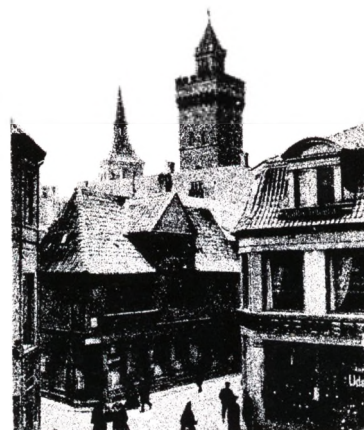

UDGIVET AF
ODENSE KOMMUNE

ODENSE CENTRALBIBLIOTEK
LOKALHISTORISK AFDELING

Ak, hvor forandret

Ak, hvor forandret

*30 erindringer
om livet i det
gamle Odense*

Redigeret af Kurt Dahl Christiansen
og Jørgen Thomsen

UDGIVET AF ODENSE KOMMUNE
Odense Centralbibliotek, Lokalhistorisk Afdeling

I kommission hos Odense Universitetsforlag

Ak, hvor forandret

30 erindringer om livet i det gamle Odense

© Forfatterne 1983

ISBN 87 7492 416 8

Den typografiske tilrettelægning er foretaget af Kurt Dahl Christiansen og Jørgen Thomsen samt Erik Kirkegaard.

Omslag: Poul Jeppesen.

Omslagsbilledet viser krydset

Vestergade-Skomagerstræde-Korsgade-Nørregade.

Billedet er taget ca. 1905 og er udlånt af Møntergården.

Bogen er sat med Century Schoolbook og

trykt af OAB-Tryk, Odense.

Indbindingen er foretaget af J. P. Møllers Bogbinderi, Haderslev.

4. oplag 1987.

Rettelser til 3. oplag:

På billedet side 42 ses ejendommen Vindegade 9. I billedteksten oplyses det, at huset nu er revet ned. Dette er ikke rigtigt.

Billedet på side 67 er taget omkring 1929 og ikke som anført omkring 1912, og billedet på side 180 kan tidligst stamme fra slutningen af 1930'erne. Den uniform, politifolkene på billedet er iklædt, anvendtes nemlig ikke omkring 1929, men først efter gennemførelsen af en ny politilov 1937.

Indholdsfortegnelse

Forord	7	Fra Skibhuskvarteret til Jernbanegades skole	
Indledning	9	<i>Af Helge Jøhnk</i>	109
Gadedrenge i Skt. Jørgens Gade		Min gymnastiklærer var veteran fra 1864	
<i>Af Svend Ovesen</i>	13	<i>Af Poul Jørgensen</i>	115
Med vor far til marked i byen		På eventyr i etatsrådets have	
<i>Af Svend Frederiksen</i>	19	<i>Af Ester Marie Lorenzen</i>	125
En gammel købmandsgård i Overgade		Visitkortene i sølvbakken	
<i>Af Agnes Philipsen</i>	25	<i>Af Karen Müller</i>	133
Med trækvogn gennem byens gader		På torvetur med mor	
<i>Af Jens S. Carell</i>	29	<i>Af Harriet Ohrhammer Madsen</i>	137
Hverdag i Dronningensgade		Cirkus i Kræmmermarken	
<i>Af Herman Rasmussen</i>	33	<i>Af Karl Gustav Olsen</i>	143
Et lille hus i Vindegade		Et malerværksted i Nedergade	
<i>Af H. V. Nielsen</i>	41	<i>Af J. Robert Wistrup</i>	147
Et hjem i Odinsgade		Jeg pillede klude på Dronningens Asyl	
<i>Af Edel Brønsro</i>	49	<i>Af Betty Nielsen</i>	155
En muldreng fra glasværkskvarteret		Spisebilletter og kagepakker	
<i>Af Arthur Grau</i>	57	<i>Af Olav Kvinesdal</i>	161
Med dagvognen til Sprattenborg		Når Bolbro-drengene satte drager op	
<i>Af Siegfred Lundgaard</i>	67	<i>Af Hans Th. Larsen</i>	165
Fra Ørstedsgade til skolen i Holsedore		48 familier, 84 børn – og otte lokummer	
<i>Af Carla Frederiksen</i>	71	<i>Af Hans Jeppesen</i>	169
Pigeskolerne i Klaregade og Overgade		Lærling på Allerups jernstøberi og maskinfabrik	
<i>Af Gerda Lauritsen</i>	75	<i>Af Gustav Lindstrøm</i>	177
Alt, hvad vi ejede, kunne være på en trækvogn		På stålskibsværftet i 30erne	
<i>Af Gunhild Marie Nielsen</i>	79	<i>Af Kjeld Sørensen</i>	183
Blandt bisser og gøglere på Sortebrødre Torv		Med sporvognen til Fruens Bøge	
<i>Af Harriet Jensen</i>	85	<i>Af Svend Thomsen</i>	187
Når natmændene kom gennem soveværelset		En søndagsudflugt til Stige ø	
<i>Af Edelhart Holm</i>	91	<i>Af Poul V. Nielsen</i>	193
En skibshandel på Nørrebro		Billedfortegnelse	196
<i>Af Ebba Lauritzen</i>	99	Forfatterliste	196

Forord

I 1988 kan Odense fejre, at det er 1000 år siden, byen første gang er nævnt i et historisk dokument. Byrådet har derfor besluttet at udgive en samlet skildring af byens historie fra de ældste tider og frem til vore dage, bygget på de nyeste forskningsresultater. Fire af værkets ti bind er allerede udkommet.

Hvad angår byens nyere historie, er vi så heldige stadig at have mange af aktørerne blandt os. Derfor bad jeg i 1978 alle pensionister i Odense om at nedskrive deres erindringer om livet i den gamle by og sende manuskripterne til Odense Centralbibliotek, Lokalthistorisk Afdeling. Og i løbet af nogle måneder kom der en sand strøm af livshistorier dertil.

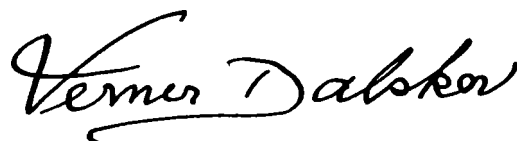
Et udvalg af disse beretninger er nu foretaget og udgives hermed som en slags supplement til byhistorieværket.

Odense, marts 1983

Med erindringerne er det, som om der kommer liv i de gamle huse og gader, vi ser på billederne fra dengang. Bogen skal således tjene til at fastholde nogle odenseaneres erindringer om deres barndoms og ungdoms by i årene fra århundredskiftet og til den tyske besættelse i 1940.

Af økonomiske grunde udgør det offentliggjorte materiale kun en brøkdel af det, der blev indleveret i forbindelse med erindringsindsamlingen, men beretningerne som helhed vil blive stillet til rådighed for de historikere, der skal skrive byhistorieværkets bind om vort århundrede.

Bogen skal dels ses som byens tak til de mange, der deltog i erindringsindsamlingen, og dels være en opfordring til vore ældre medborgere om også i fremtiden at hjælpe historikerne ved at nedskrive, hvad de kan huske om livet i byen i en svunden tid.

BORGMESTER

Indledning

»Så styrkes slægtens marv hos barn og mand
ved folkets arv af dybe, stærke minder«.

Jeppé Aakhjær, 1916

Ret snart efter at redaktionsarbejdet med tibindsværket Odense bys historie var påbegyndt, stod det redaktionen klart, at det ville være ønskeligt at søge at inddrage byens borgere og tidligere odenseanere i arbejdet med at skrive byens historie. Resultatet af drøftelserne i redaktionen og med repræsentanter for Odense kommune blev, at borgmester Verner Dalskov i december 1978 udsendte en opfordring til alle pensionister i Odense kommune, hvori det bl.a. hed:

»Byen har i Deres levetid gennemgået en rivende udvikling, og det samme gælder de vilkår, kommunens indbyggere har levet og lever under. For at fastholde noget om, hvordan befolkningen dengang boede, levede og oplevede dagligdagen, vil det derfor være værdifuldt, hvis så mange af kommunens ældre som muligt nedskriver deres erindringer herom. Det opfordres De hermed til.

Der kan være meget at fortælle om. For eksempel vil det være interessant at høre om Deres liv og oplevelser under de to verdenskrige og under krisen i 1930'erne, men også mere »normale« perioder vil det være af betydning at kunne læse Deres erindringer om. Både skole- og hjemmeliv, boligforhold, vilkårene for dem, der arbejdede, ligesom for dem, der gik ledige, fritidslivet – ja, næsten alt vil det være af interesse at få nedskrevet noget om, mens det endnu huskes – ligegyldigt om det nu er for det gode eller for det onde«.

Også ikke-pensionister var velkomne til at indsende manuskripter.

For at fremme interessen for indsamlingen besluttedes det med byrådets godkendelse at anvende 10.000 kr. af det beløb, Odense byråd havde bevilget til byhistorieværket, til præmier for de bedste manuskripter.

Ved fristens udløb den 1. maj 1979 var der indkommet godt 250 besvarelser. Erindringsmanuskripterne var af

meget vekslende omfang, lige fra en enkelt oplysning i et brev på en side og op til flere hundrede tætskrevne ark.

Et udvalg bestående af afdelingsbibliotekar Vibeke Brandt, professor Tage Kaarsted, redaktør Bent Rasmussen, redaktionssekretær Jørgen Thomsen og stadsbibliotekar Carsten Tofte gennemgik de indkomne bidrag, og ved en reception i november 1979 kunne de 10 præmier à 1.000 kr. uddeles.

Hensigten med at indsamle erindringerne havde først og fremmest været, at man ville hjælpe de historikere, der skulle skrive byhistoriebindene om vort århundrede, med materiale, der kunne give deres skildring liv og kolorit.

Det stod imidlertid klart for bedømmelsesudvalget, at en meget lang række af de indkomne bidrag i sig selv var egnede til udgivelse, og da der i 1982 viste sig arbejdsmæssig og økonomisk mulighed for det, blev denne bog til.

Allerede i 1981 var et enkelt af de indkomne bidrag blevet trykt. Et lokalt firma, Odense Reproduktion, påtog sig at udgive Kylie Topps erindringer om sin barndom i Odense 1904-20, suppleret bl.a. med faderens velbevarede farvebilleder fra årene omkring 1. verdenskrig (*Dengang i Odense. Min barndoms by i ord og billeder*, 126 sider, i kommissionen hos Odense Universitetsforlag 1981, 2. oplag 1982).

I slutningen af 1982 blev der endvidere truffet aftale med et andet lokalt firma, nemlig OAB Tryk, Odense, der tilbød at udgive et større uddrag af frisørmester Kai P. Andersens bidrag til erindringsindsamlingen. Bogen vil udkomme senere i 1983 (*Trolldmandens lærling*, i kommission hos Odense Universitetsforlag 1983).

Redaktionsarbejdet blev på afgørende måde lettet ved denne imødekommenhed fra lokale firmaers side, idet det nu ikke længere var nødvendigt i denne bog at med-

tage uddrag af de to nævnte større bidrag til erindringsindsamlingen. De økonomiske rammer for arbejdet til lod os herefter at udvælge udsnit af 30 manuskripter til offentliggørelse.

Udvælgelsen var *meget* vanskelig og tidkrævende. Først og fremmest var det nødvendigt at give bogen en tidsmæssig ramme, og det besluttedes her at sætte skel ved år 1900 og ved den tyske besættelse i 1940. Af naturlige grunde er der nu kun få tilbage, der husker de to første årtier af vort århundrede, og det er derfor af stor betydning at vise prøver på, hvad der endnu i 1979 kunne fortælles om denne periode i byens liv. Da samtidig tyngdepunkterne i de indkomne bidrag lå i den nævnte periode, forekom afgrænsningen rimelig.

Ved udvælgelsen har vi endvidere søgt at lægge vægt på at skildre livet i så mange bydele som muligt. Rækkefølgen af de enkelte bidrag skulle muliggøre læseren at »besøge« forskellige kvarterer i byen gennem et par erindringer eller mere. Vi har samtidig søgt at få repræsenteret erindringer fra så mange forskellige sociale lag som muligt. Endelig har det spillet en rolle ved udvælgelsen, om forfatterne beskriver deres *egen* historie – at vi ikke blot bliver ført omkring i byen, som den var dengang, men at de personer, som fortæller, også *selv* er med. Der ved har vi tilstræbt, at bogen på én gang skulle blive byhistorie og livshistorier.

Der kan være grund til at understrege, at arbejdet på ingen måde har været spildt for de bidragydere, der ikke er repræsenteret i dette udvalg. Beretningerne som helhed stilles nemlig som oprindelig planlagt til rådighed for de historikere, der skal skrive byhistorieværkets bind om vort århundrede, og indsamlingen af erindringer om livet i det gamle Odense fortsætter da også. Lokalhistorisk Afdeling er meget interesseret i at modtage yderligere manuskripter – eller at låne dem til kopiering.

Ved redaktionen har vi lagt vægt på at lade fortællerne komme til orde i deres eget sprog. Retskrivningen er dog normaliseret, og kun hvor der har været åbenbare sproglige eller indholdsmæssige fejl er disse blevet rettet. Da materialet i sin tid blev indleveret til Lokalhistorisk Afdeling, blev det af diskretionsmæssige grunde lovet

bidragyderne, at erindringerne ikke ville være offentligt tilgængelige i de første 25 år. Vi har derfor i hvert enkelt tilfælde indhentet forfatternes – eller deres arvingers – tilladelse til nu at trykke et uddrag. De pågældende har godkendt uddragene i den formulering, der kan læses i denne bog. Dog nåede seks af de 30 forfattere desværre ikke at se bogen komme til verden, som det fremgår af forfatterlisten side 196.

Er erindringsmanuskripterne nu kun nostalgiske tilbageblik? Erindringer har naturligvis en begrænsning: det er ikke byen, som den *var* dengang, vi har foran os, men derimod byen, som fortællerne *husker* den. Det kan ofte være noget ganske andet. Vi kender alle, at dele af fortiden gør vi lysere, end de egentlig var, andre dele gør vi mørkere. Noget står mere idyllisk for os, end det var, og andet mere dramatisk. Men tager vi de 30 beretninger under ét vil de dog give os et mere nuanceret billede af perioden, end vi ellers ville kunne få. Vi får med andre ord et mere fuldstændigt tidsbillede.

Vi træffer mennesker fra miljøer, der ellers kun sjældent er beskrevet, og vi hører om sider af deres liv, som vi nu og i fremtiden ellers risikerer at glemme.

Såre meget er forandret siden dengang. Den hårdtslående pædagogik i nogle skoler eller mælkedrenge i hastig fart med tunge spande en tidlig morgen før skoletid. Livet i købmandsgårdene, i skibshandelen på Nørrebro eller på Skt. Knuds marked. De fornemme selskaber i villaerne hos byens førende embedsmænd med visitkortene i sølvbakken i entreen og tjenestepigerne ved hånden.

De gamle gader, huse og kvarterer, som enten er forandret til ukendelighed eller slet ikke eksisterer mere. Store, pulserende virksomheder, som prægede dagliglivet i byen, og som nu er iklædt moderne gevandter eller lagt stille og erstattet af helt nye.

Med denne samling erindringer får vi fortiden skildret af nogle af dem, der gennemlevede den, og set fra deres udsigtspunkt – på godt og ondt. Bidragyderne til denne bog har blik for både lyse og mørke sider i de »gode, gamle dage«.

Erindringerne er suppleret med en række billeder fra

datidens Odense. Hensigten har været at vise en række af de steder eller personer, der er omtalt i erindringerne, og herved give et indtryk af, hvorledes erindringer og billeder kan supplere hinanden. Forfatterne har – da de skrev deres erindringer – normalt kun kendt de billeder, de selv har stillet til rådighed for redaktionen, jfr. billedfortegnelsen side 196.

At denne bog har kunnet udkomme, skyldes naturligvis først og fremmest de mange nuværende og tidligere odenseanere, der bidrog til erindringsindsamlingen. Vi har undervejs været i kontakt med en række af dem, spurgt om lov til at offentliggøre deres beretninger, bedt om hjælp til afklaring af tvivlsspørgsmål og lånt gamle billeder fra familiealbummene.

Mange har også reageret på vor eftersøgning af mang-

lende billeder gennem dagspressen, der beredvilligt har bragt vore efterlysninger. Odense kommune har tilladt, at en del af det til byhistorieværket afsatte beløb er anvendt til trykningen af bogen. Redaktionsarbejdet er foregået i Odense Centralbiblioteks lokalhistoriske afdeling på Klosterbakken. Vi har trukket store vekslere på de tålmodige medarbejdere på Møntergården, hvor vi har lånt en lang række af bogens billeder, og på vore kolleger i Lokalhistorisk Afdeling, der både har bistået med renskrivning, korrekturlæsning og i øvrigt på mange andre måder.

For al denne hjælp bringer vi vor bedste tak.

Odense, marts 1983

*Kurt Dahl Christiansen
Jørgen Thomsen*

Gadedrenge i Skt. Jørgens Gade

af SVEND OVESEN

Den 14. december 1906 blev jeg født i Skt. Jørgens Gade 163. Vi var tre børn, og min mor blev skilt, da vi var børn.

Jo, Skt. Jørgens Gade-kvarteret var et decideret arbejderkvarter, hvor alle var fattige. Der var ikke råd til statussymboler. Alle havde sand på gulvet, petroleums-lampe derhjemme og retirade og vandpumpe i gården.

Vi spiste os mætte, men det var heller ikke mere end lige til. Vores mor gik på Eksporthagteriet og fik for næsten ingenting supper, grisetæer og noget, som vi kaldte strimler. Hun var ekspert i at få noget ud af lidt.

Viadukten for enden af Skt. Jørgens Gade, kan jeg huske, blev lavet. Før den tid havde der været ledvogterhus med bomme. Da jeg var barn, blev der lagt en mand ind til os. Han var kommet til skade ved arbejdet på viadukten.

På Ny Møllegård, Gillestedgården og Gl. Møllegård arbejdede der polakker. Om søndagen gik de i den katolske kirke på Albani Torv og kom derfor forbi der, hvor vi boede. Kvinderne havde sådan nogle flotte hovedtørklæder på af silke og med broderier, så de var jo særprægede at se på. De var anderledes, og der er et gammelt ord, der siger, at når man er det, så skal man kanøfles. Vi rendte efter polakkerne og råbte »Polakker, Polakker, hep-hep-hep«. Men så ville skæbnen en dag, da jeg ville rende fra dem og derfor smed træskoene for at komme hurtigt af sted, at en af polakkerne samlede mine træsko op, og så hang jeg jo på den. Jeg måtte gå længe og bede om mine træsko, og det så ikke ud til, at jeg skulle have dem, men langt om længe, da jeg havde undskyldt, blev jeg straffet lidt ved, at mine træsko blev kastet ind over et syrenhegn og ind på en mark, så jeg måtte se at finde et hul i hækken og ind for at finde mine træsko. Så da blev vi knægte færdige med at råbe efter dem.

Skt. Jørgens Gade 163 var faktisk saneringsmodent,

allerede dengang vi boede der i 1906. Der var fugtigt, og det var et usundt hus. Det var muret med helstensmur – ikke noget med hulrum – tapetet med mugpletter på faldt ned, så vi måtte sætte det op med tegnestifter. Og sådan var der også i alle de andre huse.

Skolen, jeg gik i, var Østre skole, og der var gaslys. Det var lidt mere moderne end derhjemme, hvor vi kun havde petroleumslampe.

Vi havde en gårdlærer, der hed Banke, og han svarede godt til sit navn. Han bankede os og gav os strigl, hvis vi ikke hurtigt nok kom ind og stillede op i række, når det havde ringet, og den, der ikke kom hurtigt nok op ad trappen, fik et svirp af hans stok.

Toiletterne eller latrinerne, som vi kaldte dem, var et kapitel for sig. Der var et utroligt svineri, bl.a. fordi sæderne var lavet så skrånede, at man ikke kunne sidde ned, men nærmest måtte stå op, og de små børn kunne ikke nå op, så de var nødt til at forrette deres nødtørft på gulvet. Jeg brugte dem aldrig, men spændte hjem, så snart jeg fik fri fra skole, for at bruge vores eget renskurede das. Alligevel var der en del af drengene, der havde bypladser til klokken 8-9 om aftenen, der var så søvnige på skolen, at de benyttede toiletterne til at sidde og sove på.

En sommer var vi på kommunens feriekoloni »Opad«. Den eksisterede allerede dengang, og den lå ligesom i dag ved Hasmark. Optagelseskriteriet var, at vi var børn fra mindrebemidlede hjem. Vi kørte i tog til Otterup og gik derfra til Hasmark. Der fik man skam en rigtig sodavand, af dem med ståltrådsprop på. Hver morgen stillede vi op og sang »I østen stiger solen op«, mens flaget blev hejst. Vi havde et godt koloniophold der, men øllebrøden med gigantklumper i skulle vi vænne os til.

Skolens badeanstalt for drenge var i Stavidssåen ude ved Odense kanal. Der var et skur til at klæde om i; det blev også brugt som toilet. Der var så ubeskriveligt

Personale fra Odense fattigvæsen på udflugt i 1916.

uhumsk, at når vi havde jokket om der lidt, så var det bare med at komme ud i åen for at blive vasket af.

I Skt. Jørgens Gade 141 lå høkerens forretning. Høkeren blev kaldt Hans Jørgen – det var ind i porten og til venstre, der var ikke nogen butiksrude, det var med almindelige vinduer. Når døren gik op, ringede en mes-singklokke, der hang i en bøjle. Til venstre i butikken var der en stor sandkasse, vi købte jo alle sammen strand-sand til gulvet. Der var også en tønde med pumpe på til petroleum, og der var en disk med en stor vægt med lod-der. Ved vinduet stod en tønde med låg på. En dag let-tede jeg på låget, men skyndte mig at lægge det på igen. Da jeg kom hjem, fortalte jeg min mor, at Hans Jørgen havde latrintønden stående i forretningen.

»Nej«, sagde min mor, »det er spegesild i lage.« – Men det lignede grangiveligt!

Høkeren var i øvrigt så nærig, at han bed et stykke sukker over, når han vejede hugget sukker til os – dog ikke når det var min mor, der købte ind.

Lige over for høkeren lå et garveri. Vi børn tjente some tider en skilling ved at samle hundeeskrementer til garveriet. De brugte det til at garve med.

Over for, hvor vi boede, lå nr. 100 – et stråttækt hus, hvor der var en masse unger – vi kaldte dem »snotunger-ne«. Der solgte de morgenbrød om søndagen, og vi hen-tede brunsvigere der med korender på – det skete, at vor mor blev gal, når »snotungerne« havde pillet alle koren-derne af brunsvigerne, vi havde købt.

Legetøj lavede vi børn selv – vi havde ikke råd til at købe. Om vinteren havde vi lavet nogle slæder af gamle sildekasser, monteret med et stykke tovværk. Dengang kan jeg huske, der kom nogle piger oppe fra den »fîne« del af Overgade trækkende med en rigtig kælk, en fire-mandskælk – den beundrede vi meget.

Toppe af træ lavede vi af tene, der blev forsynet med et rundhovedsøm i den ene ende og en pind i den anden.

Vi legede meget oppe i Møllergyden. Det var den gade, der gik ned for enden af husrækken til Ejby sluse. Der var godt med plads.

Georgsgaderne – det var dem fra Georgsgade. Drengene derfra sloges vi med nede ved Ejby møllesluse. En-gang var georgsgaderne kommet marcherende med faner og trommer ad åstien, og vi mødte dem med vores has-selkæppe nede på slusen. Da vi havde stået der en tid og slået i cementen med vores kæppe, så kom der nogle teglværksarbejdere. De skulle på arbejde klokken 1 på teglværket på den anden side af åen og kunne ikke komme forbi for alle os drenge, så de sagde:

»Giv os nogle kæppe, så skal vi ordne dem.«

Det måtte vi høre for længe – vi skulle have de voksne til at hjælpe os – det var fejlt. Men arbejderne skulle jo på arbejde, og de kunne ikke vente på, at vi drenge skulle blive færdige med at slås. For resten sloges vi også med dem fra Kochsgadekvarteret eller Paradiset, som vi kaldte det. Vi sloges jævnlige med dem på banelinien.

Teglværksarbejdere på teglværket i Svendsgade. Billedet er fra omkring 1905.

Tjah! Menneskene har altid »slåset« indbyrdes.

Selv om vores mor var blevet skilt, kunne hun klare at ernære os; hun fik ikke bidrag eller noget. Hun tog bl.a. arbejde i Jylland, da Kammerslusen derovre blev bygget. Der var en plads at få i marketenderiet hele sommeren – det var i øvrigt ikke så let at få arbejde dengang.

Da vi havde været der et halvt års tid, vendte vi hjem til Skt. Jørgens Gade igen. Vi holdt med flyttelæset uden for vores hus, og så faldt der en kommodeskuffe

ned fra flyttelæset og ramte mit ben – der brækkede.

Min mor sad med mig på sofaen med benet oppe, og der var sendt bud efter hestambulancen. Der var blevet ringet fra den eneste i gaden, der havde telefon, nemlig høkeren. Det varede en evighed, inden ambulancen kom, så da min mor ikke syntes, hun kunne holde ud at høre mere på mit hyleri, sendte hun bud efter Odense Taxa. Taxaen var en af den slags med udendørs håndbremse og boldhorn samt gelænder på taget.

Her bader en flok drenge i Odense å ved Ejby omkring 1905. Vandet var ikke altid lige appetitligt, men det afholdt nu ikke børnene fra at bade der.

Jeg blev kørt ud på det helt nybyggede Odense amts og bys sygehus på Sdr. Boulevard, ledet af professor Møller. Jeg var ikke den første patient, men en af de første – i 1912.

På sygehuset fik jeg en meget dårlig oplevelse, som jeg ikke kan glemme. På hospitalet var der gaslamper, der hang ned fra loftet med dobbeltkupler, der var løse. Nu havde jeg som barn set, hvordan gaslysene blev tændt på gaden af en lygtetænder med en stang, og sygeplejersker-

ne havde givet mig en kost, jeg kunne støtte mig til. Der fandtes ikke stokke eller krykker, så jeg legede lygtetænder med kosten med det resultat, at en af kuplerne gik på gulvet og smadredes. Jeg blev skældt ud, rusket og skulle sidde en time inde på et wc for at skamme mig. Det var ikke den højere psykologi eller pædagogik.

Mellem lergraven og åen lå dagrenovationen. Vi drenge samlede koks der. Jeg havde lavet mig en kærre af fire store barnevognshjul, hvoraf det ene næsten var ekset. Vi hentede mange hektoliter på lossepladsen. Koksene var helt askede til, men når vi kom hjem og hældte dem ud på gårdspladsen, og de så fik et par spande vand, var de lige så fine som andre koks.

Tårnhøj (med natrenovationen) lå ude bag Gillestedgården – i det, der i dag hedder Vollsrose – og blev kaldt »Lortenborg«.

I lergraven ved Schnakenburgs teglværk, der kunne vi godt lide at lege, men det var ikke noget, Schnakenburg brød sig om – vi rendte og skubbede med tipvognene dernede, og det var ret farligt. Det tænkte vi ikke på, men det gjorde han. Når Schnakenburg kom løbende, lød råbet:

»Schnakenburg kommer.«

Så var det med at komme af sted i en fart. Samme teglværks ejer havde også en allé med kirsebærtræer. Dem var det fristende at forgribe sig på, når bærrerne var modne, men det var selvfølgelig også med at komme væk, når ejeren viste sig med sin stok.

Vi svømmede nede i åen ved slusen – der var også et par af mine kammerater, der druknede dernede.

Engang var der en, der var halet op og lå der, og i mængden, der stod om ham, kunne jeg lige få øje på hans hoved og hår, og jeg syntes, det lignede min bror Karl. Skrækslagen styrtede jeg hjem og sagde til min mor:

»Karl er druknet.«

Der blev en værre ståhej, men da min mor kom derned, viste det sig, at det ikke var Karl, der var druknet – heldigvis.

Oppe ved Nedergade og begyndelsen af Skt. Jørgens Gade gik haverne ned til åen, og der var toiletterne bygget ud over åen – så sparede man renovationen. Når vi svømmede i åen, lød råbet tit:

»Pas på, der kommer en pølse.«

Så gjaldt det om at styre udenom.

Vi havde ikke undertøj, som det kendes i dag. Vi havde en lærredsskjorte, der var knuppet i halsen og ved ærmerne. På den tid kneb det med lærred, men Munke mølle havde nogle lærredsmelsække med påtrykt navn. Dem kunne vi få hos købmanden, når de var tømt for mel. Nogle drenge havde fået syet skjorter af dette lærred, og der stod så bagpå – et stykke nede – Munke mølle. Det morede vi os en del over. Det varede jo noget, inden navnet var vasket af. Strømperne var i ret og vrang med et stykke elastik op til bukserne. Når jeg skulle have træsko, stak min mor altid pegefingern ned bag i træskoene – der skulle være plads til, at man kunne vokse i dem. Vi kunne ikke sådan få træsko hvert andet øjeblik. Når vi nåede hen i april, kom vi af med strømperne, så sled vi ikke flere huller i dem.

Ulempen ved at skulle smide strømperne var, at så blev træskoene alt for store – så vi rendte og skejtede os, så knysterne blødte.

Dengang vi fik lagt vand ind, blev pumpen taget op af brønden ude i gården, og mor var noget betænkelig ved, at vi børn kunne risikere at falde ned i det tomme brøndhul. Hun satte drengene til at samle jord, og det foregik på denne måde: Når pløreskraberen – som de kørte med ud ad Skt. Jørgens Gade – havde været der, så var al pløren skrabet op i nogle store bunker. De bunker samlede vi drenge op i spande, kærre og lignende, og så hældte vi det ned i brøndhullet, så det rigtigt plaskede. Vi var alle sammen blevet lovet æbleskiver, når brønden var fyldt op, og det blev den i løbet af en uge.

Så fik vi gaslys lagt ind – til afløsning af petroleumslampen, men det var i grunden alt for skarpt et lys. Det aflørede alt for mange mug- og fugtpletter på tapetet og

svamp i krogene på gulvet. Vi måtte jo hen og have tapetseret om og gjort ved.

Efter at vi var flyttet op i Skt. Jørgens Gade 91 kan jeg huske, at der lå en smedie i nærheden, og der ville jeg gerne ind for at se, hvad smeden lavede. Jeg fik lov til at trække blæsebælgen, og jeg blev løftet op, så jeg kunne nå blæsebælgens håndtag. Smeden havde et stort fuldskæg og et læderforklæde, der gik langt ned på benene. Når han stod i flammernes skær og smedede, og jeg kiggede op af ham – så glødede hans øjne helt rødt i skåret fra essen. Når han havde smedet en hestesko, dyppede han den i vand og smed den hen på gulvet. Engang ville jeg samle sådan en hestesko op for at kigge på den, men smeden nåede heldigvis at råbe til mig, at jeg skulle blive fra den, den var gloende endnu. Smeden skoede også heste, men jeg syntes, det så livsfarligt ud, når han stod med hestene, der sparkede og var urolige.

Da jeg blev konfirmeret, foregik det i Ejby kirke. På det tidspunkt boede vi nemlig ude ved Ejby.

Efter confirmationen fik jeg plads som bydreng hos en fiskehandler i Frederiksgade nær ved Frederiksbroen. Jeg skulle gøre rent ved fiskehandlerens hest, og det var jeg meget bange for. En dag skulle jeg hente røgede sild på den gamle banegård – den med tårnene. På tilbageturen havde jeg den flade sildekasse på cykelstyret, men da jeg kørte over en sten, faldt kassen ned på jorden. Lidt efter at jeg havde afleveret sildekassen til fiskehandleren, råbte han op om, at jeg havde tabt kassen, for alle de røgede sild lå mast sammen i den ene ende af kassen, men jeg bedyrede min uskyld. Det måtte have været banefolkene, der havde tabt den – så på den måde slap jeg for balladen.

Når makrellerne var lige ved at få det, man kalder en »tanke«, så skulle jeg køre dem ud til et røgeri på Skibhusvej. Skibhusvej var dengang kun en gruslandevej med træer ved siden, og når jeg kørte med de glatte makreller, ville de hele tiden smutte ud af den store kurv, de lå i – lige indtil jeg fandt på at rulle dem i vejgruset, så de lå fast. Da jeg ankom til røgeriet og sagde,

Et par sporvogne mødes på Skibhusvej engang omkring 1930. I baggrunden ses Fredens kirke.

at jeg havde tabt et par makreller, blev jeg bare sat til at vaske dem af i en spand vand, inden de skulle røges.

I Stokkebyes tobaksfabrik, der lå i Overgade, har jeg også arbejdet. Der var vi mange arbejdsdrengene, der sad og strippede tobaksblade oppe i skråafdelingen under tagpaptaget. Når det var bagende sol, og man sad der bedøvet i den stærke skrätobakhørm, så arbejdede man nærmest mekanisk. Drengene blev groft udnyttet dengang. Stokkebye var en meget fin mand med stok og skæg – men noget brutalt anlagt. Han beordrede mig en

dag til at samle et tobaksblad op, der var faldet ved siden af kurven, og da jeg bukkede mig ned, slog han mig med stokken. Da han var gået, standsede arbejderne maskinerne og spurgte mig, om han havde slået mig, og det svarede strippedamerne bekræftende på – så der var lagt op til arbejdsstandsning. Arbejderne tog det meget alvorligt, de var lige ved at lukke fabrikken på grund af det. Jeg var nærmest forskrækket over det postyr, jeg indirekte havde givet anledning til.

Med vor far til marked i byen

af SVEND FREDERIKSEN

Det var noget af en begivenhed, når »vor far« skulle ind til Odense – og der var adskilligt at betænke ved at få ham »røstet ud«.

Drengen smurte vognen »over det hele og mest, hvor far selv skal sidde«, som det hed. Det var vigtigt ikke at gå for om vognen, i så fald ville den vælte på turen.

Karlene læssede seks tønder korn – aldrig mere – og spændte hestene for, hvorefter »vor far« kunne stige til vogns iført en stor gråmeleret kørekappe med et slag, der kunne knappes op om ørerne. En fåreskinds fodpose fuldendte udstyret.

Til sidst, når han sad velindpakket på vognen, kom »vor mor« med den tændte merskumpibe, og så kunne han dampe af gårde.

Piben var noget væsentligt. Af dens udseende kunne man slutte sig til mandens hartkorn. En møllerpipe af velfarvet merskum var det vildeste. For at få den rigtige farve på pibehovedet skulle det tilryges rigtigt. Der skulle være ild i det et par døgn, alt imens det var indhyllet i et silketørklæde.

En mindre udgave af piber kaldtes »husmandspibe til tre køer og en hest«. Alleringest var den usle, lille »spred-møg-pibe«, som helt holdt sig til de hjemlige omgivelser.

I Aasum mente man at kunne aflæse kornprisens stade efter den måde, bønderne holdt piben på. Krummede de piberøret, var prisen opadgående, men hang piben slapt ned, stod det sløjt til.

Med seks tønder korn på vognen blev ingen taget op for at køre med. »Småfolk« gik også helst ved vintertide. De var ikke klædt på til at sidde på en vogn, hvor hestene i »fodgang« skulle tilbagelægge en-to mil. Anden fart var vejene ikke til. Det blev tit fortalt, at vejen fra Aasum til Odense ved vintertid var så opkørt, at fod-

gængere måtte gå på den anden side grøften inde i marken for at komme nogenlunde tørskoet frem.

Hjulene klagede:

»Vi hjælper hin-aan! Vi hjælper hin-aan!«

Anderledes når det gik hjemad med tom vogn, så sagde de:

»Hver hytter sig! Hver hytter sig!«

Der var et vældigt rykind i de forskellige købmandsgårde på torve- og markedsdage – 20-30 vogne hvert sted. Fra Øst- og Nordøstfyn var der syv gårde, hvor bønderne »holdt ind«. Hver havde sin bestemte købmand.

Det drejede sig om følgende: Rasmussen i Skt. Jørgens Gade 12, Petersen i Overgade 60, Lorentzen og Pagh, begge i Overgade, Christiansen i Nørregade, Frydendahl i Nedergade 37 og Mægaard i Frederiksgade.

Og der var skænkestuer i købmandsgårdene, hvor bønderne kunne sidde og spise deres mellemmad til lidt øl og brændevin.

Skåren rulletobak stod til gratis afbenyttelse, og det blev onskabsfuldt fortalt om den og den, at han stoppede piben så fast, at der var nok til flere dage.

Der var torv onsdag og lørdag. Det sidste var det mest omfattende. På Klingenberg var fiske- og ostehandlere. På Albani Torv havde slagterne stade ned mod Industripalæet. De havde læskærme af sækkelærred og lange borde til at lægge kødet på. På en måde var de uniforme-rede, idet alle havde store, hvide forklæder med hæklet mellemværk samt sorte bowlerhatte.

I torvets anden halvdel op mod hotel Brockmann havde gartnerne deres stader. Her holdt også de bønder, som falbød kartofler, til. Og endelig var hele den øvrige, blandede skare af torvefolk grupperet omkring statuen af Frederik VII på Flakhaven.

Der var fiskehandel på Klingenberg igennem mange år. Billedet er fra omkring 1930. De gamle huse til højre i billedet måtte senere vige for telefonhuset.

Her falbødes høns, æg, dueunger, kyllinger, ænder, gæs, frugt og blomster i broget mangfoldighed. Her sås købstadsfruene med afmålt værdighed og kritisk blik gå torvet igennem. I ærbødig afstand fulgt af tjenestepigen, der skulle bære varerne hjem.

Der var mange husmænd og boelsmænd, der stillede op her. Måske lige så meget for oplevelsen som for fortjenesten. Ved jul og mortensdag mødte også adskillige bønder med årets produktion af gæs og ænder.

Jeg mindes en kold, sur og trist torvedag lige før jul – ikke et menneske ville se efter de falbudte gæs, endsige købe. Da med ét blev dagen festlig og mindeværdig. Der var en gruppe, der lavede op i billedet. Henne ved et bord med en stabel af gæs, der forgæves ventede på købere, stod en stor, rødmosset mand i blå kørekappe og med lædden kabuds på hovedet. I den ene hånd holdt han et portvinsglas, i den anden en flaske brændevin: enhver, der købte en gås, fik sig et glas! Folk var lige ved at kravle op på ryggen af hinanden, og gæssene forsvandt som dug for solen.

Ålekonerne fra Seden er et kapitel for sig. I store kurve bar de ålene til Odense og solgte dem. Ålekurven, som

de bar på ryggen, var ejendommeligt formet. Den havde træbund og var flettet af vidjer. Når den toges på ryggen, nåede den fra hoften til skulderen. Indad mod ryggen var den buet, så den bedre kunne falde til. Den modsatte side var hvælvet udad. Øverst i den side, der vendte ind mod ryggen, var der en hank, hvori den blev båret ved en ejendommeligt formet kæp, som endte i en krog, som greb ind i hanken. Kæppen gik op over venstre skulder, hvor den hvilede på en lille pude. Hvis konen ville strikke under gangen blev dens nederste ende bundet fast i skørtelinningen, men ellers holdtes den med venstre hånd. Den strikkende ålekone brugte bindestikker af messing, formentlig fordi stålpinde ville ruste ved idelig befamling af saltvandsfugtige fingre.

Førend handelsturen startede, skulle der »rives ål«. Med tørrede siv blev de samlet i knipper. De blev ikke vejret, men meningen var, at der skulle være ca. et pund i hvert knippe. Der taltes om toknipper, treknipper osv. indtil seks. Hvis man undtagelsesvis gik derudover, kaldtes det et kæltringknippe. En ål, der slet ikke værdisattes at blive bundtet, kaldtes »i kattepes«.

Det var »turige« folk, de gamle ålekoner. Færgemandens Johansen har tit fortalt om, hvordan det gik til, når han efterårsmorgener færgede dem over åen. På Odense-siden er der en ca. 150 m bred engstrib, der tit var oversvømmet og fyldt med skratis, men som skulle passeres for at komme i land. Men konerne var ikke forsagte. Hosier og træsko af og op i kurven og så gik det – march – march gennem skratis og vand fremad mod målet.

Da der var flest ålekoner i Seden, var der 10-11 samt et par enkelte mænd. De fleste holdt op før 1. verdenskrig – to-tre fortsatte til 1918.

Fra Munkebo kom den mest særegne fisketransport til Odense – koner med trækvogne, der blev trukket af hunde. Et gammelt billede fra 1900 viser seks, men der var i hvert fald yderligere to samt to mænd. Det må have været en hård tøm – datidens veje og afstanden taget i betragtning. Dagen før Odenseturen skulle fisken samles sammen fra Bregnør og Boelsbro. Der solgtes alle arter: ål, rødspætter og sild, men de små fjordtorsk var dominerende. De blev bundtet efter, at der skulle være tre

Fra Sukkergården i Frederiksgade 2. Her havde Wilh. R. Mægaards købmandsgård til huse. Bag forretningslokalet ses skænkestuen, hvor kunderne kunne få sig et krus øl og en dram. Marts 1905.

pund i hvert bundt.

Man sagde, at fiskekonerne kørte fra Munkebo klokken to om natten. Det er jeg ikke for at godtage. Som dreng oplevede jeg uge efter uge, at de kom igennem Aasum ved seks-halvsyvtyden, og de kan næppe have været fire timer om den halvanden mil fra Munkebo.

Når de kom til Odense holdt de ind i Skt. Jørgens Gade 12, ved købmand Rasmussen. Han havde malteri,

så der var god varme fra kølleovnen i skænkestuen. Her spistes den velfortjente mellemmad med et par snapse og en kaffepunch ovenpå. Hundene måtte ikke tages med ind i byen, men blev spærret inde i kulhuset, hvor de så stod og hylede, til konerne kom tilbage over middag og befriede dem.

Vi skolebørn fulgtes tit med fiskekonerne fra Aasum til Lundsgård. De holdt en mægtig knæver indbyrdes,

Skt. Jørgens Gade ved købmand Rasmussens hjørne en vinterdag i begyndelsen af vort århundrede.

men os værdigede de ikke et ord. Der regnedes med, at en kone på en Odensetur kunne tjene godt to mænds dagleje. Men de gjorde også to dages arbejde – en dags forberedelse og en dag til selve turen. Denne fiskehandel ophørte inden 1. verdenskrig.

Der var sand på gulvet både i butik og skænkestue, ja alle vegne i byen. Særlig husker jeg de sandbestrøede gulve på Odense slot, fra når jeg var med far henne at betale skat. Måske er det dog især gulvet på »Jordan«, jeg husker. Når mor var med i Odense i anledning af køb af tøj til børnene, endte vi altid på »Jordan«. Det var et konditori i Overgade. Vi gik op ad en trappe i Løveapotekets port, hvorefter vi kom ind i en stor stue med hvid-

skuret, sandstrøet gulv. Her stod et langt bord – meget længere end det hjemme i dagligstuen på Lundsgård – hvidskuret og uden dug, dækket med et væld af bager Benders kager. En mild og venlig dame, med stort, hvidt forklæde med skuldergarneringer, bød os tage plads og gøre os til gode med kaffe og kage. Når vi sidenefter var velforsynet, stillede damen sig hen ved bordet og talte op, hvad der manglede af kager på fadene, hvilket derefter var at betale.

Sand var noget, der brugtes i alle huse – ikke blot til at strø på gulvet, men lige så vigtigt blandet med kalk som »skurelse« til gulve og trævarer. Der var ligefrem folk, der kørte om i gaderne og solgte sand skæppevis.

Her i porten til konditoriet Jordan i Overgade 4 står konditor Bender med bagersvende og -lærlinge. I kælderen ses Jordans viktualieforretning. Billedet er fra omkring 1903.

Jeg husker Mads »sand« – en gammel mand med en gammel vogn og en gammel hest – der hentede strand-sand i Vandegyden ved Biskorup, hvor det var lagt op af smedens søn, der var stenfisker. Det blev sagt om de prangere, som rigtig købte op, at de kom til marked med en skæppe fyldt med sølvspecier og drog derfra med en drift kvæg. Om storhandleren Lørup fortaltes det, at han gik med en »stejle« skipperskrå i sin fremstrakte hånd.

Der kunne enhver bide, hvadenten der blev handlet eller ej. Han bød kun en gang på det pågældende dyr. Der var ingen prutten og klasken i hænder. Det var om at være betænkt. Det nyttede ikke at rende bagefter og trække i frakkeflig.

Den lille handel var mere kompliceret – der hvor der skulle lidt snak med – køberen skulle så skånsomt som muligt oplyses om dyrets småskavanker: Skal det siges,

giver koen knap så meget mælk af den ene pat som af de andre, dvs. den er trepattet. Hesten, der har mere end det halve syn på det ene øje, er med garanti enøjet. Er hesten en »bitte urolig« i stedet, er den rimeligvis krybbebider osv.

Og lige så vigtigt som handelen var lidkøbet – de kaffe-punche, der bekræftede handelen.

Lørdagstov eller marked – om aldrig i så godt lag – om aldrig så mange lidkøb eller væddemål at afslutte – omsider kom hjemturen.

Først spurgtes der på købmandens kontor, om der var breve ud ad den kant. Postvæsenet var primitivt. Adressen på et brev kunne lyde: N.N. i X. Brevet lægges hos købmand B. i Odense. Var heldet ude, nåede det omsider adressaten. En gammel husmand har fortalt mig, at han som dreng altid var på vagt, når torvevognene kørte hjem. Det hændte da af og til, at han fik brev at rende med, og det resulterede i mellemleder og kaffe – noget der ikke faldt af på enhver hverdag i en husmandsdrengs tilværelse.

Når markedsvognerne rækker rullede hjemad, sang landsbybørnene:

»Giv markedsgave! Giv markedsgave!«, men da opfordringen var virkningsløs, afsluttedes i skuffet tone:

»Giv en af pisen!«

Ud gik det an med fodgang, slør og dustrav, alle betegnelse for et moderat tempo. Hjemad var farten en ganske anden. Da var det stiv trav, rend og helt frem til fuldt firspring, når der var en vogn foran, der skulle overhales.

Folk satte en ære i at være godt kørende og så med foragt på den mand, »der solgte havren og købte piske for pengene« – kørte med magre og småtgående heste.

Manden i Aasumgård, der havde mange og gode heste, gav sine karle, der kørte møg fra rytterkasernen, ordre på, at de ikke måtte lade nogen køre uden om dem, »hvem fanden det end var«. Og så skete det hverken værre eller bedre, end at »vor far« kom bag efter dem i den lille Odensevogn, og det blev til en kapkørsel, så møget dryssede af til begge sider.

»Ja! han havde jo sagt, at ingen måtte køre uden om, hvem fanden det end var.«

Der må nok have været god fart på det køretøj, der en markedsdag tabte en agestol ud for Dansehuset på Skt. Jørgens mark. Der sad to brave Sedenmænd i den med hinanden om skulderen, og de afsløg bestemt ethvert tilbud om kørelejlighed fra efterfølgende markeds køretøjer:

»Vi kører med sognefogeden«, sagde de. Og det havde de vistnok også gjort!

Helt frem til forstuedøren kunne der være dramatik i hjemturen fra Odense. Det fortælles om gamle Edvard i Munkebo, der halvslyvende efter en streng dag i Odense bumpede lige på sin lukkede gadeport. Men så skal jeg love for, at han blev vågen – omkring og godt med tilløb til – og han brasede gennem den lukkede port. Det var vel nok »vor far«, der kom hjem fra Odense.

En gammel købmandsgård i Overgade

af AGNES PHILIPSEN, f. NIELSEN

Midt i byens hjerte, Overgade 13, lå den gamle købmandsgård, hvor jeg blev født 1895, og hvor jeg voksede op.

Der var to porte, en bagud til Adelgade og en til Overgade. Inden for den sidste hang en stor messingklokke, som man fik til at bimle og bamle ved et træk i en messingknop udenfor til stor moro for gadedrengene.

Far var kommet fra Assens og havde overtaget købmandsforretningen 1895. Han blev kaldt I.M. og hed I.M. Nielsen. Købmandsgården var meget gammel, man kunne føre den så langt tilbage som til 15. århundrede.

Der findes optegnelser om en købmand Dung, der dengang boede der. Ejendommen blev senere fredet, men måtte alligevel som så mange andre falde for et gadegennembrud. Når jeg nu vender tilbage til Odense, kan jeg næppe fatte mine uskyldige barndomsglæder. Ak, hvor forandret!

Ejendommen bestod af to bindingsværkslænger, der kantede en lang brolagt gård, der ikke var bredere, end at to vogne lige kunne passere hinanden. I den ene ende lå beboelsen, dels ud mod Overgade, dels i ca. 2/3 af den ene længe. På den anden side førte en slidt trappe op til værelserne, hvor karle, kommisser og lærlinge sov. Der var ikke for megen plads, så lærlingene måtte sove to i én seng. I den anden ende af gården var der lagerbygninger, kafferisteri og to stalde.

Hver lørdag kom bønderne agende fra nær og fjern med deres vogne fulde af grønsager, levende og plukket fjerkræ, kød, æg og ost, og opstaldede hestene i de to stalde, mens de drog til torvs med alle varerne.

Husmødrene stimlede til. Der blev smagt på osten og trykket på fjerkræet for at føle, om der muligvis skjulte sig et magert bryst under fjerpragten. Odensefruerne var ikke altid lige lette at handle med. Altid skulle de prut-

te, klemme prisen så langt ned som muligt. Der blev ikke tænkt på det arbejde og den tid, der var gået forud for at skaffe varerne.

Den lange købmandsgård var undertiden så fuld af vogne, at det kneb med at komme rundt. Så viste det sig først, hvor praktisk det var med en port i begge ender af gården.

Når torvefolkene efter endt handel kom tilbage, bænkedede de sig omkring det lange egetræsbord i skænkestuen og nød en lille sort. Næh, kaffe med brændevin var nu ikke til at kimse af, det vidste man da hvad var, særligt når det var koldt, og man frøs om hænderne og tærerne. Men det behøvede nu ikke at være koldt, man fandt altid på en undskyldning til at nappe en lille en. Det strammede så gevaldigt op, og samtidig kunne man få en sludder med de andre torvefolk om dagens handel. De sidste nyheder fløj fra den ene ende af bordet til den anden, og de fint pudsede messingspytbakker med de sandfyldte porcelænsindsatser på gulvet blev flittigt brugt. Bønderne havde efterhånden erhvervet sig en kolossal øvelse i at ramme bakken selv på lang afstand. Efterhånden som flere små sorte gled ned sammen med de medbragte klemmer, blev talen mere frivol og svulstig, og latterbrølene ragede gennem skænkestuen, mens afslappelsen bredte sig hos de trætte bønder.

Far var glad for torvefolkene, de gav netop den fortjeneste, far dårligt kunne undvære, og bønderne faldt næsten altid for fristelsen til at købe et eller andet med hjem. Særligt fristede kaffen dem, hvis de kom til byen på en af de dage, hvor den blev ristet, og dens aroma bredte sig ud over hele gården. Og de var flinke og hjælpsomme. Tit havde de fjerkræ og grønsager eller andet godt, som kunne købes for en billig penge. Til gengæld blev der altid lagt lidt sukkergodt i pakkerne til børnene derhjemme.

Et kig ind i den lange, smalle gård i Overgade 13. Her legede Agnes Philipsen som barn. Billedet er fra omkring 1915.

Der var en egen hygge over den gamle butik. Når man åbnede døren, ringede en lille klokke, men det var ikke den øredøvende, påtrængende kimen som fra portklokken og heller ikke så hård og metallisk en ringen, som man hørte den, når mælkevognen skumplede hen over stenbroen, men en lille munter klemten, der blot ville forkynde, at nu kom der en kunde.

Og så strømede alle mulige krydrede dufte én i møde fra sække og skuffer med rosiner, svesker, mandler, kandis og alle mulige krydderier. Det var svært at holde fingrene væk fra de skuffer, men det var strengt forbudt

at pille. På en hylde stod der en æske med kulørte sukkerfigurer med flydende sukkerstads indeni. De kostede to øre stykket. Hver lørdag fik jeg sammen med mine to søstre lov til at vælge en figur. Jeg kunne stå længe og stirre på dem, hvor var det dog svært. Senere fik vi en lille chokoladecigar til fem øre.

Det bedste ved gården var næsten de lange, udstrakte lofter med alle deres kroge og virvar af sække med alskens kolonialvarer, en paradisisk tumleplads for børn. Undertiden fandt vi nogle tomme bolsjedåser, hvor vi med neglene kunne fjerne de sidste rester af bolsjerne, der var blevet hængende i bunden. Bedst var »Kongen af Danmark«, de havde sådan en pikant smag.

Høloftet var noget for sig. Det havde ikke forbindelse med de andre lofter, men man nåede derop ad en lang stige. Der var en egen tør luft, når karlen lige havde fyldt op med nyslået hø. Det lokkende ved høloftet var de mange katte, som fik lov til at leve for at holde rottebestanden nede.

I de lune stalde var det altid spændende at komme, når båsene var fulde af heste, der som regel var store og kraftige dyr. Særlig når karlen var ved at fodre eller strigle dem, muge ud og pudse seletøj. Lugten af blanksværte blandet med den skarpe lugt af ammoniak stod én i næsen. Gulvet skrånede ned mod en rende, der flød med vand og gødning fra dyrene. Undertiden fik en af os lov til at sidde ved siden af kusken på bukken og køre med, når der skulle hentes varer ved havnen.

Men der var tider, hvor jeg ikke kunne lide stalden. Om aftenen har jeg tit stået i stalddøren sammen med mine søstre og betragtet de store rotter, der pilede fra trug til trug for enden af hestenes båse. De var fede og ækle. Godt vi havde de mange katte, ellers blev der vel slet ikke til at være.

Når man fra gården var kommet op ad trappen, endte man ikke, som det ellers var almindeligt, på en repos, men en dør åbnede sig pludselig foran én ind til en stor entré, hvis hvidmalede lofter med lister var inddelt i felter med smukke mønstre. Tre af dørene i entreen havde mattede glasruder med blomster dekorativt arrangerede i en højfodet vase i pompejansk stil og det hele ind-

En anden af byens købmandsgårde var Bryggergården i Vestergade. Her set fra gårdsiden med rådhusårnet i baggrunden. Ca. 1910.

rammet af en à la grecque bort. De matterede glas holdt nysgerrige blikke borte, men tillod lidt ekstra lys at komme ind. I det ene hjørne stod et konsolskab, hvorpå der hvilede et spejl, der strakte sig omtrent til loftet. Hvor har jeg ofte betragtet mor, når hun tog sin hat på og stak de lange, faretruende hattenåle gennem hatten. Jeg undrede mig over, at mor altid kunne ramme rigtigt.

Fra entreen gik der en lang gang forbi soveværelse, badeværelse, børneværelse, det store køkken og pige-

værelset, og den endte til sidst i køkkentrappen og det lille sted, dasset, hvor man kunne sidde og falde hen i egne tanker. Der var anbragt en skammel foran, så vi børn bedre kunne nå, og på en krog hang pænt klippet avispapir. Jeg kunne undertiden om aftenen blive vækket af en skramlen med spande, når natmændene kom kørende og skiftede den fyldte spand ud med en tom, mens hestene utålmodigt stampede i brostenene.

Jeg kunne ikke rigtig lide den lange gang de mørke

Agnes Philipsen som ung, spillende på klaveret i dagligstuen i købmandsgården i Overgade 13. Omkring 1919.

vinteraftener. Der hang kun to petroleumslamper, en blå og en grøn med en messingskærm til at reflektere lyset, men gangen virkede dunkel med sine mørke kroge og skygger, og det var en lang vej at gå, når man skulle ned til det lille sted.

Da jeg var meget lille, stod min seng, der var på hjul og kurveflettet, i soveværelset ved siden af mors seng. Om natten havde mor tændt en lille vågelampe, der var meget primitiv. I en skål fyldt med olie svømmede en karton rundt, og i den var anbragt en vokset væge. Vågelampen gav kun et meget svagt lys, men tilstrækkeligt til, at mor kunne pusle mig.

Vi havde to piger, en kokkepige og en stuepige, og

jeg husker kun godt om dem alle. Vi havde dem som regel gennem mange år, og søgte vi nye, stod de på stribe. Flere af dem blev godt gift, når de forlod os.

Jeg tror, pigerne var glade for at være hos os, fordi vi havde det store folkehold, der både spiste og sov hos os. Det gav ganske vist mere arbejde, men der skete altid noget. De følte vist også en vis tryghed og blev nært knyttet til familien. Men travlt havde de, og når jeg tænker tilbage, forstår jeg ikke, at de kunne nå så meget. Alle de kakkelovne, der skulle fyres i, og alle de lamper, hvis glas skulle pudses, væger ordnes og petroleum fyldes på.

Køkkenet var stort som en stue. I et hjørne bredte komfuret sig – senere fik vi gas – og gårdskarlen bragte hver dag brænde og koks op og pudsede samtidig fodtøjet. Der var også en blåmalet hokasse for at spare på brændslet.

Vi havde fast vaskekone. Vaskehuset lå i stueetagen for sig selv med en dør ud til gården. Dampen stod i store skyer ud af døren, når vandet var kommet i kog i den store gruekedel, og når vaskekone gned – op og ned, op og ned i én uendelighed – på det riflede vaskebræt med hænder, der efterhånden blev hvide og rynkede af al den varme fugtighed.

Når vasken var godt tilendebragt, kom strygejomfruen. Jernene blev sat på komfuret og to strygebrætter sat op, et bredt og et smallere, og så gik det løs. Broderierne var sene at stryge, og de gik igen i mange ting.

Vi havde i flere år en kommis, som jeg tydeligt husker, fordi han spillede violin. På de stille aftener, når roen sænkede sig over gården, smækkede pigerne og kommiserne vinduerne op på hver side af den smalle gård, og så lød violinens toner, og der blev sunget til.

Med trækvogn gennem byens gader

af JENS S. CARELL

Som seks-årig blev jeg mælkedreng. Jeg husker, hvordan der i det yderste Hjallesekarver lå en stor villa, hvor de købte for 24 øre mælk og lod mig gå den lange vej tilbage med en øre. Det kunne aldrig falde dem ind at sige til mælkedrengen, at den måtte han beholde. Da jeg senere begyndte at gå i friskole på Sdr. Boulevard, måtte jeg stadig før og efter skoletid være mælkedreng.

Grunden til, at vi blev sendt i friskole, var, at mine søstre havde haft nogle kontroverser med en lærerinde på kommuneskolen, og det ville min mor ikke finde sig i. Da der var rabat for tre børn i friskolen, satte min mor sig – selv om hun var enlig – i den udgift at lade os gå i betalingsskole, og pengene »syede hun sammen«.

Om søndagen pyntede hun os i fineste puds og sendte os i Fruens Bøge. Selv var hun for træt til at gå med, da hun ikke kunne tjene nok ved at sy om dagen, men måtte tage aftenerne til hjælp. Jeg blev også FDF-spejder, hvad der ikke var almindeligt for fattige børn fra arbejderkredse. På en tur til Sønderjylland var jeg så heldig en hel uge at blive indkvarteret på Gråsten slot til stor misundelse for de andre. Jeg havde glædet mig til i Sønderborg at se det berømte bord, som Christian II gik rundt om og sled en rand i. Jeg spurgte kusten, og han fortalte mig om skrønen. Da jeg kom hjem i skolen og fortalte om den fejlagtige historie i skolebøgerne, indkasserede jeg en rungende ørefigen af skoleinspektøren. Det har faktisk været grund til, at jeg senere i mit liv har mødt alt med en vis skepsis.

Fra min barndom kan jeg ikke mindes en tid uden budplads. Utallige er de gode og mindre gode steder, hvor jeg har aftjent min »trækvognstid«.

Engang væltede jeg med et helt læs papir, fordi vognen kom ned i en sporvognsskinne med det ene hjul. Vognen var alt for tungt læsset for sådan en lille dreng. Jeg kørte fra Overgade og skulle ned på »Tvungen«

(tvangsarbejdsanstalten) i Klaregade, kørte altså ad Vestergade, hvor sporvognen dengang kørte fra Fisketorvet ad Vestergade, og forbi »Hotel den grønne Lygte«, som politistationen i rådhuset kaldtes. Her var der et skiftespor, hvori det ene hjul kom ned. Da vognen som nævnt var tungt læsset, kunne jeg ikke få den op igen, og sporvognen holdt og klimtede. Da jeg ikke kunne kom-

Jens S. Carell som lille med mor og søstre. Den lille dreng ser noget betuttet ud over at skulle fotograferes. Ca. 1913.

På dette billede fra Vestergade ses et par af de karakteristiske trækvogne. Billedet er taget omkring 1908.

me videre, kom vognstyreren ud, og en betjent hjalp med at få det tunge læs på ret køl.

Nede på »Tvungen« i Klaregade stod »lemmerne«, som skulle hjælpe med at tømme vognen, og de morede sig med at vippe med vognen, så jeg kom op at hænge.

Min længste daglige tur var lige før fyraften. Jeg skulle køre til Sydfynske Jernbaners station ved Store Glasvej med papir til forsendelse. Da mine kammerater mente, jeg fik for lidt i løn, bad jeg om en krone mere om ugen. Chefen sagde, at det var at sætte kniven på struben af dem, og skønt jeg gik ned til at bede om 50 øre mere om

ugen, blev også dette afslået, så jeg forlod snart pladsen.

Jeg var en tid bydreng på *Odense Avis* i Nedergade og skulle hver dag hente nyheder fra Ritzaus bureau i Vindegade. Jeg var meget betaget af alt apparaturet hos Ritzau. Jeg skulle så gå ned til Nedergade med nyhederne og senere ud på en avistur, hvorfra jeg mest husker, hvor dejligt der lugtede på Odense marcipanfabrik i Vestergade over for Søndergade. Efter alt det løb jeg hjem og i skole.

På et tidspunkt var jeg først mælkedreng på Pærevej (Tietgens Allé), så bydreng ved *Odense Avis* om formid-

I Kongensgade lå en af byens første biografer, Kosmorama. Billedet her, der er taget op mod Vestergade, er fra omkring 1910.

dagen, så i skole om eftermiddagen og bagefter bydreng for Rasmus Hansens boghandel på Flakhaven; her gik jeg med ugeblade på Hunderupvej.

Efter et overfald af hunde blev jeg »hunderød«, og flere steder måtte min mor komme og gå ind med blade. Der var ingen, der drømte om at holde hunden inde, fordi bladdrengen var bange for hunde. Senere var jeg bud hos et firma, der lavede »figenbrød«, på Engvej. Vi skyllede figner og lagde dem til tørre på græsplænen. Fignerne tiltrak en masse hvepse og bier, og jeg måtte så bagefter hakke fignerne – det gjorde ikke noget, der var bier

iblandt. Det fyldte alt sammen. Senere blev figenbrødene pakket, og jeg kørte rundt til de forskellige handlende med varen.

Fra min tid hos Marius Hansens bogtrykkeri i Jernbanegade husker jeg, at når jeg var færdig med byturen, blev jeg sat til at lave manillamærker med øjer og ringe. Når resten af personalet var gået, og jeg endnu ikke havde fyraften, låste bogtrykkeren mig inde, for at jeg ikke skulle stikke af, når han gik på værtshus. Så kunne det hænde, at han først kom i tanker om, at jeg var låst inde langt ud på aftenen. Som plaster på såret tømte han så

sine lommer for en- og toører. Der var jo ingen, der regnede en bydreng for noget, så den slags kunne gå den gang.

Jeg blev konfirmeret i oktober 1922, mens jeg var hos bogtrykkeren, men jeg måtte ikke få fri til at gå i byen på andendagen. Men så kom min storesøster Karen og lavede så meget vrøvl, at han ikke turde nægte mig fri.

På den tid var det nemlig skik og brug, at konfirmanderne skulle ned til »Mutter Sam«s konditori i Overgade, hvor nu Den gamle Kro ligger. Alle bestilte så lagkage med flødeskum, og sagen var så at tage flødeskum på skeen og få mutter Sam til at vende ryggen til, så alle labanerne kunne sprøjte flødeskum på loftet – og så spæne af sted under en byge af skældsord fra mutter. Ak, ja.

En leder fra FDF sagde til min mor, at jeg kunne komme i lære hos guldsmed Zinglersen, og det kom jeg så. Min læretid var 4½ år, og jeg fik 6 kr. i løn om ugen det første år, og derefter i de følgende år 8, 10, 12 og 15 kr.

Der var mange ting, jeg skulle foruden at lære at være guldsmed. Allerstørst om morgenen måtte jeg på mesters privatbolig i Allegade og feje fortov eller rense for sne, følge mesters søn i skole, da han ville skulke, og ligeledes skulle jeg rense kloakker og pudse vinduer. Yngste læredreng havde ligeledes havearbejde i mesters have.

Om aftenen gik jeg på Teknisk skole – efter dog først at have fået »nådsensbrød« hos mester, da min mor af nød havde måttet tage husbestyrerindeplads på landet. Så mester tilbød mig hver dag at måtte få rester fra deres middag. Jeg boede på et værelse uden varme og lejlighed til at holde mig med mad. Efter Teknisk skole skulle der hænges gitter for vinduerne, og om sommeren skulle der sænkes markiser ved butikken. På Teknisk skole var det en blandet klasse, hvor der gik konditorer, skorstensfejere og guldsmede, billedskærere, dekopører og vævere. Jeg husker en time i modellering, hvor vi kastede med lerklumper, og en uskyldig blev ramt. Det endte med, at alt, hvad klassen havde lavet af modellering hele vinteren igennem, blev ødelagt.

Kontrollen var streng. Hvis vi kom to minutter for sent, måtte vi gennem kontoret, og det blev noteret til

mester. Så fik vi en røffel. Skulle vi en aften i biografen, måtte vi bede læreren om fri for at komme i »Uglen« eller »Kosmorama«. Vi kunne også komme i Folkets Hus og se film, der strakte sig over flere søndage.

Af Zinglersen fik jeg første dag i min læretid en tikrone, som jeg kunne bruge af, når jeg skulle lægge porto o. lign. ud for forretningen. Mester forlangte, at jeg til enhver tid skulle kunne vise min tikrone. Det var meget svært altid at skulle gå med den og ikke måtte røre den, hvis man manglede 75 øre til biografen.

Engang mistede jeg min sommerferie, fordi jeg af mestersvenden fik påbud om at lodde en ring, som jeg troede var af guld, men som viste sig at være forgyldt sølv. Der er forskel på varmebehandlingen af de to metaller, så en sten i ringen blev ødelagt. Jeg har den endnu. Så sagde mester:

»Så får du ingen sommerferie«, og det fik jeg ikke!

Min læretid sluttede, og der var stor arbejdsløshed; jeg fik tilbudt at arbejde et halvt år for lærlingeløn mod at få et sæt svendetøj, når det var overstået, men da det halve år var gået, kunne vi ikke gøre noget godt nok, og både min lærekammerat, Ejner, og jeg blev fyret – uden svendetøj. Den slags kunne man byde lærlinge i tyverne. Jeg havde tilmed også måttet bringe mesters gevær ud til skydebanen, når der var skyttelav. Så fik jeg flot en tokrone, mens de andre så på det, men jeg skulle aflevere den, når jeg kom hjem!

Jeg kom så ud i arbejdsløshed og kunne ingen hjælp få, men måtte møde op til nødhjælpsarbejde i Elmelund. Vi skulle grave drænerender i lerjord og fik udleveret store træskostøvler, der hang fast i leret. Det var en brat overgang for en guldsmed. Senere blev der stenslagning ved havnen, og vi skulle slå et vist antal m³ sten for at få udbetalt vor understøttelse. Så kunne vi selv, om vi ville være to dage eller en hel uge om det, og kom vi ikke, var der ingen understøttelse.

Hverdag i Dronningensgade

af HERMAN RASMUSSEN

Min far var kommet til byen i 1887. Han havde arbejdet som tjenestekarl ved landbruget, men under landbrugs-krisen i 1880'erne fik han arbejde på Brandts klædefabrik og lærte at væve og blev dugmager. Arbejdstiden var fra klokken 6 morgen til klokken 6 aften med 1½ times middag, og lønnen var ikke særlig stor.

Vi boede i Dronningensgade 53, i stuen. Ejendommen havde far fået bygget i 1888. Den bestod af en tre-etages bygning til gaden og et baghus med to lejligheder i gården.

I gården var der to das, som natmændene kom og tømte én gang om ugen. I et sidehus var der vaskehus. I haven havde vi et høsehus til 5-6 høns. Haven var delt i to stykker, det ene til legeplads og tørreplads, det andet til blomster, og her var der et dejligt, stort pæretræ.

Vor lejlighed bestod af 2½ værelse og køkken.

Gaden var i min barndom brolagt, så vi kunne altid høre, når der kom en hestevogn.

Foruden den gennemkørende trafik var der mange vogne, som kom hver dag, f.eks. kom jo mælkemanden med en lukket vogn, brødvognen og fiskevognen. Engang imellem kom også sandmanden kørende.

Når sukkerkogeriet, som lå på Vesterbro lige for enden af Dronningensgade, om efteråret begyndte sukkerkampagnen, blev der et vældigt liv i gaden. Hele dagen kørte vogne fra landet med sukkerroer, og i hele kampagne-tiden lå en sødlig lugt over kvarteret.

Vi drenge huggede sukkerroer fra vognene og udhulede dem, så vi kunne sætte stearinlys i, som vi tændte, når det blev mørkt. Det var meget spændende.

Trafikken på gaden var ikke så tæt, at vi ikke kunne lege på kørebanen. Vi spillede top og kørte med løbehjul.

Når foråret meldte sig, kom sjippetov og kugler frem. Engang imellem gik der en fuld mand på gaden, eller

også lå der en og sov i en port. Brændevinen var billig dengang, 10 øre for en pægl (en kvart liter). Så var der opløb i gaden, og nogle hentede en betjent, der skulle tage sig af ham. Det var ikke så ligetil, når manden var døddrukken. Så fik betjenten fat i en trækvogn, som de så løftede den fulde op på. Gadens drenge fulgte efter vognen på vejen op til politistationen.

Vi var ellers bange for politiet. Når betjenten kom gående hen ad gaden, forsvandt vi alle sammen ind i porte og gårde.

Betjentene var nu også frygtindgydende for os alle, store og små. Det var store, tykke mænd. De var sikkert stærke, men jeg tror ikke, de kunne løbe en forbyrder op. Uniformen var en halvlang frakke med blanke knapper, og på hovedet havde de en hjelm. På brystet havde betjenten en fløjte med snor, så han kunne tilkalde hjælp, hvis det var nødvendigt. Hver mand havde sit

Under sukkerroekampagnerne hvert efterår spredte sukkerkogeriet en sødlig lugt over hele Vesterbrokvarteret. Billedet her viser et par roevogne på sukkerkogeriet i 1920'erne.

Dronningensgade fotograferet en kold vinterdag omkring århundredskiftet. Normalt var gaden anderledes levende.

distrikt, så vi kendte »vores betjent« af udseende, men havde selvfølgelig aldrig talt med ham.

Gadebelysningen var gas. På begge fortove var lygtepæle, så vi måtte se os for, når vi gik hen ad fortovet.

Ved mørkets frembrud kom lyttetænderne og tændte lygterne. Klokkeren kom de igen og slukkede dem alle med undtagelse af overbrænderne, der først blev slukket om morgenen.

Hos købmanden købte vi snaps til min far. Den hed »Poul Jørgens Fuselfri« og kostede 27 øre literen.

Til jul købte min far en flaske Hennessy cognac og en flaske St. Croix rom til 1,50 kr. stykket.

En gang om ugen kom en ølvogn til vores hus, og vi købte et anker hvidtøl, som vi selv tappede på flasker.

Tog var min store interesse. Hver dag gik jeg hen på Vestre Stationsvej og stod og så på togene, der kørte til og fra Svendborg. Sydfynske Jernbaners lokomotiver havde navne dengang. Der var tre, og de hed vistnok Odin, Thor og Loke.

Det bageste spor tilhørte Statsbanerne. Det var, før der kom dobbeltspor over Fyn.

Togene kom fra den gamle banegård, der lå lige over for Jernbanegade. Man havde endnu ikke gennemgangsvogne, så konduktøren stod uden på vognene og billette-

Den unge Herman Rasmusser: fotograferet sammen med sine forældre og sin søster i stuen i Dronningensgade 53. Billedet er taget i 1912. Faderen var dugmager af profession.

rede. Han gik fra vogn til vogn, mens toget var i fart, og bankede på ruderne. Så trak passagererne vinduet ned og gav ham billetterne.

1906 blev Nr. Broby-banen til Fåborg indviet. Jeg husker endnu det første tog, hvis lokomotiv var pyntet med blomster.

Når vi blev konfirmeret, lejede vi en droske. Droskerne havde holdeplads rundt omkring i byen. Vi benyttede altid en, der holdt i Kongensgade ved Fyns Forsamlingshus. Kusken hed Anthon og var en kraftig mand. Unifor-

men bestod af et kuskesslag og en flad kasket med et bånd om.

Jeg husker, at han engang, da vi skulle på besøg i Aasum, hvor min faster boede, kørte os alle fire til Aasum bro, og det kostede 1 krone!

Den 1. maj 1909 begyndte jeg min skolegang. Min far ville gerne give os en god skoletid og mente, at vi lærte bedre i en privat end i en kommunal skole.

Min søster gik i Frk. Thorups skole, der lå i Vindegade

Arbejdere og funktionærer ved Sydfynske Jernbaner, fotograferet i banens pakhus ved Store Glasvej først i 1920'erne.

100. Og jeg kom til at gå i Sdr. friskole på Sdr. Boulevard 110.

Det var en blandet skole, så der var både piger og drenge i samme klasse. Leder af skolen var skolebestyrer Grønbæk, som hyldede Kolds og Grundtvigs tanker om den frie undervisning.

Vi fik ikke karakterer. Grønbæk sagde, at han ikke ville sige om eleverne: »Du er klog«, »Du er dum«. Der var heller ikke nogen, der blev oversidder. Alle kom med i den næste klasse, og så måtte hver elev hænge på, så godt han eller hun kunne. Jeg tror, at de tunge elever fik lige så meget ud af det, som hvis de havde gået to år i samme klasse, og så blev de ikke drillet eller fik mindre-værdskomplekser.

Vi fik selvfølgelig lektier for, som vi skulle læse på hjemme, men i timerne blev der fortalt, så vi forstod det, og så blev vi hørt, næste gang vi havde det pågældende fag. Der var ikke noget terperi, hvilket ellers var almindeligt dengang.

I regning var Grønbæk forud for sin tid. Der fik vi individuel undervisning. Når vi havde lært de fire regningsarter, måtte vi regne så mange af regnebogens stykker, som vi havde lyst til. Vi fik stykkerne rettet og fik oplysning om, hvordan de næste stykker skulle regnes og så videre. Når vi var færdige med regnebogen, fik vi en ny og fortsatte med den. Jeg nåede at komme igennem 3. del af Chr. Hansens regnebog, inden jeg gik ud af skolen som 14-årig.

Jeg var glad for skolen, og det var med vemod, jeg forlod den, da jeg blev konfirmeret.

Jeg var 12 år, da den første verdenskrig brød ud, og var meget interesseret i, om vi skulle med i krigen eller ej. Der blev indkaldt en sikringsstyrke, der skulle forsvare grænsen og de danske farvande.

Der var en trykket stemning, når soldaterne her fra Odense skulle med toget. Regimentsmusikken spillede nationale melodier på banegården, men der var jo ingen, der vidste, hvad soldaterne drog ud til, så der var i hvert fald ikke feststemning.

Jeg havde et landkort, som fulgte med *Familie-Journalen*, over krigsskuepladsen og knappenåle med flag, engelske, franske og tyske, som jeg satte i kortet og flyttede, efterhånden som fronten bevægede sig. Avisredaktionerne havde hver dag plakater i vinduerne. Dem studerede jeg nøje. *Fyns Venstreblad* var absolut nr. 1 med nyheder, der dog til tider blev dementeret bagefter, hvis man havde været for hurtig. Men bladets plakater var absolut de mest interessante.

Da vi boede i nærheden af banegården, fik vi to soldater indkvarteret. De skulle dog kun have tag over hovedet, ikke spise hos os.

Jeg blev sendt på rådhuset for at modtage penge for indkvarteringen. Jeg tror, vi fik 13 øre pr. dag for hver soldat.

Der blev indført rationering af fødevarer, men rationerne var ikke særlig store. Jeg var i voksenalderen og kunne spise næsten alt det rugbrød, som familien fik.

Der blev indført maksimalpriser på alle dagligvarer, men de var næsten ikke til at få. Jeg husker, at min mor selv måtte lave kartoffelmel. Smør og margarine var der også mangel på.

Engang blev der indført amerikansk flæsk. Det måtte ikke sælges fra selve butikken, men fra et andet lokale. Vi smeltede fedtet af dette flæsk og brugte det til at smøre på maden.

Der opstod en ny klasse mennesker, som blev kaldt »gullaschbaroner«. De tjente en masse penge på at lave gullasch, som de eksporterede til Tyskland.

Når en sådan gullaschbaron holdt fest, lå der ofte en hundredekroneseddel ved kuerten til hver gæst, men efter krigen var der ikke mange af dem, der havde noget. Hvad der kommer let, går let. Mange mennesker spekulerede på børsen, men da krigen var forbi, var de lige så fattige, som da den begyndte.

I 1916 nødlandede en »zeppelin« (et luftskib) i nærheden af Esbjerg. Besætningen, vel over 100 mand, blev interneret på Odense kaserne, hvor der blev lavet en indhegnet plads med ståltråd udenom, så de kunne bevæge sig i frisk luft. Når vi gik på Sdr. Boulevard, så vi dem gå som i et hønsehuis.

Lige efter krigen bredte den spanske syge sig over landet. Den angreb især ungdommen, og mange døde.

Det var, som om der var udbrudt pest, og teatre og forsamlingshuse lukkede en tid, for at smitten ikke skulle brede sig.

Min søster og jeg blev også syge, men kun i mildere grad.

De meget syge kom på karantænehuset, som jeg mener lå i Unsgårdsgade. Når sygevognen kom kørende, var der en mand med, som vi beundrede meget for den uforfærdethed, hvormed han bar patienterne ned.

Den spanske syge var en slags influenza, der gik over i lungebetændelse, der jo var dødsensfarlig, før penicillinet blev opfundet.

Jeg begyndte at spille violin som 8-årig. Et par år efter begyndte jeg at blæse kornet, og det var min faste overbevisning, at jeg ville være musiker. Mine forældre havde ikke noget imod det, men min far sagde, at det var en usikker levevej, og ville have, at jeg skulle lære et fag, så jeg havde noget at falde tilbage på. Det skulle være et fag, der ikke ødelagde hænderne, når jeg skulle spille, og så fandt vi ud af, at cigarsortererfaget var det bedste.

Jeg kom så i lære på H. Niensens cigar- og tobaksfabrik i Brogade den 1. maj 1916.

Det var en ret stor virksomhed, der var vokset fra bygningerne i Brogade, hvorfor den havde lejet side- og mellembygningen til Hotel Postgården, der lå i Overgade lige for Frue Kirkestræde.

Her foregik tilberedningen af tobakken i stueetagen, og på 1. sal i store lokaler sad henved 100 cigarmagere og rullede cigarer. Hver cigarmager kunne lave 3-400 cigarer om dagen.

Sortererafdelingen, hvor jeg skulle arbejde, lå i Brogade. Sortererstuen på 2. sal var med ovenlys, et stort lokale omtrent som et fotografisk atelier.

På 1. sal var tørrestue og lager, i stuen klisterafdeling, hvor cigarkasserne blev samlet og klistret.

Jeg skulle lære hele arbejdsgangen, og det første halve år var jeg med på Postgården hver morgen for at hente cigarer. De blev læsset på hestevogn og kørt ned på rålageret.

Sorteringen af cigarer var ret indviklet. Sortereren fik et parti på 8.-10.000 cigarer af samme mærke. Sorteringen gik udelukkende på dæksbladernes farver. Tobakken er et naturprodukt og derfor meget forskellig i udseende, selv om kvaliteten er den samme. Man tog en stor håndfuld og lagde op på bordet. Det første, man så efter, var, om der var fejlfarver imellem, og de blev straks taget fra. Så tog man alle de lyse farver og lagde i en bunke for sig selv, derpå de mørke, og så var der en mellemfarve tilbage.

Når man havde gennemgået partiet på den måde, havde man altså tre bunkers med ca. 3.000 i hver. Så tog man den lyse bunke cigarer og tog de røde fra, derpå de grå, og så var der igen en mellemfarve tilbage.

Så havde man ni bunkers med forskellige farver, derpå tog man igen hver bunke og sorterede i lys, mørk og to gange mellemfarve, og så var man oppe på 36 farver, hver af disse blev sorteret i blank og mat. Det gav 72 farver. Disse blev igen sorteret i lys, mørk og mellemfarve: 216 farver.

Til sidst skulle cigarerne sorteres efter, om de var rullet til højre eller venstre. Nu skulle man tro, at cigarerne i hver bunke var ens, men det var ikke tilfældet. Vi var kommet så langt, at cigarerne skulle pakkes i kasser. Her tog man de pæneste fra, og af dem skulle laves et »spejl«, hvilket var betegnelsen for det øverste lag i kassen. For at spejlet skulle se ensartet ud, blev cigarerne

changeret fra lys til mørk. Det var lidt af en kunst at lave et fint spejl.

Cigarerne skulle pakkes, mens de var friske, for at de kunne få det pres, som gav dem de kendte kanter. Derfor blev de pakket fra bunden af cigarkassen. Bunden var ikke slået på kassen, så man lagde først spejlet i, derpå de andre lag, og så var kassen så fyldt, at cigarerne lå ovenud. Derefter lagde man bunden løst ovenpå og skrev sit nummer eller navn og cigarenes farve lys, mørk etc.

De fyldte kasser blev stablet oven på hinanden og anbragt i en presse, hvorefter man skruede til, så cigarerne blev presset helt ned i kassen. Således stod de i pres til næste dag, hvorefter bunden blev sømmet på, og partiet kom på tørrestue, hvor de skulle være i en uge, og så var de færdige til at komme på lageret.

Der var mange forskellige pakninger. Det, jeg har beskrevet, var løs pakning, men nogle mærker, vel de fleste, blev bundtet. Vi havde et redskab af træ, som kaldtes en »bundtebuk«. Det kunne indstilles, alt efter om bundterne skulle være store eller små.

De største bundter, vi lavede, var med 100 cigarer, andre var med 50, 25 og 10 stk. De almindelige kasser med 50 cigarer kaldtes 1/20. Det vil sige 1/20 af tusind (1 mille).

Betalingen var beregnet pr. mille, alt efter om cigarerne skulle bundtes eller løspakkes.

Cigarkasserne var lavet af cedertræ, som gav cigarerne en særlig fin aroma.

Det første år, jeg var i lære, fik jeg 4 kr. om ugen, andet år 5 kr. om ugen. Tredie år var jeg på akkord, 1/3 svendeløn, og fjerde år halv svendeløn.

Alt arbejde var akkordarbejde, og det var et vellønnet fag, hvor en dygtig sorterer kunne tjene 40 kr. om ugen. I andre håndværksfag tjente man dengang 20-25 kr.

Og så var det et meget frit arbejde. Arbejdstiden var fra klokken 6.45 til klokken 17.30 med to timers middag. Der var kun få, der overholdt tiden. De fleste kom en times tid senere og gik også før fyraften. Der var ingen kontrol med, hvornår den enkelte kom og gik. Undertiden blev nogle væk i flere dage, når de »faldt igennem«, dvs. når de var ude at drikke.

Her rulles Upmann-cigarer på Tørrings tobaksfabrik ca. 1924-25. Cigarmagerne sidder tæt, men synes at være ved godt mod. I billedets underkant (i højre side) anes en lille rund tingest: det var spytbakken!

Cigarmagerne og sortererne havde deres eget sprog, som udenforstående ikke kunne forstå. »En lejfi gubbe« var en flink fyr, mens »en jøgi tras« var det, vi kalder for et dumt svin. Hvis arbejdet ikke var godt, var det »kymig job«, og fik man kritik af arbejdet, fik man »fisk«. Hvis nogen skændtes, kaldtes det »ryning«. At blive bange var at blive »skrædder«. Når en kone flyttede fra sin mand, blev han »rørgubbe«.

Jeg befandt mig godt i miljøet, der jo var noget nyt for mig. Det var flinke mennesker alle sammen, individualister hver især, der interesserede sig for teater, litteratur og politik.

Arbejdet var ret stille, så snakken gik hele dagen, somme tider højrøstet, når der blev diskuteret politik.

Der blev også læst højt af en eller anden bog, som var populær. Jack London var meget omtalt dengang, så flere af hans bøger blev læst højt.

Blandt cigarmagere og cigarsortere er det ikke så få, der har nået høje poster i det politiske liv. Stauning, der blev statsminister, er selvfølgelig det mest kendte eksempel. Her på Fyn var der i tyverne og trediverne tre borgmestere, der var udgået fra tobakken. Det var borgmestrene i Svendborg, Nyborg og Bogense.

Efter verdenskrigen blev der indført tyske cigarer i

store mængder, og dem kunne danske fabrikker ikke konkurrere med.

Den 21. januar 1921 måtte fabrikken lukke. Prokuristen i firmaet forsøgte at føre fabrikken videre, og det blev til fem ugers arbejde for mig fra juni måned.

Fagforeningen udbetalte arbejdsløshedsunderstøttelse i 13 uger, i alt 270 kr., hvorefter vi blev henvist til hjælpe-kassen, den tids socialkontor. Der fik jeg udbetalt 160 kr. indtil 1. august 1921 og fra 1. august 1921 til 1. januar 1922 i alt 414 kr. Mit regnskab for 1921 blev derfor således: Arbejdsfortjeneste 476 kr. plus understøttelse 844 kr., i alt for året 1.320 kr. Pengene fra hjælpe-kassen fik vi udbetalt gennem fagforeningen, så vi skulle ikke stille på et kontor og bede om hjælp.

Jeg købte en cello og begyndte at få undervisning, og det varede otte år, før jeg igen kom tilbage til cigarerne.

Et lille hus i Vindegade

af H.V. NIELSEN

Jeg er født i 1897 som yngste barn af fem søskende. Mine forældre havde i 1881 købt et lille hus i Vindegade 33. I et gammelt skøde, som jeg har gemt, står der: »Huset er beliggende i en udkant af byen«. Dette siger da lidt om byens udstrækning dengang.

Min far døde i 1903. Han havde været kommunalarbejder for 12 kr. om ugen, så det var en stor omvæltning for et lille hjem, hvor der kun var til dagen og vejen, pludselig at miste sin forsørger. Hvordan mor klarede det, har jeg senere spekuleret over. Der eksisterede ingen syge- eller begravelseshjælp; kunne man ikke klare sig, var der vist kun fattighjælp.

Mor var 49 år, da far døde, og hun fik arbejde med at sy skindtrøjer for en grosserer. Mor fik 1 kr. pr. trøje i syløn, og hun skulle selv hente og bringe arbejdet. Hun begyndte gerne ved 7-tiden om morgenen og blev ved til 21-22-tiden om aftenen, undertiden længere, kun afbrudt af madlavning og spisetid. Jeg har ofte set, at mor sad og faldt i søvn om aftenen af træthed. Rengøringen besørgede min søster, som stadig boede hjemme, når hun havde fri, søndagen måtte tages til hjælp. En mærkelig ting ved skindtrøjerne var, at mor selv skulle betale den kinesertråd, knapperne skulle sys i med. Et mærkeligt fedteri, der gjorde, at mor reelt kun fik 95 øre pr. trøje.

Huset i Vindegade bestod af to små stuer, køkken, spisekammer, vaskehus og værksted samt et ret stort soveværelse på 1. sal. Det var alt i alt små forhold, men jeg syntes, vi boede godt. Og så var der en lille have til. Der gik nu et par fredelige år, så blev huset ved siden af vort revet ned. Der var det, man kaldte »fællesgavl«, og inden mor fik set sig om, var gavlen væk, så stuerne stod åbne ud til tomten. En muremester, som boede lidt henne i gaden, lånte et stort tæppe, som kunne dække hele hullet, på Odense Teater.

Kort efter fars død begyndte jeg i 1. klasse i Jernbaneanegades skole, »borgerskolen«, som den kaldtes dengang. Jeg husker ikke ret meget fra denne klasse, dog: Christian IX var på besøg i byen, og vi skolebørn skulle ned til havnen og modtage ham. Vi blev stillet op langs kanalen fra Næsbyhoved skov og udefter med hver et lille flag i hånden, som vi skulle vinke med, når »Dannebrog« kom sejlene. Vi så en masse uniformerede på dækket, men hvem der var kongen, fik vi ikke at vide. Vi gik skuffede hjem. Vi havde glædet os til at se, hvordan en konge så ud.

Som otte-årig kom jeg i 3. klasse. Nu fik vi lærere, der var standsmæssigt påklædt sommer og vinter i jakke, vest og slips, nogle endog i diplomat – måske en gammel, som skulle slides op. Når læreren eller fremmede kom ind i klassen, skulle alle rejse sig op og først sætte sig, når vi fik et vink af læreren, og så skulle der være ro. Hvisken eller hjælp af sidemanden blev straks påtalt, og overhøring foregik stående ved siden af pladsen. Vi svarede kun, når vi blev spurgt, der var ingen diskussion. Der var respekt for lærerne. Der fandtes nok et spansk-rør, men jeg mindes aldrig, det har været i brug.

Som 10-årig kom jeg i 5. klasse. Nu begyndte vi at få hjemmearbejde i dansk og regning. Det klarede jeg selv uden hjælp. Mor havde gået i landsbyskole, hvorfor hendes kundskaber i de fag var beskedne, og hun havde vel også nok glemt det meste. Jeg har næppe set hendes skrift. Da jeg senere rejste ud, var det altid mine søstre, der skrev.

Da jeg var 11 år, kom jeg i 6. klasse, hvor jeg sad i tre år, til jeg blev konfirmeret. Jeg skulle have været i 7. klasse, men som 12-årig fik jeg en eftermiddagsplads på Brandts klædefabrik. Og da undervisningen i 7. klasse lå om eftermiddagen, blev det ikke til noget.

Efterhånden kunne jeg hele 6. classes pensum på fing-

Billedet her viser et af de nu nedrevne, små huse i Vindegade. 1916. Der boede mange mennesker i hver lille lejlighed.

rene, men min lærer må have opdaget, at jeg var særligt interesseret i geografi og fysik. Han lånte mig nogle af sine private bøger om disse emner.

Skolemaden, som regel pakket ind i et stykke af avisen fra dagen i forvejen, spiste vi stående eller gående i frikvartererne. Det skulle være meget dårligt vejr, for at vi kunne få lov til at være i klassen i frikvartererne. Min

skolemad var tre stykker rugbrød med fedt, ost og en rest fra middagen. Det var god kost. Vi drak vand til maden, skolemælken var ikke opfundet endnu. Jeg synes, vi var sunde og raske dengang, og selv var jeg aldrig syg.

Leg i skolegården deltog jeg sjældent i; jeg var duks næsten hele min skoletid, men vidste dog lidt om, hvad der foregik. Når vinteren var forbi, kom kuglespillene i

Skolebillede fra Jernbanegades skole 1904. H. V. Nielsen er nr. 4 fra højre i anden række. Skolen var kun for drenge.

gang. Der var to om spillet. Man havde nogle små farvede stenlugler på størrelse med en hasselnød. Så lavede man en streg, stod et stykke fra denne og kastede kuglerne. Det gjaldt om at komme så nær stregen som muligt. Når man syntes, der var kugler nok i feltet, måtte den, hvis kugle lå nærmest stregen, »pirre«. Det vil sige, med sin kugle måtte han sigte efter den, der lå nærmest. Ramte han, måtte han tage den ene som gevinst. Og så fremdeles. Ramte han ikke, var det modpartens tur til at »pirre«.

Et andet forårstegn var »kukkassen«. Det var en skotøjsæske med et lille hul i den ene ende. I æsken blev der lavet et panorama af vat, glansbilleder og hvad der nu kunne findes på. Blåt eller lyseblåt silkepapir blev klæbet over, så det gav en lysvirkning, der passede til indholdet. Det kostede en kugle at få lov til at kigge.

Gårdlæreren holdt streng justits. Det var forbudt at forlade skolens område i frikvartererne. Der var nu heller ikke nogen bager eller slikbutik i nærheden, og pølsemanden var heller ikke opfundet endnu.

Til Odense seminarium var der knyttet en skole. Et hold piger herfra blev fotograferet i 1906.

Blev gårdens regler overtrådt, blev misdæderen sendt op i gårdlærerens klasse, og så »talte« de sammen efter frikvarterets ophør.

Idrætten var gymnastik om vinteren og kricketspil om sommeren. Dette foregik på Kræmmermarken ved den gamle rytterkasérne. Vi løb derud og tilbage igen.

Vi havde også svømning. Det foregik i åen. På Sdr. Boulevard nr. 38 lå et lavt hvidkalket hus med en stor have ned til åen. I åen var der lavet to tremmekasser, hvor vi kunne bunde. Meningen var, at vi skulle øve os i

at svømme her. Vi var gerne 10-12 i kassen. Når gymnastiklæreren syntes, der var et egnet offer, fik man et korkbælte på og blev hevet ud i åen. For en sikkerheds skyld var der en snor i bæltet, som man blev hevet i land med, hvis man ikke kunne klare sig på det dybe vand.

Afklædningen foregik i tre små faldefærdige rum med bænke. Alle skulle tage tøjet af, når vi kom. Badningen var altid mellem 18 og 19 og i tre hold. De, der var sidst, sad så og knagfrøs, inden de kom i vandet, som absolut ikke var rent. Der lå et stykke derfra på Sdr. Boulevard

25 år efter, at H. V. Nielsen havde gået i Jernbanegades skole, så et typisk drengehold således ud. 1929-30.

et par garverier, som ledte deres spildevand ud i åen, så det var ingen nydelse.

Men fritiden i min barndom? Jeg var ret stor af min alder, så jeg måtte tidligt begynde, der hvor min far slap. Jeg kløvede brænde til komfur og kakkelovn. Fejede gård og gade. Passede en lille have, vi havde til huset, samt gik byærinder.

Forretninger med de daglige fornødenheder havde vi lige i nærheden, men slagteren boede i Nørregade; der

boede også brændevinsbrænder Poul Jørgensen, i daglig tale »Poul Jørn«. Der var flere brændevinshandlere, men Poul Jørn var den mest kendte. Drengene fra Nørrebro løb gennem Kongens Have på vej til skole. En morgen kom en af dem og sagde:

»Der løber en masse køer inde i Kongens Have!« Der var sket det, at Poul Jørns brænderi var brændt om natten. I baggården var der kostalde, hvor kreaturerne blev fodret med »masken« (restprodukt fra brænderiet). For at redde dyrene havde man lukket dem ud i haven.

Endnu husker enkelte lygtetænderne i det gamle Odense. Her er det lygtetænder og skomager Jørgen Busch. Ved hjørnet af Kongens Have og Jernbanegade. 1900-10.

En rimsmed benyttede lejligheden til at skrive »En sørgelig vise om Poul Jørns brand«. Visen blev aftrykt i avisen om aftenen. Jeg husker endnu det sidste vers:

Det hele endte med et bum
da tusind pletter spirikum
gik op i røg, da græd selv børn
thi alle elskede Poul Jørn!

1 pægl (¼ liter) »Poul Jørn« kostede 10 øre. Den blev brugt både til at drikke og til at pudse vinduer i. Man sagde for spøg, at man blot skulle drikke en snaps og så ånde på ruderne!

En hørkræmmer, som vi af og til havde brug for, boede i en kælder i Kongensgade. Han hed Petersen, men blev altid kaldt »Ansjos-Petersen«. Han havde ansjoser, der smagte dejligt af stærke krydderier. Et glasfuld kostede 10 øre. Man kunne også få en stor spegesild for 10 øre. Dejlig klipfisk, der dengang var fattigmandsspisest, samt andre fiskedelikatesser, og endelig røget islandsk lammekød. Der lugtede dejligt i den kælder.

Mælk fik vi hos en mælkehandler, der boede i Hans Tausens Gade. Mælken blev øst op af høje åbne blikbeholdere og af og til med en flue i tilgift. Smør var i løs vægt og stod i tønder, de såkaldte dritler.

Kolonial til ugens forbrug blev købt om lørdagen. Dengang fik de fleste ugelønnen om lørdagen, og der var åbent til 22. Næsten alt var i løs vægt. Sukker og mel stod i store tønder. Resten i et skuffedarium i og bagved disken, og så var der en hånddrevet kaffemølle.

Desuden var der de kørende gadehandlere. Der kom hver dag et par mælkemænd, en fiskehandler og af og til en slagter. Og så var der Lars »sandmand«. Som navnet siger, handlede han med sand, som mange brugte til at strø på gulvet eller til spytbakken. Denne var en støbejernsbakke så stor som en tallerken. Der blev lagt et stykke papir i bunden og så sand ovenpå.

Hen på eftermiddagen kom rugbrødsbageren. Han havde en kassetrækvogn med låg og solgte varmt, friskbagt brød, som duftede dejligt. Jeg fik da endeskorpen med det samme, og det smagte vidunderligt med fedt og salt.

Ved mørkets frembrud kom lygtetænderen, og når klokken var mellem 20 og 21 hørtes dybe støvletramp. Det var politiet på aftenrunden, og derefter kom der kun en enlig droske af og til.

Som nævnt boede vi i Vindegade. På den modsatte side af gaden lå Dampvaske- og Badeanstalten Idun i baghuset. Et styrtebad kostede 10 øre med håndklæde og et

Hestevogn fra margarinefabrikken i Vindegade, fotograferet uden for en smørforretning i Kongensgade 1913.

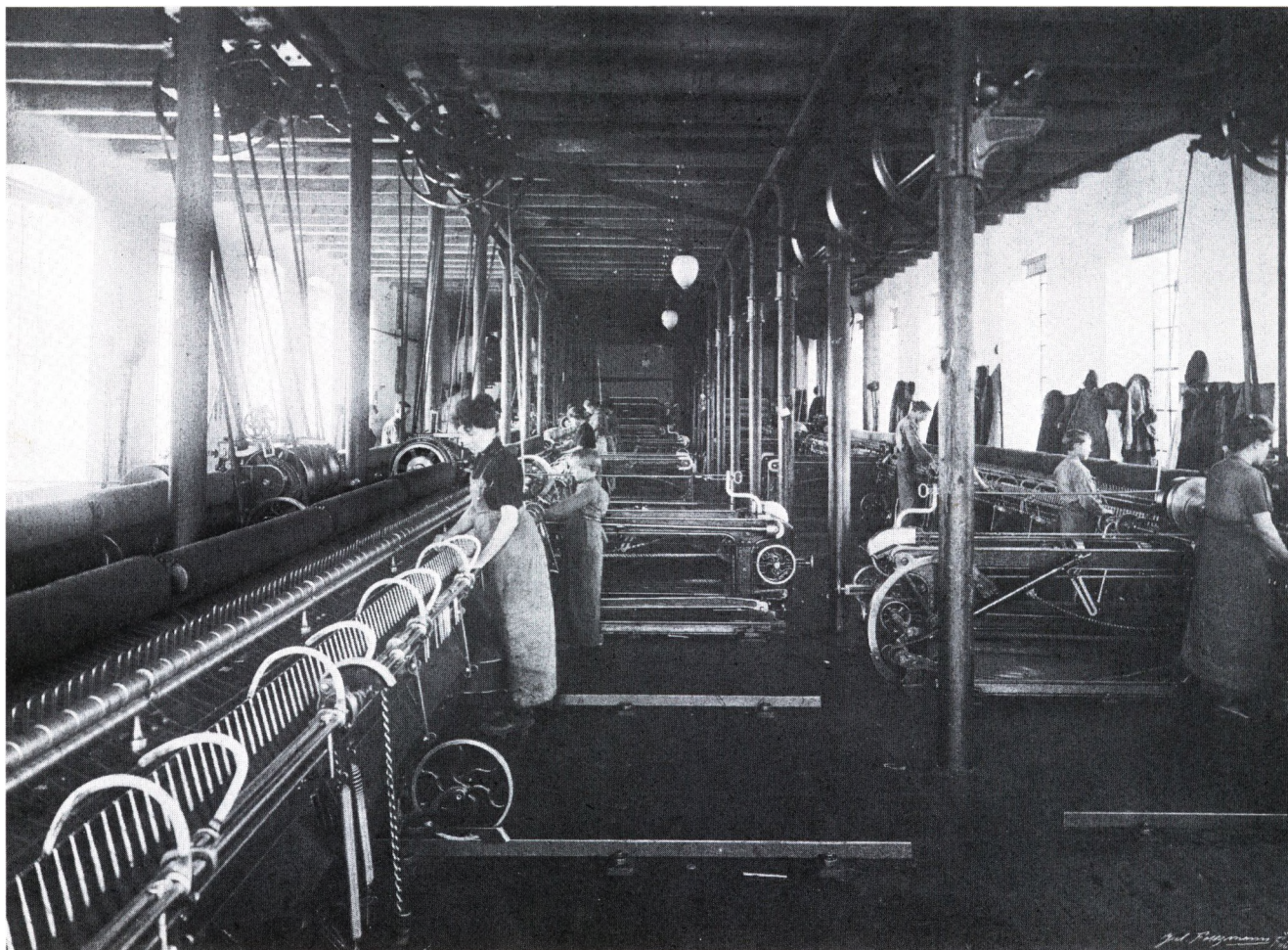
lille stykke sæbe. I stuen var der kar-, russer- og romerbade for mænd.

På 2. sal havde jeg en legekammerat boende. En dag passede bademesteren i kælderens mig op og spurgte, om jeg ikke kunne tage hans middagsmad med til ham fra en pensionat, der lå i Skt. Gertruds Stræde, når jeg gik fra skole kl. 13. Det var kun en lille omvej, og jeg fik 25 øre om ugen for det. Det var de første penge, jeg tjente. De blev brugt til sparemærker. Jeg var da 11 år.

Senere spurgte han, om jeg ikke kunne hjælpe ham i badeanstalten fredag og lørdag aften, for da var der travlt. Jeg skulle blot give gæsterne et håndklæde, et stykke sæbe samt fjerne brugte håndklæder fra kabinerne. Det fik jeg 25 øre for begge dagene.

Efter badet var nogle af gæsterne tørstige. Så hentede jeg øl hos høkeren, der boede lige ved siden af Idun. En bajer kostede 9 øre, jeg fik 10 øre med, og den ene var drikkepenge; det kunne blive til mere end 25 øre pr.

Brandts klædefabrik var en af byens største virksomheder dengang, og både mænd, kvinder og børn arbejdede der. Ca. 1904.

aften, så jeg blev pludselig velhavende.

En væver, som arbejdede på Brandts klædefabrik, kendte jeg fra gaden. Han sagde en dag:

»Når du bliver 12 år, kan du måske få noget arbejde på fabrikken.«

Jeg gik så hen til spindemesteren og talte med ham:

»Du kan begynde i morgen; du får 2,25 kr. om ugen – fra et kvarter i 2 til 6.«

Det var et let og renligt arbejde. Jeg hjalp til med at passe en spindemaskine i to et halvt år, til jeg skulle i

lære. Det sidste halve år var det som heldagsdreng for 6 kr. om ugen. Jeg fik tilbudt en plads som væverlærling, men det havde ikke min interesse.

Vi kunne for en billig penge købe tøjrester, som mor syede dagligtøj af. Desuden fik vi stof til konfirmations-tøjet gratis. Vi havde julefester og udflugter om sommeren med forplejning, så jeg var glad for at være der. Det var bedre end at være bydreng med en trækvogn i dårligt vejr.

Et hjem i Odinsgade

af EDEL BRØNSRO, f. JULIUSSEN

Snart efter at vi var vendt tilbage til Odense i 1906, flyttede vi til en treværelses lejlighed, Odinsgade 36. Når jeg en tidlig vintermorgen vågnede ved at høre komfurringenes klirren og indåndede duften af øllebrød og kaffe, kunne jeg med en vidunderlig følelse af glæde og tryghed se mod den mørkerøde ampels dæmpede lys og vide, at selv om far skulle på arbejde denne mørke vintermorgen, så kunne jeg igen putte mig i min lune seng og sove videre.

Det hændte, jeg blev forstyrret i min søvn af en irriterende kløe, og så mumlede mor irriteret noget om de forbistrede lopper, som aldrig lod sig effektivt udrydde, skønt mor fyldte de lidt gabende revner mellem gulvbrædderne med gulvfernis og gulvlak for at hindre lopperne i at yngle der. Måske skjulte de sig dog også i folderne på de lange, uldne portierer og vintergardinene, som blev hængt op, når efterårsrengøringen var overstået. På kolde vinterdage, når frosten havde tegnet sine blomster på ruderne, lunede de godt i de områder af stuen, hvor kakkelovnsvarmen ikke altid nåede hen. Var frosten særlig stærk, satte mor ydermere tykke aviser mellem ruderne og rullegardinet. De lunede og beskyttede potteplanterne mod den værste kulde. Men på ruderens is og rim måtte man med varme fingre tø et lille kighul op, hvis man ville have et glimt af, hvad der skete på gaden.

Den »fine« stue stod aflukket og kold, undtagen i juledagene; men i spisestuen og køkkenet var der varmt, og soveværelset, som lå mellem disse to rum, var rimeligt lunt.

Det var en lun, beskyttet verden, jeg her voksede op i. Når den store petroleumslampe stod tændt på bordet, sad mor med et håndarbejde, og jeg fik også lov at strikke, hækle eller brodere. Somme tider fik jeg lov til også at prøve at lave ildtændere, disse små, firkantede pakker

lavet af store træspåner, fyldt med mindre småspåner og trukket på snore, som bagefter blev dyppet i gulvlak. Når de var tørre, var de et nemt optændingsmiddel. De kunne købes færdige, og mor opgav da også fremstillingen af dem. Det lavede for meget griseri i køkkenet at lave dem selv.

Det gjaldt ellers om at spare, hvor det kunne lade sig gøre. Mor syede tøj til mig og til sig selv, og da et par flettede rørsæder til vore stole gik itu, flettede vi selv nye. Det tog lidt tid at finde ud af det smukke mønster, men det gik.

I mit hjem fordelte far og mor alt arbejde mellem sig. Vaskedagen blev lagt på en dag, når far havde nattevagt. Når han kom hjem fra arbejdet ved 4-5-tiden, fyrede han under gruekedlen med de småspåner, der gratis kunne hentes hos enhver snedker. Klokken 6 fik han et morgenmåltid og trak så det tunge tøj op af gruekedlen, så mor kunne skrubbe det på vaskebrættet. Derpå sov han nogle timer, fyrede på ny op, så tøjet kunne blive »renkøgt«, og hjalp så mor med at skylle.

I de år, han havde arbejdet på landet, havde han lært at give en hjælpende hånd med i arbejdet. Til gengæld hjalp både mor og jeg ham med arbejdet i den have, vi havde i yderkanten af jernbaneterrænet, og herfra hentede vi grønsager og bærfrugt, så der kunne syltes bær og saltet bønnen ned til vinterforbrug. Fra mors familie, der var fiskere, fik vi mange slags fisk året igennem, ikke mindst sild til både nedsaltning og til fremstilling af kryddersild, rollmops og ansjoser. Dertil kom slagtemad, når familie på landet slagtede en gris. Så lavede vi rullepølse og medister; sidstnævnte blev lagt i skåle med smeltet fedt over, så maden kunne holde sig i måneder. Æg blev købt, når de var billigst, og blev så pakket i avispapir og lagt i kasser med rum, der passede i størrelse til et sådant indpakket æg. Når kasserne blev vendt

En arbejderfamilie omkring kaffebordet ved juletid engang i 1920'erne. Far læser Socialdemokraten, mens mor skænker kaffen. De små børn studerer juletræet, mens storesøster er optaget af skriftlige sysler.

en gang om ugen, kunne også æggene holde sig flere måneder. Kartoffler og rodfrugter fra haven blev lagt i jordkule, til frosten satte ind, så blev også de taget hjem i kælderen og opbevaret – for rodfrugternes vedkommende – i tørt sand. Der var således nok at se til, når alle forråd hyppigt skulle efterses, og dertil kom så det daglige arbejde i huset: rensning af petroleumslamperne, pasning af kakkelovn og komfur og den rengøring, der var nødvendig hver dag, når fyrstederne blev tømt for aske.

Møblerne blev dækket med store tøjstykker, som kunne opfange den varme aske, der uundgåeligt hvirvledes ud i rummet. Gardiner og portierer skulle forsigtigt børstes fri for støv, det ferniserede gulv vaskes, møbler og nipsgenstande støves af. Det var fra min tidligste barndom mit – kedelige – job. Morsommere var det at pudse mes-singstangen om komfuret og vandhanen over vasken eller hver dag at pudse knivene. Det skete ved at smøre et pulver, der blev gjort lidt fugtigt, på knivene med en

korkprop, til de blev blanke; men når de skulle »skærpes« et par gange om ugen, var det far, som sleb dem på et bræt med fint sand. Køkkenbordet skulle skures hver dag ligesom skærebrætterne af træ, og når vejret tillod det, blev vinduerne pudset – om vinteren dog kun indvendigt – ved hjælp af brændevin, så der lugtede af spiritus over hele huset. Fodtøjet skulle pudses hver dag, og så under svangen, trappen vaskes og pyntegenstandene af messing og kobber pudses, så snart de ikke var strålende blanke. Vist var der arbejde nok at udføre.

Julemåneden var den travleste, men dejligste tid på hele året. Fra de første dage i december begyndte forberedelserne til julen med fremstilling af mange forskellige slags julestads. Far nappede hovederne af knappenåle og varmede dem derefter op i et tændt julelys, hvorefter de varsomt blev presset op i julelysene, som ved hjælp af de tynde nåle var lette at anbringe på juletræet. Der var år, hvor mine forældre havde travlt med at lave en dejlig dukkestue eller med at sy krop, arme og ben til en dukke, som så i legetøjsforretningen blev forsynet med underarme og hænder og underben og fødder af porcelæn og med et hoved, hvis hår var fremstillet af nogle af mors lokker. Sådan kunne man for små penge få en stor, køn dukke.

Men far lavede også mere drengopræget legetøj til mig, f.eks. soldater, som efter at være klippet ud af et billedark og klæbet på pap, blev sat fast på små træklodser, så de kunne stå, indtil et angreb med marmorkugler – og dengang var kuglerne virkelig af marmor – kunne besejre hele hæren. Eller der blev syet bolde fremstillet af korkpropper, som blev omviklet med uldne tøjstykker, surret sammen med sejl garn i et mønster, der bagefter tillod, at der kunne sys med forskelligt farvet garn fra tråd til tråd. Hestetømmer blev enten strikket i smalle strimler med påsyede bjælder, eller jeg kunne selv »sy« dem over en tom garntrisse med fire hovedløse søm over trissens åbning, så der med kulørt uldgarn kunne »hæftes« masker over de fire søm.

Julebagningen var et kapitel for sig, som vi alle var fælles om. Duften af kagerne bredte sig forjættende over hele huset. Selve juleaftenens clou var træet, som – lofts-

højt – stod pyntet i den aflåsede dagligstue og åbenbarede sig i sin strålende lyspragt, når far slog fløjddørene op ind til det.

Julegaverne var få og beskedne; men juleaften var alligevel vidunderlig med tilladelse til at spise slik, som ikke var hverdagskost hos os, og måske fik jeg lov at smage den »te russe«, som far og mor ofte nød før sengetid. Rom og sukker var billige varer dengang. Jeg har en regning på juleindkøb i 1910. Den ser sådan ud:

1 flaske cognac	2,00 kr.	(måske har det været ½ fl.)
50 cigarer	6,00 kr.	(fars forbrug ½ år)
5 pund stødt melis	1,15 kr.	
12 appelsiner	1,10 kr.	
1 æske dadler	0,25 kr.	
1 æske figer	0,25 kr.	
125 g svesker u/sten	0,13 kr.	

Gäsesteg ville vi gerne have juleaften; men danske gæs var forholdsvis dyre. Derfor købte far på torvet en af de importerede russiske gæs. Den kostede 2 kr.; men mor gentog ikke eksperimentet. Hun fandt, at gåsen var for mager, og dens grå, næsten blålige farve var uappetitlig sammenlignet med de danske, kornfedede gæs.

I forhold til så mange andre havde vi det godt. Fars løn var ikke stor; men udgifterne var nøje – og sparsommeligt – planlagt, og hver måned skulle der et beløb i sparekassen, måske kun 2 eller 5 kr.; men de penge måtte ikke røres. De var en nøds killing eller en opsparing til opfyldelse af drømmen om eget hus en dag.

Om vinteren så vi mange blege, tyndt påklædte mennesker. Der var børn, som kom for at sælge julestads eller sprællemænd. På gaden stod Frelsens Hærs »gryder«, som fik sin skærv, når jeg var med far på gaden. Der kom »farende svende« – arbejdsløse håndværkere, som kom stiltfærdigt og tiggede, skønt det var strafbart, hvis det blev opdaget. De fik også en skilling; men far forlangte først at se deres svendebog for at konstatere, om de virkelig var faguddannede folk, ikke blot tilfældige tiggere.

En dag stod far og så i en sådan bog, da en betjent

dukkede op ved foden af vor trappe.

- Kom ind og lad os snakke om det, sagde far højt til manden, hvis bog han hurtigt holdt ned langs siden.

- Er det en betler? råbte betjenten nedefra.

- Nej, en mand, jeg skal tale med, svarede far og trådte til side, så manden kunne gå ind i køkkenet. Betjenten tog til hjelmen og gik igen, og manden fik sin bog og en skilling, før han forlod os.

Vitaminer var jo ukendte, og det sås på de mange børn, hvis næser flød med slim. Mange havde let krumme ben og alt for runde rygge, adskillige haltede eller havde hofte-skader, så de trak på det ene eller andet ben, og forkølelse og influenza hærgede.

Man ulejlige ikke gerne sin læge. Ørepine blev behandlet, ved at varme rugbrødsskiver, pakket i et uldent tørklæde, blev bundet om hovedet. Mod hoste købte man »hostesaft« på apoteket og gav i øvrigt patienten vatplader på bryst og ryg. Tandpine kurerede far – heldigvis kun på sig selv – effektivt ved at bore en rødglødende strikkepind ned i hullet på den smertende tand. Jeg havde brugt tandbørste, fra jeg var ganske lille, og reddede alle mælketænderne, men senere blev mine kindtænder angrebet af caries, og jeg kom på skoletandklinikken, vistnok i 1911 eller 1912. Her gjorde man kort proces: ud med tre kindtænder uden bedøvelse. Et medikament til hjemmebrug, hvis man uheldigvis havde fået børneorm, var ormefrø, nogle hæsligt smagende små frø, som tilmed var rørt ud i sirup, så den sejtklæbende masse var ulideligt længe om at glide ned.

Vor læge, dr. Haslund, var en afholdt og dygtig mand. Jeg følte, han var min specielle ven. Han var blevet tilkaldt, fordi jeg – dengang vel 3-4 år gammel – havde haft et maveonde med opkastning og smerter. Nu sad han ved den ene side af spisebordet over for far. Cigaren og den høje hat havde han lagt fra sig, men havde stadig sin pelsforede frakke med astrakankraven på.

- Nå, brummede han, hvad har pigen fået at spise, hvad har De fået til middag?

- Grønkålssuppe.

- Og det kunne hun ikke lide?

- Nej, svarede far kort.

- Det er der mange børn, der ikke kan. Men hun fik en stor tallerkenfuld? Og hun skulle spise op? Ikke sandt?

- Jo –

- Jeg kan tænke det. Nå, men så behøver vi ikke spekulere på, om pigen har en organisk sygdom. Hun er rask i morgen.

Haslund rejste sig med et tilfreds udtryk i sit store, kødfulde ansigt, tog sin hat og brummede et kort farvel, idet han gik ned til den ventende droske, som nu i vintertiden var lukket. Om sommeren var kalechen slået ned, så vi så det smukke, lyseblå betræk på bagsædet, hvor han bredte sin undersætsige krop.

Vi hørte ham brummesyngende på vej ned ad trappen. Far sagde ikke noget; men jeg følte mig tryk ved tanken om min lægeven.

I en periode boede vi i Dronningensgade. Vi børn kunne udmærket godt lege på gaden. Trafikken var ikke større, end at vi, når vi spillede langbold eller sjippede, kunne nå at springe ind på fortovet, når et hestekøretøj nærmede sig. Kun om efteråret, når de mange roevogne kørte gennem gaden, holdt vi os fra midtergaden. Hændte det, at der faldt nogle roer ned fra vognene, samlede vi dem op. Enten kunne de udskæres til lygter, som et tændt lys kunne anbringes i, eller et par stykker blev syltet sammen med rødbeder. De smagte storartet, ja, faktisk søgte vi helst disse lyse skiver ud blandt rødbederne, fordi sukkerroerne havde en mere sødlig smag.

På fortovene spillede vi kugler eller hoppede paradiset, eller vi spillede bold op mod en murflade uden alt for mange vinduer i nærheden. Faldt der sne om vinteren, blev den sjældent fjernet så hurtigt og effektivt som nu, så måske kunne det lykkes os at lave en rigtig lang, blanktskinnende glidebane; men det syntes de voksne aldrig om. Allerbedst som vi var i gang, kom en eller anden og tømte sin askeskuffe på vor dejlige glidebane.

På den tid kom endnu slagteren gående med bowlerhat på hovedet og truget med kød, dækket af et hvidt stykke lærred, på den ene skulder. Også andre handlende kom forbi. Fiskehandlere råbte og reklamerede for

deres forskellige varer, ofte havde de skønne stemmer, som de brugte meget melodisk. Og så var der selvfølgelig mælkemanden, som kom både morgen og aften. Han ringede med sin messingklokke og kaldte husmødre til med deres kander og spande. Hans mælkeunger med blanke messinghaner udsendte strømme af dejlig, frisk sødmælk, skummet mælk, kærnemælk eller fløde. I den første tid, jeg blev sendt ned efter fløde, kostede det 3 øre for at få sin flødekande fyldt – der var aldrig tale om egentlig at måle en bestemt portion ud.

Vi flyttede senere fra Dronningensgade, og jeg kom bort fra et gammelkendt kvarter, nemlig hele området fra Vestre skole, forbi kirkegården og hen til Kirkegårds Allé, som kun i ringe grad var bebygget. Fra Kirkegårds Allé kom man ud på Heden, langs – eller igennem – det kønne anlæg om Ansgar kirke og videre forbi Eksercerhuset, hvor soldaterne gjorde gymnastik, og ud på Eksercermarken, det åbne terræn hvorpå Odense amts og bys sygehus blev bygget.

På den modsatte side af vejen lå en række huse, hvoraf et af de sidste tilhørte Storjohan, som handlede med hestehår, svinebørster, sprit, shellak og de øvrige andre remedier, børstenbinderne havde brug for. Jeg var ofte med derude, når en af vore bekendte skulle købe ind til fabrikation af de koste og børster af alle slags, som han fremstillede om vinteren og rejste rundt på Fyn og de sydfynske øer og solgte om sommeren. Jeg beundrede den måde, hvorpå han og hans kone kunne forvandle de mange slags hår til børster med smukke mønstre.

På Eksercermarken kunne man være heldig og se soldaterne eksercere; men vi børn foretrak pladsen de tre sommerdage, hvor der afholdtes Skt. Knuds marked. Så var der liv og lystighed, larm og musik her. Udråberne prøvede på at overdøve hinanden eller lirekassernes musik. Karrusellerne snurrede, i teltene optrådte akrobater, sabelslugere, slangedanserinder eller selveste professor Labri, og de utallige boder vrimlede med herligheder af alle slags lige fra skrigeballer, skralder, slik og honningkager til forskellige slags legetøj. Det var virkelig svært at afgøre, hvordan de fire medbragte 25-ører kunne bruges mest fordelagtigt.

I 1914 brød 1. verdenskrig ud. Jeg havde været på besøg på Sjælland, og på vejen hjem kunne vi fra færgen se nogle store, grå krigsskibe ligge i Store Bælt. Folk på færgen var grebet af samme uro som på Sjælland, og en truende, men dog ængstelig tone lød, når de talte om, at tyskerne natten før havde vovet at visitere en af de danske færges. I Nyborg fæргеleje stod danske soldater med opplantet bajonet, og synet af disse store, uhyggelige, blanke knive forstærkede indtrykket af, at der var noget galt. Der var krig et sted, og ingen vidste, hvordan det ville gå os.

Men efter de første dages hektiske spænding faldt sindene til ro. Krigen gik uden om os. Kongen havde sagt – eller gjort – noget, så tyskerne ikke kunne komme her, sådan forstod vi børn det, og vi vendte os igen mod dagligdagen.

Fra første skoledag havde jeg, som de fleste af kammeraterne, i skolen købt sparemærker. De kunne fås til 2, 5 eller 10 øre pr. stk., og jeg tror, vi alle satte en ære i at spare op til konfirmationsudstyr på denne måde. I efteråret 1915 supplerede jeg min opsparing med selvtjente penge.

Et par damer, vi kendte lidt til, havde åbnet et »fransk vask og strygning«s vaskeri, dvs. et lille vaskeri, som kun tog sig af finere ting såsom broderede duge eller bluser og broderet eller kniplingsbesat undertøj samt de skjorter med stive flipper, som alle herrer brugte, især ved festlige lejligheder. Disse damer havde brug for en bypige, og jeg fik jobbet til 5 kr. om måneden plus drikkepenge, og de beløb sig ofte til væsentligt mere end de 5 kr. I nogle måneder gik jeg så 3-4 timer hver eftermiddag rundt og afleverede det rengjorte tøj til ejerne og indkasserede penge. Distriktet strakte sig lige fra Fredensgade, Hjallesevej, Albanigade og de få huse, der dengang lå i de planlagte, men ikke fuldt udbyggede gader: Dagmargade og Alexandragade. Videre kunne turen gå over Nonnebakken til Filosofgangen, Klaregade omkring åen, et stykke af Hunderupvej og hjem ad Allegade. Det gav motion og, da jeg holdt op med arbejdet, en sum, der langt oversteg, hvad jeg i hele den øvrige skoletid havde kunnet samle i sparemærker.

Ansgar anlæg på Heden (Sdr. Boulevard) var et yndet udflugtsmål for familier på spadseretur. Her spiller en lirekassemand for et interesseret publikum. Omkring 1902.

I krigens første år blev der ikke mangel på noget; men efterhånden blev alle klar over, at den krig, der var startet, næppe sluttede så hurtigt som ventet, så vi fik efterhånden rationeringskort til mange fødevarer og også til petroleum. Hos os gjorde vi fra begyndelsen en indsats for at strække de tilmålte rationer for at kunne gemme lidt ægte varer, hvis det skulle blive værre, end alt tegnedes til i det første krigsår.

Vi lærte at drikke hyldete, kamillete og lindeblomstte, og som tilsætning til kaffen ristede mor rugkærner i sin store jernstegegryde. Det lugtede rædsomt. Bagefter blev

kærnerne malet i den gamle støbejerns kaffekværn, vi havde.

Avisernes frontberetninger fortalte om store slag, der endte med utallige døde og sårede. Propagandaen fra de krigsførende magter fortalte både om grusomheder og om mærkelige syner af overnaturlig art – skarer af engle, der viste sig i skyerne etc.; de skulle vise, at Gud holdt med den ene eller den anden part. Men lidt efter lidt endte det med, at soldaterne gravede sig ned i skyttegrave, så nu regnede alle efterhånden med, at krigen ville vare længe.

Når der var Skt. Knuds marked på Heden, kunne det godt være svært at afgøre, hvad pengene skulle bruges til. Ca. 1900.

Foruden te og kaffe var sæbe en artikel, der var i farezonen, og en dag forsøgte vi selv at koge sæbe, så vi havde en reservefond til storvasken.

Storvasken var dengang en omstændelig proces. Først blev tøjet »snavskogt« i vand tilsat ludpulver efter at have stået i blød et døgn i sodavand. Efter kogningen blev det skrubbet på et rillet vaskebræt og skyllet, hvorpå det blev renkogt i sæbevand.

Sæbspåner var ukendte. Man købte en stang Marseillesæbe, som blev snittet i fine spåner, og når tøjet var renkogt deri, blev det skyllet i flere hold vand, hvoraf det sidste var tilsat blegevand, og endelig til allersidst blev tøjet trukket gennem vand, hvori var opløst en lille pakke »poseblåt«, et ultramarinblåt, vandopløseligt pulver. Dermed var tøjet blevet tilsat det optiskhvide skær, der fik det til at syne rent hvidt.

Den sæbe, det lykkedes os at fremstille, lignede Marseillesæbe, og den var i hvert fald langt bedre end den »maksimalsæbe«, vi senere måtte nøjes med, og som havde konsistens og farve som en klat brun lerjord. Det blev nu den eneste gang, vi optrådte som sæbesydere, vi kunne ikke skaffe fedtstof nok til at koge mere sæbe.

I 1916 gik mine forældres ønskedrøm i opfyldelse. Det blev muligt for dem at købe et hus med to treværelses lejligheder, kælder og en mindre have. Det kostede 7.500 kr. med 500 kr. i udbetaling, og i løbet af året flyttede vi. For sidste gang gik min skolevej fra H.C. Andersens Gade ad Allegade, Gartnerstien, Kronprinsensgade, Albanigade og om forbi den katolske skole og ud til Overgade, gader og stræder, som dels er forsvundet, dels næsten er uigenkendelige i dag.

Krigen trak i langdrag, der blev gasrationering, hvil-

ket medførte, at vort skolekøkken blev lukket. Det var os en stor skuffelse. Timerne i skolekøkkenet havde været en kærkommen oplevelse i de ellers ret kedsommelige skoledage.

De begyndende prisstigninger og de – efter vore forhold – ret betydelige skolepenge, der skulle betales for min søsters skolegang, medførte, at mor påtog sig noget hjemmearbejde, som vi børn kunne hjælpe hende med. Far var ikke helt tilfreds med det. Det var hans bestemte opfattelse, at det var mandens pligt alene at forsørge sin familie; men mor bøjede sig ikke.

Vi klistrede poser, en beskæftigelse, som i vor plastiktid er helt ukendt. Dengang sad der rundt om i hjemmene mange kvinder, som klistrede de papirposer og kræmmerhuse, de handlende brugte. Når min søster og jeg hjalp mor om eftermiddagen, kunne en måneds arbejde somme tider indbringe op til 70-80 kr., en formidabel sum i vore øjne.

Men der var andre, som tjente store penge, især de mennesker, der eksporterede madvarer til Tyskland. Betegnelsen »gullaschbaroner« blev en slags fællesnavn for disse mennesker, der så uventet fik flere penge mellem hænderne, end de havde forstand på at bruge fornuftigt. Der fortaltes om personer, som lagde tikronesedler på deres smørrebrød, eller som tændte en cigar med en sådan seddel, og rygterne gik om selskabelige sammenkomster på restaurationer, hvor de glade givere pludselig rev hele opdækningen på gulvet og med en flot gestus betalte skaden.

Den første vinter, vi boede i eget hus, fik vi leveret en halv gris. Det skete en sen og mørk aften, for det var jo ulovligt at købe direkte hos landmændene, men mange gjorde det alligevel.

Det kneb også efterhånden med brændsel, og den følgende sommer tilbød Odense kommune, at enhver, som ønskede det, gratis måtte skære tørv på et af kommunens arealer mellem Åløkkeskoven og Næsbyhoved skov.

Far tog mod tilbuddet, og igen var det hans barndoms lærdom, som kom os til gavn, så vi fik en stor portion ganske gode tørv uden anden ulejlighed end arbejdet. Jeg var med til både at ælte, forme og stakke tørvene, og

der var hyggeligt i tørveområdet mellem de ikke så få tørveskærere. Denne måde at skaffe sig brændsel på blev dog også en engangsforeteelse.

En af krigsvintrene må have været forholdsvis streng. I Munkemose blev skøjtebanen åbnet ret tidligt, og da jeg havde ønsket mig – og fået – et par flotte forniklede skøjter i julegave, glædede jeg mig til at lære at løbe på skøjter.

Jeg havde ikke de specielle skøjtestøvler og heller ikke et par af de svære kromgarvede »fedtlæderstøvler«, som dels var dyre, dels svære at skaffe; men jeg havde netop fået et par nye sorte støvler, jeg kunne bruge.

Ret mange skridt var jeg ikke kommet ud på isen, før min ene ankel vred rundt, så skøjten kom ind under foden, og så skete katastrofen: hele støvlen revnede fra den udvendige til den indvendige side af svangen. Jeg humpede op til sporvognen og kom hjem, ulykkelig over at have ødelagt et par nye støvler; men mor sagde kun, da hun så den:

– Det krigsskidt.

Støvlen kunne ikke repareres, hele det såkaldte overlæder var lavet af presset papir.

Tøjmærkerne tillod ikke de store indkøb, og mine skulle gemmes til konfirmationsudstyret, så en dagligkjole måtte mor sy af et sæt af de gamle portierer, vi havde brugt i årevis. Stoffet var endnu stærkt nok, men meget falmet. Det lykkedes dog mor at få de falmede striber anbragt, så kjolen fremtrådte som en smart, tofarvet, lægget modelkjole.

Til min hvide konfirmationskjole købte mor »Schweizer Brodé«, et meget skønt stykke stof; men mor fandt også prisen meget høj, hele 10 kr. måtte hun betale for stoffet.

Andendagskjolen var af blåt, uldent stof med lang nederdel, for en rigtig konfirmand måtte have lang nederdel, ny håndtaske, handsker og paraply og – meget gerne – opsat hår.

Nu var man jo en voksen dame.

En mulerdreng fra glasværkskvarteret

af ARTHUR GRAU

Min mor var født i Flensborg i 1875 og kom som forholdsvis nygift og mor til min ældste bror på et halvt år i 1898 til Odense. Mors mand var glasmager fra Oldenborg og kom til Odense og fik arbejde på Fyns glasværk, som omkring århundredskiftet importerede en mængde tyske glasmagere og -slibere, som skulle oplære danskerne i den vanskelige kunst.

Der var bygget særlige boliger af virksomheden til de indvandrede, hvor iblandt der også var enkelte østrigere og svenskere, og for virksomhedens ansatte i det hele taget, hvoraf arbejdsmænd, kuske o. lign. ganske naturligt var danske.

Det siger sig selv, at der på den måde blev skabt et lille samfund, der var noget helt for sig selv.

Mor har fortalt, at det ikke var helt let at være tysk i de første år. Der blev set skævt til de forhadte tyskere, som fik en ret betragtelig løn i forhold til, hvad de »indfødte« tjente, og det kunne ikke undgå at skabe misundelse og gnidninger.

De første år var det vist sådan, at nogle af tyskerne simpelt hen var mestre og havde folk under sig, som de aflønnede med en ussel løn i forhold til, hvad de selv fik af virksomheden for den udførte produktion. Jeg husker at have fået fortalt, at min onkel, der var slibemester, hver uge kom hjem med så mange penge, at min tante ikke ville tro på, at det var ærligt tjente penge. Hans folk fik kun en meget lille løn, og det kunne min tante ikke forlige sig med. Nå, der gik selvfølgelig kun nogle få år, så hørte den slags ting op.

Omkring 1904 havde mor fået endnu to børn, da hendes mand døde, og mor pludselig stod som ung enke med tre børn, der skulle forsørges. Hjælp var der ikke at få på de tider, og hun måtte så begynde på glasværket i indbinderstuen. Et lokale med stengulv, blæst og gennemtræk, og hendes job blev at pakke glas ind i halm. Denne

halm var som oftest våd, fyldt med torne og tidsler, og det var et hårdt arbejde at binde kupler, petroleumsholdere, sylteglas m.m. ind med denne våde halm, siddende på en lav træskammel med en simpel sæk mellem træet og bagdelen for dog at gøre det en smule behageligt.

Arthur Graus mor og søster er blevet afbrudt midt i opvasken for at blive fotograferet ude på trappen på Lille Glasvej. 1931. Man fornemmer den barske hverdag i glasværkskvarteret.

Typisk nok var de fleste af arbejdskammeraterne også enker, og den løn, de fik for deres arbejde, var så ussel, at den vel knapt nok kunne slå til, til andet end det daglige brød – men den fælles fattigdom skabte blandt disse koner et fællesskab og et kammeratskab, som var helt enestående. Det siger sig selv, at mor under disse forhold måtte føre en kummerlig tilværelse. Op klokken 5 om morgenen, på arbejde klokken 6. Frokost ved 9-tiden, hvor hun også var hjemme i den halve time, den varede, middag fra 11 til 12.30, og så igen på arbejde til klokken 6, hvor hun så kunne tage fat på de gøremål, der var med hjem og tre børn. Fornøjelser har det været småt med, men helt uden omgang med andre mennesker kan hun ikke have været, for den 5. juli 1908 kom jeg til verden.

Vi boede på Lille Glasvej i nr. 7. Fra mine første år husker jeg, at der boede en familie Carlson til højre for os på 1. sal. Han var fyrbøder på glasværket om natten og skulle som følge heraf sove om dagen, og det førte til, at hans kone, som var skrap, mange gange måtte tysse på os unger, når vi under vor leg i gården var for støjende efter hendes mening. Fra tiden inden jeg kom i skole, og fra mine første to skoleår husker jeg, at min største fornøjelse var at tage imod mor ved porten, når hun kom hjem om middagen, eller når hun var færdig med arbejdet om aftenen. Så følte jeg mig tryk, når hun tog mig i hånden, og jeg fulgte med hende og de andre koner.

Ja, mange gange har jeg stillet mig op ved porten i god tid, så ventetiden kunne blive lang for en lille dreng, der ventede på mor, og da var det ofte et brændende ønske hos mig at komme ind til mor i det forjættede land – indbinderstuen, men det var forbundet med vanskeligheder, for i portnerlogen sad en meget vred mand, der nøje passede på, at ingen uvedkommende slap igennem porten – men da jeg kun var en lille purk, lykkedes det af og til for mig at slippe forbi hans vindue, selv om det også mange gange hændte, at jeg blev jaget tilbage. Når portneren en enkelt gang fik fat i mig, blev mine ører halet lange. Men var jeg først sluppet ind til mor, var det den helt store lykke. Jeg blev grusomt forkælet af konerne, som syntes, at jeg var noget så dejlig, og det har sik-

kert været med bagtanke, at jeg sørgede for at komme ind på stuen på lønningsdagene, for så faldt der 2- og 5-ører af til lille mig.

Der kom undertiden folk på besøg hos os – navnlig husker jeg en dame, som arbejdede på slagteriet, i tarmrenseriet, og lugten herfra hængte så stærkt ved hende, at vi måtte luften ud efter hende, hver gang hun havde været på besøg. Man sagde, at hun havde født et af sine 12 børn på selve slagteriet om middagen og overlod barnet til dets større søskende og gik på arbejde dagen efter.

Af familien, som alle var indvandrede tyskere, husker jeg min onkel, slibemesteren, som en stor, grå mand, der altid sad i sin gyngestol rygende på sine lange piber. Jeg var bange for ham, selv om han var verdens godmodigste menneske, hvad jeg først opdagede senere.

Men mor havde mange søskende, hvoraf flere var døde i en ung alder. En tante var gift med en slibemester, der også var ansat på glasværket. Hun døde ung og efterlod to søde piger, som ofte besøgte os søndag formiddag. Jeg husker dem som to hvidklædte dukker og misundte dem deres fine tøj. Da de fik stedmoder, fik piben en anden lyd. De gik for lud og koldt vand og blev i påklædning lige stik modsat af, hvad de havde været tidligere.

Mine bedsteforældre var også indvandret fra Tyskland, og bedstefar kom i en ret sen alder til glasværket, og da han døde, kom Oma (bedstemor) til den af min mors søstre, som var gift med slibemesteren. De havde eget hus på Rugårdsvej, og der kunne Oma gøre nytte i det store hus, så længe hun var rask og rørig, men da det hørte op, blev det på en eller anden måde til, at Oma skulle bo hos Louise, min mor, hvor hun fik et værelse i stueetagen til gaden. For en kæmpemæssig sum af 3 kr. om ugen skulle mor, som hver dag gik på arbejde, så også sørge for Oma. Desuden havde mor min bror og min fætter på kost. De var begge i lære som glasmagere og var vel omkring 18-20 år gamle, dengang Oma kom til os.

Oma husker jeg som en tyk gammel kone med en glubende appetit, siddende på sin træstol med de foldede hænder over den tykke mave og med sin sorte kysehat

Ansatte fra glasværket i Odense på udflugt omkring 1920. Slukefter og Blommenslyst var foretrukne udflugtsmål, og måske er glasmagerne på besøg et af disse steder. Det er Arthur Graus bror, der står som nr. 3 fra højre i forreste række med den flotte butterfly.

på hovedet. De penge, hun betalte for sit ophold, stammede fra en lille sammensparet kapital på en sparekassobog, som opbevarede af min tante, og min mor fik aldrig kendskab til, hvad der stod på den bog.

Min yngste søster lærte mig længe før skoletiden at tælle til 100, at skrive tal og bogstaver, så da jeg kom i Vestre skole, var jeg sikkert en smule foran de andre børn. Hun arbejdede meget ihærdigt med mig med mine lektier, førte min hånd med griffelen, så der kom nogle

pæne tal og bogstaver på den sorte tavle, vi brugte, og det medførte, at jeg altid fik en mægtig flot stor stjerne tværs over hele tavlen, og jeg blev fremholdt som et eksempel for de andre børn af den elskelige frøken Pederesen. Jeg har sikkert nydt det, men mon der ikke også har været blandet lidt skamfølelse med ind i det, for jeg vidste jo, at resultatet ikke helt var min egen fortjeneste? Jeg tror det.

Læsning terpede min søster også meget med mig efter

skoletid, så jeg hurtigt blev ferm til det, og det indbragte nogle meget fine glansbilleder af engle og julemænd af samme frøken Pedersen. Vi børn gik med træsko, som jeg aldrig lærte at gå med. Jeg havde altid dårlige ankler, fordi jeg skejtede mig, og da vi skulle have gymnastiksko på til gymnastik, opstod der et problem for mig. Jeg kunne ikke binde en sløjfe, så jeg var altid den sidste, der kom ind i salen, og resultatet blev et rap i enden af spanskåret, svunget med satanisk fryd af den helt frustrerede gymnastiklærerinde, som skulle se efter os, hvis frøken Pedersen af en eller anden grund ikke var til stede. Så rystede vi unger i bukserne, for gymnastiklærerinden var skrap og tålte ingen forstyrrelser af nogen slags, uden at spanskåret straks kom i brug.

Vor skolegård var ikke cementeret, som skolegårde er nu om dage. Det var den bare jord, og når det havde regnet, var gården et stort morads. En sådan dag blev jeg væltet omkuld af en flok større skolebørn, og resultatet blev blødende knæ og albuer, og jeg var fyldt med pløre fra øverst til nederst. Det skete i begyndelsen af det store frikvarter, og gårdlæreren, der også var kendt for sine noget sataniske tilbøjeligheder, stillede mig op til beskuelse ved opgangen til skolen, og der stod jeg resten af frikvarteret til stor fornøjelse for alle i skolegården. Man skulle dengang stille sig pænt op i række og geled og gå stille og roligt op i klasseværelserne, når frikvarteret var forbi, og først da hele skolen havde passereret revy, gik gårdlæreren op på lærerværelset med mig og henledte alle lærernes opmærksomhed på mig lille klodrian, hvad jeg var i hans øjne. Jeg blev vasket og forbundet og fik så besked på at gå hjem til min mor og få skiftet tøj og komme hen i skolen igen, og jeg var naturligvis for ulykkelig og genert til at fortælle, at der ikke var nogen mor derhjemme, og at der heller ikke var noget andet tøj at skifte til.

Mor var meget forarget over det skete – fik mit tøj ordnet til næste dag – men at påtale noget over for læreren var ikke en tanke, der kunne falde hende ind. Autoritetstroen over for dem, der var højere på ranglisten, var et alt for fremherskende karaktertræk hos hende. Vi børn fik altid at vide af mor, at vi bare skulle gøre os så ubemær-

kede som muligt, opføre os pænt og ordentligt, så kunne det aldrig gå os helt galt.

Frøken Pedersen havde flere gange omtalt Mulernes Legatskole for os. Det var en privilegeret skole, som kun optog de bedste elever fra kommuneskolerne, og der skulle optagelsesprøve til for at slippe ind. Det benyttede frøken Pedersen sig af og heppede de dygtigste af os op til en sand kappestrid.

Normalt kom man først til optagelsesprøve efter det tredje skoleår, men kunne dog, hvis evnerne var der, komme efter det andet år, og en skønne dag fik jeg en seddel med hjem til mor, hvor frøken Pedersen spurgte, om hun måtte indstille mig til prøve. Det kunne der slet ikke blive tale om. Vi var fattige. Der skulle betales skolepenge. Jeg kunne ikke gå med træsko i skole mere og endnu meget andet. Jeg måtte meddele frøkenen det negative resultat. Men den elskelige frøken Pedersen gav ikke op. Jeg skulle på den skole, og da mor som sagt gik på arbejde og ikke kunne forsømme, fik jeg besked på at spørge mor, hvornår frøken Pedersen kunne få lov til at tale med mor på hendes arbejde.

Det blev aftalt, og en eftermiddag tog jeg imod frøken Pedersen i vor gangdør, hvorefter vi pænt fulgtes ad op mod glasværket, hvor vi slap igennem porten, efter at frøkenen havde fremført sit ærinde. Vi kom ind i indbindestuen, og mor kom med udenfor, og der fik frøken Pedersen overvundet mors betænkeligheder, og frøkenen fik sin vilje. Jeg tror endda, hun gik så vidt, at hun ville støtte mor, hvis det skulle komme til at knibe med skolepengene, men så vidt lod mor det dog aldrig komme. Vi var vel en fire-fem stykker, der blev indstillet til prøven, og kun to slap igennem.

Træskoene blev ombyttet med støvler. Et almindeligt stykke voksduk, som jeg tidligere havde brugt til bøger og tavle, blev ombyttet med tornyster, og vejen til skole, der havde været kort, blev endog meget lang.

Min ældste søster skulle følge mig den første skoledag, den 1. april 1917 – over den lille bane, henad Krudthusgade, den efter min mening usædvanlig lange Vesterbro og Ny Vestergade, videre gennem Munkemose, og så

Lærerne på Mulernes Legatskole 1920 med skolens leder, overlærer M. Th. Hertel siddende midt på 1. række. Siddende i øvrigt f.v. O.M. Olsen, J.P. Jensen, der efterfulgte Hertel som leder, Poul Klausen og Gustav Rosendal. I 2. række f.v. P. Mortensen, N.C. Carlsen, Axel J. Rasmussen, R.N. Romose og kaptajn Peter Dalborg. Bagest f.v. Vagn Larsen, Mads Krogh, Henry Engberg og Poul Nissen.

stod vi ved skolens port, troede vi – men ak og ve, den var lukket. Vi var ikke for sent på den, for vi kunne høre drengene inde i gården, og mens vi stod og spekulerede på, hvordan det problem skulle løses, kom der en rank, ældre herre hen til den lille dør, der var ved siden af porten, og låste op her, og da han kunne regne ud, at jeg var en af de nye, fik jeg lov til at smutte med ind, dog først

efter at han havde forklaret min søster, at den rigtige indgang til skolen var fra Klaregade. Manden var vor gymnastiklærer, kaptajn Dalborg.

Da der var ringet op, blev vi modtaget af overlærer Hertel, en lille, spinkel, hvidhåret mand med en spæd røst, som han gjorde alt for at gøre så kraftig som mulig. Han forklarede, at vore navne ville blive råbt op, for at vi

kunne blive fordelt til de forskellige klasser, og nu, da vi var mulere, havde vi at svare kvikt og højt, for skolen havde kun brug for kvikke drenge. Da jeg blev råbt op, må jeg være blevet så benøvet, at det varede noget, inden der kom et forsagt og næppe hørligt ja fra mig. Det indbragte mig den første reprimande fra den rare overlærer Hertel – hans forklaring var altså gået helt hen over hovedet på mig. Hertel blev min første klasselærer, og vi havde ham til religion, et fag som interesserede mig levende, og som jeg derfor altid kunne på fingrene, undtagen en dag, da jeg fuldstændig havde glemt at læse på lektien og var fuldkommen blank; så fik jeg min næste og også sidste reprimande af Hertel.

Samme Hertel var en frisk ældre herre. Når vi f.eks. en vintermorgen stod frysende i skolegården, kunne han komme ud fra overlærerboligen, kikke lidt på os for så at sige: »Kom så drenge«, og så løb vi med ham i spidsen rundt i skolegården flere gange, og efterhånden, som vi nærmede os tiden for opringning, var det hele skolen, der fulgte den gamle overlærer – jo, det var virkelig festligt.

Det hændte flere gange, at han ikke kunne passe sine timer. Så blev han afløst af sin lige så rare kone. Jeg kan endnu se hende for mig, gammel, høj og tynd – et hoved højere end Hertel – siddende på katederstolen i sin grå alpajakjole, og så stod der ikke religion på timeplanen – det var altid historier, hun læste højt for os.

I de første klasser havde vi lærer Mortensen til naturhistorie, tegning og sløjd. Mortensen, en lang tynd mand med et mægtigt organ, som med lethed overdøvede den støj, der opstod, når vi i sløjdtimerne arbejdede med sav og hammer. Når han råbte sit rungende holdt for at gøre opmærksom på et eller andet i naturhistorietimerne, fortalte han os nogle mægtige løgnehistorier. Da han berettede os om tårnfalken, kom han med en historie om, at da han som soldat fik øje på en sådan fugl i rådhusårnet i København, greb han sit gevær og skød falken med et pletskud. Vi slugte historien råt. Senere har vi nok gjort os vore tanker, om en sådan fantasi var tilladelig hos en pædagog. Lærer Klavsen, en ældre lærer, der var kendt for sit videnskabelige arbejde, skulle lære os den store tabel, og selv om vi kunne den på fingrene hjemme, gjorde

de han os så nervøse, at vi var delvis hypnotiserede i hans timer, fordi vi vidste, at en tøven eller et forkert svar uvægerligt ville medføre en knaldende lussing af begge hans hænder på én gang.

Jeg fik slettet et hav af anmærkninger i årenes løb, som var givet mig for at lave sjov med gamle Mads Krogh, en lærer, som vi hele skoletiden igennem havde til geografi. Han var lærer af den gamle skole. Uhyre spartansk i sin påklædning, altid med brune sko, hvor skonæserne vendte opad, og så skrædede han, hvilket gav anledning til nogle meget lydelige opstød, som han ikke gjorde forsøg på at skjule, ligesom spytbakken blev flittigt benyttet. Hans hænder befandt sig som oftest i bukse-lommerne, samtidig med at han lænede sig op ad vore borde. Selvfølgelig fandt vi på at smøre kridt på kanterne, så Krogh mange gange gik rundt med kridt på bukserne. Hvor det kom fra, fandt han aldrig ud af.

Krogh var svoger til lærer Rosendal, som vi havde til religion og sang. Han var leder af skolens sangkor, som var meget estimeret og medvirkede ved mange arrangementer uden for skolen. Rosendal var kendt for sin hid-sighed, og jeg erindrer en gang, hvor vi øvede før skoleafslutningen, at jeg brummede med – min stemme var i overgang – mens førstestemmerne sang alene. Han afbrød så og bad den feje slyngel, der ødelagde sangen, melde sig. Da rystede jeg i bukserne, og heldigvis fik Rosendal ikke øje på den blodbølge, jeg følte skylle op i mit hoved – for selvfølgelig var jeg fej. Jeg tror, at det var i 4. mellem, at Rosendal i religionstimerne yndede at delikatere os med direkte løgnehistorier fra sin barndom. Jo, dengang var der drenge til. Han havde været med til at slå hovedspring fra isflage til isflage, der drev rundt på søen, hvor de drev deres gymnastiske færdigheder. Han gik på stylder, der var så store som to-etages huse i mosen, og beskrev meget nøje, hvor svært det var at holde balancen, når den ene stylte sank dybt ned i muddret, men de klarede den.

Lærer Engberg, »Fedtberg« kaldet, havde vi til dansk og engelsk. Han bar sit øgenavn med rette. Han var meget ironisk og spydig i sin behandling af os. Han kunne være aldeles sukkersød, når han bemærkede, at vi var

usikre i lektien, og så pludselig slog han ned på os og gav os med fryd i stemmen den lave karakter, han mente, vi fortjente for vor præstation.

Vi kunne både få boghjælp og friplads. Boghjælpen fik jeg gennem alle årene, for det var der mange, der fik. Friplads fik jeg først i realklassen, da det var gået op for mig, at det ikke var nogen skam at være fattig. I de lave klasser var jeg alt for genert til at anerkende det. Omkring jul, da jeg gik i realen, fik jeg Thomas B. Thriges legat for trængende elever. Jeg var ikke stolt, da mor og jeg var inde på overlærer Jensens kontor for at hente pengene, men glæden ved dem vandt dog overhånd over min generthed.

Det var noget om skolen, og hvorledes gik så fritiden? Ja, de tidligste barneår har jeg beskrevet. Vi var mange drenge på Lille Glasvej og holdt sammen og legede pragtfuldt. Røvere og soldater. Dronningensgade lå vi til stadighed i krig med, og der blev udkæmpet nogle drabelige slag imellem os. Dronningensgade angreb altid os, og det foregik over skinnerne på Sydfynske baners terræn. Slagene blev udkæmpet med store gærdestave og sten. Når dronningensgaderne var ved at trænge os tilbage i slippen, var det tiden at sende bud efter storeglasvejerne, og så blev dronningensgaderne altid slået tilbage under store glædeshyl fra os. Slagene medførte, at vi aldrig kunne færdes alene i Dronningensgade, for så vankede der tæv. Vi måtte altid være flere i flok.

Hvad legede vi ellers? Spillede top, sprang i snor og spillede fodbold. Mange gange var bolden kun klude omkring nogle korkpropper, omviklet med sejl garn, men som regel fik vi da fat på nogle tennisbolde (mange gange samlet op i Munkemose fra OBs tennisbaner), og når vi nogle enkelte gange fik fat i en rigtig fodbold, så gik bølgerne højt. Så kunne selv nogle af gadens voksne være med i spillet, der som regel foregik ved familiehuse, foran den gamle stempelstue på glasværket. Selvfølgelig gik det mange gange ud over ruderne i bygningen.

Utallige skarnstreger fandt vi drenge på. Bankede på folks ruder. Anbragte en knap på vinduer i 1. sals højde ved hjælp af en nål. Til knappen var bundet sort sytråd,

Billedet her er fra det kommunale badested ved Stavaidsåen. De unge badegæster er klar til at springe i, 1931.

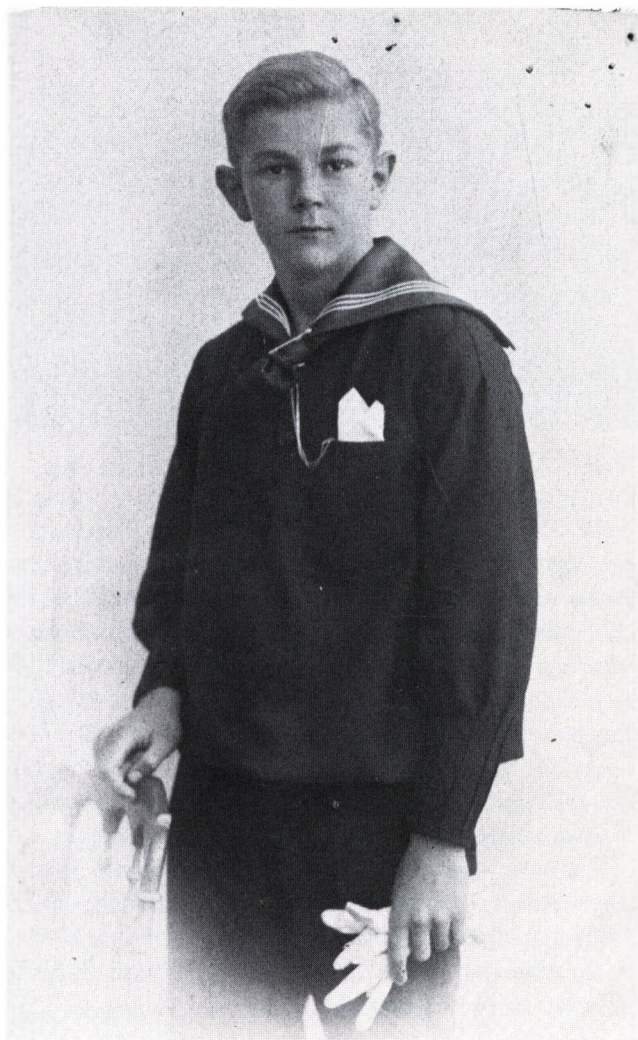
og når vi så om aftenen stod fredeligt ovre på det andet fortov, opdagede man aldrig, at det var os, der var skyld i den klirren, der var på vinduet. Det gamle trick med en snor, bundet til en pung, som vi trak til os, når folk bukkede sig for at samle pungen op, praktiserede vi ved gavlen, hvor vi lå skjult bag rækværket til Sydfynske Jernbaner. Vi drillede ledvogteren ved banen («Fatter Ildklump»), så han blev ude af sit gode skind, vi stjal æbler i haverne, ja, hundredvis af ting fandt vi på.

Om sommeren badede vi i Stavaidsåen. Vi løb på vore bare fødder gennem Åløkke- og Næsbyhovedskoven ud ad Kanalvej til badeanstalten.

Jeg ejede aldrig en cykel som dreng, men det hændte alligevel, at jeg med lånt cykel tog med klassen til Hasmark. Fra Otterup var resten af vejene grusveje. Jeg husker særlig en tur, hvor flere af os var punkteret, og jeg på hele hjemvejen sad på stangen på en andens cykel, mens jeg holdt min egen med hånden ved siden af.

Skolesagerne lavede jeg ved køkkenbordet. Om vinteren, når det blev tidligt mørkt, havde jeg fået strenge ordrer på ikke at tænde petroleumslampen for tidligt, og jeg gav først mig selv lov til at tænde, når jeg havde konstateret, at der var lys i et forud bestemt antal vinduer i Dronningensgade. Når jeg skrev stil eller lignende, blev lampen stillet på bordet ved siden af heftet. Det var først

Arthur Grau som konfirmand, 1922. Selv om han voksede op i små kär, skaffede moderen midler til det fine konfirmationstøj.

omkring mine 14-15 år, at vi fik installeret elektrisk lys, og det var min fætter, der var ansat hos sin svoger, der sørgede for det. Omkostningerne afholdt mor selv. Det var glasværket uvedkommende.

Naturligvis kom vi meget på glasværket, hvor vi kunne tjene en skilling ved at hente øl til glasmagerne. En yndet drik var en to-tre pilsnere, en porter og en citron-

vand blandet i et »bolsjelas«, og det gik så fra mund til mund på værkstedet, slukkede tørsten og gav lindring for den stærke varme i hytten. At nogle supplerede med billig portvin, »hængemule«, var vel ikke just dikteret af tørst. Den største dramatik for os drenge var, når der skulle skiftes potter i hytten. Potterne var store lerkar, hvori det flydende glas befandt sig. De skulle udskiftes efter et vist antal ugers forløb, og det foregik i samarbejde med hele hytten. Ved hjælp af lange jernstænger og hager halede potten længere og længere ud af ovnen, ned på et primitivt jernkøretøj for at blive kørt ud i det fri. Et ikke ufarligt og meget hedt arbejde, der blev afbrudt af øldrikning. Det kunne ikke undgå at indvirke på indtagerne. Indsættelse af de nye potter var legeværk i forhold til udtagelsen. Når det hele var overstået, blev det fejret, som skik og brug var, med stegte kartofler og spegesild. Jo, det var et skuespil fra glasmagerens hverdag, som det virkelig var værd at overvære.

Så er det vist på tide, at vi vender os til Lille Glasvej igen med dens mange forskellige mennesker. Vi begynder fra en ende af. I første omgang boede Kjellander, en svensk glasmager. Kjellander havde mange jern i ilden. Han solgte kartofler, som han fik fra en bondemand, der kom ind med sit hestekøretøj, og så slæbte Kjellander sækken på nakken ud til kunderne, efter at han på sit klingende svensk først havde optaget ordrer. Senere fik han i sit kartoffelskur indrettet øl- og tobakssalg, som sønnen Max passede, efter at han som udlært lagerkommis gik arbejdsløs i lang tid for så til sidst at havne på glasværket som smelter. Søsteren Elsa var ældre end vi andre, og hende havde jeg ikke meget kendskab til. Ved siden af Kjellander boede en dansk glasmager, Vilh. Hansen, hvis søn Helmuth var et år yngre end jeg og også mulerdreng. I stuen var der også en svensk glasmager, Hagen, som før Kjellander solgte øl og tobak på glasværket, og de to landsmænd tålte naturligvis ikke hinanden.

Næste omgang var det drejermester Pedersen på glasværket, som i sin fritid forarbejdede mange forskellige slags trælegetøj, såsom flyvemaskiner, trillebøer o. lign., til stor misundelse for mig, som aldrig opnåede at få nog-

Billedet fra glasværket er formentlig fra omkring 1910 og viser nogle af de forskellige faser i glasfremstillingen. Mange af glasmagerne var indvandret fra Tyskland, således også hyttimesteren, der står til venstre i billedet (med kasket).

le af disse ting. Til venstre boede en ældre tysk glasmagerfamilie. Det var vejens honoratiorens. Når de kom fra glasværket, hvor de havde bagt deres tyske streuselkager i ovnene i hytten, var de i deres imponerende fremmarch et typisk billede på vellevned. Den gamle glasmager, smækked i spidsen, efterfulgt af sin kone og sine ikke mindre granvoksne og fede døtre. Jo, det var det helt store og imponerende syn. Fruen lavede de vel-

smagende tyske blod- og leverpølser samt sauerkraut, som hun solgte til gadens beboere. Glasmageren havde en have på Åløkkealleen, som vi for resten kunne se helt ud til fra soveværelsesvinduet, inden Arbejdernes Boligforening først meget senere begyndte at bygge i Ørstedsgade og Kanslergade. I denne have blev der dyrket jordbær, og disse blev naturligvis også gjort i penge, til stor fornøjelse for os, når vi en enkelt gang delikaterede os med

Den 17-årige Arthur Grau (t.v.) er her fotograferet sammen med unge Max Kjellander i den »fine« ende af Lille Glasvej, 1925.

denne sjældne spise. Deres søn havde et år været i Tyskland og opkøbt en masse juletræsdynt med videresalg for øje.

Så var der overslibemester B, som fruene benævnedes sig som, når hun ringede efter rimler på Eksportslagteriet. Der var en masse børn. I den fjerde opgang boede Nielsens. Manden var arbejdsmand på glasværket og iv-

rig socialdemokrat. Han holdt *Fyns Social-Demokrat*. De fleste af de andre familier, også vi, holdt *Fyens Stiftstidende*. Jo, nok var de arbejdere, men det var ligesom finere at holde sig til »Gamle Tante«, som avisen blev kaldt.

Så var der et ældre tysk par, som begge var kendt for deres utrolige nysgerrighed. Han havde en kikkert, som han brugte til at aflure familierne overfor med.

Så er vi kommet til vor egen gård, proletargården. Der var en familie, hvor manden var en fortrukket arbejder på værket og konen en lidt enfoldig stakkels kvinde, der havde født en masse børn. Han drak hele ugelønnen op, tærskede konen, og børnene gik for lud og koldt vand, nødtørftigt påklædt og med de for fattigfolks børn så karakteristiske snotnæser.

Der boede en anden familie i samme opgang, hvor konen var noget helt for sig selv. Snavset med sig selv, et ubeskriveligt rod i det fattige hjem, og med en skikkelig mand, glasmager selvfølgelig, der ved en tiltagende døvhed var forskånet for de ukvemsord og forbandelser, som fruene lod regne ned over hans syndige hoved, når hun var i hopla, og det var hun, når det daglige kvantum, hun indtog, ikke havde været alt for stort. Men ofte drak hun sig fra sans og samling og kom ud for mange uheld. En gang blev hun fundet ude på Eksercermarken med et af datterens børn i barnevognen, forslået og døddrukken.

Med dem i »familiehusene« var det, som om de ikke rigtigt kom os andre ved. For enden af »familiehusene« havde hyttemester Brocks sin villa med stor have. Børnene deltog ofte i vore lege. På en åben plads foran villaen spillede man ofte kroket, og når der ikke var andre til det, kunne vi store drenge få lov til at være med. Det opfattede vi som en meget stor ære.

Med dagvognen til Sprattenborg

af SIEGFRED LUNDGAARD

Inde i bygningsfirkanten Vesterbro-Fælledvej-Roersvej-Vandværksvej hørte man i mine drengeår tidligt om foråret i de indelukkede haver kraftig fuglesang af solsort og drossel. Om aftenen var det pigernes sanglege, og ind imellem hørtes også en harmonika eller en mandolin, behandlet med følelse og inderlighed. Disse lyde står i min bevidsthed som noget hjemligt og trygt.

Kendte lyde var også de flerstemmige fabriksfløjter. Jeg husker endnu lyden fra Allerups jernstøberi og Brandts klædefabrik, som blandt mange andre var de mest markante.

Disse lyde havde også adresse til os børn, så skulle vi op, gøres i stand, have morgenmad og i skole. Min skole var Vestre skole. Drengeskolen var delt op i tre afdelinger, og hver afdeling havde tre lærere, hvoraf den ene var klasselærer.

De fleste drenge udgik fra 6. klasse. I 7. klasse kom seks drenge fra hver af de tre afdelinger samt seks drenge fra afdelingen i Bolbro skole.

Af lærere mindes jeg bl.a. den navnkundige K.G. Rasmussen, ophavsmanden til skolehaverne »Opad« (som lå der, hvor nu kirkegårdskapellet ligger) og primus motor i den fortrinlige institution, ferie- og rekreativskolonien »Opad« ved Hasmark. Den joviale og menneskekærlige kaptajn Dalborg var vor dygtige gymnastiklærer, og som klasselærer havde vi skoleinspektør H. Toft i tegning og regning.

Et fåtal af eleverne i 3. klasse kunne indstilles til optagelse på Mulernes Legatskole. Jeg fik ikke lov at deltage for mine forældre, idet jeg så skulle gå med læderfodtøj, og dette kunne budgettet ikke bære.

Min fritid blev benyttet til lektielæsning og til pasning af mine små søskende, idet min mor ofte havde roearbejde, høstarbejde og deltog i tærskningen på Odense kommunes gård, Snapindgården.

Vi var fire søskende og var således en husstand på seks. Far var kommunearbejder og havde således fast arbejde, hvilket var en stor lykke. Efter 1. verdenskrig blev forholdene betydelig bedre, således at far i 1920 af Oden-

Falen ved Vesterbro. Børn og huse fotograferet omkring 1912.

En gruppe arbejdere er i gang med at lægge kloakrør i Krudthusgade ved Vesterbro. Billedet er fra omkring 1920.

se kommune kunne købe en grund i Højstrupkvarteret, hvor han i 1929, da grunden var betalt, byggede en villa for 13.000 kr.

Fritiden benyttedes også til at besøge det kommunale bibliotek, der var installeret på 1. sal i Bryggergården, over for Flakhaven. Den første bog, jeg læste, var *Robinson Crusoe*, derefter fulgte *Rasmus fra Rodskov* og *Prins Otto af Danmark*.

Jeg havde en »Opad«-have, det var en dejlig adspredelse. Ordene »Orden og nøjagtighed giver velstand og tilfredshed« var malet på et skilt og anbragt over forningens havehus. Disse ord sidder i dag i min rygmarv.

Forretningerne havde en udstrakt service med bude og bydreng, og lønnen for disse var ubetydelig, idet en bydreng efter skoletid (klokken 13 eller 14) mødte i forretningen og arbejdede for denne fra klokken 14 eller 14.20 til fyraften, de første fire ugedage til klokken 18, fredag til klokken 20 og lørdag til klokken 21.30, idet forretningerne om lørdagen havde åbent til klokken 21. Betalingen for en sådan uge var 3 eller 4 kr. Arbejdet var hårdt for en dreng i 11-12 års alderen. I 1918 var jeg bydreng hos papirhandler Ravnkilde i Vestergade, hvor mit arbejde bestod i at bringe papirvarer (poser m.m.) til kolonialhandlere, bagere og konfektforretninger. Disse varer blev kørt ud på trækvogn, og min store skræk

Dagvognen er netop ankommet til købmandsgården i Overgade nr. 41. Billedet er fra begyndelsen af vort århundrede.

var, når jeg skulle op ad bakken på Hunderupvej med det tunge papirlæs. Jeg klagede min nød til min far, der svarede mig, at så kunne jeg køre uden om bakken, f.eks. ad Vestergade, Søndergade, Sdr. Boulevard og Kastanievej, til Hunderupkvarteret.

Senere fik jeg byplads hos købmand H.J. Hansen,

Vestergade 97. Her var arbejdstiden til den bitre ende med store købmandskurve, som jeg bar, undertiden med mange flasker i kurvene – til en betaling af 3 kr. om ugen mod 4 kr. om ugen hos papirhandleren. Dette fik dog en ende, idet min rare og dygtige lærer, Vestergaard, forbød min far at udnytte mig. Min far var ingeniørlunde nogen

streng mand, men sådan var vilkårene i hans drengeår, hvorfor han ikke mente, det var til nogen skade for en 13-14 års dreng at bestille noget!

Fra mine første drengeår husker jeg postvæsenets gule vogne, kaldet pakvogne. Med dem kørtes pakkerne ud til modtagerne. Denne kørsel havde en vognmand i Kongensgade koncession på, hvad han også havde på sygetransporten i Odense. Den foregik med hestetrukken vogn, og vognen lignede til forveksling en rustvogn.

Jeg kørte selv med en sådan til sygehuset i sommeren 1918. Samtidig gik postvæsenet over til at bruge elektriske biler. Man erhvervede fire store, elektriske biler fra »Triangel«, De forenede Automobilfabrikker. Disse vogne var så store, at man kunne gå oprejst inde i dem. Energien kom fra nogle store batterier, som var ophængt under vognen; disse blev opladet hver nat, når vognene ikke var i brug.

Jeg besøgte ofte mine bedsteforældre i mine sommerferier; de havde en landejendom i landsbyen Sprattenborg nær Andebølle i Vissenbjerg sogn. Rejsen foregik med dagvogn, en lukket vogn med plads til ca. 10 passagerer. Der var to lange polstrede sæder ved vognens sider, døren var anbragt i bagenden af vognen, og et par jerntrin tjente som trappe hertil. Billetten kostede 50 øre for en enkelt tur. Ruten udgik fra Andebølle, og kuskens, som var mine bedsteforældres nabo, hed Jens Jørgensen, til daglig kaldet Jens Jørgen dagvognskusk.

Vognen havde ruder hele vejen rundt så nær som fortil, hvor kuskesædet var anbragt. Disse ruder klirrede og raslede under hele kørslen, fordi de ikke var kittet rigtigt fast, og vejene var hullede og meget ujævne. Sådan var det, og ingen kunne dengang tænke sig at gøre ophævelser over det.

Dagvognen var dels brugt af almindelige rejsende og dels af de tørvekoner, der boede langs ruten. Ruten gik gennem Kelstrupskov over Spedsbjerg, Blommenslyst, Vejrup og Stegsted til Odense, nærmere betegnet til holdepladsen i Carl Gudnitz' gård i Vestergade, hvor nu Den danske Bank har bygget. En sådan tur til Odense

var en heldagstur, der var jo nogle ærinder, som skulle besørges.

Dagvognsturen varede i reglen 2½-2¾ time, og strækningen var dengang ca. 3 mil. Efter nogen tids kørsel kom madpakkerne frem, og snakken gik lystigt, da passagererne blev rystet sammen, og andre traf gamle bekendte, som skulle høre nyt om hinandens forhold. Efterhånden blev atmosfæren inde i vognen stram; lugten af ostemadder blandet med røgtobak, som en eller anden bondemand (i krigsårene 1914-18) selv havde avlet og nu skulle have brændt af. Når man nærmede sig Odense, blev det knapt med pladsen, og når der ikke kunne presses flere ind, satte den sidste sig i døråbningen med sin kurv på skødet. Når der heller ikke kunne placeres flere på denne måde, måtte de efterfølgende sidde på taget. Her kunne sidde to med benene hængende ned ved kuskesædet, og så kunne der være to passagerer til – på kuskesædet. Jeg sad ofte selv på trinbrættet eller fodhvilerbrættet med fødderne på hammelen; det var ingenlunde nogen behagelig plads, lige op og ned af hestens haleparti.

I købmandsgården blev hestene opstaldet og fodret af gårdskarlen. Her købte landmandsfamilierne deres købmandsvarer, og her solgte de deres æg og korn. I købmandsgården var der også indrettet en skænkestue, hvor bønderne kunne spise deres medbragte mad og få en dram og et krus øl dertil. Dengang var snapsen jo ikke så dyr, så flasken blev stillet til fri afbenyttelse af købmanden, selvfølgelig inden for rimelighedens grænse.

Omkring 1919 var dagvognenes tid ved at være omme, og busserne vandt frem.

Fra Ørstedsgade til skolen i Holsedore

af CARLA FREDERIKSEN, f. ANDERSEN

Vi boede i Ørstedsgade i årene 1905-10. Dengang lå der kun to huse, nr. 24, hvor vi boede i baggården, og nr. 26, hvor der var en købmand. Begge huse havde en port og et baghus. Seks familier i forhuset og fire i baghuset. Dertil fem små huse på række, med tremmer i døren, »dasserne«. Vi var to familier om hvert.

Og så var vi naboer til Fyns glasværk, der strakte sig langt op ad gaden. Jeg kunne stå uden for rækværket og se ind, hvor de store ovne lå. Jeg så, hvordan der blev pustet flasker og glas. Der blev blæst hele ugen, men lør-

dag aften blev ovnene rensset ud, og så blev hele omegnen sodet til. Hvis vinden bar hen over vor gård, kunne vi ikke komme udenfor. Alt var sort og fedtet. Så blev alle vinduer lukket indtil søndag morgen, hvor der blev fyret op igen. Så kom der til gengæld røg, røg og atter røg, men det generede os ikke.

Vi fik også så meget frisk luft på vej til skole. Der var langt fra Ørstedsgade til Holsedore skole. I 1. og 3. klasse gik vi om eftermiddagen fra klokken 1 til 4. I 2. klasse om formiddagen fra 8 til 12. Efter 3. klasse gik vi fra 8 til

Postkort fra glasværket i Odense. Fra begyndelsen af vort århundrede.

Parti fra Glasværket.

Odense.

En af de første sporvogne i Kongensgade ved hjørnet af Vindegade. Omkring 1911. Der groede endnu træer i Kongensgade.

12, med middagspause fra 12 til 2, og så igen timer til klokken 4 eller 5. Så det blev til fire traveture hver dag, seks dage om ugen.

Vi skulle altid beregne god tid, hvis der skulle rangeres med togene. Så måtte vi vente 10-15 minutter på at komme over sporet. På Rugårdsvej lå flere virksomheder. Der var Odense savværk samt gummifabrikken, kasketfabrikken, et buntmageri og et tarmrenseri. Alt dette var på venstre side. På højre side var ladesporet med adgang til slagteriet. Der var også en stor plads, hvor savværket havde lagerplads med meget store bræn-

destabler. Der måtte vi børn ikke gå ind. Vi fik fortalt, at der kunne være slemme mænd derinde.

Ved siden af den store plads gik der en lille smal vej ud til Åløkkeskoven. Og ud for Fjordsgade lå de to flotte, røde huse, som vist stadig findes. Derefter kom vi til dyrskuepladsen – det er dér, hvor kvæghallen nu er. Der blev holdt dyrskue hvert år. Det var en begivenhed, der blev fulgt af mange mennesker. Ikke mindst os børn, vi sad udenfor i grøften og så på hele herligheden. Rundt omkring var der boder, hvor der blev solgt slik, sodavand o. lign. – men det var kun for voksne. Vi havde ikke lom-

Her ligger de folkekære dampbåde, der besørgede sejladsen ud til Fruens Bøge, ved anløbspladsen i Munkemose. Ca. 1910.

mepenge dengang, og vi savnede det heller aldrig. I Fjordsgade lå møllestensfabrikken. Huset ligger der endnu. Ellers var der ingen bebyggelse der. Bag grøfterne var høje hegn af træer. Når vi kom op for enden af Rугårdsvej, lå Kongensgade der med alle butikkerne. Selv om vi skulle passe tiden, kneb det med at komme forbi enkelte vinduer.

Jeg husker, at der et stykke nede i gaden var en stor

grøntforretning, Pags, der solgte forskellige lækkerier som f.eks. johannesbrød, nogle mørkebrune, tørrede frugter, hvor kærnerne sad som på kæmpe sukkerærter – de kostede ca. fem øre stykket. Der var dadler og figner og meget andet. Bedst husker jeg lakridsrod, som man kunne få et lille stykke af for en øre.

Oppe i Holsedore var der også en stor fristelse: det var hos en træskomand, der solgte lakrids. Det lå på disken

Formentlig tre unge par. På udflugt til engen i Fruens Bøge omkring 1908.

mellem træsko og sværte. Hans kone kom ind i butikken, når en lille mælkeklokke forkyndte, at der var kunder. Hun tog et gammeldags pundslod og slog et stykke af en stang lakrids i en størrelse, der svarede til det beløb, vi var i besiddelse af. Det drejede sig gerne om en øre, vi skulle have for. I øvrigt smagte det ikke for godt. Der var ligesom sand i det. Men det var jo rart at have lidt at prale med over for de andre. Overfor boede skomager Søderlund. Vi kunne kigge lige ind i værkstedet til ham. »Kulmanden« boede også her. Han kørte med kul. Han kom altid nede fra åen med sin trækvogn fyldt og stred sig op ad det smalle stræde, der var brolagt med meget toppede sten. Han havde en rem over skulderen ned til vognen. Og han var naturligvis meget sort. Han så mærkelig ud, havde ikke noget skæg (hvad de fleste mænd ellers havde) og gik altid med kasket. Han var lang og ranglet som en knokkelmand. Men mest bemærkelsesværdige var hans træsko: kæmpe jydetræsko, så store som violinkasser.

Han hed (eller kaldtes måske bare) Førster. Han var altid i arbejdstøj og med kasket på. Og hen under aften kunne vi se ham vasket og i rent, om end gammelt tøj. Nu solgte han aviser og gik hen ad Vestergade. Han råbte »Sidste ny avis«, men aldrig så vi ham smile. Altid så han ned i stenbroen.

Når jeg taler om Holsedore skole, tænker jeg altid på de første år, før den flotte gymnastiksal blev bygget. Dengang løb åen langs med skolen. Der var en høj buet gangbro over til Filosofgangen. Broen var kun for gående. Skulle man køre med hestevogn, måtte man helt hen til Klaregade, hvor der var en kørebro over åen. Mellem broen og Holsedore var der en lille ø. På denne lå et smukt lille bindingsværkslysthus, som hørte til bispegården. Senere blev det lille åløb jo sløjfet. Denne lille forgrening af åen havde blandt andet ført om bag Munke mølles klædefabrik. Henne ved Munkemose var der også en træbro, hvor slusen nu er. Fra broen kunne vi se ned på den lille anløbsplads, hvor de små dampbåde afsejlede flere gange om dagen ud til Fruens Bøge.

Pigeskolerne i Klaregade og Overgade

af GERDA LAURITSEN, f. HANSEN

Jeg er født i 1907 i Adamsgade 1a, 3. sal, og boede her til 1914. Køkkenet var ret stort, og der stod et stort komfur med messingstænger om. På komfuret stod en gammel kobberkedel, som havde været min farmors (død 1886). Komfuret blev ikke brugt mere.

I soveværelset stod en dobbeltseng og min sorte jernseng (tremmeseng med sribede sidestykker). Så var der en kommode, et natbord med et vippespejl på samt en puf. Jeg mindes, hvordan der blev hængt et gråt uldtæppe op for vinduet, da jeg havde mæslinger. Det brugte man dengang.

Mod gaden var der en mindre stue med et spisebord med to klapper på langsiderne, en chaiselong med plysbetræk samt – så vidt jeg husker – fire spisestuestole. Ved vinduet stod mors sybord, og på væggen hang den gamle klokke. Belysningen var en petroleumshængelampe over spisebordet. Til opvarmning var der en kakkelnovn.

Ind til »den fine stue«, som vi sagde, var der en fløjddør, og foran den stod man spændt juleaften og ventede på det store øjeblik, da far åbnede døren. Midt på gulvet stod nu juletræet med tændte lys og gaver rundt om. I denne såkaldte dagligstue – som altså kun blev brugt, når der kom gæster – stod der et nøddetræs-møblement: et rundt bord, fire polstrede stole med halvrund ryg samt et nøddetræs-skab. Der var også en sofa, og be-trækket på den og stolene var grønt damask. Og så var der jo indtil flere blomsterstandere efter datidens skik, hvor min mor altid havde nogle meget store og flotte grønne planter stående, asparagus sprengeri (hænge-asparges) og aspidistra, som var meget fremme i min barndom. Udvalget i planter var vel heller ikke så stort dengang.

Så var der selvfølgelig en lille entré med fars sorte »kiste« med buet låg. Heri lå en del bøger og skrifter.

Bl.a. havde far subscriberet på *Store Nordiske Konversations Leksikon*.

»Lokumiteterne« var et »das« i gården – fra 3. sal! Og gården var legeplads for børnene fra 1a og 1b.

For min mor var turen op til 3. sal en enorm belastning. Hun var ikke rask, led af den basedowske sygdom og blev mere og mere afkræftet og mager. Hun blev dårligere og dårligere – trods pillerne – og da min far en dag kom op til lægen, havde denne netop læst en artikel om, at man var begyndt at behandle basedow-patienter med røntgenstråler, og dette var måske en mulighed for at hjælpe mor. Behandlingen med røntgenstråler var vist kun i sin vorden herhjemme, og man var vel heller ikke klar over eventuelle bivirkninger. I Albanigade havde en dr. Maag sin røntgenklinik, og her fik mor behandling i to perioder. Heldigvis blev resultatet godt, og i løbet af et par år begyndte mor at få sit gamle »huld« igen.

I mellemtiden var vi i 1914 flyttet til en 1. sals lejlighed i Nørrevoldgade og derfra i 1916 til en lignende på Tolderlundsvej, hvor vi boede de næste ni år.

Men tilbage til Adamsgade, hvor jeg vil fortælle lidt om omgivelserne. Nørregade og Nørrebro var jo dengang byens vej til havnen og nordpå. I Dannebrogsgade boede min fars tante og onkel, hvor vi ofte var på besøg, og jeg mener at kunne huske, at der dengang var adgang over sporene til Østre Stationsvej. Ved udgravningen til tunnelen kom husene på Nørrebro til at ligge højt oppe over gaden, hvorfor man byggede den »høje trappe« med stien om til Parcelvej. Ovre på den anden side lå på hjørnet af Nørrebro og Kræmmergyden Jernbanehotellet, hvor der var en lignende høj trappe. Senere blev Nørreport med Skt. Hans apotek bygget her, men alt dette er nu væk.

Lige over for, hvor vi boede, lå der en købmandsforretning, som vistnok havde lager i en stor bygning, som lå

Holsedore med en del af pigeskolen til højre og et kig op gennem Smedestræde. Billedet er fra 1934.

der, hvor senere Nordisk Kaffekompagni byggede. Denne lagerbygning brændte i 1911, og den gamle købmand Niels Hansen indbrændte, hvilket gjorde et dybt indtryk på mig. Mine forældre var også meget bekymrede for, om ilden ville brede sig, og om vore vinduer kunne holde til den stærke varme. Senere kom sønnen Iver Hansen hjem fra Amerika og førte forretningen videre i mange år. Han var en meget festlig mand, som altid havde en munter bemærkning til store og små.

Jeg begyndte i skolen den 1. maj 1914, og da boede vi i Nørrevoldgade. Min første skole var Klaregades skole, som var en ren pigeskole. Da Mageløs blev brudt igennem og kom til at gå netop der, hvor vi havde skolegård, blev dødsdommen fældet over den gamle skole. Selve skolebygningen lå der, hvor nu kreditforeningen ligger, og til højre for skoleporten lå en lav, hvid bygning med sangsal i den ene ende og vistnok fysik- eller naturhistoriesal i den anden. Foran denne bygning stod der i skolegården et pragtfuldt gammelt valnøddetræ. Sangfrøkenen, som vi elever respektløst kaldte »gale frk. J.«, var også gårdvagt, og i den tid, hvor valnødderne modnedes og faldt ned, blev vi elever sat til at samle dem og op aflevere dem til hende. Vi fik aldrig lov til at smage en

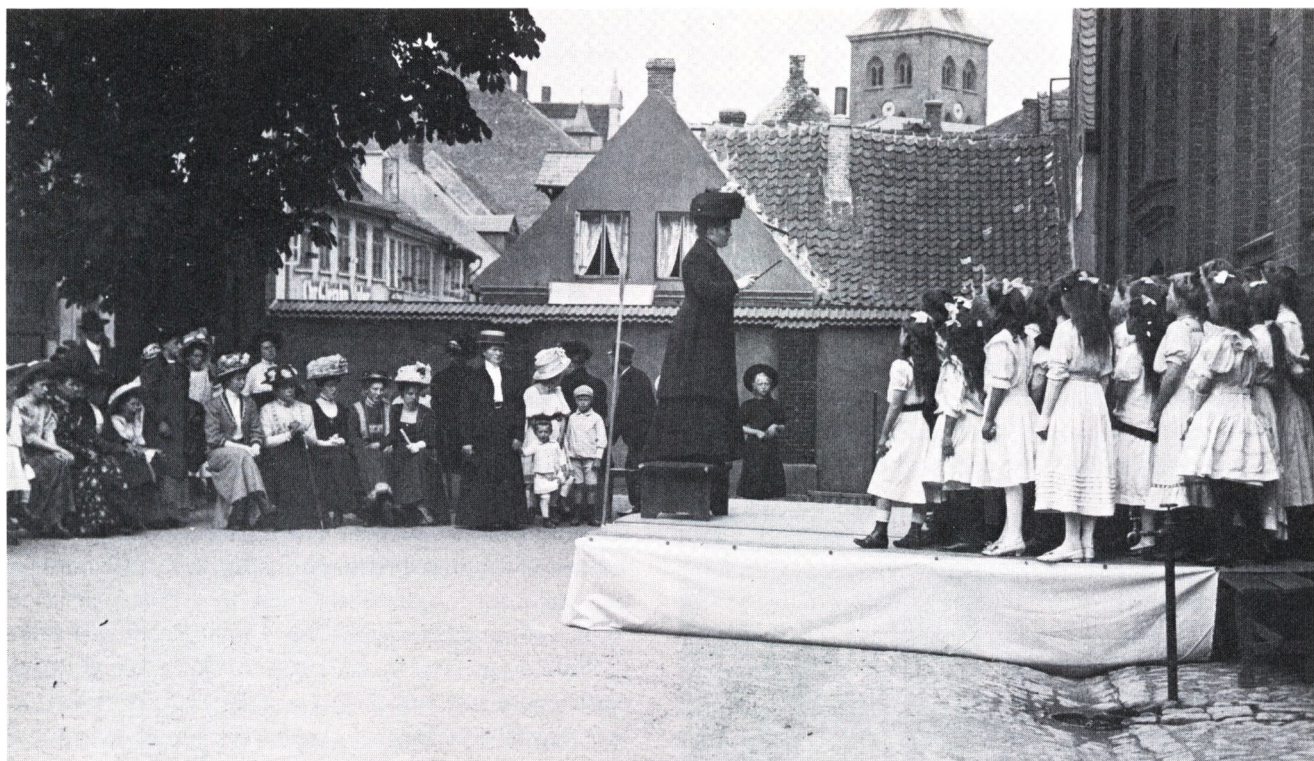
eneste. Ud mod Klaregade var der en høj mur med en port, og mod Holsedore var der også en mur med en lille dør. Et stykke fra skolebygningen lå ud til Holsedore en hvid bygning i to etager med håndarbejdslokaler og muligvis også klasselokaler. Jeg mindes da en geografitime her i denne bygning. Mellem disse to bygninger var der så en gang ned til Holsedore skole, som var ældre end Klaregades. Min mor havde i hvert fald gået i skole her.

Under – eller lige efter – 1. verdenskrig blev der indrettet husvildeboliger på Klaregades skole, og så måtte vi pænt flytte ud på Vestre skole. For at »dele sol og vind lige« med de børn, som i forvejen gik her, måtte vi gå både formiddag og eftermiddag, så det blev for manges vedkommende til fire konditure hver dag.

Dengang kunne man komme til optagelsesprøve på »Odense kommunale Mellem- og Realskole for Piger« – senere Pigerealen, som også er væk – allerede i 4. klasse. Jeg var blandt de heldige, som bestod, og den 1. maj 1918 gik turen så ned til skolen i Overgade 66. Der var så mange, der havde bestået det år, at man oprettede en ekstra klasse, så der nu var en 1. mellem A og en 1. mellem B. Jeg kom i A. Skolen var kun indrettet til fem klasser, så fysiksal og skolekøkkenlokalerne måtte også tages i brug til »vandreklasser«, når der hvert år kom to nye 1. klasser. I 3. mellem skulle vi have husgerning, men da der stadig var ret strenge restriktioner efter krigen, måtte skolens gaskøkken ikke benyttes, så disse timer måtte vi så have på Vestre skole! Nu var det imidlertid påtrængende at udvide skolen, hvilket skete i form af en barakbygning, hvor vi så begyndte i 4. mellem. Denne »midlertidige« bygning har ligget der helt op til vore dage, hvor den er faldet for politikårdens udvidelse. Der blev fyret i store kakkellovne i skolestuerne, så portneren havde nok at se til. I skolepenge blev der betalt 2 kr. om måneden, men dette faldt væk i 2. eller 3. mellem. Bøger måtte vi derimod selv betale hele skoletiden igennem.

»Skolebiblioteket« var åbent en gang om ugen. Det var et skab på størrelse med et meget lille, enkelt klædeskab, så det var jo begrænset, hvilket udbud der var.

Vi havde gymnastiksal på skolen, men om sommeren spillede vi langbold på atletikbanen i Kochsgade. Først

Der holdes sangprøve til børnehjælpsdagen i 1911 i Klaregades skoles gård. Børnehjælpsdagen var en vigtig begivenhed i byens liv.

flere år efter blev det moderne at spille rundbold og håndbold.

I 1923 kunne vi så forlade skolen med en realeksamen. Enkelte havde sikret sig en plads til 1. maj – selv begyndte jeg først 1. juni. Året efter søgte jeg om at blive elev på Odense Centralbibliotek, men der havde meldt sig så mange, at man havde været nødt til at kræve studentereksamen. Så blev min første plads på et sagførerkontor. Der var foruden sagførerne en fuldmægtig og en kontordame. Hun skulle sætte mig ind i arbejdet – kuvertskrivning f.eks. – og som et kuriosum kan jeg fortælle, at jeg blev sat ved en gammel Remington skrivemaskine, og så kunne jeg selv prøve at finde ud af, hvordan den virkede. Man skulle bl.a. løfte overdelen op for at se det skrevne, hvilket var lidt upraktisk.

Fra 1916 til 1925 boede vi som før nævnt på Tolderlundvej, lige overfor det, vi kaldte »septiktanken«; det var en stor åben kommunal plads med rensningsanlæg. Som følge deraf havde vi en pragtfuld udsigt over havnen, Kanalvej og skovene. Ved vinduet her sad vi mangelen en aften og »holdt mørkning«, som vi sagde, og det var meget hyggeligt. Somme tider genopfriskede vi den gamle »leg«, som min mor havde lært af sin mor, hvor man synger »manden og konen satte sig ned« med dertil hørende klask på hænder og lår. Det hændte også, at jeg måtte tage violinen frem og spille lidt efter bedste evne. »Träumerei« af Schumann og »Der står et slot i vesterled« kunne vi bl.a. godt lide. Hertil skal så blot bemærkes, at det var før radioens tid. Mine forældre kom sammen med to familier, hvor mændene var ivrige violinspillere, og når de besøgte os, blev der altid spillet. Da

jeg var ni år, begyndte jeg at lære den ædle kunst hos den ene af dem.

Min far læste meget, og han havde en formidabel evne til at huske, hvad han havde læst. På hjørnet af Nedergade og Påskestræde lå – i hvert fald i tyverne – Den danske Arbejderforening, og i kælderen havde Odense Folkebibliotek til huse. Om far kunne låne bøger med herfra, kan jeg ikke huske, men han kom i hvert fald meget på biblioteket. Da Centralbiblioteket åbnede i 1924, fandt han her en ny rigdom af viden.

I Klostersalen, hvor biblioteket senere efter en udvidelse flyttede ind, blev der om søndagen afholdt en del foredrag, og især de mange rejseforedrag med lysbilleder var vi meget glade for. Senere blev de flyttet til Teknisk skoles festsal.

I Fyns Forsamlingshus har vi oplevet mange store kunstnere, det være sig sangere, solister på violin og klaver eller dirigenter. Min far holdt meget af musik, og han prøvede altid at forklare mig på forhånd, hvad jeg skulle lægge mærke til. Og endelig var der regimentsmusikken i Kongens Have og på Gråbrødre Plads, hvor vi vandrede rundt om »højen« eller H.C. Andersens statue.

I efteråret 1911 begyndte sporvognene at køre, hvilket gjorde det lettere at komme til Fruens Bøge, hvor det var en tradition, at vi mødtes med familien pinsedag. Vi endte gerne enten i haven til »Røde Hus« eller restauranten i Hunderup skov hos »Godav-godav Jensen«, hvor den medbragte frokost blev spist. Begge steder var der keglebaner, som dog var noget mere primitive end nu til dags. Jeg havde ingen søskende, men en fætter, der var to år ældre, og vi har mange gange været »keglerejsere«, når familiens mandlige medlemmer efter frokosten skulle have »en pot kegler«. En overgang var der i denne krohave opstillet et hestevæddeløbsspil, ejet og betjent af en mand ved navn Kalør. Mod en indsats af 10 øre kunne man, hvis man var heldig, vinde en hel krone. Jeg glemmer ikke mit første forsøg. Jeg vovede en 10-øre, som vel egentlig var beregnet til slik, på foretagendet. Inden hestene var nået i mål, var min mor kommet derhen, og hun fortalte senere, at jeg ganske uimponeret rakte hånden

frem og indkasserede gevinsten, da min hest blev vinder, hvorefter jeg vendte mig om og gik. Min far holdt bag efter en formaningsstale til mig og belærte mig om, at den slags skulle jeg ellers ikke bryde mig om at bruge mine penge på, for det kunne godt blive dyrt i det lange løb.

Fra Esplanaden på Sdr. Boulevard kørte sporvognene ind gennem byen til Bülowvej. Senere blev linien ført ad Læssøegade helt op til Hunderup skov. Fra 1913 blev nettet udvidet med »havnelinien«. Ved Frelsens Krog kunne man tage en omstigning til denne linie, som kørte gennem tunnellen, Kræmmergyden, Skibhusvej og Buchwaldsgade til Nørrebro. Her skulle bøjlerne så vendes, og alle vi børn i kvarteret kappedes om at få lov til dette. Vi var gode venner med mange af vognstyrerne, og navne som 9-Larsen, 15-Hansen og vist også 25-Hansen husker jeg endnu, og der var mange andre, men det var vel nok de mest udbredte sen-navne, som fik nummerbetegnelsen.

Ja, Skibhuskvarteret. Vi har mange gange taget turen til Skibhusene, hvor kroen dengang var et yndet udflugtssted, med medbragt madkurv. Eller helt ud til Stige ø, hvor pavillonen dengang lå. Her var gynger og vipper i haven til børnene. Herfra står et minde meget tydeligt i min erindring, nemlig en varm og solrig augustdag i 1914. Masser af sommerklædte mennesker havde taget turen ud til Stige ø, da det pludselig rygtedes, at der var udbrudt krig i Europa.

Fra havnetoldboden kunne man også sejle på kanalen. Bådene lagde til i Stige by og på øen, og en overgang kunne man sejle helt til Klintebjerg, hvor der også var en kro. Bådene hed Odin, Thor, Stige og Benedict. Den ene af dem – vistnok Odin – var en to-dækker, og med denne var vi engang på en tur til Gabet fyr. Båden sejlede lige ud gennem Gabet, men her var der stærk strøm, så båden gyngede voldsomt. Vi kom dog ind i smult vande igen og blev sat i land ved fyret; vi kunne ikke sejle helt ind, så damerne med deres lange kjoler måtte bæres ind, og vi andre måtte smide sko og strømper og vade i land.

Alt, hvad vi ejede, kunne være på en trækvogn

af GUNHILD MARIE NIELSEN, f. JENSEN

Min far og mor blev skilt, da jeg var tre år, og mor stod alene med min bror og mig, han er 13 måneder ældre end jeg. Der var ikke nogen hjælp at hente for en enlig mor dengang. Fra mit tredie år til skolealderen så jeg det meste af Danmark, da min mor fartede rundt som husbestyrerinde. Vi havde altid en kommode med, det var alt, hvad vi ejede.

Da vi skulle i skole, var det rart at have et blivende sted. Det blev så Odense. Skolen begyndte 1. april. Jeg var fyldt seks år i marts, men ville i skole sammen med min bror. Det blev Søndre friskole, som var den eneste skole, hvor drenge og piger gik sammen. Det var godt nok en betalingskole, men da min mor ikke havde så meget, fik vi friplads.

Da vi gik i samme klasse, var der kun behov for én taske og ét sæt bøger. Bøgerne kunne vi købe billigt fra det foregående hold. Vi skiftedes til at have taske og bøger hveranden uge, og den af os, som var uden bøger, så bare hos sidemanden. Skriveudstyret var tavle og griffel lige til 5. klasse. Vi havde en stue på Sdr. Boulevard, men flyttede derefter ud på Vesterbro 82. Der fik vi en stue hos Anton Droskekusk.

Senere flyttede vi til Holsedøre, som faktisk blev min barndomsgade. Vi havde ikke mere at flytte med, end det kunne være på en trækvogn. I Holsedøre havde vi også kun en stue – men ud til gaden; det var kommunens, og den kostede 4 kr. om ugen med lys. Bag os i en stue og et køkken boede en enke med fire børn, og i lejligheden under os, en to-værelses, boede en familie med 10 børn. De havde et rum på loftet, hvor en del af børnene sov. Mit hjem bestod af en seng, et bord, fire stole, kommoden samt to kurvestole; vi havde da også hvide blondgardiner, der var sat på en stang med knappenåle. Min bror og jeg skiftedes til at ligge i sengen hos mor, den anden lå i de to kurvestole, som blev sat sammen.

Gaden var meget smal, og der var mange børn. På trappen var der intet lys, det var ikke rart om vinteren, da jeg var mørkerød. I gaden var en kvindelig købmand, som var tysker; vi kaldte hende for »høkermitter«, og vi var slemme til at drille hende. Hun havde så mange kat-

Gunhild Marie Nielsen fotograferet sammen med sin mor og bror på en tur i det grønne. Fra midten af 1920'erne.

Den smalle og stejle Holsedøre mundede ud i en lille træbro over »Bagåen«. Til højre ses den del af Pigeborgerskolen, der lå ud mod Holsedøre. En ældre del lå ud mod Klaregade. (Omkring 1900).

te. Det eneste, vi købte der, var pindebrænde og brikket-ter om vinteren. Grunden til, at vi ikke købte andet der, var, at hendes katte sad både i melskuffen og i den med sukkeret!

I gården, som var meget lille, var der kun et lokum, som vi var ca. 20 mennesker om at dele. I Mageløs lå Odensebryggeriet, og der var en vældig flot indkørsel. Dengang kørte de med store bryggerheste. Ud til Holsedøre var der nogle vinduer med net for, og jeg elskede at stå og snuse til humlen, når det dampede ud derfra. Bakken var skøn om vinteren, vi kælkede ned ad den og lige

ud på Filosofgangen; der lå en smedie lige på hjørnet, og der var ikke megen trafik.

Det har nok været i 1925, at de lagde sporvognsskinner i Mageløs – hvad der aldrig blev brug for, men det var alle tiders legeplads, så længe det varede; min bror skulle altid kaste med noget, også jordklumper, og da der var gravet op, var der jord at kaste med. Desværre ramte han en mand lige i øjet, og manden blev indlagt på en privatklinik i Allegade. Jeg kan huske, min mor forlangte, at min bror skulle gå derud med et par æbler. Kors, hvor han vrælede, men af sted måtte han; han var dog så heldig, at børn ikke måtte besøge de indlagte.

Der var også en legetøjsforretning i Mageløs. Der fik min bror da også knaldet en rude, men han skyndte sig at løbe sin vej. Jeg var klar over, at vores mor ikke havde penge til en ny rude, så da forretningsmanden kom ud og spurgte mig, om jeg kendte den dreng, som havde gjort det, sagde jeg, at jeg vidste, hvad han hed, men ikke hvor han boede. Vi måtte jo ikke så gerne lyve! Han lovede mig en hel femkrone, om jeg kunne finde ud af det – det var en meget stor fristelse, men jeg var solidarisk, skønt jeg kun var syv år. Min mor bad aftenbøn

Klaregades skole lå, hvor Forenede Kreditforeninger nu har til huse i Mageløs. Bygningen her var opført i 1873-74 og var i brug indtil 1. april 1934, hvor den blev nedlagt. Skolen var en ren pigeskole, og den er her fotograferet kort tid inden nedrivningen. Samtidig med Klaregades skoles nedlæggelse tog Odense kommune den nye Munkebjergskole i brug.

Mageløs blev brudt igennem til Kongensgade, og der blev lagt sporvognsskiner her, men de kom aldrig i brug. 1925.

med os hver aften (senere har hun fortalt mig, at når hun kom til »giv os i dag vort daglige brød«, hviskede jeg: »sig smør og pølse også, mor«). Hun gjorde mig også bange for Vorherre; jeg havde fødselsdag, og min gamle ven Anton kom og gav mig en hel krone. Da vi ofte legede fine damer, købte jeg en æske pudder og en læbestift, men jeg var jo nødt til at fortælle det til min mor, jeg var også klar over, at det ikke var så godt, at jeg havde brugt så mange penge. Da min mor så ville se mit indkøb, var jeg så nervøs, at jeg tabte æsken med indhold; det fik min mor til at sige, at det var Vorherres straf. Min mor var ikke bange for at banke os, men det der med Vorherre var meget værre.

På hjørnet af Mageløs og Klaregade stod der et par

flotte bænke. De lignede nogle, der var lavet af marmor. Der var også en lille bager på det andet hjørne, og der hentede vi rimler om morgenen, det var kanterne af brunsvigerne. Hvis vi var heldige, var der somme tider gammelt brød fra dagen før, og det hændte, at der var flødekager imellem. De var godt nok lidt klemt, men smagte himmelsk. Hos slagteren købte vi for 25 øre affaldspålæg, og der var tit gode ting imellem. En gang om ugen kunne vi på Fyns Forsamlingshus hente en spand varmt kød, der var meget forkogt. Det var altid mig, der måtte af sted. Det kostede også 25 øre, og så gik jeg og spiste af det hele vejen hjem, men alligevel var der til flere middage.

Min bror kom på et fritidshjem på Vandværksvej, og

Aviskiosk i krydset mellem Mageløs, Kongensgade og Vestergade ud for herreekviperingshandler Isaksens forretning. Billedet er formentlig fra begyndelsen af 1930'erne.

jeg kom på Lahns Stiftelse i Nedergade. Om eftermiddagen fik børnene sukkermad og mælk undtagen mig, for jeg gik jo i betalingsskole, og så var jeg måske den, der var mest sulten. Hjemme havde vi vor kommode, som tillige gjorde det ud for køkkenbord, alt vand skulle bæres både op og ned, og maden blev lavet på en primus. Hver lørdag aften hentede vi en balje fra vaskehuset, som blev stillet foran kakkelovnen, og så blev vi vasket efter tur i det samme vand. Jeg kan ikke huske, hvordan vi vaskede os til hverdag, men vi er nok bare

blevet tørret med en våd klud. Vaskehuset var meget lille. Der var en gruekedel, men de, der vaskede, stod i gården og gnubbede tøjet på et vaskebræt – det har været slemt om vinteren.

På hjørnet af Mageløs og Holsedore lå der en skole; det kneb med at enes med ungerne herfra, når de gik hjem, men jeg har aldrig været rådvild, og da der stod en politibetjent henne i krydset ved Kongensgade og dirigerede den sparsomme trafik, sagde jeg blot, når ungerne blev for nærgående, at den politibetjent var min far. Jeg gik også ud til ham, men spurgte om klokken! Kors, hvor det gav respekt – i krig og kærlighed gælder alle kneb!

Vor mor bandt vist krans på den tid og var en ganske flot kvinde; hun havde da også venner, som kom på besøg. Det hændte, at min bror og jeg fik en biografbillet til »Kosmorama«, hvad der selvfølgelig vakte stor glæde. Fornøjelserne var små dengang. Nu da jeg er voksen, forstår jeg, at det mest var for at blive fri for os et par timer.

Familien i stuen lavede papirroser og forgyldte gran-kogler ved juletid. Så blev de fleste af børnene sendt ud for at sælge dem, og da jeg var veninde med en af pigerne, gik jeg med hende. Det var en god forretning, men jeg fik en masse bank, da min mor opdagede det.

Min bror og jeg kom på et julemærkehjem i Svendborg. Han havde kirtler i maven og kunne ikke rigtig vokse; jeg var på det tidspunkt et hoved højere end ham, men jeg havde dårlige ører, og vi trængte måske også til lidt ekstra sul på kroppen. Mens vi var i Svendborg, brændte det i Holsedore og desværre også vort hjem. Vi fik nu anvist et loftsværelse i Munkemøllestræde. Vi skulle op ad en stige, og når vi skulle lukke »døren«, var det en loftslem, som vi satte noget over, så var der låst. Der var store rottehuller i loftet, men jeg havde fået en kat af høkermitter, og den havde brandvæsenet reddet fra branden; den var ferm til at holde rotterne i skak, men som jeg dog savnede Holsedore; selv når jeg går der i dag, vælder minderne frem.

Da jeg var omkring 11 år, fik min mor en ven – i dag ville vi kalde det for en samlever – han var smed, og med ham tog vi til Nakskov, hvor vi var i to år, men så gik

Paradisvej set fra Damhusvej. Omkring det tidspunkt, hvor Gunhild Marie Nielsen boede her sammen med sin familie. I baggrunden gasværksbeholderen i Skt. Jørgens Gade, der blev et vartegn i byen gennem nogle årtier. Paradisvej er senere blevet en del af Kochsgade.

turen tilbage til Odense. I 1932 blev jeg konfirmeret, vi boede på Paradisvej på hjørnet af Damhusvej (på den tid det yderste Odense). Smeden kunne imidlertid ikke holde sig fra de våde varer, og min mor brød med ham, hvad jeg var meget ked af, for jeg kunne godt lide ham. Mor fik arbejde på slagteriet, men der har vel ikke været arbejde nok, så hun begyndte at sy for folk. Hun havde lært at sy i sine unge dage. Min bror kom ind som mathelev, og da jeg bare var en pige, fik jeg et job i huset, men sov stadig hjemme.

Jeg har været 15 år, da jeg begyndte hos Mammen i Overgade, jeg fik 8 kr. om ugen for 48 timers arbejde, og de fem betalte jeg hjemme. Det kneb tit for os at klare huslejen, men min mor var blevet lidt af en boheme, så vi tog det ikke så tungt, når vi blev sat på gaden. Det skete ofte; så fik vi bare en ny lejlighed, der var nok af dem, og efterhånden blev vi mestre i at flytte, jeg kunne nemt remse 20 steder op.

Trods vore små kår i barndommen har jeg aldrig følt, at vi var fattige, nej, vi var glade og trygge, takket være

*Bror og søster atter stillet op foran fotografen.
Billedet er fra midten af 1920'erne.*

vores mor, for hun havde tid til os. Vi havde også nogle dejlige bedsteforældre ude på landet, hvor vi tit var i julen og på besøg, når der var penge i kassen, men min mor ville ikke ligge dem til byrde. Det har sikkert heller ikke været rart for dem, at deres ældste datter var skilt, det brugte man ikke dengang.

Jeg mindes engang, at vor bedstemor besøgte os i Munkemøllestræde, og vi fik stegte ben. Jeg syntes, det var en herreret, men min bedstemor græd. Det var nok ikke over benene (hun var slagterkone), nej, det har sikkert været over den måde, vi boede på.

Blandt bisser og gøglere på Sortebrødre Torv

af HARRIET JENSEN, f. ANDERSEN

Jeg er født 1916 i en kælder i Frederiksgade. Min mor var enlig mor og arbejdede fra tidlig morgen til sen aften. Om morgenen bragte hun *Fyns Tidende* ud med hjælp af mine to ældre søskende. Der var ingen til at passe mig, så jeg vrælede som en stukket gris, når de gik fra mig. Mor måtte tilbage mange gange, til sidst for at give mig en endefuld. I dag havde det heddet kontaktbehov, dengang var jeg bare en »slem« pige på to-tre år.

Så gik mor ud som vaskekone, vaskede op på restaurant, og hvad der ellers faldt for af dårligt lønnet arbejde. Men vi manglede nu ikke noget, og vi var pæne og rene i tøjet.

Jeg var kun fem år, da jeg havde min første plads ved en mælkeemand, der boede ved siden af. Jeg kørte med bag på mælkevognen rundt til kunderne, løb ind efter spand eller kande og fik fyldt op. Det har mere været for fornøjelsens skyld end af tvang, men jeg fik dog en krone om ugen plus drikkepenge.

Min bror var ni år, da han fik sin første byplads. Det var hos en bogbinder i Overgade, en ret god plads, og lønnen var halvanden krone om ugen, men steg senere til 2 kr. Han var der et år, men var så uheldig at få betændelse i foden og måtte forsømme pladsen i to dage. Bogbinderen blev sur, og min bror fik en anden plads hos købmand Kingo Petersen på hjørnet af Overgade og Frue Kirkestræde. Den var streng. Bl.a. gik han hver uge med to fyldte kurve langt ud på Skibhusvej til en kunde der, men det gav næsten lige så meget i drikkepenge som lønnen, der vist var 3 kr. om ugen.

Først havde han været ude med aviser om morgenen, så i skole og på byplads, og hvis der var lidt frihed, lejede de engang imellem en båd ved »Jollemads« og tog en sejltur på Odense å.

I 1922 giftede mor sig, og de købte et lille, gammelt hus på Sortebrødre Torv lige over for det gamle Odense Teater, der dengang var beboet af husvilde. Vi skulle ud på gaden for at komme på »das«, men vi var stolte af og glade for at have hus selv.

En etage på det gamle teater var inddelt med bræddeskillerum til et-værelses lejligheder uden køkken. Der var et langt bord med zink på og ca. 20 gasapparater.

*Idyl midt i en storby. Bådudlejningen ved Frederiksbroen
fotograferet i 1934.*

Harriet Jensen (nr. 5 f.v.) er her fotograferet sammen med sin familie uden for hjemmet, Sortebrødre Torv 1. Ca. 1922.

Det fandtes i et stort rum for enden af gangen med lejlighederne; der kunne konerne så lave mad. Det hændte dog tit, at de blev uenige om retten til et apparat, og så kunne de godt give hinanden en gryde med indhold i hovedet. Jeg husker engang, hvor det var nykogt rabarbergrød – det var svært at få af igen! Men dagen efter var de som regel gode venner igen. De var jo alle i samme båd.

En nat vågnede vi ved buldren og bragen. Teatret brændte! Ilden bredte sig med voldsom fart i det gamle og brandfarlige materiale, og der var et mægtigt bål. Jeg syntes dengang, flammerne gik helt op til himlen. Alle beboerne måtte redde sig ud i hast, mange i nattøj. Far og mor tog en del børn over i vort hus. De blev puttet ned i vore varme senge, mens far og mor og mange andre hjalp til med at redde, hvad reddes kunne.

Mor havde om aftenen bagt en julekage i bradepanden. Kagen blev spist, og der blev drukket mange kander kaffe. Der var ikke mange, der havde telefon dengang, så da ilden blev opdaget, var der en brav mand, Lars vognmand kaldte vi ham, der løb med selerne slaskende om benene op ad Overgade til politistationen på Flakhaven for at alarmere brandvæsenet. Han stamme-

de fra Assens, var dejlig fynsk og råbte, alt imens han løb:

»Det bræ'jer, det bræ'jer...«

Efter branden var kun en lille del af teatret egnet til beboelse – ja, det var det sikkert slet ikke, men det blev dog benyttet og blev først senere revet helt ned.

Min skolegang begyndte, da vi var flyttet op på torvet, og foregik i Klaregades skole, som var en ren pigeskole. Jeg kan huske, at sanglesalen lå på den anden side af gaden. Men trafikken var ikke stor, så det var ikke noget problem, og i øvrigt var der disciplin: vi stillede op på række, når vi skulle derover.

Nogle af lærerne var skrappe. Det var kæft, trit og retning, men til gengæld var andre elskelige og meget dygtige. Vi fik lært at læse og regne, historie og salmevers.

Ved eksamen skulle der ske noget særligt. Vi havde en 25-øre med til at solde for. Nogle gik op i Skt. Knuds kirketårn, det var en yndet fornøjelse, som kostede en 10-øre.

Skulle det gå højt, gik vi til »Mutter Sam«s konditori i Overgade, som lå der, hvor Den gamle Kro ligger i dag. Der fik vi den mest pragtfulde æblekage med flødeskum og sodavand for 50 øre.

»Mutter Sam« var en lille og i vore øjne gammel kone med et snehvidt, stivet forklæde på. Hun kunne blive meget vred, når drengene tog en klat æblekage på deres teske, satte fingeren på og skød det op i loftet. Der sad adskillige klatter tørret æblekage på loftet. Det var den tids hærværk, men hvor havde vi det sjovt.

Sortebrødre Torv, ja, det kunne der skrives en bog om. Jeg tror ikke, der var nogen af os, der skænkede det en tanke, at det faktisk var et mindre pænt sted at bo. Der boede mange respektable arbejderfamilier, men der boede også mange af dem, vi kaldte »gadens løse fugle«. Der var kønne, smarte piger, og der var ældre, udlevede kvinder, der så hærgede og bitre ud. Der var alfonser, der tævede dem til at udføre kvindens ældste erhverv og aflevere pengene til dem. De allerfleste var venlige mod os børn og meget generøse med drikkepenge, når vi løb

ærinder for dem. Cigaretter, pullimut, wienerbrød, jo, vi vidste næsten altid, hvad vi skulle hente til dem.

Det var jo dengang forbudt at »trække«, så sædelighedspolitiet patruljerede da også jævnligt dernede i civilt antræk. Men pigerne kendte dem, og nogle af dem, sagde folk, var »kunder«, så der blev vist ikke taget så hårdt fat på den »synd«.

»Bisserne«, ja, dengang var der »bisser« og »sprittere« til. Hvor politikgården nu ligger og overfor, lå nogle grunde med lidt buske, træer og græsmark, som vi kaldte »præstens have«. Der holdt de til med deres spritflasker; de fleste var godmodige, men nogle af dem kunne blive aggressive og genere folk, når de blev for fulde. Så blev der ringet efter »Sorte Marie«, som de kaldte politibilen. Der var også en dør bagi, så når betjentene havde fået lempet dem ind ad den ene dør, stak de af gennem den anden til stor fornøjelse for os børn.

Men de fleste af dem nåede ind imellem at komme en tur på »Tvangen« (tvangsarbejdsanstalten) i Klaregade.

Der skete altid noget på torvet. F.eks. det årlige Skt. Knuds marked med en masse forlystelser, kvægtorv, gri-sehandel osv. Somme tider slap en pattegris fra de handlende, og vi fik en skilling, hvis vi kunne fange den.

På torvet ned mod Østergade lå et offentligt lokum i ordets fulde betydning. Der var fire eller seks huller ved siden af hinanden i skrå brædder, så der var vist ingen, der sad der længere end nødvendigt.

Der var cirkus, hvor Fyns Forum senere kom til at ligge. Vi reddede os mangan gratis forestilling ved at »ta' undergang«, altså kravle under teltdugen og ind. Og der kom et omrejsende menageri. Vi kunne så komme ind og se dyrene for en billig penge.

Jeg havde en onkel, der arbejdede ved havnen; han gik altid til sit arbejde ved halvfemtiden om morgenen og gik vejen over torvet. En morgen, hvor det var bælgmørkt, hørte han listende trin bag sig. Han var ingen modig mand og blev mere og mere bange, men vendte sig til sidst mod »forfølgeren« og råbte:

»Hvis du ikke kommer frem, slår jeg dig faneme ihjel!«

Det viste sig imidlertid blot at være en Marabustork,

Mutter Sams konditori i Overgade 23 var kendt af de fleste odenseanere. I ejendommen ligger nu Den gamle Kro. 1915.

der var sluppet løs fra et menageri. Det grinede vi af længe.

Jeg husker også engang, der var opgravning på torvet; de fandt rester af et kloster, skeletter m.m. Det meste blev vistnok kørt til en kirkegård, men nogle drenge havde fået fat i nogle kranier, som de satte lommelygter ind i. Det var meget spændende og uhyggeligt.

Jeg blev gift som 18-årig. Min mand var murerarbejdsmand, og det var et slid uden lige. Stenene bar de på et bræt på skulderen, ofte op i flere etagers højde. Murerbrættet sled hul både på tøjet og på skulderen, selv om der blev lavet en pude og lagt under brættet.

Om sommeren gik det nogenlunde med at få arbejde, men om vinteren var han tit arbejdsløs i en tre-fire måneder. Understøttelsen var 14 kr. om ugen, så der var smalhans somme tider, især fordi vi allerede det første år byggede et nyt hus.

Der var livlig handel, bl.a. med grise, på Sortebrødre Torv, som dette billede fra ca. 1914 viser. I baggrunden Østergade.

Jeg tog, hvad jeg kunne få af arbejde, mest sæsonarbejde, ægpakkeri, tomatpakkeri, æbleplukning og rengøring. Vi holdt skindet på næsen, men vi sled også i det.

Når min mand var arbejdsløs om vinteren, var det første, han gjorde om morgenen, at se ud, om der var kommet sne. Var der det, tog han skovlen på nakken, gik ned til kommunens plads og meldte sig til snearbejde, for det gav mere end arbejdsløshedsunderstøttelsen.

Undertiden blev de i en arbejdsløshedsperiode sendt på roearbejde. Nægtede de det, var der heller ingen understøttelse at få.

Senere gik han over til kun at arbejde med jernbinding. Det var ikke så hårdt og gav gode penge. Han har bundet jern til mange store bygninger i Odense. Jeg synes, de arbejdsmænd var meget dygtige. De havde ikke mange års skolegang, hverken aften- eller specialarbejderskole, og dog sad min mand og hans makker, som var formand, mangan en aften og regnede jernarbejdet ud efter tegning, til store bygninger.

Vi kom gerne lidt bagud med skat og andre udgifter om vinteren, når der ikke var arbejde. Men det blev der rettet op på om sommeren. De havde altid akkordarbej-

Skt. Knuds marked på Sortebrødre Torv. Billedet er taget fra Østergade omkring 1932.

de, og når der blev målt op, blev der næsten altid et pænt overskud, der kunne lukke hullerne, og der blev også lidt til banken.

Da min mor efter mere end 30 år var holdt op med morgenaviserne, »arvede« jeg hendes job, fik senere eftermiddagsaviserne også, og havde således fast arbejde med en god hjælp af vore tre børn, efterhånden som de voksede til. På den måde var vi ikke ramt så hårdt af 30'ernes arbejdsløshed.

I mange år var vi med til 1. maj-demonstration. Det var

en virkelig festdag, når vi samledes i vort pæne tøj på Albani Torv og drog i procession ud ad Sdr. Boulevard til engen ved Fruens Bøge, hvor der blev holdt taler, vi sang og spiste vor medbragte mad.

Der var i det hele taget mange fælles fornøjelser, aftenunderholdning og bal i fagforeningen; de blev holdt i forsamlingsbygningen, først dilettant eller anden underholdning, så bal i to sale, moderne i den ene og gammeldaws med skæv skulder og tramp i gulvet i den anden. Vi købte kaffe, øl og sodavand, kendte en masse mennesker og havde det sjovt.

Murerarbejdsmændene klar til 1. maj-demonstration på Albani Torv ud for Industripalæet engang i 1930'erne.

Vi var meget økonomiske og nøjsomme sidst i 20'erne og først i 30'erne. På Eksportslagteriet kunne man en gang om ugen købe kogt kød. Det har nok været 2. classes kød, som kun måtte sælges kogt. Jeg kan endnu se for mig slagteren, når han fiskede sådan et stort stykke kød op af et kogekar med en stor kødgaffel, lagde det på vægten og udbød det:

»50 øre, 75 øre eller 1 kr. – og suppen gratis!«

Der var både oksekød og grisekød, og når vi kom hjem med det, fik vi sådan en skive kød, bart brød og salt til. Vi syntes, det smagte vidunderligt.

Vi fik altid formad, grød eller saftsuppe, både fordi vi kunne lide det og for at drøje på eftermaden.

Der var på byggepladserne et godt forhold mellem arbejdere og muremestre; brænde manglede vi aldrig. Der var altid affald af stilladsbrædder, og der blev kørt mangel en sæk brænde hjem på cyklen.

Dygtige koner gik ud og kogte til gilde for folk. Arbejdsdagen kunne være helt op til 16-18 timer, og lønnen var 50 øre i timen. Det var surt tjente penge, men dog en hjælp, hvis manden var arbejdsløs.

Vi havde en god mor, men arbejde skulle vi, for – som hun sagde – hvis ikke vi lærte at arbejde, mens vi var børn, var det ikke sikkert, vi ville som voksne, men det har vi nu godt nok gjort.

Når natmændene kom gennem soveværelset

af EDELHART HOLM

Da jeg var fire-fem år (1904-05), boede vi i Teaterstræde, lige over for det gamle teater. Her havde mor en lille konfekturbutik med teatergængerne som kunder. Jeg kan huske den lille, gamle lejlighed, hvor der var fugtigt. Jeg sad ofte i vinduet og kiggede ud på gaden, hvor nogle børn legede. Det hændte, når vi sad ved morgenmaden, at der pludselig blev halvmørkt i stuen. Det var teaterdirektør Helsingreen, der stod og kiggede ind ad vinduet. Han ville gerne have sig noget pebermynte-brystsukker, og der var ikke lukket op.

I det hele taget interesserede teatret mig. En aften, da jeg var puttet i seng, stod jeg op, og i natkjole (man kendte ikke pyjamas i 1904) løb jeg tværs over gaden til teatrets billetluge og forlangte en billet til »Pigernes Jens«, et stykke som gik dengang. En kontrollør bar mig over gaden til min skrækslagne mor, der havde travlt i butikken.

I det nærliggende Overstræde boede en fætter Johannes. Vi to fyre lavede meget ballade i de små stræder, f.eks. samlede vi hestepærer op og kastede dem ind i teatrets gård. Af og til kom der så en skuespiller farende og skældte os bælgen fuld. Eller vi smed brændestykker og ildtændere ned i hovedet på folk. (Ildtændere anvendtes til at tænde op med i kakkellovnene og var sammenbundne høvlspåner, overhældt med harpiks. Man kunne se dem ligge til salg uden for gadedørene, de kostede kun få øre, og gamle mennesker havde en lille fortjeneste på den måde.)

Det hændte om sommeren, at familien sammen med venner forsynet med madkurv begav sig hen til Skjolden, hvorfra der om søndagen kørte en hestetrukket omnibus helt ud til Fruens Bøge ad Heden (Sdr. Boulevard). Det var en svir. Jeg indtog straks min plads henne foran, under kuskesædet, hvor der i kørselsretningen var

en rund rude med blå glas. Det var alle tiders at se det hele i dette eventyragtige, blå lys.

I skoven gik vi fra »Esplanaden«, et traktørsted på Heden, ind i skoven og endte i »Røde Hus«, et traktør-

Edelhart Holm fotograferet sammen med sin mor ca. 1901.

sted med små lysthuse. Her pakkede man så den medbragte madkurv ud, og mændene bestilte øl fra Albani og rød sodavand til 8 øre. Der var spændende i haven. Der var bur med fugle, og en stakkels hjort stod i et lille træhus. Desuden var der et lille trætårn, hvor vi unger stormede op for at overvære, at Svendborg-ekspressen »drøned« forbi. Vi syntes, at det gik med den største fart, vi havde set; min gamle farmor sagde ellers, at det hurtigste efter brandvæsenet i København var skyerne, der fór hen over himlen.

Vi boede en tid i Århus, men besøgte undertiden min mormor, der boede i Skt. Jørgens Gade nr. 30. Nu er huset væk og erstattet af et rødt murstenshus. Det oprindelige var meget primitivt. Ad en stentrappe kom man ind i en lille klinkebelagt forstue og derfra ind i selve stuen. Bag væggen til venstre var der en lang, smal alkove med to sengepladser i forlængelse af hinanden. Der var et vindue i denne alkovestue ind til selve stuen og et vindue ud til gården.

Fra gadestuen var der en dør ud til det klinkebelagte køkken med komfuret midt på gulvet. I gården var der et lokum, og selve gården var brolagt med små runde sten med dejligt grønt græs imellem. Vi tre børn og mor blev fordelt i de små rum, hvor vi sov på sofaer og slagbænke.

Lokummet i gården var for os børn en såre spændende affære. For om natten kom renovationsmændene – kaldet natmændene – de skulle nemlig igennem stuen og køkkenet for at komme ud i gården og udskifte den fyldte spand med en tom. Vi forsøgte at holde os vågne for at se, når de kom. Men vi faldt i søvn. Kun én nat vågnede jeg ved, at de gik igennem stuen. De havde en tændt lygte med og var meget stilfærdige. Den ene sagde:

»Sov du bare, lille ven.«

Hver morgen, når alt var gjort i stand, strøede mormor sand på gulvene. Det knasede så dejligt. Sandet købte mormor ved en mand, der med sin lille hestevogn kom ind fra Seden og råbte »sand-sand«; konerne kom ud med deres sandkasser og købte sand for nogle få øre. Der kom ligeledes et hestekøretøj hver uge fra Bullerup med blomster. Jeg husker navnlig de store klaser røde buket-

rosen. Hver formiddag kom der en gammel mand og satte sig på en stol. Han sagde ingenting. Jeg husker, han havde et lille blåt forklæde på og en sort kasket med blank skygge. Der blev sagt, at han var over 90 år.

»Men han er en grim karl«, sagde mormor, »han kigger efter pigerne«! Jeg har senere i livet tænkt på, at hvis han var så gammel, måtte han jo være født omkring 1814, næsten på Christian VII.s tid.

I nr. 38, længere henne, lå en ung mand og kæmpede med døden. Han havde svindsot. I huset på den anden side af Ridehusgade lå rugbrødsbager Jensens søn i den samme situation. Det var dengang ganske almindeligt; tuberkler, brystsyge og galopperende svindsot måtte man regne med.

Vi børn løb tit hen i porten i nr. 18. Her solgte pottemager Poulsen de dejligste skåle og fade og små brune kopper uden hank, som konerne sad og balancerede med, når de drak kaffe hos mormor med dejlig brun kandis til.

Lørdag morgen, meget tidligt, kom bøndervognene rumlende ind fra landet, læsset med grønsager og frugt og blomster og høns i bure. Når de så over middag kørte samlet hjem, drøned hele gaden af vognrummel og piscesmæld. Det var spændende at se på.

Søndag middag hentede dragonerne flæsketegene hos bageren til kasernen i Ryttergade. De bar da to og to de store bradepander imellem sig, mens de under en korporals kommando marcherede tilbage til kasernen. Der stod en dejlig duft af flæsketeg efter de hjulbenede dragoner i de lyseblå uniformer. Ofte så vi dem, når de eskadronvis red til øvelser eller parader. Så var de iført deres flotte, skinnende hjelme, og signalhornene lød. De skiftedes til at stå på vagt oppe i byen ved »hovedvagten« ved rådhuset.

Jeg har så sent som i 1938 talt med en mand, der havde været vagtkommandør på hovedvagten en sommer, da infanteriet var på skydeøvelser i Jylland, og dragonerne havde vagttjenesten. Han fortalte, at en højtstående officer, måske kommandanten, boede på den anden side af Flakhaven og ofte holdt store selskaber; det var altid skik, at selskabet sluttede, når retræten blev blæst i

Restaurant Esplanaden på Sdr. Boulevard over for indgangen til Fruens Bøge. Billedet er formentlig fra omkring 1915.

hovedvagten. Så blev lysene slukket, og gæsterne kørte bort.

Så hændte det en aften, da dragonkorporalen havde tjeneste som vagtkommandør, og hvor der også var stort selskab hos kommandanten, at trompeteren kom dybt fortvivlet til vagtkommandøren og fortalte, at han var faldet i søvn, og at retræten altså ikke var blevet blæst. Resultat: de festede stadig ovre hos kommandanten. Hvad skulle han nu gøre? Enden på det hele blev, at trompeteren som sædvanlig skulle gå ud på Flakhaven og denne gang kun skulle blæse den sidste del af retræten. Det lille nummer lykkedes. Lysene hos kommandanten slukkedes, og gæsterne kørte bort.

Da jeg i 1909 kom fra Århus til Odense (jeg var ni år), blev jeg indmeldt i Østre skole i Danmarksgade. »Den ny dreng« blev jeg kaldt, indtil overlærer W.D. Rasmussen forbød det. Da jeg havde været der nogle dage, skulle jeg læse op af danskbogen. Læse, det kunne jeg. Og det vakte forundring i klassen, hvor kun få læste flydende. Jeg blev omgående flyttet op ved siden af nr. 1, Kaj, der var købmandssøn fra Skt. Jørgens forstad.

Det var en hård tid at være skoledreng i. Man var dagligt vidne til modbydelige pryglescener. En af de værste bødler var sadist af rang. Jeg husker, at en lille dreng, Aage, der havde besvær med skrivningen, blev udsat for en særdeles bastant måde at lære skrivekunsten på: den

Dragoner ved den gamle rytterkaserne i Østergade. De har taget opstilling for fotografen, antagelig i forbindelse med en opvisning med klovneløjer og anden spas. Billedet er fra omkring århundredskiftet.

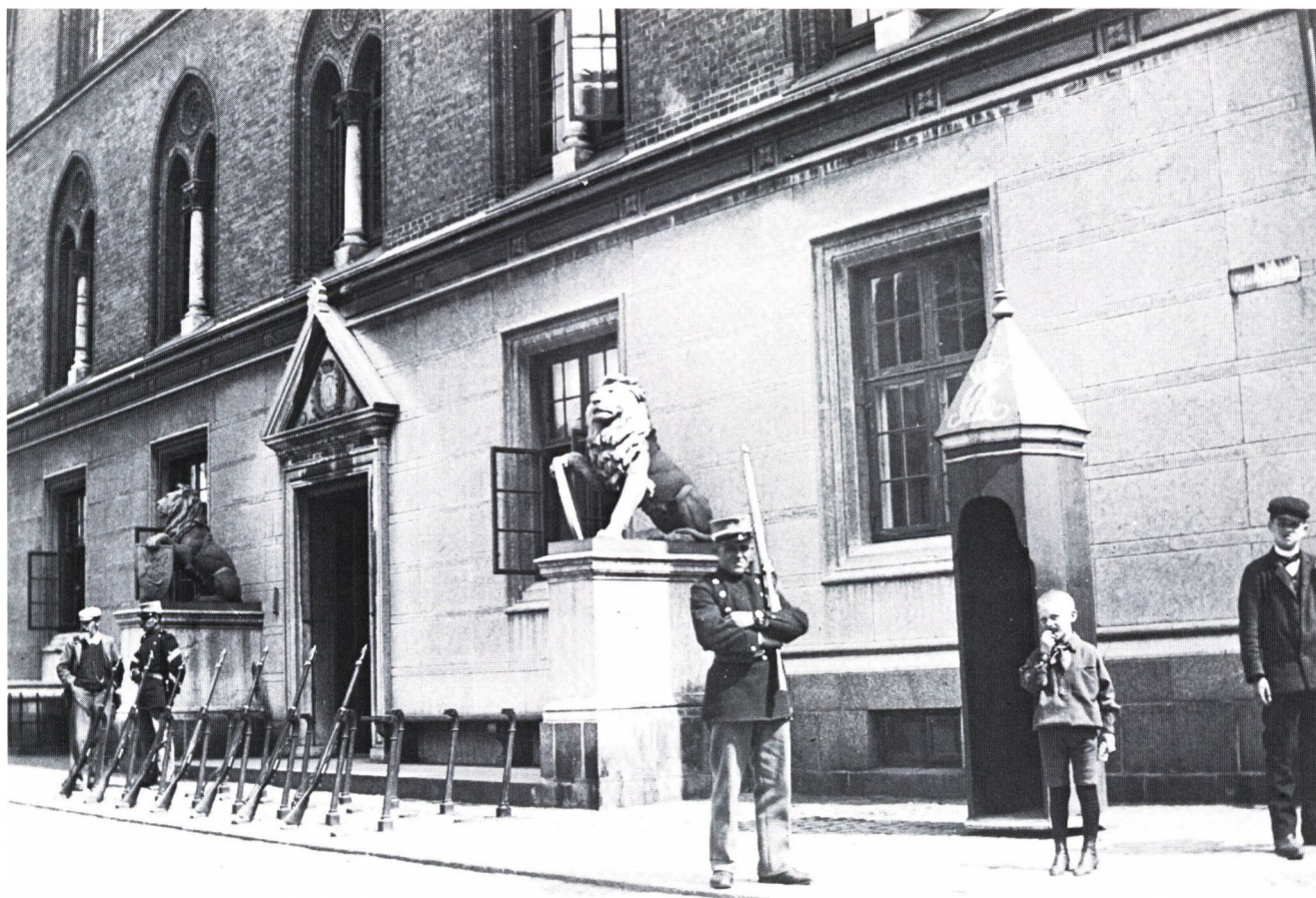
omtalte lærer tog den store pegepind, skar en ridse i den med sin lommekniv og anbragte en pen i ridsen. Med denne pegepind ragende højt op i luften måtte den stakels lille fyr hele timen sidde og forsøge at skrive, kun afbrudt af krampe i pegefingren.

Af og til skulle vi stille op på række og gå op til katederet, hvor læreren sad og gennemså hjemmestilen. Derpå tog han stilebogen og kastede den op i luften, så alle bladene fløj omkring; han morede sig kosteligt. En dag gen-

nemprygde han en dreng, som derpå fór ud ad døren. Jeg hørte senere, at han var løbet op på rådhuset, hvor hans far vist var ansat. Der var en del avisskriverier om sagen, og spanskkrøret blev mere eller mindre forbudt, og læreren måtte tage navneforandring.

Heldigvis var der også mere menneskelige lærere. Der var den elskelige lærer Engberg og den særprægede lærer Lyngkjær, der af og til lagde en 25-øre på katederet og beordrede en god løber til at spæne op i Overgade 46 til

Rådhusvagten på Flakshaven foreviget en dag i 1906. Den lille fyr til højre i billedet er synligt betaget, formentlig af fotografen, men vagten og løverne så nu også drabelige ud.

Tychsens efterfølger og købe brystsukker for alle penge. Når drengen så kom tilbage med en stor posefuld sukkerklumper i alle mulige kulører, delte Lyngkjær gavmildt ud til hele klassen. De hårdeste klumper måtte bearbejdes med kniv og hammer. Samme Lyngkjær elskede græskar, og i høsttiden bad han de elever, hvis forældre havde haver med græskar, om at tage et med til ham, og han fik mange.

Lærer Banke var en alvorlig indremissionsk mand. Jeg husker, at han en morgen kom for sent, og vi vidste, at vi skulle synge en salme, før undervisningen begynd-

te. Det blev der en hel del diskussion om, og vi blev så enige om at synge »Skamlingsbanken«, som var moderne dengang. Da Banke ankom, spurgte han straks, om vi havde sunget morgensang. Jo, det havde vi da. Nå, hvad for en? Og efter nogen tavshed sagde en »Skamlingsbanken«. Så måtte vi i gang med den mere drævende »Befal du dine veje«. Alle vers, værsgo!

Det var et andet syn end i dag, når børnene gik til og fra skole. Dengang klaprende i jernbeslåede træsko, der slog vore ankler til blods – det kaldtes at »skejte« sig – og anklerne var altid blodige. Aldrig havde vi overtøj, for

Lærerkollegiet ved Østre skole ca. 1909. Nr. 2 fra højre i bageste række er den omtalte lærer Banke, og nr. 3 fra venstre i forreste række er inspektør W.D. Rasmussen.

slet ikke at tale om regntøj. Våde fødder hørte med til datidens skolebørn med deres elendige fodtøj.

Jeg var 12 år, da jeg første gang var i Odense Teater, omme i Teaterstræde. Det var »Gøngenhøvdingen«, der gik. Det var alle tiders forestilling, som kulminerede med stormen på København, hvor svenskerne fik så læsterlige tærsk – og hele teatret jublede. Senere så jeg fortrinsvis ridderstykker.

Det var et rigtigt, gammelt teater. Kom man ind i den smalle forhal med de hvidskurede gulve, så lå billetkontoret lige for. Længere henne til højre lå to rigtig gammeldags lokummer. Jeg var imponeret over deres ualmindelig brede sæder med plads til damernes tasker osv. Jeg havde ikke mange penge, men 15 øre til en ståplads i »Stalden«, helt bagest på gulvet, blev der alligevel råd til nu og da. Og hvis man kom en time før, kunne man få sig en siddeplads på en smal, hård træbænk. Det kaldtes

Det gamle Odense Teater med hovedindgangen ud mod Teaterstræde (til højre i billedet). Siden til venstre i billedet vender ud mod Overstræde. Fotografiet er fra 1915, året efter at bygningen var ophørt med at rumme Odense Teater.

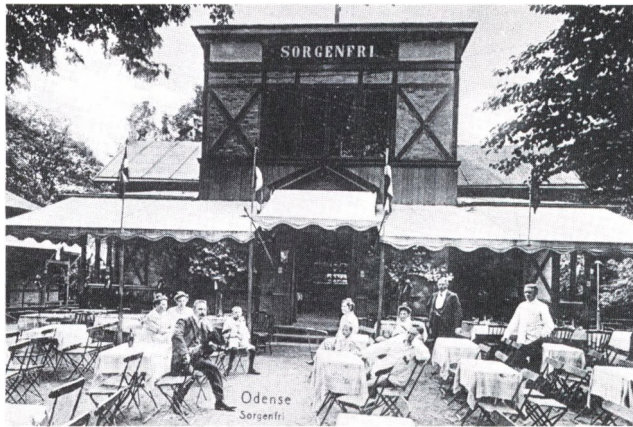
»stående parterre«. Logeplads kostede den formidable sum af 1,50 kr. Men helt nede foran var der et »børneparket« til 75 øre, det var alle tiders, for man havde orkestret lige i snuden. Og langt det interessanteste her var stortrommen!

Jeg husker et amerikansk stykke, der hed »Lovens arm«, og her optrådte direktørens svigerinde, den dejlige Ellen Kornbeck, som gangsterpige. Hun var efter den tids normer meget dristigt påklædt med slidse i kjolen,

så man så hendes flotte ben helt op til knæene! Der blev for resten solgt postkort af hende i cigarbutikkerne, men jeg måtte nu nøjes med at kigge på, for en 25-øre kunne jeg ikke fremskaffe.

Senere tog man så det nye teater i brug (i 1914), og det gamle teater i Teaterstræde førte en kummerlig tilværelse som husvildeafdeling og udleveringssted for middagsportioner. En nat brændte en del af de gamle huse ned til grunden.

Postkortet her viser en af de mange populære restaurationer i Fruens Bøge, nemlig Sorgenfri. Billedet er formentlig taget omkring 1910.

I min grønne ungdom var der ikke mindre end fem restaurationer i Fruens Bøge. Når man kom ind i skoven fra Heden, var den første restauration, man stødte på »Sorgenfri«. Den lå på bakken til højre over for dampbådenes anløbsplads og endestation. Her var der i nogle år fremvisning af film i det fri. Længere fremme kom »Skovforeningen« med den store dansestrade. Bygningen med den store altan, hvor musikken sad. Her var der om sommeren bal en gang om ugen, og regimentsmusikken levede dansemusik. I min tid var der ikke noget med de berygtede ordensregler med hvide handsker og ingen adgang for tjenestepiger, heldigvis. Men der var masser af kønne piger at danse med og følge hjem. Og der var en god, lang spadseretur ind til byen, og måske helt ud i den anden ende. Så det kunne jo godt være, at solen begyndte at titte frem, inden det sidste godnatkys var afleveret og modtaget. I »Skovforeningen« skulle man være medlem for at komme ind. Der var kontrol uden om pladsen, og der var trukket snore. Man kunne komme ind som gæst sammen med et medlem, og på den måde kom jeg ind. Fra de »gode gamle dage« lå der endnu nogle stalde, hvor det finere borgerskab opstaldede deres heste, når de kom kørende i charabanc.

»Carlslund« var meget kendt. Den har holdt stand og

er den eneste af dem, der endnu er tilbage; den ligner stadigvæk sig selv med de gamle hyggelige stuer og serveringshaven udenfor. Den næste restauration var »Røde Hus«, et mere folkeligt anløbssted; der var bl.a. skydebod og lykkehjul. Indehaveren var en købmand Winther, der havde butik i Stålstræde.

Det fornemste sted var dog »Skovlyst«. Her var et lille orkester, der musicerede om eftermiddagen. Her kom folk navnlig søndag eftermiddag for at indtage deres eftermiddagskaffe. På de store aftener, så som rundskuedag eller børnehjælpsdag, var der fuldt hus.

Jeg husker ved en sådan lejlighed, hvor man gik fra den ene restauration til den anden. Da var der en eller anden spøgeful, der havde fundet hovedafbryderen til det elektriske lys og slukkede, så alle restauranterne blev mørklagt på én gang. Der blev et vældigt hyl og skrål, indtil lyset kom igen.

I »Skovlyst« var jeg engang sammen med en ven, og vi forlangte to Albani. Tjeneren, en københavner, svarede:

»Vi fører ikke provinsøl! Vi bestilte så to Tuborg, men rejste os og gik, inden han kom med dem.

En skibshandel på Nørrebro

af EBBA LAURITZEN

I 1882-83 kom min far, Herman Lauritzen, i lære hos skibsprovianteringshandler P. Simonsen på Nørrebro. Simonsen havde startet sin forretning i 1880 og havde fået en god og solid handel med skibene, både danske og udenlandske. Han begyndte i kælderens nr. 75, men i 1885 var han flyttet til Nørrebro 77, hvor forretningen forblev næsten uændret til 1968, da den blev solgt. I 1971 blev huset revet ned og hele gaden efterhånden saneret.

Der var en anden lærling i butikken, da min far begyndte hos Simonsen, han var to år forud for far, hed Jørgen Anderskov og var fra Stige. De blev senere kompagnoner i forretningen i 30 år og venner for livet. Den 16. april 1892 fandt overtagelsen sted. Da far var dygtig til sprog, og Anderskov var kontoruddannet, delte de arbejdet på den måde, at far passede havnen, og Anderskov forestod det meste arbejde i butikken, ligesom han førte regnskabet. Sådant fortsatte det i 30 år; da fik Anderskov stillingen som kongelig vejer og måler ved Odense havn, og far førte forretningen videre som eneindehaver.

Den første kunde, der kom, var en skipper fra et lille dansk skib. Han lagde en guldtikrone på disken og sagde, at nu kunne de give ham proviant for den. Hvor meget han fik for den, er ikke godt at vide!

Det var jo ikke nemt at vide, hvornår skibene kom ind i havnen, men mod betaling ringede fyrmesteren ved Gabet, når der var et skib for indgående. Det kunne vare flere timer, før det lagde til, da mange brugte sejl og var afhængige af vinden, men var det stille, og kaptajnen ville betale for det, kunne skibet blive trukket af en hest. Var det et mindre skib, f.eks. en jagt eller en galease, kunne en mand klare det med et tov over skulderen – det krævede dog en del øvelse. Var det et større skib, f.eks. en skonnert, var det nødvendigt med en eller flere heste. Ved Kanalvej var der to stier: den øverste sti, som folk

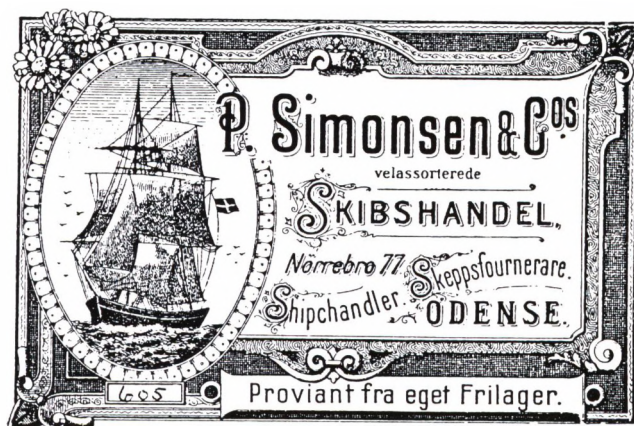
spadserede på, og den lavereliggende sti, hvor manden med hesten gik. Endnu som stor pige kan jeg huske at have set dette sidste, og jeg er født 1906.

I 1864 havde byen anskaffet bugserbåden »Dagmar«, men en skipper, der ville spare, benyttede sig stadig af den gamle transportmåde, og mændene tjente derved en ekstra skilling.

Jørgen Anderskov (t.v.) og Herman Lauritzen.

Litograferet forretningskort for de to unge skibshandlers forretning på Nørrebro.

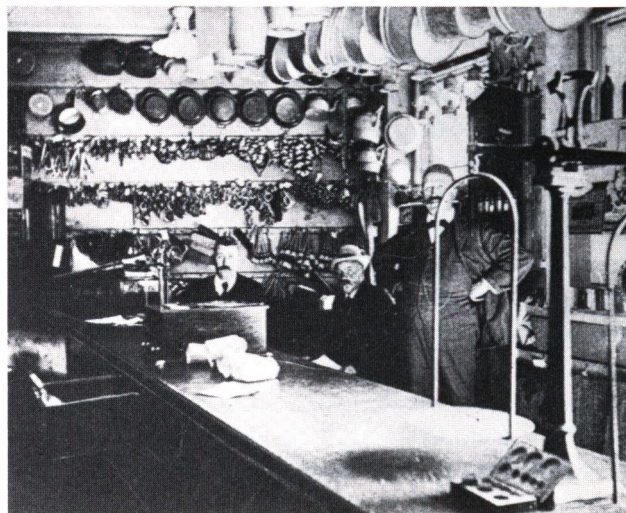
I butikken blev der ikke foretaget ret mange forandringer. Det var gennem alle årene den samme hyggelige skibshandel med sin særlige lugt af tovværk, tjære osv., uden at det gik ud over de almindelige kolonialvarer.

Butikken var stor og rummelig med en dør og tre vinduer ud til Nørrebro, en dør til bagtrappen, én ud til to lagerrum og en lem ned til kælderen. På facaden var anbragt et skilt, så folk kunne se, at her boede skibshandleren, og glasskilte, der reklamerede for de firmaer, der leverede varer til butikken, f.eks. Marinus Lytjens vinhandel, margarinefabrikkerne osv. På endevæggen i butikken var der nogle trælistor, der var beregnet til at hænge mindre ting på, øverst kasseroller og andre køkkenting; derefter kom de ting, der blev brugt på skibene. Det var kovs, sjækler, karabinhager, mærlespiger, og nederst hang penslerne, runde i alle mulige størrelser til at male med, og firkantede, der var gode til at lakere med. I vinduerne var der tre-fire hylder, hvor der stod vinflasker – det var lidt »snyd« med dem, for enten var de i forskellige størrelser, tomme eller fyldt med vand. I vinduerne stod petroleumslamper, og der lå lampeglas. På en hylde stod to ankre med træhaner. I det ene var der rom og i det andet brændevin. Det var til søfolkene, når de kom op i butikken for at bestille proviant til ski-

bene. Kaptajnen eller hovmesteren kunne så holde et glas under og tage, hvad de havde lyst til. Det kostede ikke noget. I en gammel kassebog har jeg set, at en halv flaske rom kostede 38 øre, en hel flaske akvavit 45 øre. Langs med bagvæggen i butikken var der skuffer og derover en hel del hylder, der gik op til loftet. De var indrettet med rum af forskellig størrelse og mest beregnet til poser med de ting, der kom fra grossisterne i løs vægt, og som så blev vejlet af. Det var melis, mel, salt og alle slags gryn.

Det var personalets opgave at holde øje med, om hylterne var ved at være tomme. Og lærlingen skulle tappe sprit og petroleum i flasker. Det foregik i kælderen under butikken. Og så var der disken med alle skufferne. Bagdisken var smal og sortlakeret. På væggen et lille stykke fra loftet hang det runde skibsur, derefter kom to hylder med hvide porcelænskrukker. Der var krydderier af forskellig slags i dem. Midt i pladen var der et lille hul (tre-fire cm) eller snarere en revne; det var den allerførste pengekasse i butikken. Gennem revnen faldt mønterne ned i en smal skuffe. Ved siden af var en lignende skuffe med bliklåg over. Det var delt på tværs, og den

De to skibshandlere, Lauritzen (t.v.) og Anderskov (t.h.), fotograferet i forretningen sammen med en kunde.

Billedet viser en pramdrager ved kanalen ca. 1920. Den gamle sti, der fulgte kanalen fra Næsbyhoved skov til Stige, hed i folkemunde »trællebanen«. Pramdragernes arbejde var nu næppe altid så let, som billedet her lader ane.

forreste halvdel kunne løftes op. Der blev seddelpengene lagt ned i og låget lukket.

I bagdisken, der strakte sig langs det meste af den bageste væg, var en masse skuffer. Meget blev dengang solgt i løs vægt, krydderier i små poser til 2 eller 5 øre. Bedst husker jeg skuffen med laurbærblade. Skulle en kunde bruge to eller tre blade, lod det sig nemt gøre. Også skuffen med kandis, det brune, hårde sukker, der glimtede som krystal og var trukket på sejlgarn. Til krydderierne var der et par specielle skuffer med små rum, der hver havde et låg af træ med et lille øje eller en

krog til at løfte låget i – eller nogle gange kun et stykke sejlgarn.

I den ene skuffe var der et lidt større rum i hele skuffens bredde. Der lå de fine, gulbrune kanelstykker i forskellig længde, ca. 15-20 cm. De skulle behandles med forsigtighed, den tynde bark gik nemt i stykker. Der var også en anden slags kanel, grå og grovere i barken, men den blev der ikke solgt meget af.

For enden af bagdisken stod kakkellovnen, stor, rund og grådig i de kolde vintermåneder. Ikke noget med at brænde over om natten. Vi fik aldrig nogen anden form

for opvarmning, og faktisk var der kun nogenlunde varmt lige op af kakkelovnen. Var det sne, og tøjet blev vådt, lagde man en avis oven på den. Der lå så vanter, halstørklæder og huer til tørre. Der blev tændt op med brænde, og ellers brugte man koks og briketter. Kul gav den bedste varme, men var også de dyreste.

På endevæggen stod et skab, som vi kaldte »margarineskabet«. Der var noget specielt ved det skab: det var en firkantet kasse, ca. en meter lang, en halv meter dyb, og nåede op i skulderhøjde. Det stod på fire høje ben og havde to låger, hvori der var to runde huller. Smør og margarine blev købt hjem i bølter, og det er derfor meget sandsynligt, at disse var anbragt i skabet ud for hullerne, så man har taget det derigennem.

Ved siden af margarineskabet stod en pult. Her foregik alt det skriftlige arbejde, der kunne udføres samtidig med, at købmanden eller kommissen passede butikken. Pulten var skrå, foroven var der et hul til blækhuset og plads til penneskraft, pen og blyanter. Under pulten var et rum til bøgerne. Der var naturligvis ikke tale om at sidde ned, nej, alt skrivearbejde foregik stående, og kom der så en kunde, var ekspedienten hurtigt henne ved disken. Fra pulten og gennem det meste af butikken var den egentlige disk, hvor al afvejning og ekspedition foregik. Der stod en lille vægt til kaffe og helt små ting. Lodderne var af messing, fra 5 gram til 250 gram. En større vægt med blanke skåle og den store vægt af jern, hvor der vist blev brugt jern- eller blylodder med hank, stod her også. Der var også kommet et nyt kasseapparat, som stod midt på disken. Det var en pæn gul kasse med håndtag på siden og en strimmel til at føre salget ned på. Jo vist, de to unge købmænd fulgte med tiden!

I selve disken var der tre skuffer i højden og vel 14-15 stykker på langs. Der var noget i alle skufferne. Gode ting. Der var melis, hugget sukker, puddersukker, demerara (en slags groft puddersukker, nærmest krystalagtigt) og topsukker ikke at forglemme. Det var melis, der kom i blikforme, og som smeltede sammen til en hård masse. Det kunne så tages ud af formen i en top på ca. 35-40 cm og blev brugt til syltning. I skufferne var der også svesker, rosiner, alle slags mel og gryn. Der var en

skuffe med tændstikker til 2 øre pr. æske, og der var en til blæelse, som folk brugte til at skylle storvasken i. Det gav en køn glans eller farve på linnedet modsat klør, der blev brugt til at blege linned med. En afdeling af disken var forbeholdt lampeglasser og væger. De mindste glas var til køkkenlamper og de større glas til stuelamper. I en skuffe stod en æske med små kapsler med en rødgul væske i. Det var »smørfarve«, der blev brugt til at ælte i margarine. Det var nemlig forbudt at sælge margarine med farve i, da man i så fald ville have svært ved at skelne margarinen fra rigtigt smør. Margarinen havde en kedelig lys farve, men kom der lidt smørfarve i, så den straks mere indbydende ud.

Foran butiksvinduerne var der forsatse. Her blev varerne udstillet. Og langs med vinduerne stod tre stole, hvor kunderne sad og hvilede sig. Så fik de en hyggelig snak med den, der ekspederede dem.

Den nordlige væg i butikken var indrettet med hylder, der blev brugt til udstilling af forskellige ting. På gulvet herunder var stativer, hvor tovværksrullerne blev anbragt, manillatovværk i flere tykkelser, tjæret hamp, kasteline, flagline osv. Og på væggen ud til bagtrappen stod »osteskabet«, som blev brugt til mindre stykker ost. De hele oste lå i kælderen på en hylde.

Gulvet var af træ og hvidskuret. I mange år var der strøet sand på, men det var tungt at gå en hel dag på det tørre sand, så i stedet gik man over til hver aften at feje gulvet med vådt sand og derefter skure det med brun sæbe, når det trængte. Der var også en spytbakke. Folk skræede jo og spyttede tit. Den var af jern og fyldt med sand. En kedelig uhumsk tingest, som dog heldigvis gik af mode.

I enden af butikken var en lem ned til kælderen. Her stod tøndnen med spegesild i saltlage. På hylderne lå klipfisken, købt hos grossisten i store pakker.

Bag butikken var to lagerrum, hvor større ting stod, f.eks. sække med kolonialvarer, og helt ude i det bageste hjørne stod to store trætønder med majs og byg. Men salget af korn standsede, da det senere blev forbudt at holde høns inde i byen.

Under loftet i butikken var flere rækker kroge. Her

NØRREBRO.

ODENSE.

De to skibshandlere, Lauritzen og Anderskov, står på trappen. Bemærk den omtalte bæk uden for deres forretning.

hang baljer til at vaske tøj i, zinkspande og lanterner i forskellige faconer. Der var agter- og ankerlanterner, styrbords- og bagbordslanterner i kobber og zink og med forskellige glas, både hvad farve og størrelse angik. I et hjørne stod gadekoste, løse skafter til gulvskrubber, tjærekoste og svabere, der var lavet af optrevlede tovender, som var fastgjort til et skaft og brugtes til at spule dæk med på skibene. Der stod også en bøtte med blød sæbe, brun eller grøn. Det blev øst op med en lille jernspade med træhåndtag og vejlet af ved disken.

Bag ved butikken var kontoret. Her stod den store skrivepult, den tids skrivebord. Enten stod man op, eller også var der stole, der passede i højden. På kontoret foregik så det egentlige bogholderi. Der stod pengeskabet, hylde med fakturabind og protokoller. I hjørnet stod den uundværlige kakkellovn, og ved siden af den var

»hyggekrogen«, hvor skipperne, styrmændene og ind imellem private gæster blev taget med ind til en øl, et glas brændevin eller en sjus.

Uden for butiksdøren stod der i gamle dage en havebæk fra stentrappen og langs vinduerne. Var det sommer og godt vejr, flyttede skipperne derud fra stolene inde i butikken, og det har nok været en rigtig sladrebæk. Og med en pilsner inden for rækkevidde blev der sikkert fortalt en hel del rigtige skipperhistorier på den bæk.

Foruden Anderskov og far var der også altid en kommis og en lærling samt en kusk, og de første år var der også »Madam Nyborg«, en lille væver og rask dame, som formedelst 10 øre løb på posthuset og sendte telegrammer. Hun blev meget gammel.

Hestekøretøj fra P. Simonsen & Co.s skibshandel på Nørrebro, fotograferet ved havnen i Odense engang inden 1929, hvor firmaet købte lastbil. Udover kusken ses en toldbetjent og en avissælger med Odense Avis.

Afvejning til hylderne foregik fredag eller lørdag og var nærmest et helt ritual, som blev taget meget alvorligt. Poserne sad i specielle klemmer på væggen og fandtes i flere størrelser. De var meget smukke med forretningens navn, adresse og telefonnummer på.

Da de var fuldstændig flade, skulle de »stoppes ud«: man stak venstre hånd ind i posen, anbragte fingrene på en bestemt måde helt nede i bunden og stak hjørnet ind med højre hånds tommelfinger. Det blev gjort i begge sider, og var det udført rigtigt, uden at posen blev krøllet, kunne den stå op på disken.

Når posen var vejet af, skulle den lukkes. Det var faktisk også noget af et kunststykke, men både Anderskov og far var utroligt dygtige til det. Der blev rigtignok også ødelagt en del poser, før lærlingene fik det rigtige tag på det, hvis de i det hele taget lærte det. Også dette at dreje et kræmmerhus var far og Anderskov perfekte til. Når vi som store børn spurgte, hvordan de gjorde, svarede de:

»Se nu her, du gør bare sådan, drejer papiret og trækker spidsen helt ud. Når det er fyldt, skal det lukkes.«

Lukningen var næsten lige så svær, og efter at have set det 10-12 gange opgav vi.

Anderskov førte bøgerne, og havde kommissionen tid, hjalp han også med på kontoret. Alt blev jo håndskrevet. Jeg kan se i den gamle kassebog, hvor fint og småt det er

skrevet, tre-fire poster på hver linie, talt sammen og ført ud i kolonnen; så blev det hele talt sammen og ført frem til næste side. Man talte naturligvis sammen i hovedet. Der gik mange, mange år, før der kom en regnemaskine til hjælp. Skrivemaskinen, derimod, blev købt på et noget tidligere tidspunkt, bl.a. fordi der skulle tages kopier af alle regninger, og det var besværligt og tog tid at skrive to eksemplarer. Min mor var i forretningen i mange år, efter at far var død. Hun blev 81 år og kunne næsten til sin sidste dag tælle en lang regning sammen uden fejl.

Der var en hel del kunder, som havde kontrabog. Her blev varerne ført ind, når de blev købt; så skulle bøgerne tælles sammen, der skulle føres frem til næste side, og eventuelle indbetalinger eller afdrag skulle trækkes fra. Det var først og fremmest beboerne på Nørrebro og i de nærmeste gader, der havde kontrabog.

Det kunne somme tider lade sig gøre at få oplysning hos en skibsmægler, om han ventede et skib. Så påtog far sig nogle gange om sommeren at cykle ud til Gabet ved indsejlingen til Odense fjord. Han cyklede ad landevejen over Otterup og Hasmark til Enebærødde. Far var gode venner med fyrmesteren, og når han nåede ud til fyret, stod der altid et vindue åbent, så far kunne komme ind. Der stod en seng, han kunne lægge sig på et par timer, til skibet kom ind, og han fik et praj om, at nu var det tid at stå op. Han blev så roet ud til skibet, og da mange skibe skulle have lods ombord, var der tid til at komme op og få talt med kaptajnen, give ham et forretningskort og på bedste måde anbefale firmaet.

Far kørte også ned til havnen – fra tidlig morgen til sen aften. Det foregik på cykel i al slags vejr, året rundt. Kom der et skib, var de andre skibshandlere også dernede, og så længe de stod på kajen, kunne de godt tale sammen, men i det øjeblik, skibet var fortøjet, ændrede det hele sig, så var de konkurrenter.

Det gjaldt om at komme først hen til kaptajnen, sige »Goddag« og »Velkommen«, give ham kortet og vente på, at lykken stod én bi. Det var for øvrigt noget, der hjalp, hvis kaptajnen havde set, hvem der satte trossen

fast. Somme tider udartede det til et lille håndgemæng, hvis to eller tre skibshandlere ville tage trossen samtidig, når den blev kastet i land, og det var svært at afgøre, hvem der var den heldige.

Først skulle tolderne se skabet med de toldfrie varer. Tolderne brød plomben og talte varerne op, og der blev taget det kvantum ud, som svarede til den tid, skibet lå i havn. En ny plombe blev sat på, hvorefter kaptajn og besætning kunne få den ration, de havde krav på.

Så var det skibsmæglernes tur til at tale med kaptajnen. Også der var der konkurrence, så det gjaldt om at have gode tilbud på last og fragter.

Og så blev det endelig skibshandlernes tur. De måtte ikke gå ombord, før tolderne havde forladt skibet, så det kunne blive en lang ventetid på et par timer eller mere, og det var ikke altid morsomt at stå på kajen så længe, uden mulighed for at sidde ned eller komme i læ for vind og vejr.

Når skibshandlerne var kommet ombord, masede de næsten hinanden flade i døren for at komme først ind i kahytten, og så gjaldt det jo om, hvem der havde de bedste talegaver.

»Goddag, kaptajn, og velkommen. Her er vores kort. De kunne vel ikke tænke Dem at handle med os?«

Var han i Odense for første gang, kunne det være svært at bestemme sig, særligt for kaptajner fra andre lande. Ellers kunne en skibshandler jo altid hjælpe lidt til, hvis han f.eks. sagde:

»Vi har haft fornøjelsen af at handle med den og den«, og kaptajnen svarede:

»Nå, var det Dem. Ja, han er min gode ven og talte om, at hvis jeg kom her til, ville han anbefale... ja, nu kan jeg huske navnet.«

Var indledningen først overstået, var der straks mere kontakt, og kaptajnen tog den skibshandler. Kom han så igen senere, måske flere år efter, var det straks lettere.

Det var normalt far eller Anderskov, der tog imod kaptajner og hovmestre, når de kom op i butikken for at afgive en ordre. Mindre ting kunne klares i butikken. Så sad kunden på stolen ved vinduet, og købmanden stod ved pulten og skrev op. Men var det en af de store ud-

provianteringer, gik de ind på kontoret for at have ro til at tale om sagerne. Der kunne være varer, som ikke var på lager, og som skulle bestilles med det samme for at nå frem til tiden.

Når ordren var skrevet op, blev folkene sat i gang med at gøre det klart, som kunne tåle at ligge et par dage. Der blev vejet gule ærter og sukker. Men det var de færreste ting, der kunne stå mere end én dag, ellers blev poserne fedtede og fik undertiden kedelige grå pletter. Tovværk, skibsartikler og ting som tjære, petroleum og sprit kunne man derimod gøre parat. Mange gange fik man ved større ordrer lov til at køre disse ting ned ombord dagen før afgang. Hesten var jo lille, fladvognen heller ikke af de største og farten ikke noget at prale af.

Den sidste dag var der travlhed, alt skulle huskes, og der blev skrevet to regninger med kopi – en på stores og en på proviant. Prisen skulle regnes ud på hver enkelt del, og regningen skulle tælles sammen. Skulle et skib i udenrigsfart, kunne de købe toldfri varer. Firmaet havde eget frilager med cigaretter og spiritus, rom, cognac, akvavit og likør. Der blev udfyldt en blanket med angivelse af besætningens størrelse og rejsens varighed, og den vagthavende toldembedsmand skulle give sin tilladelse til det kvantum, der måtte leveres. Så var alt klar til afgang. Regnskabet blev ordnet og sikkert med en lille erkendtlighed til kaptajnen. Mægleren bragte papirerne ombord, og trosserne blev kastet los.

»Farvel og tak for denne gang. Håber vi ses igen og god rejse!«

Far og mor blev gift i Skt. Knuds kirke i 1906 og fik fire børn. De flyttede ind i en stuelejlighed på Nørrebro, i nr. 112C, men senere – i 1918 – flyttede vi til nr. 102C. I den første lejlighed havde vi tre stuer, soveværelse og køkken. Derfra gik der en gang ud til bagtrappen, hvor der var et værelse til den unge pige; der var jo nok at bestille, så mor havde altid hjælp til huset.

Vort hjem var det, man kalder et godt borgerligt hjem. Mor var meget dygtig til det huslige, så vi fik altid god og sund mad og altid to retter til middag. Formaden var forskellig slags grød og vælling. Var grøden kogt i mælk,

fik vi »sødt øl« til, smørhul og sukker blandet med kanel. Var det vandgrød af byggryn eller ris, fik vi sødmælk til. Hvis vællingen var byggryn kogt i mælk, kom der syltede pærer eller brombærsyltetøj i. Når vi fik hyldebærssuppe, lavede mor hvide melboller – »bagte boller« kaldte vi dem – og i kærnemælkssuppen var der rosiner og æg rørt med sukker. Somme tider fik vi sødsuppe kogt af byggryn i vand med saft og syltede sveskeblommer, og det smagte ekstra godt, hvis vi fik pandekager til. Se, det var en »herreret«, og hvor smagte det dejligt!

Eftermaden var kød eller fisk på mange forskellige måder. Om vinteren fik vi tit kogt torsk, og når farbror somme tider lå i havnen med sit skib, fik vi altid torsk. Så kom farbror op og spiste til middag. Så stegte mor en pande flæsk (skåret i små firkanter), som de dyppede i, mens de spiste fisken. Det var en skik fra Ærø, hvor far og farbror stammede fra. En anden ret, som far havde bragt med fra Ærø, var »tyske klumper«. Det var store boller kogt i vand og lavet af hvedemel med røgede flæsketerninger, æg, rosiner og mælk. Dertil fik vi varm kirsebærsovs! Vi holdt meget af den ret, men i alle de år, vi havde folk på kost, har jeg ikke oplevet én eneste, som kunne lide den.

Om søndagen fik vi en kødret og dessert. Tit var desserten med flødeskum, f.eks. sveske- eller abrikosgrød eller kræmmerhuse, som mor selv bagte. Om vinteren fik vi gule ærter, der altid blev kogt på flæsk. Når de var kogt, blev de siet og tilsat suppen, gulerødder blev skåret i skiver og kom i. Vi fik det altid i to dage. Også grønkålssuppe, grønlankål, hvidkålssuppe og fyldt hvidkål hørte til de foretrukne retter i den kolde tid.

Et par gange om vinteren lavede mor blodpølse. Så spadserede vi først ud til Koopmans svineslagteri på Rugårdsvej med en mælkespand til blod, og vi købte også det kvantum tarme, der passede til. Om aftenen blev der kogt en stiv grød af mælk og byggryn, og næste dag kom denne grød så i en balje. Man rørte godt rundt i blodet, der blev siet over grøden. Små terninger af fersk spæk kom i tillige med lidt mel og rosiner, og det hele blev blandet godt. Tarmene blev »slået med salt«, som mor sagde, og skyllet. Der blev sat et pølsehorn i, og

tarmene blev fyldt trekvart op med blandingen. Pølserne blev derefter kogt og spist med æblemos, smeltet smør og puddersukker eller sirup. Det var et stort arbejde, men altid et godt resultat.

Mor havde altid et håndarbejde i gang. Hun strikkede strømper til far og drengene i mange år og syede meget af vort tøj, mens vi var små. Senere fik vi en syerske til drengetøj og kjoler, men hun syede fortsat selv alt undertøj, chemiser og bukser med huller og tunger i kanten, underliv og natkjoler. Dertil kom så mange fine lyseduge og bakkесervietter, pudebetræk med hækledede mellemværk og senere hækledede hun også store sengetæpper til min søster og mig.

Mor læste også meget, når vuggen skulle holdes i gang. Hun holdt et lille blad, der hed *Hus og Hjem*, og derigennem købte hun bøgerne. Somme tider blev der inviteret en kaptajn op for at spise til aften, men mange gange ville de gerne en tur i byen og helst et sted, hvor der var lidt livligt. Så gik far i Folketeatret med dem. Der blev spillet revy, og de kunne få en kop kaffe eller en øl serveret under forestillingen. Efter en lang arbejdsdag var det ikke altid lige morsomt at skulle af sted om aftenen, og det lyder måske, som om det ikke er sandt, men der var nogle måneder, hvor far så den samme forestilling over 20 gange. Direktør Lorentz Rasmussen havde givet far lov til at komme, så tit han ville, uden at betale entré. Det var jo en indtægt for teatret, hvis der var to eller tre kaptajner og styrmænd med hver gang.

Et sjældent tilfælde indtraf pinsedag, den 31. maj 1925. Da var der otte sømænd hos os til kaffe, de var fra syv lande, og min bror fotograferede dem i haven.

Fra vi var børn og til langt op i årene, blev der gjort meget ud af julen i vort hjem. Forberedelserne og selve juledagene gik efter en bestemt plan. Vi havde altid juletræ, og i den retning var far lige så meget barn som vi andre. Han kunne aldrig få træet stort nok. Rundt omkring i gaderne stod der folk og solgte grantræer. Vi købte ikke noget bestemt sted, men dog ikke for langt væk, for træet skulle jo bæres hjem.

Et kig ind i Folketeatrets sal en december-aften i 1911. Orkestret tager sig en pause under fotograferingen.

Hjemme blev det sat på fod og båret op i stuen dagen før juleaften. Mens det stod i gården, virkede det ikke så stort, men oppe i stuen var det noget andet. Stuen var ikke så stor, og mange gange har det været nødvendigt at save af forneden og klippe noget af toppen. Men det var en betingelse, at når stjernen var sat på, skulle det nå loftet. Flere møbler måtte flyttes, det var jo den stue, vi opholdt os mest i til daglig. De første år, hvor vi boede i lejligheden, pyntede far træet lillejuleaften. Det stod i den bageste stue, så døren kunne lukkes derind til. Og så

var det en overraskelse, når træet blev tændt juleaften, og far lukkede døren op. Det havde været strengt forbudt at kigge derind forinden.

Vi lavede selv det meste af julepynten, flettede hjerter, klistrede kræmmerhuse og klippede jakobsstiger. Vi havde også små flettede kurve og en masse kulørte kugler i flere størrelser, glasfugle malet i kønne farver, små vattotter, som skulle ligne sne, men senere blev afløst af fehår og lametta. Til sidst kom lysene på. Jeg husker de første: de var snoede og i forskellige farver. Hvert år blev

Odense Folketeater set fra anlægget i Munkemose i 1910. Træslusen i forgrunden blev fjernet kort efter nytår 1910.

noget af pynten fornyet, men det meste blev gemt i en papæske fra år til år og sat op på loftet, når julen var forbi.

Vi fik ikke så mange gaver, men altid én stor ting. Drengene fik tog og skinner, en gyngestol, slæde eller kælke, forskellige spil m.m. Jeg holdt meget af at lege med dukker, som jeg selv syede tøj til, så der var altid en dukke i min pakke. Men jeg fik også en dukkevogn, en vugge med puder, som mor havde syet, og et dejligt dukkehus med stue og køkken og soveværelse ovenpå. Vi fik også hver en blød pakke, men de var ikke så spændende.

Der blev bagt fire eller fem slags småkager og kogt klejner. De sidste dage før jul lavede mor selv sylte og medister, så fik vi gule ærter eller grønkålssuppe kogt på flæskesuppen. Juleaften om formiddagen bagte vi æble-

skiver med svesker i, og om aftenen fik så gås eller and og ris à l'amande. Der kom en hel mandel i, og den heldige fik en mandelgave.

Vi gik altid rundt om juletræet og sang julesalmer. Og kneb det med at nå rundt, havde min yngste bror en plysbamse. Den blev brugt til at forlænge kæden med.

Så blev gaverne delt ud, og vi skulle selvfølgelig straks lege med dem, til vi skulle i seng. Som børn købte vi også gaver til vore forældre, som vi nu havde penge til. Juledag var vi på besøg hos onkel og tante i Vestergade. Også der gik vi om juletræ, og der vankede små gaver. Det var meget venligt af dem at invitere os; vi var jo seks i alt, og vi spiste altid til aften der, så der har været nok for tante at forberede til den invasion!

Fra Skibhuskvarteret til Jernbanegades skole

af HELGE JØHNK

Spadserer man op ad Nørrevoldgade-bakken på venstre fortov, fortsætter gennem Nørrevænget og krydser Skibhusvej, vil man i dag ramle ind i en butik. Her lå mine forældres første hjem, stedet hvor jeg første gang så dagens lys. Hertil hjembragte min far sin første hyre som ekstraarbejder på Odenses gamle bānegård for enden af Jernbanegade. Lønnen var på 2,50 kr. for to lange nætters arbejde!

Far var uddannet mejerist, men hvad man dengang tjente herved, kunne man ikke gifte sig på. Hertil krævedes en mejeribestyrerstilling, og de hang jo ikke ligefrem på træerne. Derfor var far søgt ind til D.S.B. Da jeg var et år gammel, flyttede familien til Nørrevoldgade til et nyerhvervet byggeforeningshus. Ved hjælp af et lån på 300 kr. fra fars tidligere arbejdsgiver havde det været muligt at komme med i denne byggeforening. Husets pris var 7.000 kr.

Efter datidens forhold var det et meget dejligt hus, to-families. Der var indlagt vand, elektrisk lys, gas til madlavning (som man dog ikke stolede mere på, end at der også var komfur i hver lejlighed), og så var der WC i kælderen, en dengang meget avanceret foretelse.

»Herre Jesus, Kristus kors, min mor«, udbød en af mine forældres gamle venner ude fra landet, som var på besøg, »så trækker I bare i en snor, og så ser I det aldrig mere.«

Til huset hørte en pæn have med kartofler og diverse urter, og der var et hønsehus med stor hønsegård beboet af høns, duer, kaniner, ænder og sågar en gang fire gæs – alt sammen til støtte for familiens økonomi. Gadens kørebane var uden belægning af brosten eller tjærebefæstning, men der var elektrisk lys! Noget ganske særligt i denne del af byen.

Og her kom daglig brødmanden og mælkeemanden med deres hestetrukne vogne og et par gange ugentlig

fiskemanden med sin trækvogn forspændt en kæmpehund. Men der kom også til tider to køretøjer, som man ikke var så glade for at se: den hestetrukne »ambulance« eller sygevognen, som den kaldtes. Den var så kort, at fodenden af båren ragede ud under kuskesædet. Og endvidere et lille køretøj, hvor ladet bag kusken var dækket af en presenning. Herfra blev der båret ind i huset noget, der lignede en stor lampe samt en balje: det blev anvendt ved desinfektion i lejligheder, hvor farlige, smitsomme sygdomme var konstateret.

Glemmes må heller ikke avismand Warberg med det store fuldskæg og hans kone, som begge trofast gennem mange år daglig bragte *Fyns Social-Demokrat* rundt til beboerne.

Af handlende var der mejeriudsalget i Nørrevænget, hvor jeg i visse perioder var »mælkedreng« formedelst 75 øre om ugen, et brødudsalg midt i gaden samt på hjørnerne ved Tolderlundsvej to købmænd, hvoraf den ene var skibshandler, en kæmpe – med byens største fødder, sagde skomageren i kælderen i Nørrevoldgade.

Gær til bagning hentede jeg i en lille kande fra bryggeriet på Skibhusvej. Det kostede 2 øre pr. portion! Var der dødsfald i familien blev kransen til begravelsen købt i »Kransebinderhuset«, den gamle, lave bindingsværksbygning yderst ude på Tolderlundsvej.

Nørrevoldgade var en fin legeplads for gadens børn, ikke mindst om vinteren, når vi fra Nørrevænget kælkede ned ad den stejle gade, tværs over Tolderlundsvej og helt ned til havnen. Om sommeren stod den på røvere og soldater ude i Tolderlunds-koven, hvor Mette Munkbageriet nu er placeret.

Familieudflugter med medbragt madkurv gik f.eks. pr. gåben ad Skibhusvej ud til Stige ø med hjemtur over kanalen med den lille håndtrukne »færge« og videre med

Stigebåden ind til Odense, hvor båden lagde til i den »gamle« havn ved den nu ikke længere eksisterende del af Kanalvej. Herfra spadserede vi så forbi den gamle, gule havnetoldbod over til den »nye« havn med den kongelige vejers overdækkede brovægt, havnestuen og skibsmedien. For enden af bassinet ved det lave bolværk lå lystbådene fortøjet, og ved træbroerne ud for den nuværende Rasm. Holbecks kulplads lå sejlskibet »Kyllemore« med det cementstøbte skrog oplagt. I Havnegade, over for Laur. Andersens kulplads, lå C. T. & P. Jensens trælasthandel, hvorfra jeg hentede spåner til min mors storvask, og ved kajen havde havnens to slæbebåde gamle »Dagmar« og den nye »Skt. Knud« deres pladser. Det var stolte skibe, ikke mindst om vinteren, når de med røgen væltende ud af skorstenen masede sig vej gennem havnens is.

Sjældnere gik udflugten i modsat retning: når vi skulle i friluftsteater ovre i Næsbyhoved skov. Så stod gamle restauratør Madsen uden for restaurant Fuglsang (hvor nu Næsbyhoved skovs restaurant ligger). Jeg ser endnu tydeligt for mig hans høje, magre skikkelse med det markerede ansigt. En stout mand – altid med et venligt smil.

Ved den gamle havn, cirka ud for stedet, hvor mæglerfirmaet Hoppe nu har dets kontor, lå dengang kølhalerampen, hvor småbåde kunne trækkes på land for reparation, og ikke langt herfra fandtes havnens eneste hjælpefacilitet, en håndtrukken træløftekran. Den blev bl.a. benyttet, når min far – for at hjælpe på familiens økonomi – efter nattens arbejde på banen tog på havnen for at »ise«, dvs. losse store isblokke fra Norge, transporteret til Odense med sejlskib, når Astrups og Stages »isdamme« som følge af en mild vinter ikke var leveringsdygtige. Dengang var naturis jo det eneste kølemiddel.

Familieudflugten med madkurv til Fruens Bøge var min allerbedste. Den blev særlig spændende, fordi den foregik pr. sporvogn. Først med »havnelinien« fra hjørnet af Tolderlundsvej og Buchwaldsgade. Et mærkeligt forløb havde den: fra endestationen ved havnen (ud for restaurant Assam) ad Buchwaldsgade, Skibhusvej, Kræmmergyden, gennem tunnellen op til Frelsens Krog. Så

var køreturen slut efter 5-10 minutters kørsel. Når man havde fundet på en så tosset linieføring, sagdes det, at et byrådsmedlem havde sin bolig i Buchwaldsgade og derfor havde forlangt, at sporvognen skulle køre den vej!

Ved hver endestation blev vognens strømaftager (bøjlen) vendt, og styregrejerne flyttet fra for- til bagperron, som nu var i køreretningen.

Ankomsten til Frelsens Krog stod man over til hovedlinien, og hvilken svir var det ikke, når man kom til at sidde i den åbne bivogn, hvor billettøren kravlede rundt på trinbrættet uden på vognen til vi børns store beundring. Ruten gik ad Nørregade, over Fisketorvet, til højre ad Vestergade og til Flakhaven. Her var der nogle skifte- og vigespor, hvorpå bivognen blev rangeret ind, når der ikke var tilstrækkeligt med passagerer, som skulle videre frem. Bivognen havde det raffinement, at uanset i hvilken retning, vognen kørte, sad passagererne altid med ansigtet i kørselsretningen: sædernes ryglæn blev vipet rundt ved ankomsten til endestationen!

Ankomsten til Hunderup skov spadserede vi så over den kønne træbro over åen til engen til venstre for vejen. Den nuværende skovsø eksisterede ikke dengang. Her lejrede familien sig i græsset, maden kom frem, og den røde sodavand, som vi børn rystede, så den rigtig kunne sprøjte, når flasken åbnedes, sørgede for at gøre udflugten til den helt store oplevelse.

Jeg var blevet skoledreng, og i tankerne vil jeg følge min skolevej til Jernbanegades skole.

Altså ned ad Nørrevoldgade og til venstre om hjørnet ad Tolderlundsvej. Halvvejs mod Buchwaldsgade stod strækningens eneste gadebelysning – en gaslygte. Hver dag i skumringen kom lyttetænderen på sin cykel og med en lang stok med en krog i enden, ved hjælp af hvilken han kunne nå op og åbne for gashanen, og så stod lygten der og kastede et grønt skær – dog kun i en cirkel rundt om lygten. Vi krydser nu over på højre side af gaden efter at have passeret Buchwaldsgade. Først den åbne plads foran Henriettelyst og så hen til smed Jensens plads, hvor vi drenge nød at komme ind i smedien og se det røde jern blive formet og heste skoet. Smed

Jensen var også mekaniker for de få biler, som var kommet i gang, og han nød at se os (det var dog først på et lidt senere alderstrin) køre omkring i nogle gamle biler derinde på pladsen.

Her opstod i øvrigt for mig en sand interesse for mekanik og et stort ønske om at blive maskiningeniør, hvilket jeg fortalte min far, der blev *meget* stille ved den meddelelse. Han søgte råd hos sin lejer, ingeniør og leder af Thriges automobilfabrik i Pjentedamsgade, hr. Jensen, som svarede:

»Det har De slet ikke økonomisk grundlag for at gennemføre, og jeg kan dertil føje, at jeg hvert år har flere unge ingeniører, som beder om lov til at arbejde for mig – uden løn! Bare for at få en anbefaling til at åbne deres dør et andet sted.«

Disse var ordene. Og så var den sag afgjort.

Nå, men vi fortsætter vor vandring på vej til skole. På samme side af gaden som smed Jensens plads kommer vi forbi en to-etages gammel udlejningsbygning i bindingsværk og langs en række lave huse; i ét af disse boede »Officers Stine«, byens original. Tydeligt ser jeg hende for mig i sin slidte, fodlange kjole, »sutskoene« og med den store, blomstersmykkede, runde hat på hovedet. Fra husenes forhaver i Nørrevoldgade plukkede hun blomster, som hun så solgte til beboerne. Næsten lige over for Stines hus var portindkørselen til Thomas B. Thriges fabrik. Den var træbrolagt for at nedsætte vibrationerne, når hestekøretøjerne kørte igennem, men kors hvor det gungrede. Her kom Thrige i sin elektriske bil. Jeg ser tydeligt for mig denne pæne slanke og velklædte mand med det skarpe blik bag de uindfattede briller. Fra Thriges private elværk i Buchwaldsgade forsynedes en stor del af den nordre bydel med elektrisk strøm.

Videre ad Nørrebro, forbi Svennings skibshandel og så lige et kik ind i Junker Dreioes købmandsbutik med dens dejlige duft af kaffe, sæbe og petroleum. Så fulgte P. Simonsens skibshandel og senere kulfirmaet Lauritz Andersens fornemme domicil. Både senior og hans to sønner står tydeligt i min erindring, »kulkongerne« yndede de at kalde sig. Næste ejendom var Brandts jernstøberi, hvor jeg har tilbragt timer med at se på arbejdet

Vestergade ved Brockmanns hotel og med et kig ned ad Overgade. Et af byens travleste gadekryds. Formentlig ca. 1910.

med det rødglødende jern. Over for Dannebrogsgade lå Jahns restaurant. Mens pianisten spillede på klaveret, sad frk. Jahn oven på dette og trakterede trommen. »Skal vi hilse på Jahn«, stod der malet på facaden, og det skulle man da, om ikke for andet så for at betragte »orkestret«. Mange, mange solide kæferter er båret ud herfra.

Nu vil jeg smutte helt op til jernbanetunnelen. Jeg mener at kunne huske, hvorledes bommene i sin tid blev rullet ned, når et tog skulle krydse gaden, hvilket naturligvis ikke kunne fortsætte inde midt i byen. Her ved tunnelen kunne man af og til komme ud for en ret dra-

Skulkenborg var meget snæver i ældre tid. Her er gaden set mod Nørregade kort før udvidelsen i 1924.

matisk episode: når vognmand Eriksen med fire heste forspændt en blokvogn skulle transportere en stor, tung transformator fra Thrige om til banens læssespor på Rugårdsvej. Ned mod tunnellen var det ikke muligt for hestene at bremse det tunge læs. Derfor gik der mænd med lange, svære træstænger, som ved at blive klemmt ind mellem vognens lad og hjulene hjalp til med at nedsætte farten. Lidt før indkørslen til tunnellen ophørte denne bremsen, og Eriksen løsnede tømmerne, så hestene nu satte i fuldt løb. Dette var nødvendigt for at kunne kom-

me op af nedkørslen fra den anden side, og ofte lå hestene næsten på bugen for med deres sidste kræfter at få vognen op på Østre Stationsvej.

Min skolevej gik nu til højre ad Ålykkegade med kik ned i kælderen til det arbejdende mejeri. Og så var jeg da oppe på Østre Stationsvej lige over for Kongens Have, og også her har jeg haft en prægtig oplevelse: udrykningen med dampsprøjten. Ja, den *var* dampdreven. En stor kulfyret dampkedel på den hestetrukne vogn leverede kraften til dampmaskinen, som skulle dri-

Albanigade set mod Albani Torv. Billedet er taget, før Vægtergården blev opført i 1930'erne.

ve vandpumpen. Det var en aften, da mor og jeg var på vej hen til banen med en kaffetår til far, at jeg havde denne oplevelse. Jeg så gnisterne ryge fra hestenes hove – det gik i fuldt trav hen ad den stenbrolagte gade – og gløderne fra dampkedlen drysse ned på gaden.

Men tilbage til skolevejen: gennem Kongens Have med den store sø foran slottet, og så var jeg omme på min første skole i Jernbanegade hos den elskelige lærerinde, frk. Hansen. Jeg ser endnu for mig, hvorledes hun

med en brændende tændstik i enden af pegepinden tændte klasseværelsets gaslys.

Hvad jeg hidtil har fortalt om min skolevej, gælder den af mine forældre »autoriserede«. Snart fandt jeg ud af fra tunnelen at fortsætte ad Nørregade, forbi Eiler Rønnows gård.

På den modsatte side var Skulkenborg, den lille gyde, der var så smal, at to afvisersten var anbragt på hver side af indkørslen for at undgå, at hestevognen skulle vælte de små skrøbelige huse, som omkransede gyden.

Albanigadebroen 1935. Fotograferet op mod den katolske kirke. T.h. anes Jomfruklosteret.

Lad os blot dreje ned ad Skulkenborg. Et stykke længere fremme til højre går vi ind ad porten til Slotsbryggeriet, hvorfra man så kan komme ud ad porten i Nørregade 45, hvor gamle overlærer Sand havde sit kontor med agentur for Statsanstalten. Der sad han med sit hvide fuldskæg, som hans megen cigarrygning havde farvet gult.

Hvor Nørregade i dag løber ud i Asylgade, lå dengang et beboelseshus. Gik man gennem husets gang ud i gården, kunne man herfra slippe ind i bunden af Vindegade, og så var der atter noget at se på: de arbejdende væve i Mogensen & Dessaus væverier.

Men lad os følge Nørregade op til Fisketorvet og et øjeblik betragte Fyns Tidendes kønne bygning, som blev brændt af under den sidste krig. Nede i Dansestræde lå det gamle Folkets Hus med gode minder fra »juletræer« og de triste om den lange skare grå arbejdsløse, som ventede på at få deres stempel.

Ved Fisketorvet lå Korsgade. Her løb Nørregade, Overgade, Skomagerstræde og Vestergade sammen, og midt i krydset stod en hyggelig politimand for at dirigere trafikken. Fra Korsgade ned ad Skomagerstræde mod Albani Torv, hvor Brockmanns restaurant lå på venstre hånd. Lige over for restaurantens indgangsdør lå biografen »Uglen«, hvor jeg første gang så »levende billeder«. Hvor nu rådhusets anneks ligger, lå en række kønne, gamle huse, og over for disse på torvet havde vi så Læseforeningens fornemme bygning. Tit har jeg stået der på jernbroen over åen i Albanigade og set ned på de »fine«, som spillede kroket eller dasede på plænerne under de store, kønne, gamle træer i Læseforeningens Have på øen i åen...

Min gymnastiklærer var veteran fra 1864

af POVL JØRGENSEN

Jeg husker tydeligt min første skoledag i Jernbanegades skole, den 1. april 1915. Vi gik i skole om eftermiddagen fra klokken 1 til 4. Vort klasseværelse var oppe på 1. sal mod skolegården, det var lyst og festligt med sol gennem de store vinduer og morsomme billeder på væggene. Alle mødre stod ovre ved væggen og så deres håbefulde sønner blive placeret ved tommandsbordene ordnet i tre rækker. Jeg var den største i klassen og blev placeret ved det bageste bord i midterrekken ved siden af naboens søn, hvis mor havde fortalt lærerinden, frk. Nielsen, at han ikke kunne lide at gå i skole; frk. Nielsen betroede derfor allerede på min første skoledag mig et lederhverv: jeg skulle prøve på at få Henning med i skole, hvad der ikke altid var lige let.

Vores skolevej var ca. 6 km, og vi gik naturligvis til skole. Det har jeg gjort hele min 10-årige skoletid, selv om jeg havde cykel, og der også var sporvogn. Det var imidlertid en selvfølge dengang, at man gik til og fra skole, og jeg er taknemlig for det, fordi min livslange gode kondition utvivlsomt blev grundlagt ved disse daglige, temmelig lange og ofte langvarige spadsereture, der aldrig gik den lige og korteste vej mellem skole og hjem. Da Sadolinsgade ophørte ved Tietgens Allé, gad vi naturligvis ikke gå op til Læssøgade, men gik tværs over den store mark fra Tietgens Allé til Hannerupgårdsvej. Men her så Henning altid sit snit til at løbe væk og gemme sig i buskene i kanten af marken eller endnu værre om sommeren at gemme sig i kornet. Det lykkedes mig dog altid at overtale ham til at komme frit frem og gå med i skole, især når jeg lovede, at på vejen hjem ville vi gå ad Læssøgade og dreje til venstre ad Tietgens Allé mod Hunderupvej. Tietgens Allé mellem Læssøgade og Hunderupvej var nemlig dengang helt utrolig vidunderlig. Det var en primitiv jordvej med mark og grøft på begge sider, og langs vejen var plantet en allé af dejlige

store pæretræer, som ejeren stillede til fri rådighed for alle og enhver. I septembers gyldne, varme eftermiddagssol lå vi så i grøften og nød de store, saftige pærer, som et par år senere, da vi var blevet 3. klassere, blev suppleret med vore første cigaretter af mærket »Flag« til 1 øre pr. stk., leveret af købmanden oppe på hjørnet af Tietgens Allé og Langelinie, længst muligt væk fra vores hule i pærealleen for ikke at vække mistanke og efterlade spor på vor forbudte vej. Kundskabens frugt fra paradiset have blev altså for os en pære i stedet for et æble, men illegal ved nikotintilskud, og Herrens engel forvandlede til købmand Larsen, der må have været en både stor og klog pædagog. En dag spurgte han os, om vi ikke havde lyst til at lugte til en dejlig ny vanille, han lige havde fået hjem i en stor rød, rund blikdåse. Vi tog naturligvis et mægtigt hiv, hvis resultat blev en helt ustyrlig nysen resten af dagen. Det var peberdåsen, købmand Larsen havde narret os med, og vi kom aldrig mere i hans butik, og da vi var bange for, at han skulle sladre til vore forældre, ophørte vore hyggelige første skridt på lastens uoverskuelige vej, som vor skolevej førte os ind på.

Skolens officielle navn var: Drengborgerskolen i Jernbanegade. Der gik nemlig kun drenge her, pigerne holdt til i Holsedore eller i Pigerealskolen i Overgade. I hele min 10-årige skoletid har jeg aldrig set eller hørt en pige på min skoles område; heller ikke da jeg gik til præst, men her stod pigerne og ventede på at komme ind i konfirmandstuen i kælderens efter os, hvilket gav os helt nye informationsmuligheder om pigernes anatomi, som vi fik lejlighed til at studere fra neden, mens præsten formanede: »Opløfter Eders øjne mod Herren«. Her måtte vi nøjes med jomfru Maria. Min søster gik i Grønbæks grundtvigske friskole på Sdr. Boulevard, og her gik piger og drenge i samme klasse. At jeg ikke kom i friskolen, skyldtes, at min far havde gået i Mulernes Legatskole,

Povl Jørgensen som konfirmand i Munkemose, fotograferet sammen med tre kammerater dagen efter konfirmationen i 1922. Efter konfirmationen havde man to »spadsredage«, hvor man gik rundt i byen.

og der skulle jeg naturligvis også gå. Men der kom man først efter en optagelsesprøve efter at have gået tre år i underskolen, og her mente mine forældre nok, at det var klogest at lade mig gå i den knap så fri drengeborgerskole i Jernbanegade.

For øvrigt gik min søster uden vanskelighed fra Grøn-bæks friskole til mellemskole i frk. Wintellers pigeskole, det senere Skt. Knuds gymnasium, og fik en lige så god realeksamen som jeg fra Mulernes Legatskole.

Min lærerinde i 1. og 2. klasse var frk. Karla Nielsen, en flink og børnevenlig, men meget bestemt og gæv jøde,

der støt og sikkert førte hele klassen gennem begynder-undervisningens nye og spændende verden.

Frk. Nielsen havde planlagt alt 100% til de mindste detaljer, og det var et gennem årelang erfaring prøvet system, vi blev ført igennem. Dagsplanen blev fulgt nøje, og tiden blev udnyttet til sidste minut. Jeg har aldrig oplevet blot skyggen af disciplinære problemer i frk. Niensens timer, der herskede ro, orden og dermed følgende tryghed. Jeg har heller aldrig hørt frk. Nielsen skænde på nogen og ikke set hende slå nogen.

Jeg er taknemlig for, at jeg lige fra min første skoledag blev vænnet til at tage undervisningen alvorligt og bestille noget i timerne. Hjemmearbejdet var ikke overvældende. Let og smertefrit fik jeg det elementære grundlag i læsning, retskrivning og regning.

Klasseundervisning var på den tid det dominerende undervisningsprincip. Vi stavede, læste, sagde tabeller eller gentog lærerindens fortælling med høj røst hele klassen i kor. De kvikkeste førte an og trak de mindre kvikke med. Af og til, når tiden tillod det, fik vi lov at optræde solo og vise, hvad vi kunne præstere uden fremmed hjælp, og her viste forskellen på elevernes udbytte af undervisningen sig. Men frk. Nielsen gjorde ikke forskel på eleverne af den grund, hun hjalp alle og favoriserede ingen.

Jeg husker endnu tydeligt min første gymnastiktime på Jernbanegades skole i 1915. Dengang var omklædning og bad i forbindelse med gymnastikundervisning i skolen ukendt. Vi kom ind i en forstue direkte fra skolegården på et gulv, der om vinteren var en stor snavset, fugtig plet, der nærmest mindede om en hønsegård i efterårs-sæsonen. Vi tog bluse og sko af og fik udleveret et par gymnastiksko fra skolens skoskab, og skoene blev brugt skiftevis af alle skolens elever.

Til min første gymnastiktime havde min mor syet mig en fin hvid skjorte med lange ærmer; jeg holdt ikke af at vise mig i pattebørnsskjorte med korte ærmer.

Efter skotildelingen fik vi lov til at gå frit ind i salen. Jeg undrede mig meget over de store papbilleder, der var placeret på væggene over ribberne og viste en stor flot fyr

med en stor oppustet brystkasse, et hoved, der sad på en tyk, rank hals og en ryg, »flad som et strygebræt«, som mine senere gymnastiklærere dagligt docerede, og under den flotte fyr stod med store bogstaver: Rigtig form, hvad jeg senere lærte at læse.

Ved siden af den ideelle, rankryggede unge mand var der på billedet en ynkelig fladbrystet, skrutrygget, sygeligt udseende ung mand, der viste de forskellige øvelser, men hele tiden i »fejl« form, som der med store bogstaver stod under ham. Det var den lingske gymnastiks idealbillede af en ung mand, der viste den rigtige form, og den anden stakkel, der hele tiden viste fejl form, illustrerede følgen af den manglende træning i den lingske sundhedsgymnastik.

Min instinktbetonede uvilje mod de lingske gymnastikbilleder i min første gymnastiktime var – viste det sig senere – en rigtig indstilling til tidens gymnastiske idealer. Det er tankevækkende at konstatere, at man i perioden ca. 1900-1950 i skole og foreninger har doceret en direkte skadelig gymnastikteori, som lykkeligvis sjældent lod sig praktisere i den daglige undervisning.

Jeg var heller ikke særlig begejstret for den lingske gymnastik, som frk. Brodersen præsenterede mig for i min første gymnastiklektion. Efter at have beundret vægbillederne sprang jeg op i barren, der stod henne i hjørnet ved hesten, bukken og plinten. Jeg hængte mig i knæhaserne med hovedet nedad, som jeg var vant til hjemme i ringene i havens gyngestativ. Frk. Brodersen kom farende og halede mig ned, vi måtte ikke komme i redskaberne uden lærerledelse, hvad jeg for øvrigt må give frk. Brodersen ret i.

Vi blev så med stort besvær og tidsspilde stillet op på fire lige rækker, den lingske gymnastiks militære oprindelse fornægtede sig ikke her. Efter frøkenens tale og bevægelser skulle vi så sige: »Hakke persille og vugge den lille« og samtidig efterligne den vuggende bevægelse fra side til side. Det var den barnlige form for en af Linggymnastikkens fundamentale øvelser: Sidebøjning til venstre og højre. Bemærk først til venstre, for det begyndte man altid med i Sverige, Linggymnastikkens fædreland. Lige siden min første skolegymnastiktime

har jeg altid syntes, at der var noget kunstigt og konstrueret over de lingske fritstående øvelser, og specielt at forsøge at tillempe denne oprindelige militærgymnastik for voksne mænd til små 6-10-årige skolebørn, er en afgjort misforståelse.

Efter de indledende øvelser fik vi lov til at bevæge os mere frit med lette redskabsøvelser og sanglege.

Trods den lingske gymnastik var jeg begejstret for gymnastiktimerne, som om sommeren afløstes af langbold i skolegården.

Et eneste mørkt kapitel, der efterlod et uudsletteligt indtryk på mig, var der dog i mit første skoleår. Det var det første besøg hos skoletandlægen henne i Vindegade over for Odense Teater. Klassen blev delt i to lige store hold med ca. 15 elever i hver, og så skulle vi møde på skolen klokken 9, hvorfra en vikar førte holdet til tandlægen.

Der var ikke venteværelse, alle 15 drenge sad på bænke langs væggen i værelset med tandlægestolen. Tandlægen, en vredt udseende, svær ældre herre i hvid kittel, kommanderede os til en efter en at tage plads i tandlægestolen. Hvis der var en, der hylede op, blev det omgående honoreret med en forsvarlig lussing, som bragte ro i lokalet. Jeg hørte ham sige til den assisterende dame efter en tandudtrækning: »Så det var s'gu den forkerte, så tager vi den ved siden af.« Muligvis var det en mælketand, han tog fejl af, men alligevel rystede jeg af skræk, da turen kom til mig. Jeg husker faktisk ikke, hvad han gjorde ved mig, men jeg var ikke til at drive til tandlæge før mange år senere.

Jeg har siden ladet mig fortælle, at Odense var foregangsby med hensyn til skoletandpleje, og at min første skoletandlæge var den danske skoletandplejes grundlægger og fader!

Lige fra 1. klasse blev vi dengang vænnet til at gå til eksamen. Efter både 1. og 2. klasse var der den afsluttende eksamen, hvor alle en efter en kom op for at læse og regne og fortælle bibelhistorie samt forklare, hvad billederne på væggen viste. Det var de kendte vægbilleder med en bondegård på landet, såmanden, pløjemanden,

En skoleklasse i Jernbanegades skole i 1933-34. Bemærk vægttavlerne, der anvendtes i undervisningen.

havnen i en by etc. Eksamenseftermiddagen sluttede med en gymnastikopvisning, hvor jeg var særlig stolt over at vise mine færdigheder for mine egne og andres forældre, der sad rundt langs væggene.

Det, jeg husker bedst, er, at der under halvtaget i skolegården sad en gammel kone i eksamensdagene med en stor kurv fyldt af kæmpemæssige runde sneglebrød med hvid glasur til 5 øre pr. stk. Mere end to snegle kunne ingen spise. Der var for øvrigt en slikmutter i en kælder lige ved siden af skolen i Jernbanegade, hvor jeg især var begejstret for sirupsstængerne til 1 øre, et lille hvidt kræmmerhus fyldt med stærknet brun sirup.

Den 31. marts 1917 var jeg færdig med at gå i den lille

skole og skulle så den 1. april begynde i 3. klasse ovre i den store skole på den anden side af skolegården, hvor de store drenge fra 3. til 7. klasse gik.

Vores klasselærer og lærer i dansk, regning, geografi, historie og naturhistorie var hr. Graversen, en slank, midaldrende, energisk og dygtig lærer, der fortsatte i frk. Nielsens spor. Hr. Graversen var bestemt og rolig, skældte ikke ud og slog ikke lussinger, men når en dreng trængte til en opstrammer, tog hr. Graversen ham med en hånd i overarmen og løftede ham op fra gulvet, svingede ham et par gange rundt i luften oppe under loftet, og det gjorde i reglen eleven vågen, stille og opmærksom.

Hr. Graversens største fornøjelse var at læse historier

Elever fra Jernbanegades skole til gymnastiktime på B 1909s baner i Kochsgade 1924. Yderst til venstre »Landsoldaten«.

for os om kampen mellem politi og forbrydere i Londons underverden, ikke Conan Doyle eller Dickens, men nogle langt mere grusomme og bloddryppende beretninger om vold og mord, tyveri og bedrageri. En hård kost for 8-års drenge, men børn nyder spændingen og tænker ikke så meget på indholdet.

I gymnastik fik vi byens mest berømte og meget elskede gymnastiklærer, »Landsoldaten«, stabssergent Rasmussen, der havde fået dette tilnavn, fordi han nøjagtig lignede Bissens statue i Fredericia. Nogle sagde, at hr. Rasmussen havde været model til Landsoldaten, men da statuen blev rejst i 1858, kan det næppe passe, snarere var vores gymnastiklærer, der dengang var en ældre

mand, en almindelig soldatertype fra 1880'erne. Han var ligesom min skoletids øvrige mandlige gymnastiklærere en militærlærer, men ikke streng og kommanderende. Han holdt af børn, var venlig og forstående. Om sommeren marcherede vi på to rækker til boldspil på en mark ved Ridehusgade. Når vi nåede et stille sted i Pjentedamsgade, gjorde vi holdt, og de to rækker vendte ansigt mod hinanden. Så gik Landsoldaten ned mellem rækkerne med en bolsjepose, og hver dreng fik lov at tage et bolsje.

Noget nyt i 3. klasse, som jeg ikke brød mig om, var det månedlige renselsesbad, som var den officielle betegnelse for hele klassens besøg hos skolebetjenten i bade-

kælderens til indsæbning og afskylning med varmt og koldt vand fra bruseren, som fire drenge var fælles om. Oppe i skolegården stod de store drenge og morede sig over de små vandskrækkere under bruseren, for der var almindeligt vinduesglas i badekælderens ruder mod skolegården.

I februar 1918 skulle så det store slag stå: jeg skulle til optagelsesprøve på Mulernes Legatskole. Min far havde omkring 1890 gået i Mulernes skole i Overgade, og jeg skulle til prøve i den skole, der nu var opført i Munke-mose ved Hunderupvej.

En plads som elev i Mulernes Legatskole var meget eftertragtet, fordi den havde ry som en ualmindelig god skole, hvor der herskede orden og disciplin, og hvor man lærte noget, således at en eksamen fra Mulernes Legatskole åbnede vejen til gode livsstillinger i stat og kommune og de store selskaber som f.eks. Store Nordiske Telegrafelskab, hvor vi i familien kendte flere unge mænd, der havde fået en eventyrlig tilværelse ude i den store verden.

Skolen havde syv klassetrin svarende til 4. til 10. årgang. Efter 4. mellemskoleklasse, dvs. 6. klasse, fik man mellemskoleeksamen, og året efter fra 7. klasse realeksamen. Man kunne også efter bestået mellemskoleeksamen gå til 1. gymnasieklasse på katedralskolen i Jernbanegade.

Skolen optog hvert år 2 x 28 drenge til 1. klasse A og B, og da der ofte meldte sig mere end dobbelt så mange, som der var plads til, var det en spændende optagelsesprøve.

Til prøven skulle vi bl.a. medbringe tavle og griffel, men lamslået bemærkede jeg, da jeg spændte tornystret fra ryggen, at min tavle var tabt på vejen, så det var en dårlig begyndelse.

Prøvelæreren i diktat og tavleregning, hr. Engberg, var imidlertid flink og forstående og gav mig papir og blyant. I bibelhistorie, der indtog en lige så central plads som dansk og regning, havde vi til prøven hr. Olsen, »Lille Ole«, og han var så flink, at vi selv måtte vælge, hvad vi ville fortælle. Jeg valgte »Peters fiskedræt«.

Skolens leder var overlærer Th. Hertel, en højagtet landskendt pædagog, der ofrede al sin tid og kraft på Mulernes Legatskole og i hele sin færd virkede som det gode eksempel for eleverne. Th. Hertel var i 1918 69 år, en lille, mager, asketisk udseende mand, der altid gik i det samme mørke sæt jakketøj, hvor alle kanter var blevet forsynet med læderbeskyttelse af hans kone Petrea. Hun var hyppigt vikar, og vi holdt meget af hende, da hun var venlig og forstod at interessere os for undervisningen. Overlærer Hertel holdt af børn, forstod børn og havde god kontakt med alle eleverne. Om morgenen før skoletid gik han ofte i skolegården og talte med drengene. Om vinteren i sne og kulde tog han en dreng under hver arm, de tog igen andre, så der dannedes en række med Hertel og 10-12 drenge, der blev fulgt af andre lignende rækker bagved, og så løb overlæreren med hele skolen taktfast og trampende skolegården rundt og råbte: Hep! Hep! Hep!

Hertel var den fødte pædagog, der forstod at lægge stoffet til rette på børnenes niveau. Han havde udgivet flere meget pædagogiske lærebøger, mest kendt er *Danmarks Kongerække med Rim* og Hertels staveøvelser.

En februarmorgen i 1920 kom vor klasselærer, hr. Engberg, ind i klassen og sagde:

»Vor kære gamle overlærer er død i nat.«

I det samme røg det ud af en dreng:

»Får vi så fri?«, og lige så prompte sad der en håndfast lussing på spørgerens kind.

Min erfaring som mulerdreng er, at i vores klasse forekom en lussing nu og da, brug af spanskkrøret meget sjældent. Jeg har aldrig fået en lussing og kun én gang spanskkrør. I diktat hos hr. Engberg skulle hele klassen i kor med høj røst gentage »punktum« og »komma«, når disse tegn forekom i lærerens diktat. En dag sagde min sidemand:

»Tør du sige punktum?«

Naturligvis var jeg straks rede til at vise, at jeg hører til dem, der »tør, når andre tier«, og ganske umotiveret og solo råbte jeg »punktum«.

»Kom du herop, lille Povl«, sagde hr. Engberg, »så skal jeg sætte punktum!«

Uden had og anger bøjede jeg ryg og modtog mit for-tjente slag på nederste del af legemets bagside som kvit-tering for udvist mod og offervillighed med hensyn til at more klassen.

Der var et ualmindelig godt kammeratskab og sammenhold i klassen. Vi dannede således en klasseforening, noget nyt dengang, og uden lærermedvirken gennemførte vi ved gruppearbejde, 40 år før det blev moderne, fester, udflugter og sommerlejre. Vi slog katten af tøndens i kælderens hos en kammerat, og vi sparede sammen til køb af et telt og tog på sommerlejr i 1923 til Hasmark. Et andet oplivende moment var den årlige skoleskovtur, der år efter år forløb efter det samme i ældgammel tid fastsatte ritual.

Uanset vejret – og jeg har været på skovtur en hel dag i øsende regn – skulle vi møde klokken 8 i skolegården medbringende forplejning til hele dagen og så vidt muligt også et Dannebrogflag, hvilket man trofast gjorde i de yngste klasser. Jeg havde tillige en fra fædrene arvet aflang botaniserkasse i grøn blik til mad og saftevand, og med botaniserkassen over den ene skulder og mit flag over den anden var jeg parat til skovtur. Vi stillede op klassevis på række fire og fire med klasselæreren på højre fløj, med FDFs musikkorps i spidsen, og med overlærer Hertel som general til fods, uafsladeligt inspicerende langs rækkerne og med en stor Røde Kors forbindstaske på maven, snart spejdende i spidsen for kolonnen, snart helt tilbage for at sikre bagtroppens fremskridt – det var realklassen, der godt kunne finde på at foretage sidespring – marcherede hele Mulernes Legatskole gennem Odense ud til banegården ved Kongens Have. Vel ankomne til banegården fordeltes vi i de små 8-mandskupeer, og da der ikke kunne være lærer i alle kupeer, hang drengene ud af kupévinduerne og sprøjtede med brusende sodavand på hinanden på rejsen til Nyborg, hvor marchceremonien gentog sig.

Hovedattraktionen her var legen »røvere og soldater«, hvortil vi medbragte de ved gymnastiktimernes boldspil obligatoriske armbind, røde på den ene side og blå på den anden, placeret på overarmen med trykknapper.

7A, realklassen ved Mulernes Legatskoles bygningsjubilæum i 1925. Poul Jørgensen er den, der rager højest op i baggrunden til højre (med det lyse hår).

Det gjaldt så for de røde røvere og de blå soldater om at rive modpartens armbind af, og alle prøvede med voldsom kampiver at sikre sig sejren. Klassevis gik vi i vandet, hvad der i de ældste klasser ikke var noget nyt, idet vi næsten hver søndag om sommeren cyklede til Kerteminde eller Nyborg strand. Sent på eftermiddagen

vendte vi tilbage til Odense efter en dejlig skovtur, som alle, selv i de ældste klasser, glædede sig over.

Efter overlærer Hertels død blev en af skolens ældste lærere, J.P. Jensen, hans efterfølger og førte skolen videre ad de traditionelle baner. Jeg har ikke haft J.P. Jensen som lærer og kendte ham derfor kun på afstand, men vi drenge vidste, at hvis forældre kom til overlæreren og klagede over skolen, var Jens Peters konstante svar:

»Ja, men så vil jeg foreslå, at De tager Deres søn ud af skolen, her har ingen haft bud efter ham.«

I regning havde vi den gamle, grå, svære mand Povl Klavsen, som min far også havde haft. Fra min far vidste jeg, at Klavsen var streng, hård og gnaven. Man sagde, at det var fordi, han egentlig var videnskabsmand og sad oppe hele natten i sit lille grå hus oppe på Hundepvejens bakke ikke langt fra skolen og studerede alger og andre smådyr i sit mikroskop.

Klavsen, eller »Gamle Meks«, som han blev kaldt, må i min skoletid have været over 70 år, hvad der dengang ikke var usædvanligt for en aktiv lærer. Kommunerne og staten var nemlig ikke ivrige for at pensionere deres ansatte. Det var billigere at lade dem arbejde end at give dem pension, som de ikke skulle arbejde for.

Klavsens speciale var den store tabel: 7 x 17, 8 x 12 osv. Sådan startede hver regnetime. Meks stillede sig foran os skiftevis hele klassen rundt. Han holdt begge hænder på ryggen under den grå jakke, han bar i alle de år, jeg havde ham. I hver hånd holdt Klavsen en gymnastiksko med lædersål, som han tog nede i klassens skoskab, og når han sagde 7 x 18, og svaret ikke faldt i samme øjeblik, sagde Meks:

»Så tag dig katten!«, mens en gymnastiksko landede på hver side af hovedet i en knaldende lussing efterfulgt af ordene:

»Der fik du to, men den regnes dog kun som en!«

Hr. N.C. Carlsen, »Klister«, var en flegmatisk, slank, ældre, tynd- og gråhåret herre, som plejede at foredrage sine lærdomme spadserende i vort beskedne klasselokale, med hænderne på ryggen, raslende med et nøgleknippe, docerende matematiske formler og problemer eller

konverserende den dreng, der ved den sorte tavle forsøgte at klare sine specielle matematiske problemer. Når det kneb for drengen, greb hr. Carlsen kridtet og malede lynhurtigt tavlen fuld af underlige tal og tegn. På grund af hans opsparede energi skød hr. Carlsen den underste tavle lynhurtigt op, så blylodderne, der afbalancerede tavlen, gik i bund med et brag, hvilket fik os til før timen at placere tørrede kridtstykker der, hvor lodderne gik i bund. Resultatet var en vældig kridtsky i ansigtet på hr. Carlsen, som roligt genoptog sin omkringgående virksomhed, der ofte gled over i meditation over personlige problemer fjernt fra klassen og dens matematik. Vi holdt os musestille og nød de ventede kærkomne pauser, som vi brugte til romanlæsning eller forberedelse til dagens følgende timer.

I det store naturhistorielokale på 1. sal, samlingsalen, samledes alle elever og lærere hver morgen til morgensang, der var obligatorisk for alle, og som de fleste også var glade for. En god begyndelse på dagen, hvor alle havde lejlighed til at se, hvem der var i skole.

Til morgensangen knyttede der sig visse traditioner, f.eks. at man i sidste vers af »Den signede dag«: »Så rejser vi til vort fædreland...« stemte i med fuldt drøn, så skolen var ved at vælte, og at man, når pinseferien indledtes med »I al sin glans nu stråler solen«, gav den glade melodis hopsarytme en ekstra tand, så man ligefrem kunne mærke, at pinsesolen virkelig dansede allerede.

Hr. Poul Nissen spillede til morgensangen på det lille orgel, og det var en daglig fornøjelse for de nærmeststående at more sig over hr. Nissens pedaltræden under orgelspillet. Hr. Nissen var altid iført et par lidt for store sorte fedtlæderstøvler, og det så ud, som om de store støvler var fastlimet til pedalerne.

I beretningen om mine skoledage på Mulernes Legatskole har jeg gemt det bedste til sidst: Gymnastikken! Idrætten! Sporten!

Jeg glædede mig meget til at komme på Mulernes Legatskole, der havde ry som en god sportsskole, hvor man bl.a. spillede fodbold og cricket. Hele skolen igen-

Odense Gymnastiklærerforening 1901. I forreste række flere veteraner fra 1864. I bageste række nr. 3 f.v. ses »Landsoldaten«, stabssergent J. W. Rasmussen, og længst t.v. i anden række er det kaptajn Dalborg.

nem havde vi skolens eneste gymnastiklærer, kaptajn Dalborg, en ca. 50-årig rank, kraftig mand, der altid gik i militæruniform med blanke knapper.

Det eneste militære ved hr. Dalborg var, at han gennemførte ro, orden og disciplin, men på en god måde – han hverken skældte ud eller slog drengene. Hr. Dalborg var nærmest som en lidt ældre, rund, rar og venlig onkel for os, som vi kom på besøg hos i hans gymnastiksal,

hvor vi havde det godt og hyggeligt sammen. Når hr. Dalborg enkelte gange var fraværende, havde vi den gamle stabssergent Nielsen til vikar. Han var nær de 80 år og veteran fra krigen i 1864! Jeg er så gammel, at jeg er blevet undervist af en soldat fra 64! Stabssergenten med det lille røde ordensbånd i knaphullet var af den rigtig gamle militære skole. Han brugte spadserestokkens håndtag til med et rask ryk omkring elevens nakke

at hale klassens få klumpedumper over hesten på langs, og det lykkedes ham ikke at knække nakken på nogen.

Som noget nyt for os skulle vi lige fra 1. klasse gennemføre omklædning og bad i gymnastiktimerne. Af med alt tøjet og på med den hvide trøje uden ærmer og de korte hvide gymnastikbukser samt de hvide gymnastiksko. Efter timen koldt styrtebad – hverken vi eller andre på Mulernes Legatskole havde i min tid »opfundet det varme vand«.

I vore gymnastiktimer fulgte hr. Dalborg naturligvis den autoriserede lærebog i Lings gymnastik, men uden stram kommando. Han talte ganske almindeligt til os. Det var ellers enhver rigtig gymnastiklærers vigtigste opgave at få de fritstående øvelser til at gå nøjagtig i takt og samtidigt, ensartet af hele holdet. Hertil krævedes en skarp, smældende militær kommando, som var ukendt på skolen. Hr. Dalborg forklarede os, hvorfor vi skulle udføre de forskellige øvelser og gik for øvrigt hurtigt over til den nye gymnastik – Niels Bukhs. Det var en hel revolution. I stedet for at blive stående i de forskellige stillinger, der kun måtte skiftes på kommando, var man nu i stadig bevægelse i timens første 15 minutter. Mens eleverne selv arbejdede med en sidebøjning fra side til side, kommanderede læreren næste øvelse, dvs. det var en forklaring af, hvad der skulle udføres: »Kropvridning med skråt armsving fire gange, først til venstre og så til højre. Nu!« – og så gik man fra sidebøjningerne over til kropvridningerne uden pause, og vi passede selv rytmen. Det var dejligt, det var nyt, det var spændende! Man fik ikke blot 10 gange så megen motion som i de gamle øvelser, nej 100 gange mere.

Kaptajn Dalborgs styrke var, at han kunne interessere eleverne for gymnastik og ved sin venlige optræden holde dem til ilden stadigvæk. Selve det tekniske, redskabsøvelsernes form og indlæring, klarede vi selv.

Der var nemlig sket det, at en ældre gymnastikinteresseret dreng hjemme fra Sadolinsgade i 1919 havde fået nogle stykker af os med i Odense Gymnastikforening. Her gik jeg til gymnastik om aftenen to gange ugentlig omme i Jernbanegades skoles store gymnastiksal under ledelse af hr. Randby, der lærte os alle de van-

skelige redskabsøvelser, bl.a. i barre og ringe. Og kaptajn Dalborg var klog nok til at lade de dygtigste drenge, der havde lært gymnastik i O.G., være tropsledere for klassens andre drenge – til gavn for begge parter.

At det skulle blive starten på et helt livs virksomhed i idrættens verden, kunne jeg jo ikke vide!

På eventyr i etatsrådets have

af ESTER MARIE LORENZEN, f. ANDERSEN

Jeg er født i Vindegade 136, over for hvor Føtex nu breder sig. Min far var på sukkerkogieriet, min mor passede en kolonialforretning, som de ejede. En kolonialgrosserer havde tillid til mine forældre, og han lånte dem 500 kr., så de fik en pæn start. Pengene blev tilbagebetalt på rekordtid.

At drive en forretning som min mors var noget anderledes end i dag. Der var ingen varer i emballage. Alt – selv det mindste – blev vejet, petroleum blev pumpet på flasker osv. Skuffer skulle skures og tørres, flasker skoldes og vaskes. Arbejdsdagen i butikken var meget, meget lang – fra klokken ca. 6.30 om morgenen til klokken 8 om aftenen, fredag aften helt til klokken 10 eller 11. Også om lørdagen havde hun længe åbent. Og selvfølgelig var der altid et par madammer, der desværre havde glemt at handle om lørdagen, og så måtte min mor jo smilende til disken igen. Det var altid de samme.

Mange nætter fik min mor ikke ordentlig søvn, hun måtte vaske flasker, vaske familiens tøj og sy tøj til sine børn osv. Den dag i dag fatter jeg ikke, hvordan hun klarede det hele.

Min far var stabil og ædruelig, noget religiøs. Men tage et viskestykke, en støveklud eller en fejekost, nej, det gjorde husets herre ikke. Min mor accepterede det. Som om hun ikke havde arbejde nok i sin sparsomme fritid. Fire børn og en mand, som betragtede det som sin ægtemandsret at få to retter mad på bordet hver dag klokken 12, uanset om min mor havde kunder eller ej. Tit stod der nogle madammer og plævrede i butikken, mens mor stod som på nåle for at få alt klar, til husets herre kom hjem.

Vi flyttede til Fasanvej 7, da jeg var ca. 2½ år gammel. Det blev mit egentlige barndomshjem. En del af min sjæl har aldrig forladt den gade. Der var så mange legekammerater. På Hunderupvej lige ud for Fasanvej lå

en rigtig gammel smedie. Her var stald til hestene, der skulle have nye sko. Dernede stod næsten altid en stor flok af os unger. Vi elskede at se smeden lave hestesko, og somme tider kunne vi få lov til at trække lidt i blæsebælgen. Så blussede ilden, og smeden svang sin store hammer. Jeg kan endnu mindes den dejlige lyd af hammeren mod ambolten og den glødende hestesko. Smeden bøjede og formede og løb så i hast ud til hesten, som først havde fået lidt »negle-manicure« med hans store, krumme, skarpe kniv – den varme, røde sko futede og sydede – og så skulle der hamres »nelliker« i, sagde smeden.

Det var jo en præstation, som måtte kunne give til en øl, og vi børn hentede gladeligt øl til smeden og kusken hos købmanden overfor.

Smeden hentede mange øller i sit store skindforklæde: »Jeg arbejder i varmen, det gi'r tørst«, sagde han.

En af vor lege hed »På opdagelse i et fremmed land«. Det fremmede land var etatsråd Kjørboes meget store have på hjørnet af Bülowsvej og Hunderupvej. Denne have stødte sammen med haven i Fasanvej 9, hvor et par af mine bedste legekammerater boede. I enden af haven stod der et herligt stort kastanietræ.

Op på muren, op i træet, ned i Kjørboes have. Og så, stille, ingen hvisken, lydefrit åndedræt – er dronningen i sigte? Dronningen var selve etatsrådinden. Det skete, at hun med meget lange mellemrum gik en tur i haven. Høj, slank og gammel, altid med et langt sjal over skulderen og med hænderne foldet på maven. Hun gik med hurtige, lette skridt, og altid stirrede hun lige ud. Aldrig standsede hun op for at se på eller røre ved en blomst. Ja, vi havde spioner ude overalt!

Nu gjaldt det for os om at snige os rundt om dammen. Kunne man nå en dunhammer og vel at mærke nå at snuppe den, havde det været et godt togt. Vi børn talte

Købmandsfamilien i Vindegade 136 har gæster ved søndagskaffen i haven, en sommerdag i året 1912. Reklamen for det lokale øl er flyttet ud på havehuset.

tit om, at dronningen vist havde det kedeligt, og vi fandt ud af, at hun sikkert var halvt spøgelse, halvt menneske. Kiørboe tænkte vi os siddende midt i en stor stue, i en stor, gul silkestol med mange klunker og en mægtig fodskammel – bare sidde og være konge.

Helt anderledes med Glasser i nr. 10. Han var tidligere mejeriejer, og der var herr og fru og frøken. De var noget særligt, for de ejede en bil, hvad der ikke var set før på Fasanvej. Den var med kaleche, store, brede skærme, voldsomme lygter og det bedste: et stort balthorn med en

gevaldig lyd. Virkelig imponerende. Og der var håndsving, og motoren havde en fin »tøkkende« lyd.

Næsten hver søndag kørte frøken Glasser tur med sine forældre. Så havde vi Fasanvej-børn vort at gøre. Vi stillede os ved nr. 10 og ventede spændt, til hr. og fru Glasser værdigt og stille kom ned ad den lange trappe. Frøken Glasser pakkede forældrene ind i store plaider, startede med håndsvinget, satte sig ind og »båttede«, mens tilskuerne stod på spring. Ved det andet »båt« kørte bilen langsomt, fulgt af os. Og ved det tredje »båt« blev farten sat op, og der blev vinket farvel. Ja, det var et søndagens højdepunkter.

Oppe ved hjørnet af Engvej lå dengang en gård, Bøgegård. På denne gård var der kæmpemæssige, meterhøje halmstakke, og flere stod tæt sammen. Der var mulighed for udfoldelse. Et par af mine legekammerater var en dag på inspektion på Bøgegård.

Op på stakkene, bore smalle kanaler igennem dem og i en vild rutschetur havne på jorden – ud ad et lille, smalt hul. Det blev en lystig aften i stakkene, den bedste leg, vi nogen siden havde kendt.

Sådan gik første aften, anden aften, tredje aften. Hop, spring og rutschetur blev vildere og mere dumdristige, og halmen flød. Der var ingen ende på vor veloplagthed og glæde.

Jo, der var!

For pludselig lød en grim, skrattende stemme:

»I satans forbandede djævlunger. Nu har jeg jer. Nu skal I få. Näh, det er jer, der har ødelagt mine stakke.«

Tro ikke, vi flygtede. Nej, vi forlod Bøgegård, fordi den onde karls ord ikke var os værdige. Hjemme i gaden blev der holdt møde, karlen blev erklæret for »den værste fjende«, og vi lovede hinanden aldrig at hilse på ham.

Senere brændte Bøgegården.

Meget spil og leg foregik på gaden. Der var fred og ingen fare, men ikke ro. Det sørgede vi børn for! Gamle cykelhjul, drevet energisk frem af kæppe, raslede og skramlede rundt i gaderne. Toppe sprang højt, snurrede og dansede hen over gaden. Boldspil var også dengang noget yndet – især rundbold og langbold. Alt foregik på

kørebanen (der kørte kun lidt cykler, en trækvogn – og en hestevogn en gang om dagen). Der var rigtig plads til fri udfoldelse.

Vi legede ofte cirkus og teater, kunstnerisk vistnok af en temmelig lav kvalitet, for det hændte, at tilskuerne forlangte betalingen tilbage, og det lod sig dårligt gøre, for betalingen var simpelt hen spist. Entré: en øre eller en småkage. Den takst var fornuftig, set fra de optrædendes side, for der var nemlig ni sikre muligheder for kagebetaling: købmandens fem børn og bagerens fire.

Vi havde også konkurrenceløb: »Hvem kommer først rundt om Bülowvej?« – Men så fandt en af drengene på noget nyt og meget avanceret: »Hvem tør hænge bag i sporvognen fra Læssøegade til Hunderupvej?«

Det var en udfordring. Alle hænder blev rakt i vejret, men jeg vandt lodtrækningen. Da den første sporvogn holdt ved Bülowvej, tog jeg opstilling med hænderne fast knuget om bufferen og benene i stilling. Så begyndte jeg løbet, sporvognen tog fart, mine ben tog fart, løb hurtigere end nogen sinde, men ikke hurtigt nok – så der lå jeg, og sporvognen forsvandt ud af syne og raslede op ad Hunderupvej. Det var vist et ilde syn at se mig med blod fra pande til knæ. Trods blod og smerter var jeg dagens heltinde!

Nær Fasanvej lå Helgavej, efter vi børns opfattelse meget stejl. Der kælkede vi frit og farefrit ude på kørebanen. Men den bedste bakke til kælke- og glidebaner var skræningen ved OBs baner ved Lahnsgade. Der var altid et mylder af børn, og der blev slidt mange skosåler.

Der var også skøjtesøerne i Munkemose; der boltrede vi os også lystigt. Vi manglede aldrig udfoldelsesmuligheder, hverken vinter eller sommer.

I 1917, da jeg skulle begynde min skolegang, var sikringsstyrken indkaldt på grund af den 1. verdenskrig. Hos os blev der tvangsindlogeret tre soldater, fordi vi havde tre ledige værelser på loft og i kælder. For den ene soldats vedkommende blev det til venskab mellem familierne for hele livet.

I Klaregades skole, hvor jeg hørte til, var der blevet indrettet folkekøkken, så jeg kom i Vestre skole på

Roersvej. Den blev rammen om mit skoleliv de næste tre år. Der var langt fra Fasanvej til Roersvej, men jeg kendte vejen. Min mor handlede stadig i sin gamle butik i Vindegade 136, og vi købte og skar selv tørv ude bag sukkerkogeriet.

Den første dag var en kort skoledag, hvor mødrene var med. Næste dag skulle vi til at se hinanden an. Jeg fik øje på en køn pige, Gurli, med lange, tykke, mørke fletninger og gik over til hende og sagde:

»Jeg vælger dig!«

Valget blev godkendt af Gurli og lærerinden, frøken Jørgensen.

Efter at vi havde kigget lidt på hinanden, tog jeg min taske op på bordet, pakkede min madpakke op og bad om at se Gurlis mad – og så holdt vi altså frokost, sådan da! Knappt var vi begyndt, så blev vi brat standset af lærerinden, som stille forklarede os, at en klokke ville ringe, og så måtte vi gå ned i gården og spise mad.

Oppe i klassen skulle frøken Jørgensen til at have skik på alle os. Det klarede hun fint, og jeg kom til at tilbede hende.

Frøken Jørgensen var meget tynd; hun havde gråt hår, der var skrabet op på hovedet, et lille spidst ansigt og lorgnetter med snor i, fastgjort til blusen med en lille, pæn nål. Blusen var grå, højhalset og med en lille, hvid kant, ærmerne »puffede« og nederdelen lang og grå med masser af vidde bagpå. Så havde hun sorte, smalle, spidse sko med et lille spænde, og hendes frakke var grå og blank, måske af alpaka, og også med »puffede« ærmer. En lille, sort hat sejlede så elegant på den lille frisure. Måske var hun 70, måske 40 eller 50 år, det ved jeg ikke, men for mig var hun indbegrebet af noget meget stort, ophøjet og dygtigt. Gud, kongen og frøken Jørgensen var for mig det fineste, man kunne tænke sig. Og så boede hun i Læssøegade 21. Det var i nærheden af min bopæl, så jeg følte, at hun ligesom mere var min. Jeg fulgtes med hende hjem et par gange og fik lov til at bære hendes taske. Tænk, engang trådte jeg over hendes dørtærskel i Læssøegade. Jeg var inviteret på småkager, og det var et af højdepunkterne i mit tidlige skoleliv.

I 1. klasse brugte vi tavler. Frøken Jørgensen ridsede

selv alle tavlerne, den ene side på langs med bogstaver, den anden side på tværs med tal, og vi fik lært noget. Det kunne simpelt hen ikke undgås med den lærerinde.

I 2. klasse kom frøken Jørgensen en dag med en lille, aflang papæske; hun gik rundt og lod os selv vælge. Det var penneskafter i mange strålende farver. Jeg valgte et mørklilla.

»Nu skal I lære at skrive med blæk, og så får I en elastikpen«, sagde hun.

Og så kom der blæk i vore små skåle.

Vi fik nu en lærerinde, frøken Sørensen, som lærte os at strikke strømper. Jeg sagde til min mor, at det var lærerinden »til garn«, og en anden lærerinde var fru Flor, som jeg havde »til ur«, for hun lærte mig klokken. Fru Flor var stor, meget stor på den brede led, med stor, vuggende barm. Hun var gårdlærerinde. Stod vi stille i kulden, samlede hun os alle, og så gik det rundt og rundt i gården, mens vi sang. Fru Flor løb, vuggede og bølgede selv med, hun var så dejlig, så jeg drømte somme tider, at hun var min bedstemor.

Tiden nærmede sig for en oprykning til 4. klasse, og det blev samtidig til en overflytning til Holsedore skole for min venindes og mit vedkommende. De andre piger fra klassen blev spredt rundt om på andre skoler, og vi mistede næsten kontakten med dem.

Min veninde og jeg kom heldigvis til at sidde ved siden af hinanden ved andet bord i midterrækken. Da ingen af os led af kontaktbesvær, faldt vi hurtigt til.

Vor dejligste lærer var skoleinspektør Lundahl-Nielsen, et frodigt og varmhjertet menneske med fin forståelse for menneskenes børn, store som små. Han var altid rolig og mild over for klassen og havde en fin måde at videregive kundskaber på til børn, der havde svært ved at tilegne sig stoffet. Bare Lundahl-Nielsen viste sig, livede alle op – selv de til tider lidt skræmte børn fra »den tunge ende« blev åbne og glade i regnetimerne. De fik lært noget, ikke banket det ind, ikke hamret det fast, nej, leget ind.

En af vore lærerinder var lige modsat Lundahl-Nielsen. Hende husker jeg ikke for det gode. Hendes måde at

Th. Lundahl-Nielsen, inspektør for Klaregades skole fra 1907 til 1934 og derefter for Munkebjergskolen til 1939.

behandle de børn på, som havde det svært, var mildest talt ufin. En lille kammerat, Edith, havde det ikke godt i denne lærerindes timer. Jeg tror, at lærerinden ligefrem havde noget sadistisk i sig. Hun nød at lade Edith læse – hvad hun næsten ikke kunne. Edith hakkede, svedte og rødmede – og jo mere kold, tavs og afventende lærerinden blev, jo værre havde pigen det. Lærerinden slog med blyanten taktfast i katederet. Stemningen var uhyggelig og utryg, men en dag rejste min veninde Lydia sig, stillede sig roligt hen foran katederet og så på lærerinden, mens hun råbte højt:

»Hvor er det synd!«

Så gik hun over og satte sig ved siden af Edith, tog nænsomt om hende, og så fik den lille Ediths tårer frit løb.

Engang, mens jeg gik i Holsedore skole, var der kongebesøg. Kong Christian X og dronning Alexandrine kom med »Dannebrog«, og vi børn fik fri om formiddagen for at tage til havnen og hylde majestæterne. Min veninde og jeg løb og nåede havnen, hvor der var sort af mennesker. Jeg besad visse »mase-frem-evner«, og snart stod vi forventningsfulde og gyngede i snoren og fik af og til et ordentligt puf af en stor politimands rumpe.

Så lød der et gisp, et sus, et åh og et næh, og i et glimt så man en bil, bevares flot – og med stivrygget og stivnakket chauffør ved rattet – og på bagsædet kongen og dronningen, små smil og så et par trætte arme, hævet til en slags hilsen. Men nej, det betog ikke mig, og jeg lovede mig selv, at jeg aldrig mere i livet ville løbe efter en konge.

Der skete nu forandringer. Lydia og jeg skiftede skole. Vi var optaget på den kommunale pigerealskole i Overgade 66, og vi forlod Holsedore skole.

I Overgadeskolen begyndte en dejlig tid, nye kammerater, nye lærere og lærerinder. Vi kammerater havde et sammenhold, der varer ved den dag i dag. Vi er real A fra 1927, og vi har oplevet en del sammen. Jeg gik fem år på skolen.

Vi havde eminente undervisere. Skoleinspektøren, W.D. Rasmussen, var en af dem. Han var en dygtig matematiker, og han kunne opildne os til at yde noget. Han lokede med ekstra røde og sorte ug-er for fine præstationer. Når W.D. gennemgik ny lektie, forlangte han, at man sad rank og med armene hvilende på bordet, så brystkassen ikke blev trykket. Sad man ikke rank, fik man den lange, brede lineal ned på den bare ryg, så kunne man sidde med den, til man havde lært at ranke sig. W.D. sagde:

»Vær ranke, piger, se folk i øjnene, når I taler med dem. Tal altid sandhed, vær aldrig luske. Husk det, piger!«

W.D. Rasmussen var inspektør først for Østre skole og senere for Pigerealskolen i Overgade, og en tid kombinerede han endda de to inspektørstillinger. Virkede i Odense 1907-35.

Det, finder jeg, var gode ord. Han mente os det godt i alle måder.

Hans temperament var absolut ikke lunkent. Hidsigheden kunne nogle gange løbe af med ham. En fik en dundrende lussing, fordi hun havde hostet til morgensang. Jeg selv har også nydt den ære at få plantet hans fem varme fingre på kinden. Min forseelse var nu værre. Jeg havde optrådt som bæltedyr for kammeraterne, og det havde W.D. set gennem dørruden. Det var mig en trøst, at kammeraterne intet havde at udsætte på opførelsen.

*Eksamensbillede af realklasse A 1927 på Pigerealskolen i Overgade. Skoleinspektør W. D. Rasmussen ses i anden række med
briller, og Ester Marie Lorenzen ses som nr. 3 f.h. i bageste række.*

Noget, som optog os børn meget, var de herlige dage i juli, hvor Skt. Knuds marked blev holdt her i Odense. Bedst var det, mens det foregik på Flakhaven. Da det foregik i skoleferien, kunne man tilbringe næsten hele dagen deroppe, glemme sult og spisetider. Vi sugede det hele til os med øjne og ører, alt det farvestrålende gøgl, alle de pibende, knirkende, hviskende toner fra karruseller og lirekasser. Professor Labri kendte vi alle. Hans parader var et helt gøglerkapitel for sig selv, en masse lokkende ord og løfter om store, spændende oplevelser. Man måtte derind – hvert år – selv om man vidste, at bag teltdøren var der en temmelig mat forestilling, lidt

trylleri, en overtatoveret dame, der indtog lidt klodsede attituder osv. – men Skt. Knuds marked var simpelt hen Labri.

En anden tilbudt gøgler var mister Clayton, manden med jernmusklerne. Klædt som en romersk gladiator i skind og »tremmestøvler«. Og hans smil var stort og guldfyldt. Vi piger begyndte så småt at føle en lidt stærkere hjertebanken, når han ved sine parader lod os nyde synet af sine enorme, spillende muskler – et syn for guder og for små piger på 13 år, men dengang var man behersket i sin idoltilbedelse. Ingen fremstrakte, viftende hænder, ingen vilde skrig, kun et stille, henført blik.

Legende børn på Enghavevej i Hunderupkvarteret. Billedet er fra omkring 1921.

Ella, min hårfagre veninde, boede i nr. 9. Hun havde lange, mørkebrune fletninger og kom engang i sin pure ungdom ud i noget skrækkeligt. Hun handlede mod fars vilje.

Jeg kom hjem fra ferien hos min søster, Selma, i København. Jeg var kommet derover som en rigtig kedelig, lille provinsunge med store, »snoede frikadeller« ved ørerne og med masser af hårnåle strittende ud. Men hjem vendte jeg som en fugl Fønix med »à la garconne«-hår og skøn rosa silkeklokkehat, elegant på sned - tidens store mode.

Men alt det var nu ikke hændt mig af egen vilje. Nej, min dejlige, dristige søster sagde simpelt hen:

»Nu skal du ikke blive ved med at ligne sådan en skrabet kartoffel. Kom her, du skal klippes.«

Det gav et sug af fryd i mig, men så kom angsten for, hvad far dog ville sige. Nej, nej, jeg turde ikke.

»Sludder«, sagde Selma, »jeg skriver til mor, og så får far besked – eller jeg skriver lige til far.«

Det blev, som min handlekraftige søster sagde, og jeg var moderne.

Hjemme i Odense slog beundring og misundelse mod mig (altså ikke fra far, men fra pigerne). Nu ville de altså klippes, ikke ligne sådan nogle mankefar. Ella talte og drømte ikke om andet.

Naboen, Ellas far, sagde til min far:

»Det får mine piger altså ikke lov til – sådan at gå og ligne tøjter. Håret er nu kvindens skønneste pryde.«

Min far gav naboen ret og skammede sig vist lidt over sin skalperede datter, som han kaldte mig.

Men noget gærede i Ellas sind. Hun ville klippes. Der måtte handles bag fars ryg, og hendes mor havde intet at indvende. Der blev bestilt tid hos Odenses berømte klipper, Carstensen i Kanslergade. Og så gik turen derhen. Den lange vej fra Fasanvej til Kanslergade.

Ella havde et følge på fire veninder, som heppede og talte »skal-skal ikke« på alt fra bropiller over buske i anlægget til gravstene på kirkegården.

Endelig sad Ella i stolen. Hun var bleg og rystede, og da den første tot faldt til gulvet, skreg hun:

»Hjælp, hjælp, hvad siger far?«

Respekten for faderen sad dybt i os.

Men hvor blev Ella betagende smuk. Hun var både lykkelig og ulykkelig, og vi følte alle en sær uro og spænding. Hjem måtte hun jo, men hvad gør man så for at skjule hærværket for hjemmets almægtige?

Jo, hjælpen var nær, Ellas nye blå klokkehat. Hun beholdt hatten på, også ved spisetiderne. Det var en meget forvirret tid for stakkels Ella. Alle i familien – undtagen faderen – var parat til at varsko synderinden:

»Ella, hatten på, nu kommer far!«

Sådan gik der næsten en måned. Vi troede efterhånden, faderen var dum og blind, og vi forstod det ikke rigtigt. Ventede på uvejret og på straffen.

Men hvad skete? En søndag ved middagsbordet sagde faderen sådan med ganske almindelig stemme:

»Så, lille frøken Ella Hansen, nu må du hellere holde op med den komedie, og lad mig så se håret.«

Alle åndede lettet op, hatten røg af. Han tabte, hun vandt. Søstre blev omgående klippet »à la garconne«, og alle levede lykkeligt og hatteløst i Fasanvej nr. 9.

Visitkortene i sølvbakken

af KAREN MÜLLER, f. LÜTZHØFT

Selskabelighed spillede en stor rolle og fulgte et forud fastlagt mønster. Skriftlig indbydelse med angivelse af »Selskabsdragt« i nederste venstre hjørne på kortet. Længe var det også kutyme, at der aflagdes visit før og efter en større middag – i visittiden!

Visitter var i det hele taget et kapitel for sig, og det forekommer nok nu lidt komisk at have oplevet 1. januar, hvor alle de embedsmænd, min far havde med at gøre, og andre fra omgangskredsen kom anstigende i den påkrævede påklædning og opholdt sig hos os de foreskrevne minutter. Hvorefter far skyndsomst styrtede af sted til sine to foresatte, biskoppen og stiftamtmanden, i samme ærinde!

Men tilbage til ritualer for middagene: Tilbordssætning skete med en vis hensyntagen til rangforordning. Fem retter og dertil svarende vine var absolut ikke usædvanligt, taler ej heller. Herrerne samledes siden i røg og damp i herreværelset, mens damerne konverserede i dagligstuen. Bridge og l'hombre spilledes nu og da, med sølvlysestager på mahogniborde og med anvendelse af fint forarbejdede jetons.

Vognene, som skulle afhente gæsterne, var tilsagt til en bestemt tid. Som lille pige kunne man så ligge i sin seng og fundere over, om det nu var fru Brandts eller kammerherreinde Heltzens karet, der rumlede over brostenene. De private landauere lød anderledes end de lejede drosker, der antagelig ikke havde gummihjul.

Disse selskaber kunne efterhånden godt virke lidt overfladiske og stereotype, men der kom da også »folk af ånd«, som min far sagde. Som stor pige har jeg tit lyttet til morsomme diskussioner – ikke mindst mellem præster og skolefolk.

I en anden kreds end den, mine forældre tilhørte, floredede et særligt politisk åndsliv, mest med Jens Kruuses hjem som midtpunkt. Just der forsøgte man vist at

frigøre sig fra den konformitet, der synes at have præget »etatsrådernes by«.

Men i mange hjem, bl.a. i mit eget, trivedes en levende, uforpligtet form for samvær, hvor samtalens kunst, musik og såmænd noget så hyggeligt som højtlesning var det centrale.

Karen Müllers far, stiftsprovst Hans Lützhøft i sit arbejdsværelse i embedsboligen, Filosofgangen nr. 10.

Karen Müller fotograferet sammen med sine forældre på terrassen til haven i Filosofgangen nr. 10.

Nogle var så heldige at have deres gang i familier, hvor de musikere, der spillede i Kammermusikforeningen eller Musikforeningen, var gæster, og det havde en særlig charme at lytte til de dygtige musikere, når de efter koncerten atter greb til instrumenterne sammen med nogle af byens amatører.

De rigtige begivenheder. Ja, det kunne være modtagelse af kongeskibet »Dannebrog«, hvor embedsmændenes,

bourgeoisiets og landadelens damer med udsøgte hofkniks overrakte dronningen urtekoste; og uniformer og velstrøgne høje hatte strålede i sol – eller så lidt trætte ud i regnvejr. Og de særligt udvalgte var bedt til taffel på skibet om aftenen. Denede på kajen noterede man sig, at fru X atter havde anskaffet ny dragt, og at fru Ys hat absolut stammede fra hr. Dinsens salon. Dinsen gik med paryk og var kunstner på sit felt. Han betjente personligt den faste kundekreds på 1. sal, mens »passanterne« blev

Et hestekøretøj er på vej ind ad den trækransede Hunderupvej. Billedet er fra omkring 1905.

i stueetagen. Det årlige hestevæddeløb var også en af de »rigtige« begivenheder. Atter med fine toiletter og Hattedinsens sidste creationer. Firspand fra Ravnholt og andre af gårdene kastede glans over affæren, og sluttelig var der bal på Grand Hotel.

Kvindelige familiemedlemmer eller venner fra landet kom på besøg i Odense for at blive fikset lidt op i de smarte butikker, men mange af byens egne førende damer tog til København for at gøre deres indkøb. Men i øvrigt vidste man jo, at dronning Alexandrine købte sine handsker hos Dorin Larsen i Odense, hos hvem man

også fik de hvide handsker, der var obligatoriske til baller og på danseskolerne.

Og hvilken fryd, når kammersanger Vilh. Herold en sommeraften i Fruens Bøge sang »Kom Carina« eller »Midsommervisen«. Siden dansedes så på »estraden«, hvor et skilt oplyste, at »Tjenestepiger og soldater har ikke adgang«!

Til denne vor berømte skov sejlede man på Odense å med de pudsige, romantiske små dampbåde. Mod øst løb åen forbi Læseforeningens Have, der havde meget at byde på, men som halv voksen interesserede man sig

mere for en rotur og krocket spil, der lejedes for en time ad gangen. Og i den lille smukke træpavillon med terrasse var der udskænkning af the og limonade.

Om aftenen var der af og til musik på en overdækket tribune, og rundt om i gangene promenerede høje og lave medlemmer af Læseforeningen, mens unge par sværmede i de mest skyggefulde alleer – tonerne nåede helt over i villahaverne på den anden side af åen – og man ønskede, man var stor!

Mange familier havde to husassistenter, »piger« hed det. Nu må man korse sig over deres arbejdstid, fritid, værelser og løn. Visse af byens »fruer« var nok så berygtede, og deres annoncer dukkede op med få måneders mellemrum i »Stiften« eller »Venstrebladet«. Andre havde deres hjælp i årevis, og kontakten fortsattes efter pigens ægteskab. En efterhånden gammel Ingeborg – tidligere barnepige i et af byens lægehjem – tilkaldtes undertiden som hyggespreder ved familiens syge børns sygeleje helt frem i 3. generation.

Vaskekoner med opblødte hænder, strygejomfru, kokerske og opvartningsdamer var personer, der hørte med. Og jomfru Jensen slog sig ned i dagevis med reparationssytøjet. Hun boede ellers i et lille mørkt værelse i den ikke-fine del af hospitalet, Gråbrødre kloster, hvor alle »lemmerne« spiste ved samme bord.

Odense havde ord for at være svær for nytilkomne at trænge ind i, men i de »cirkler«, hvor det var skik at aflægge visit, var man så at sige født ind i en omgangskreds. Bevares, det kunne være en, man helst ville undvære, men ensom behøvede man altså ikke at være.

Far hen, far hen, sagde vinden. Den sidste etatsråd er borte, man møder ikke mere de korrekt klædte kavallerer på Vestergade, hilses ikke med høj hat på vej til kirke; sølvbakken i entreen rummer ikke mere årets høst af visitkort, der kasseredes ved årsskiftet. Dog foresvæver det mig, at kronprinsens havde held til at overleve.

På torvetur med mor

af HARRIET OHRHAMMER MADSEN, f. JØRGENSEN

Vor familie bestod af far, mor, min tre år yngre bror og jeg. Og da vi børn var små, flyttede mors forældre hjem til os. Det var omkring 1904. Det var skik dengang, at de ældre boede hos børnene.

Far var fuldmægtig gennem 23 år i et manufaktur en gros firma. Gagen var ikke overvældende, men vi har aldrig savnet noget.

Mine første erindringer stammer, fra jeg var to år, da vi flyttede ud i Hunderupkvarteret. Jeg kan huske, at min moster var hos os og lå på chaiselongen.

Her boede vi, til jeg var 10 år. Bedstefar og bedstemor havde den ene stue, og vi rykkede møblerne sammen i de andre stuer. Vort hjem bestod af spisestue, den fine eller røde stue, soveværelse, børneværelse, entré og køkken, et loftsværelse og et gæsteværelse på 2. sal.

Spisestuen var også den stue, hvor familien til daglig samledes om aftenen omkring spisebordet. Mor og bedstemor med sytøj og strikketøj, far med læsning eller skakspil med min fætter, der boede hos os, mens han gik på latinskolen og blev student. Bedstefar legede med mig ved bordet, og vi så billeder. Min bror, der lå i vuggen, sagde »Gak«, når han hørte de spillende sige »Skak«.

Møblerne var bord, seks stole, chaiselonge, bogskab med grønne glasruder, buffet med mors fine broderede hvide lærredsløber med vindrueklaserne, nikkel- og pletkaffekander, thepotte, smørkøler og bakke med fløde-kande og sukkerskål og plat de menage.

På de to hylder stod kinesiske vaser. Der var desuden et lille firkantet bord med hylde, et vægur, et tobaksskab og en stor kakkellovn i hjørnet. Her stegte mor æbler på risten i kogerummet. Hængelampen var af bronze, og mor tog beholderen ud i køkkenet på en avis og gjorde den i stand hver formiddag med ny petroleum, pudsede glasset med lampepudderen og klippede vægen. Så var

lampen klar til om aftenen. Og rullegardinerne var af gråt lærred med landskaber på.

I den røde stue var der nøddetræspolerede møbler, som kun blev brugt ved højtidelige lejligheder – til jul og når der kom fremmede. I stuen var der fire salonstole, lænestol og sofa med rødt damask, et sekskantet bord, sybord, linnedskab, konsolskab med højt pillespejl, en sort søjle med pyntepotte og aspidistra fuldendte møblementet. Belysningen var en messinghængelampe til petroleum.

Gardinerne i begge stuer var hvide blondgardiner og om vinteren røde uldne udenpå. På væggene hang der sortkridtstegninger efter fotografier. Reproduktioner af Exner, som »Droskekuskens middag« og »En søndag på Amager« og to store billeder i sorte og forgyldte rammer (forestillende to balscener) samt endelig et par blomsterbilleder og nogle fotografier. Min moster var malerinde.

I entreen stod stumtjeneren i kroge; under den vore støvler. Vi børn havde sorte til hverdag og brune til søndagsbrug. Da vi blev større, havde vi sandaler om sommeren og fedtlæderstøvler om vinteren. Mor sørgede for godt fodtøj til os.

I køkkenet var der tallerkenrække og komfur med messingstang om. Jeg kan ikke huske, om mor brugte det. Hun havde vist fået gasovn. Der var spisekammer med vindue til at lukke op.

I soveværelset stod fars og mors mahognipolerede senge, to børnesenge (jernstel med messingkugler på gavlene), to små kurvestole, klædeskab, servante og kommoden med den lille røde petroleumsnatlampe. På servanten stod det store vaskefad og en kande af porcelæn med lyseblåt blomstermotiv og på hylden mors grønne digitalisdråber i den lille flaske.

Ved servanten foregik den daglige personlige vask. Mor vaskede sig meget omhyggeligt efter middagsøv-

Officers Stine lader sig forevige af fotografen ud for et hus på Norrebro. Omkring 1912.

nen og duppede ansigt og hals i glycerin og rosenvand. Så klædte hun sig om og var klar til at tage med os børn på besøg. Eller også blev vi hjemme og hyggede os om eftermiddagen.

Endelig var der børneværelset med dukkehus, gyngehest og et pottearrangement med låg til vi børn. Der var jo tremmedør med das i gården. Børneværelset havde også en lille, rund, sort kakkelovn.

Fars arbejde, forretningen, som vi altid sagde, lå i nærheden af min skole, så jeg smuttede tit ind til ham. Da jeg var lille pige, satte far et par kasser op som bord og stol på terrassen uden for forretningen. Så fik jeg en æske fingerbøl og noget vådt sand og lavede »sandoste«.

Inde i forretningen stod far ved det lange, faste bord og mälte og klippede stoffer af de store tøjroller, lagde stykkerne fint sammen, pakkede og satte mærkesedler på. Så blev pakkerne kørt på banen med hestevogn og endte hos de forskellige købmænd rundt på Fyn, Ærø, Langeland og Samsø.

I gården var der hestestald og vognport. Oppe over var der halm, og kusken stod her og skar hakkelse til hestene. På den modsatte side i gården var der et langt halvtag. Under det stod trækvogne og cykler, og længst nede var der en kumme til hestegødning. Bag ved denne stod skarnkasserne.

Det var her i gården, at Officers Stine havde sin gang: hun rodede i kasserne og fandt blomster. En dag vippede lemmen til gødningskummen, og Stine kom i klemme med sit ene ben. Hun råbte på far. Han måtte hale hende op!

Stine brækkede sit ben engang, om det var denne eller en anden gang, ved jeg ikke. Men hun kom på sygehuset, hvor de lagde hende i blød. Hun blev vasket ren og rensset for dyr, så da mor og kontordamen besøgte hende på sygehuset, var hun ukendelig. Officers Stine var vel Odenses største original. Stakkels menneske!

Engang, da jeg gik fra skole, kom hun gående i al sin stads. Stor, rund, hvid stråhat med bånd og blomster, lang, hvid blondekjole, kludesko og tykke strømper. Hendes øjne flakkede vildt, når skolebørnene drillede hende. Så truede hun krumbøjet af dem med sin stok. Jeg var nærmest bange for hende.

Da min bror kørte i barnevogn mødte vor unge pige nede i Munkemose en anden barnepige. De to byttede huer på de små i vognene. Det fortalte jeg mor, og den unge pige fik en påmindelse om, at det ville mor sandelig ikke have. Der var meget med lus, da vi var børn.

Vi havde engang en anden ung pige, som mor ikke

Torvedag på Klampenborg ved Torvehallen. Billedet er taget omkring 1910. Til højre i billedet ses Pogestrædes udmunding.

anede havde lus. Hun smittede mig og min legekammerat. Jeg havde lange slangekrøller. De led noget under den hårde behandling. Mor ordnede mit hår, mens hun harmedes over det, der var overgået mig.

Min bror havde lange, gule krøller, til han var fire år, så faldt de for barberens saks. Mor gemte dem i en fin lyseblå æske i skuffen i linnedskabet. Og lillebror var helt forandret med sit lille drønehoved. Nogle få udvalgte fik hver en krølle til erindring om lille »Dengse«.

Bedstefar og min bror gik op på Hjallesvej og så »buhkørne«. Der var jo marker dengang. Eller de satte

sig på bænken på Hunderupvej uden for overlæge Schroeders privatklinik og så på trafikken.

Onsdag og lørdag var torvedage. Jeg har tit været med mor. Det var festligt for en lille pige. Jeg gik ikke i skole endnu, men kan klart huske det hele. Stemningen og snakken mellem de handlende og kunderne. Mor havde en kurv med, og jeg havde en lille én, af den slags far brugte til at komme jordbær i. Så vankede der måske et bundt lyse moreller med lange stilke til mig. Det var nok.

Der var stadepladser overalt. Klingenberg, Flakhaven og Albani Torv. Fiskekoner i tykke vamsse havde boder på Klingenberg. Her stod også pølsekonerne. Blomster og frugt på Flakhaven. Langs med Skt. Knuds kirke var der frugt og grønsager.

På Albani Torv ved Industripalæet stod slagteboderne og osteboderne, og ovre ved Brockmanns hotel var der blomster, grene og grønt. På hjørnet ved rådhuset over for Skt. Knuds kirke stod den blinde kostemand, klædt i slidt, grå frakke og kasket ned over øjnene. Jeg troede, at han kiggede med næseborene, når han lagde nakken tilbage og kiggede ud under kasketten. Ovre på hjørnet hos P.A. Kruise købte vi vandreven kridt med pebermyntesmag i en temmelig stor, rund papæske. Det var til at børste tænder i.

I et mejeriudsalg omme i Oluf Bagers Gade købte vi rygeost, våd og velsmagende, knapost med kommen, margarine fra en drittel, der lå på siden ovre bag disken, og smør. Mor blandede smør og margarine sammen med en lille smørfarve i kapsel. Det var vistnok under 1. verdenskrig.

Henne på hjørnet havde vor købmand sin hyggelige forretning. Til vor aftensmad købte vi for 10 øre rullepølse skåret i ikke alt for tynde skiver. Købmanden havde en lang, spids kniv, og med den skar han sindigt de gode stykker af pølsen. Smagen var helt anderledes dengang. Leverpostej købte vi også hos ham.

Den daglige middagsmad var jævn og veltillavet. Grød, vælling, sødsuppe, kærnemælkssuppe, brødsuppe med syltede kirsebær og flødeskum. Efterret: kødretter, fisk, pandekager, risengrynsklatter med syltetøj og sukker på. Om morgenen fik vi børn vist havregrød med saftvand til. Grynene var Avena gryn. De voksne fik kaffe og franskbrød.

Mor syltede alt fra haven. Hun klippede pergamentpapir i runde skiver, dyppede dem i rom og lagde det oven i de fyldte sylteglas. Så mugnede det ikke.

Vi spiste middagsmaden klokken 12, når far kom hjem fra forretningen. Han havde middag fra 12 til 13.30. Når jeg kom fra skole, varmede mor min mad. Om aftenen klokken 6 fik vi smørrebrød, smurt af mor i

køkkenet. Bedstefar fik tynde skiver rugbrød uden skorpe. Vi drak hvidtøl til maden, syv øre for en stor flaske. Senere på aftenen kaffe og mors hjemmebagte kager. Jeg mindes mors forberedelser til søndagsmiddagen. Der var en egen stemning af ro og hygge over vort hjem. Hvor der duftede ude fra køkkenet, enten mor stegte eller kogte. Når vi havde fået oksesteg om søndagen, blev der hachis om mandagen med brunede kartofler. Det var skønt, når jeg kom sulten hjem fra skole. Mor kogte lammerullepølse og salt kød til pålæg. Det blev opbevaret i en krukke med saltvand.

Vaskedagen var et kapitel for sig. Vi havde madam Hansen til vaskekone. Dagen før satte mor tøjet i blød i soda-vand. Selve dagen blev det snavskogt i fransk ludpulver, et gråhvidt pulver, der blev rørt ud i vand først. Så blev tøjet gnedet på et bræt og skyllet i koldt vand, kogt igen i marseillesæbe, gule stænger med tre stykker, som blev snittet med en kniv. Endnu engang op på brættet med tøjet, skyllet i koldt vand og vredet i hånden. Jeg tror dog nok, at vi til sidst lånte en vridemaskine hos købmanden for nogle få øre. Flipper, forklæder, skorter og andet blev stivet.

Inden sidste vridning fik tøjet en omgang af Reckitts poseblåt. Nu var det klart til at hænges til tørre. Om vinteren på loftet, om sommeren i gården.

Engang ville mor ned og se, hvordan det gik med tøjet. Hun løftede låget på kedlen, og dér øverst svømmede et par snavsede skomagerunderbukser. Det var jo ikke lige noget for mor, der sagde til vaskekonen, at det ville hun ikke have; når hun var færdig med vort tøj, kunne hun vaske sit eget. Det var skik, at vaskekonerne medbragte deres snavstøj og fik det vasket samtidig.

Som seksårig blev jeg meldt ind i Frøken L. Wintelers private Pigeskole, Klostervej 8. Det var en skole for livet. Det var byens fineste skole, og der rådede en egen ånd der. Respekt for skolen, lydighed og ærbødighed over for lærerinderne – hvad de sagde, var lov.

Den første skoledag var bitter for mig. Jeg havde aldrig været alene blandt fremmede, og nu skulle det her

fortsætte mange år frem. Gråden sad mig i halsen, da mor og lillebror sagde farvel til mig. Jeg fik en yderplads i klassen – og hvilken tomhed, da mor og lillebror var gået. Næste dag fik jeg lov til at gå hjem før tiden, fulgt af en større pige om til far. Hjemveen var for stor.

Men snart begyndte skolen for alvor. Vi havde anskuelseundervisning i de små klasser. Miniaturemodeller af tørvemoser, teglværker osv. Det var interessant.

Vi lærte at strikke støvklude, af hvidt bomuldsgarn med røde, strikkede kanter.

Vi havde en lærerinde i skrivning, der var så nærsynet, at hun havde ansigtet helt nede ved sin pengepung, når vi købte skriveskriver hos hende. Vi havde, da vi var mindre, fire timers skoledag fra klokken 9.15 til klokken 13. Senere blev det fra 8 til 14 i alle de store klasser. Skoletasken blev efterhånden tung med alle de bøger, og lægen forbød mig at bære den selv, så vor unge pige fulgte og hentede mig og bar tasken for mig et stykke tid. Jeg havde mange lektier for hjemme. Stile i dansk, tysk og engelsk. Matematik og regning. Så i de sidste skoleår gik hele eftermiddagen og mange gange aftenen med, inden jeg var færdig og kunne lukke min taske.

Jeg var skoletræt som 14-årig og var meldt ud, men så kom frøken Hoffmann, frøken Wintellers niece, som senere videreførte skolen, ned ad trappen og spurgte mig, om jeg så ikke kom igen – og det endte med, at jeg fik både mellemskole- og realeksamen.

I spisefrikvarteret klokken 11 til 11.20 kunne vi få et glas mælk eller øl, som portnerkone kom op i klasserne med. Det var godt til den medbragte mad. Vi kunne også gå ned til portnerkone og købe for fem øre udkåret wienerstang med meget godt i.

Da jeg var 11 år, døde kong Frederik VIII, og vi fik fri. Senere kom det nye kongepar, Christian X og dronning Alexandrine på besøg i skolen. De var inde i klasseværelserne og gik lige forbi mig, for jeg sad yderst. Alle lærerinderne stod på en lang række nede i skolegården, langs med bygningen. Og de nejede alle dybt for kongeparret. Det var et særsyn for os børn at se dem, som vi til daglig skulle neje for, nu selv som de underdanige!

Der var noget, vi kaldte »kakkelovnsferie«, det var

Et kig langs rådhuset over mod Albani Torv. Ca. 1910.

efterårsferien. Da blev vist de store ovne i klasserne ordnet til vintersæsonen. Jeg begriber ikke, hvordan portneren om vinteren kunne holde alle de masser af sorte, store, runde kakkelovne i gang. Der var altid dejligt varmt, når vi kom om morgenen. Der var jo mange klasseværelser. Og alt det, der skulle slæbes op og ned!

Far betalte skolepenge hver måned, om vinteren brændselspenge samt endelig eksamensgebyr. Alle skolebøger måtte far også købe. Listen over nye skolebøger blev indleveret i boghandler Vilh. Larsens forretning på hjørnet af Jernbanegade og Skt. Gertruds Stræde.

Når der var eksamen, sad mødrene i en lang række og hørte på. Bagefter gik jeg med mor på konditori, det var i Store Gråbrødre Stræde. Der var to butikker, som ejedes af frøknerne Haagerup.

Den til venstre havde hjemmebagte småkager i små osteklokker, der stod oppe på hylden. Og så var der æblekage med syltetøj og flødeskum. Det var et stykke af denne, mor og jeg nød efter eksamen, det smagte herligt!

Døren til højre med tingeltangel indvendig, der ringede, når vi åbnede den, førte ind til en gammeldags hyggelig butik med klinkegulv. Der var køkkenudstyr og meget andet derinde. Jeg har købt mange gaver til mor der.

Sidste etape på skolen var realen. Vi var 13 elever i klassen. Fulde af fest og kunster, ikke altid til glæde for lærerne. Vi blev tiltalt »frøken« og med efternavn.

Min skolevej ind ad Hunderupvej og op ad Klaregade var forbindelsen mellem mit hjem og skolen i hele ti år. Måske derfor husker jeg så mange billeder. Der var Klarebroen over den gamle å-arm, som nu er tørlagt. Den løb parallelt med den nuværende å, hvor Klosterbakken nu ligger, forbi »Tvungen« (tvangsarbejdsanstalten) og over Klaregade parallelt med Filosofgangen og videre hen til Munkemose.

Her ved hjørnet af Klaregade, hvor en stor, rød bygning nu ligger, lå dengang bispens lysthus på pæle i åen. Og på højre hånd i Klaregade lå så Tvungen.

Derinde bag de lukkede porte slog mændene sten. Engang imellem blev portene åbnet, og vi kunne se de store skærvebunker, som så blev kørt bort.

Fra det modsatte fortov stod jeg engang og så da helt oppe i et af de øverste vinduer med jerntræmmer for en stakkels sindssyg kvinde med uredt hår. Hun holdt fast i træmmerne og ruskede. Det var uhyggeligt at se. Forstanderen stod undertiden i porten og røg pibe.

Bispegården lå på venstre hånd og Pigeborgerskolen med buegangene ud over fortovet. Så kom huset på hjørnet over for Skt. Knuds Kirkestræde. Der havde en kunstsmed Eibye forretning med et messingskilt over døren.

I Store Gråbrødre Stræde lå søstrene Haagerups ejendom med de to pudsige forretninger. Billedet er fra 1930'erne.

Videre frem til Vestergade forbi Pogestræde og ind i Store Gråbrødre Stræde. På Lindevej (Slotsgade) lå Drengborgerskolen på højre hånd. Iduns dampvaskeri med dampen oppe ovre i Vindegade, ægpakkeriets røde bygning og Vinkompagniets tilsvarende. Og så på venstre hånd min skole.

I Klaregade, på hjørnet af Skt. Knuds Kirkestræde, dér hvor kiosken nu ligger, var der en slikbutik, hvor vi for en øre kunne købe små sirupskræmmerhuse omviklet med hvidt papir, som først skulle suttes af og spytted ud, før man nåede ind til herlighederne.

Cirkus i Kræmmermarken

af KARL GUSTAV OLSEN

Det var i sommeren 1923. Jeg var dengang seks år gammel, og min far, som var meget sportsinteresseret, havde taget mig med om på Odense banegård for at modtage Odenses berømte bysbarn, løberen Aksel Jensen, også kaldet »den smilende fynbo«. Han vendte hjem fra England efter at have vundet verdensmesterskabet i maratonløb. Jeg havde aldrig set så mange mennesker før, og jeg følte det, som om hele Odense by var mødt op ved den lejlighed. Hele banegårdspladsen og Kongens Have var tæt sat til med mennesker, så jeg var nødt til at sidde på min fars skuldre for overhovedet at kunne se noget. Aksel Jensen blev af begejstrede sportskammerater båret i guldstol ad Østre Stationsvej, Nørregade, Vestergade og ned ad Kongensgade, hvor der blev sluttet af ved Fyns Forsamlingshus. Der havde sportsklubberne og byen arrangeret en festlig modtagelse.

I denne sammenhæng vil jeg ikke undlade at nævne et andet berømt bysbarn, nemlig den seksdobbelte verdensmester, cykelrytteren Thorvald Ellegaard. Ham har jeg selv set køre i Odense engang omkring 1924, hvor han deltog i et baneløb på cindersbanen i Kochsgade. Min far tog mig med til alt, hvad der havde med cykelsport at gøre.

Det meste af min barndom og ungdom – fra mit syvende år – boede jeg på Nyborg Landevej, som Nyborgvej hed dengang. Over for det hus, vi boede i, holdt bebyggelsen inde fra byen op, og fra vore vinduer på 2. sal kunne vi se ud over markerne helt over til Killerup. På disse jorder lå dengang også »apotekergården«, hvor vi børn efter skoletid plukkede kamilleblomster, som vi fik betalt efter vægt.

Nyborg Landevej var, hvad jeg forstår ved en rigtig landevej, med brostensbelagt kørebane og brede jordfor-tove på begge sider af vejen, ligesom den var kantet med store vejtræer på begge sider. Der kunne dengang godt

gå 15 minutter mellem hvert køretøj. Vejen var mest trafikeret, når Ejby mejeris hestetrukne vogne vendte hjem efter dagens salg; resten af dagen var der rigelig plads at tumle sig på for os børn.

Den ejendom, vi boede i, bestod af fire lejligheder uden sanitære indretninger. Vi havde pumpebrønd i gården og gammeldags das, som blev tømt af renovationsvæsenet, men køkkenaffald o. lign. blev fyldt i en stor cementstøbt kumme med trædæksel over. Ca. to gange om året blev denne kumme tømt, og når mændene, der var sat på dette arbejde, var ved at nå bunden i kummen, vrimlede det med rotter. Mændene havde deres bukseben tilbundet, for at rotterne ikke skulle løbe op der. Når de var trængt i bunden af kummerne, gik de ligefrem til angreb. Mændene havde rottehunde med, og hvad der ikke blev slået ihjel med grebene, klarede hundene, men det skete somme tider, at hundene nåede at blive bidt af de mange rotter. I gården havde værten yderligere en stor hønsegård, og det gjorde selvfølgelig ikke rotteplagen mindre. Det er sket, når jeg kom nedefra og skulle op på 2. sal, at jeg havde en rotte foran mig på trappen, og det var jeg nu ikke særlig modig ved.

Affaldet fra kummen blev kørt hen på en stor, stinkende, åben losseplads, der var placeret på det område, hvor Østerledkvarteret senere er bygget. I bunden af denne store losseplads var der et ret dybt vandhul, og jeg husker engang, at et hestekøretøj fra Blumensaadts fabrikker, der skulle læsse noget affald af, kom for tæt på skrånningen. Vogn og heste rullede ned og faldt i vandet. Falck blev tilkaldt, og det lykkedes ret hurtigt at få den ene hest skåret fri af seletøjet og befriet, mens det varede lang tid, inden den anden hest var frigjort. Den var så udmattet, da den blev befriet, at den faldt om.

Vi havde en fast tradition i det kvarter, jeg boede i; hver søndag formiddag – uanset vejr og vind – skulle alle

Sukkergården i Frederiksgade 2. Her boede konsul Muus, og her stod kvarterets børn på række om søndagen for at få slik. 1915.

kvarterets børn ned i Frederiksgade til konsul Muus, hvor konsulen rundhåndet delte chokolade og flødekarameller ud. Vi blev først stillet op i en lang række af hensyn til de mindste børn, så alle var sikret en håndfuld chokolade og flødekarameller, og derefter blev resten af karamellerne kastet ud over hele gaden, og så var der ellers kamp om at redde sig så meget som muligt. Denne gode tradition holdt konsulen i hævd i mange år.

Når der kom cirkus til byen, vidste vore forældre nok, hvor vi opholdt os; så snart vi havde fri fra skole, gik

turen over til Kræmmermarken, der lå ved Ridehusgade. Det var dengang cirkuspladsen. Vi gik til hånde i staldene og gik ærinder for cirkuspersonalet, og så vankede der somme tider en fribillet til aftenens forestilling. Der er dog en cirkuspremiere, jeg husker særligt godt. Det må have været i sommeren 1925. Cirkus Miehé var kommet til byen og havde opslået sit store telt på Kræmmermarken. Vi må have haft skoleferie på den tid, for min kammerat og jeg var derovre fra morgenstunden og hjalp lidt til med rejsning af teltet. Det var

Nyborgvej set fra øst omkring 1930. Huset helt til højre i billedet er nr. 116. Der var endnu vejtræer og grøftekanter.

dengang skik, når der kom cirkus til byen, at der blev reklameret for dets ankomst ved et optog gennem den indre by. En del af dyrebestanden deltog også i optøget, og vi drenge bar plakater. Jeg kan huske, at vi efter tur fik os en ridetur på en kamel, og at jeg red på kamelen gennem Vindegade. Da vi kom tilbage til Cirkus Miehe, hjalp vi til med at hente vand til dyrene. Vandet tappede vi fra en brandhane på hjørnet af Ridehusgade, og vi slæbte virkelig hele eftermiddagen med de tunge spande til staldene, så vi havde regnet med at

få en fribillet til premieren. Det fik vi også løfte om at få af staldpersonalet, vi skulle bare komme i god tid, men der kom ingen staldfolk med de lovede billetter, og vi kunne heller ikke komme ind i staldene, så vi blev meget skuffede, da cirkusorkesteret indledte aftenens forestilling, uden at vi havde fået billetter. Vi valgte derfor en anden måde at komme ind på, nemlig at tage undergang, som det hed i vort drengesprog, dvs. vi kravlede ind under teltdugen og op på de bageste pladser i galleriet, men desværre blev vi afsløret; en cirkustjener

Ejby-bussen holder ind ved Odense Brugsforening på Nyborgvej 210 engang midt i 1920'erne.

tog os i nakken og førte os ud i billetkontoret, hvor vi af en meget vred mand blev afkrævet betaling for forestillingen. Vi kunne selvfølgelig ikke betale, og vi prøvede derfor, så godt vi kunne, at forklare om de lovede billetter for vor indsats, men det blev slet ikke troet af billetmanden. Efter at vi havde fået et par øretæver, sagde billetmanden til cirkustjeneren, at han skulle smide os ud og give os et spark bagi, så vi vidste lige, hvad der ventede os. Da vi kom hen til udgangen, rev vi os derfor løs og løb det bedste, vi havde lært.

I sommeren 1926 bekendtgjorde *Fyens Stiftstidende*, at der om søndagen ville blive demonstreret en sensationel nyhed for Odenses borgere på Gråbrødre Plads. Det var dengang i radioens barndom, i krystalapparaternes tid, og bladet havde erhvervet en »Magnavox«, »Den

store stemme«, som den blev kaldt. Den ville blive betjent af journalisten Egil Borre. Da vi kom op på pladsen, var der placeret en stor højttaler i et vindue på 1. sal i bladhuset. Så vidt jeg husker, lignede den meget en gammeldags grammofontragt. Da Ritzaus bureaus nyhedsudsendelse pludselig ringede ud over pladsen, skabte det en undrende stemning blandt de mange fremmødte. Der var selvfølgelig mange, der var klar over, at vi her havde hørt noget enestående nyt, men der var bestemt også mødt mange skeptikere op. Og jeg kan da huske, at der blev råbt op til Egil Borre, om han ville smide den grammofonplade ned! De ville bestemt ikke tro, at det, de lige havde hørt, var en epokegørende nyhed.

Et malerværksted i Nedergade

af J. ROBERT WISTRUP

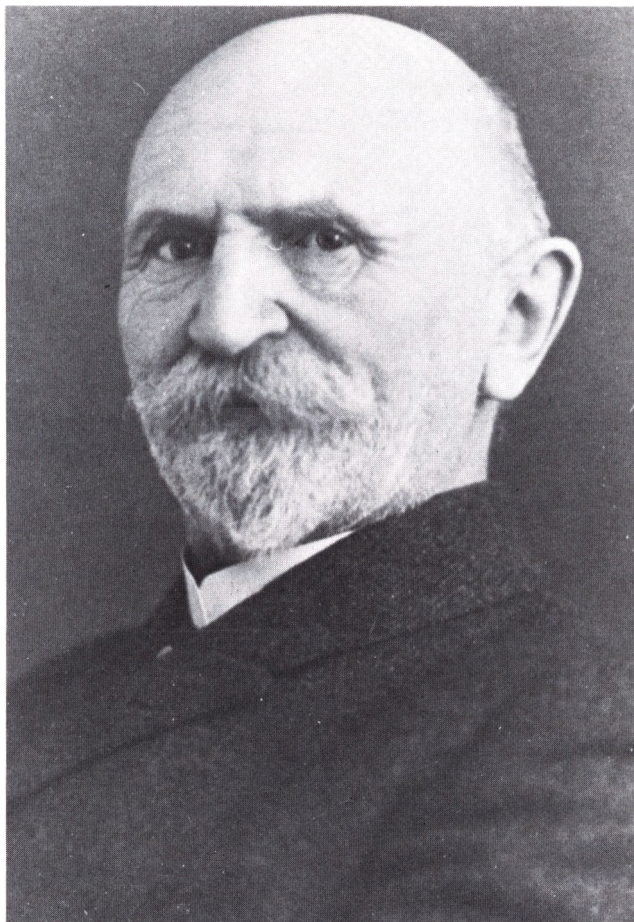
Min mor og jeg kom til Odense i oktober 1909. Jeg var vældig imponeret af den monumentale banegård, der lå lige for Jernbanegade. Senere syntes jeg, den mindede om en russisk klosterkirke, men det har jeg jo ikke spekuleret på dengang. Min far, der var forflyttet hertil som inspektør i et forsikringsselskab, havde været her et stykke tid og havde lejet en lejlighed i ejendommen Hjallesevej 43. Men vi kunne først flytte ind til oktober flyttedag. Der var flyttedag i april og oktober, datoen var fastsat og stod i almanakken, og ingen ordentlige mennesker flyttede på andre tider. Vi boede derfor på min fars værelse i Påskestræde hos en ølhandler alle tre og spiste på et pensionat på den anden side af gaden.

Vi kom til at bo på 3. sal i Hjallesevej 43, ved siden af Skt. Josephs hospital. Det var en pragtfuld udsigt, vi havde. Vi kunne fra vore vinduer se helt ud til Munkebo bakke. På den modsatte side af, hvor vi boede på Hjallesevej, var der ingen huse. På hele strækningen fra seminariet, der lå ved vandtårnet, og helt ud til Hjallese var der kun et gammelt bindingsværkshus og et lille sprøjtehus. Markerne tilhørte Kragssbjerggården og anvendtes som agerjord. Det var en udkant af landets trediestørste by, men det føltes næsten som at bo på landet, og så havde vi kun et kvarters gang til byens centrum. Langs med markerne på Hjallesevej var der grøfter, og ind mod markerne var der levende hegn. Det var jeg og de andre børn i kvarteret vældig glade for. Den vinter – altså 1909-10 – kom der nemlig en masse sne. Det levende hegn virkede som »snehegn«, og grøften og vejkanterne blev fyldt med sne helt op over hegnet, der var et par meter højt. Det var et pragtfuldt sted at lave snehuler, så der sad vi om aftenen med stearinlys og »roelygter« (udhulede sukkerroer). Sukkerroerne var faldet af vognene, der kørte ud til sukkerkogeriet. Hvis roerne ikke selv kunne finde på at falde af vognen, der hvor vi var, så

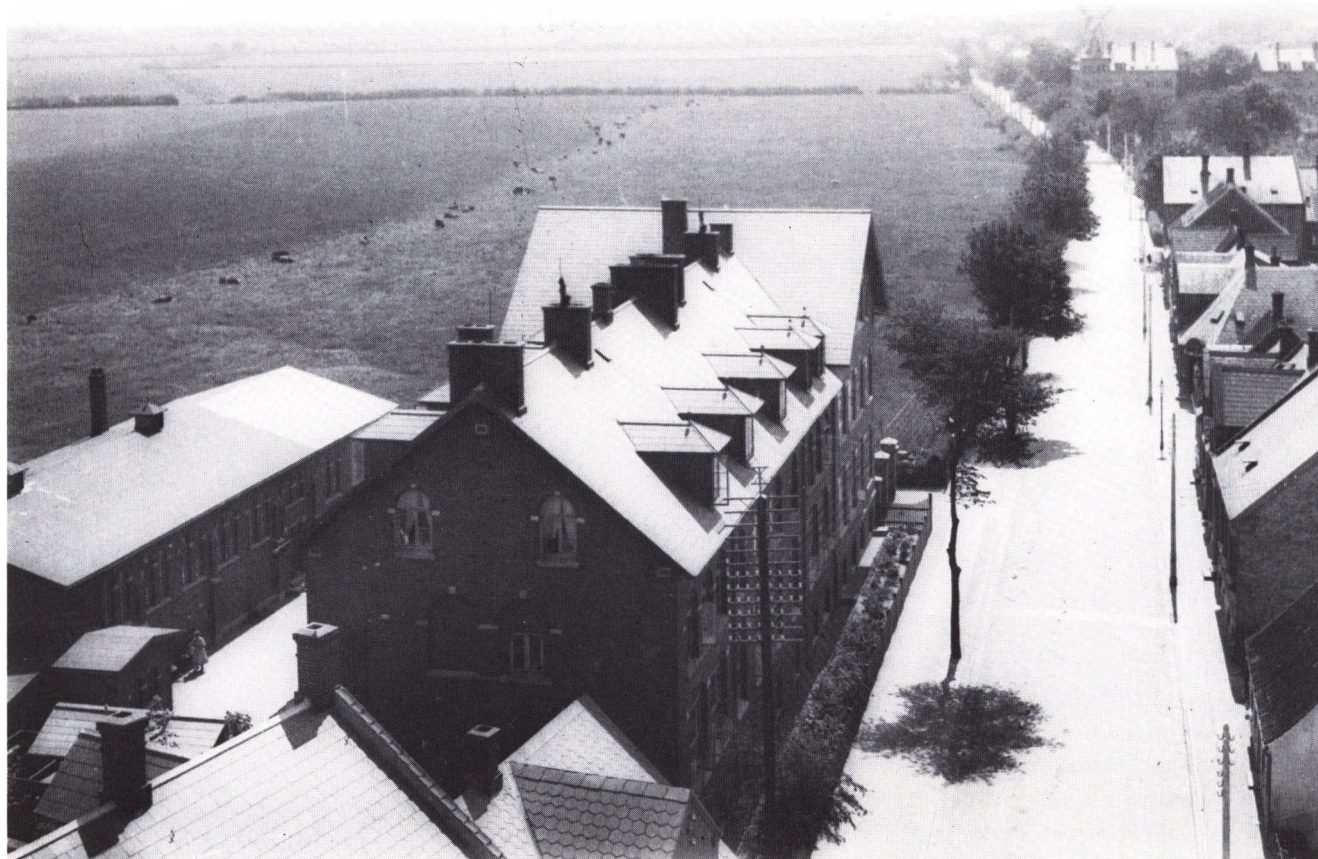
måtte vi jo hjælpe lidt til. Vi beroligede vor samvittighed med, at roen lå så yderligt på vognen, så den sikkert var faldet af senere.

Jeg blev 14 år i marts måned, så jeg havde endnu et halvt år at gå i skole, da vi kom til Odense. Min far hav-

Skoleinspektør Johs. Löwe, Jernbanegades skole. Ca. 1915-20.

Hjallesvej set fra vandtårnet ved Benediktsgade ca. 1906. I forgrunden t.v. seminariet og bagved de åbne marker.

de hørt, at Mulernes skole var sådan en god skole, og den svarede nogenlunde til den skole, som jeg kom fra i Nykøbing F. Han fik imidlertid at vide, at det var en legat-skole, der kun optog elever, hvis forældre havde boet i Odense i to år. Der var altså lukket. Da mine forældres økonomiske forhold var sådan, at der ikke kunne blive råd til mere end en håndværkeruddannelse, blev resultatet af overvejelserne, at jeg kom til at gå i skole i Jernbanegades skole. Jeg fulgtes til skole med nogle drenge, der boede på Jagtvej i nærheden af os. Det var naturligvis spændende at begynde i en anden skole. Jeg havde,

før jeg begyndte, sammen med min far været hos skoleinspektør Løwe for at få at vide, hvor og i hvilken klasse jeg skulle være. På den skole, jeg kom fra, havde jeg gået i 7. klasse. Inspektør Løwe bestemte imidlertid, at jeg på denne skole hørte til i 6. klasse. For det første var denne skole af meget høj karat, og for det andet var den 7. klasse, man havde, kun beregnet for de bedste elever, der kom fra de forskellige »linjer«: A, B osv. Det var altså »fløden«, der blev samlet her! De øvrige gik to år i 6. klasse – hvis de ikke tidligere havde »siddet over«!

Ligesom lærerne formodentlig har studeret og vurde-

Den gamle ærverdige statsbanegård for enden af Jernbanegade. Billedet er formentlig fra lige efter 1911, hvor sporvognene kom.

ret »den nye dreng«, så gjorde jeg naturligvis det samme med mine nye lærere. Og jeg må sige, at der var en betydelig forskel på de tidligere og på de nuværende. Min klasselærerinde, frk. Siersted, syntes jeg, var en udmærket lærer: hjælpsom, forstående og korrekt. Ganske vist var hun »stokkonservativ«, hvad der er ganske naturligt, når man tager hendes baggrund, miljø og opdragelse i betragtning, og det skinnede jo igennem i hendes undervisning. Dengang var landstinget valgt af »de højest-

beskattede«, og det forklarede hun på denne måde:

»Naturligvis skal dem, der betaler de fleste penge i skat, også have det afgørende ord at sige om, hvad pengene skal bruges til!«

Det kan man da kalde logik for begyndere! Men jeg husker hendes ord, fordi jeg allerede dengang havde min tvivl om, at det var rigtigt. Men jeg beholdt naturligvis min tvivl hos mig selv, for dengang var det ikke tilladt at tvivle på lærerens ufejlbarlighed. I hvert fald ikke der.

Frk. Siersted syntes jeg – som sagt – godt om, men flere af de andre lærere, syntes jeg, var nogle sære originaler, der hørte hjemme i forrige århundrede. – Der var religionslæreren. Han skulle forklare det sjette bud. Han kom med nogle svævende forklaringer og »udredninger«, som der hverken var hoved eller hale på. Den ene af eleverne spurgte så, om han ikke ville forklare det lidt nøjere, for han havde ikke rigtigt forstået forklaringen. Så røg læreren op som en trolde af en æske og råbte, at han (altså drengen) nok vidste besked, og så fór han hen og gav drengen et par rap med spanskkrøret.

Som sanglærer havde vi Carl Meinung, der var musikdirektør på Folketeatret i Ny Vestergade. Varieteen hed det dengang. Når han blev ivrig, hoppede lorgnetterne af hans lille jordbærnæse og ned på pulten. Jeg syntes, Meinung var en gemytlig fyr, han var præget af varieteen, men han levede i musikken. Han havde været »Concertmester« i musikforeningen her i Odense – og da han var meget impulsiv, eksploderede han, når en af drengene sang forkert eller falsk. Så smed han violinbuen eller et lille kort spanskkrør, han havde liggende på pulten, ned i hovedet på synderen, som så fik ordre til at komme op til pulten med spanskkrøret. Den første gang, jeg overværede den scene, troede jeg naturligvis, at der nu skulle ske noget alvorligt, men Meinung sagde bare:

»Gjorde det ondt? – Du kan gå ned på Folketeatret og hente en fribillet til i aften. Du kan bare sige, at jeg har sendt dig!«

Og drengen fik virkelig en fribillet!

»Gårdlæreren« – hans øgenavn var »Mikker« – må man nærmest betegne som sadist. Drengene sagde om ham, at han hver dag skulle have mindst én dreng op i den klasse, hvor han var klasselærer, for at give dem et rap med spanskkrøret.

Jeg kom også ud for ham. Jeg havde været på skolen en kort tid, så blev det snevejr. Da jeg ikke i øjeblikket i frikvarteret havde nogen at lege med, lavede jeg en snebold og smed den op på en bar væg (uden vinduer) og lavede en anden snebold og forsøgte at ramme den første. Jeg nåede ikke at lave den tredje, for så kom Mikker og sagde:

»Gå op i A!«

De drenge, der stod ved siden af, sagde:

»Han er ny. Han ved ikke, at vi ikke må kaste med sne i frikvarteret!«

Men Mikker ville ikke lade sit bytte undslippe, så han gentog bare:

»Gå op i A!«

Da Mikker kom op i klassen, sagde drengene i klassen også:

»Han vidste ikke, at vi ikke må kaste med sne!«

Men Mikker viste klart her, at det ikke drejede sig hverken om retfærdighed eller om straf for forsyndelser, men udelukkende om at have et offer for sine lyster, så han sagde kun:

»Buk dig ned!«

Så fik jeg det rap af spanskkrøret, som jeg altså skulle have, og gik op i klasse G. Jeg kom jo for sent op i klassen og forklarede grunden. Da frk. Siersted havde fået min forklaring, gik hun øjeblikkelig hen i A. Drengene i A fortalte, at hun var meget vred, da hun kom og kaldte Mikker ud på gangen. Og de kunne høre inde i klassen, at hun skældte ud.

Gymnastiklæreren gik under navnet »Den tapre landsoldat«. Det var meget naturligt: han var sergent og gik altid i uniform. Det blev sagt om ham, at han havde stået model til monumentet Landsoldaten i Fredericia. Det var naturligvis ikke rigtigt, for monumentet i Fredericia var sikkert lavet, før vor gymnastiklærer blev født. Men »Landsoldaten« og Rasmussen, som læreren hed, lignede hinanden påfaldende. Rasmussen var jo militær, og det kunne mærkes på hans optræden, men ellers var han såmænd meget flink. Han havde en medhjælp; hvorfor blev jeg aldrig rigtig klar over. Medhjælperen havde måske engang været lærer, men nu var han en ældre herre, der bare vimsede omkring. Når jeg tænker på ham, kommer jeg altid til at tænke på hestehandlerne, den ene fører hesten frem, mens den anden farer bag efter hesten og »svipser« den over benene med et ris for at sætte liv i den. Medhjælperens store nummer, som han synligt glædede sig til hver gang, var at stå med et spanskkrør ved »bukken« eller »hesten« og prøve, om han

kunne nå at ramme den dreng i bagdelen, der sprang over.

At der var et spanskkrør dengang i hvert kateder, var jo almindeligt, men både af egen erfaring og af andres fortællinger er det mit indtryk, at størsteparten af lærerne var meget menneskelige og humane. Men der var jo nogle, som misforstod deres opgave eller misbrugte den magt, der var dem betroet.

Vejen til skole var temmelig lang og ret befærdet, men der var den fordel, at der kun var én »hestekraft« pr. vogn. Og den ene hest, der var, blev nok styret af en kusk, men den var et levende væsen, som selv tænkte og selv passede på, hvis børnene – og kusken – havde glemte det.

Da jeg var 14 år, gik jeg ud af skolen og skulle i lære. Men som hvad? Hele verden står jo åben! Men det er desværre kun teori, i virkeligheden er mulighederne stærkt begrænsede.

Svend Hansen, som var en af dem, jeg fulgtes med til og fra skole, havde let ved at vælge – eller rettere sagt – han skulle slet ikke vælge. Han var fra fødslen forudbestemt til at være væver! Hans far og mor arbejdede på Brandts klædefabrik. Hele virksomheden var et familieforetagende, hvor fabrikanten var høvding eller overhoved for klanen. Men det var alligevel lagdelt. Svend og hans familie hørte til det lag, som vi i dag kalder for »dem på gulvet«. Det kunne ganske vist ved Guds, fabrikantens og ingeniørens hjælp lade sig gøre at avancere, men ikke længere end til forretter eller måske værkfører, så var livets højdepunkt nået. For dem!

Oprindelig havde jeg drømt om at blive finmekaniker, men det var kun i København, at det var muligt at få en læreplads i det fag.

Så kom vor husvært, glarmester Iversen, og sagde, at jeg kunne få en læreplads hos en malermester, han kendte. Som malersvend var der store muligheder for at rejse til udlandet, især Tyskland og Schweiz. Min far havde som ung håndværker (skomager) arbejdet begge steder. Danske malersvende var velsete både i Tyskland og Schweiz, det havde jeg hørt om, så her var en »gulerod«,

der var med til at lokke mig til at blive maler. Hvad vi ikke regnede med og ikke kunne vide, var det, at da krigens brød ud i 1914 (og jeg var blevet malersvend), blev grænserne lukket, og de første otte-ni år var det ikke muligt at rejse ud og få arbejde. Men jeg blev altså maler. Og jeg holder mig til de visdomsord, der siger: »Får man ikke den, man elsker, må man elske den, man får!« Jeg har heller aldrig fortrudt mit (lidt påtvungne) valg. Faget er interessant og varieret, især før det – som nu – er blevet en del industrialiseret. Maleren har lejlighed til at komme i forbindelse med en mængde mennesker og kan lære dem at kende i deres hverdag.

Min læremester boede i Nedergade 7 og hed Lars Jørgen Henriksen. Mellem venner hed han La's Jørn eller i omtale »La's Jørn med klodserne«! Han gik nemlig altid med »klodser«. Det er en slags træsko uden hælekappe. Han var altså jævn og bramfri, men han var medlem af Frimurerlogen, så når han gik til logemøde, var det jo i livkjole, med høj hat og blanke sko! Han havde mange kunder blandt de »fine« logebrødre, altså byens honoratiories. Han var dengang den eneste malermester i Frimurerlogen.

I gården i Nedergade 7 var der i den ene sidebygning et gørtlerværksted og et drejerværksted. I den anden sidebygning havde tobaksfabrikant Stokkebye et tobakslager. På 1. sal havde vi malerværksted, og på loftet over værkstedet havde vi lager af tørre farver. Vi rørte dengang altid selv farverne op og blandede dem. Nu kommer de fleste farver færdiglavet fra fabrikken, og en interessant del af malerfaget er forsvundet. Farverne er – ligesom menneskene – blevet et nummer i et kartotek.

Om vinteren malede vi »stadsvogne« for de kunder, Henriksen havde på landet. Når vi skulle have vognene op på værkstedet på 1. sal, åbnede vi porten (i værkstedet) og lagde to slidsker fra porten og ned i gården. Ved hjælp af en talje trak vi så vognen ad slidskerne op på værkstedet. Vi havde en kakkelovn på værkstedet, det var min opgave som yngste lærling at passe den. Så stod vi der i det varme værksted og malede vognen. Der var blot det problem, at når vognen skulle lakeres sidste gang (den blev lakeret to gange), så måtte vi pøse vand

på gulvet, for der måtte jo ikke komme støv i lakken. Vognen skulle være at føle på »som en ung piges kind«, hed det sig.

Vi malede også drosker for nogle af de vognmænd, der havde hyrevogne. Disse vogne blev kontrolleret hvert år, ligesom hyrevognene bliver nu. Før eftersynet malede vi så drosken, udbedrede hak og stød med kit og spartelfarve. Når vi havde haft vognen under behandling, så den vældig flot og elegant ud. Droskerne kunne vi ikke få op på værkstedet. De var for høje. De skulle være høje, for herren skulle kunne gå ind i vognen med sin silkehat og fruene med sin hat med strudsfjer eller en hat, der var pyntet som en brudebuket. Det vigtigste var dengang at sidde behageligt. Nu er det mest vigtigt, at vognen kører hurtigt, derfor er den »strømlinet« og så lav, at vi barhovedet må kravle på alle fire ind i sardindåsen. – Nå, men det var de høje drosker, vi kom fra! Da vi som sagt ikke kunne få dem op på værkstedet, måtte vi stå og arbejde på dem i en vognport, der var nede i baggården. I baggården var der også en grovsmed. Han havde arbejdet for Albanibryggeriet, så der kom daglig store bryggerheste ned til smedien og fik lagt sko på. Min lærerkammerat, Valdemar, og jeg var tit meget oprørte, for vi syntes, at nogle af smedesvendene var mere rå og brutale over for hestene, end det var nødvendigt. Men vi kunne jo ikke gøre noget, og denne kendsgerning irriterede os endnu mere. Vognporten, hvor drosken stod, lå lige over for smedien. Der stod vi og sleb med sandsten og vand på siderne af drosken og på »svanehalsen«, den flot svungne bue, der forbandt kalechen med kuskensædet. Der var ikke varme i vognporten, så det var en kold tur at stå der i timevis med våde hænder. Det foregik jo om vinteren, men heldigvis var arbejdstiden for malere kortere om vinteren end om sommeren. Det var fra klokken 8 til klokken 16. Hvis det frøs for meget, kunne vi ikke arbejde i vognporten, for så frøs vandet til is, og vi kunne naturligvis ikke slibe i isen. Så var det en svir at komme op på værkstedet og arbejde.

Arbejdsdagen var dog ikke slut klokken 16, for om aftenen skulle vi på Teknisk skole fra klokken 19.30 til 21.30. Når arbejdstiden var kortere om vinteren end om

sommeren, var årsagen den manglende belysning. Der kræves godt lys for at udføre godt malerarbejde. Neonlys eksisterede ikke, ja, der var end ikke elektrisk lys alle steder. Det meste af gadebelysningen var gaslygter. I den lejlighed, vi boede i på Hjallesøvej, fik vi først elektrisk lys, da vi havde boet der mere end et år.

Om sommeren, det vil sige tiden marts-oktober, var arbejdstiden klokken 6.30 til 18.00 med en halv times frokost og halvanden time middag, det var altså 9½ time. Denne arbejdstid gjaldt kun for malerne i Odense. Der var ellers normalt 10 timers arbejdsdag. Når malerne i Odense havde en halv time mindre om dagen, skyldtes det, at odensemalerne havde haft en toårig strejke, hvor et hovedkrav var denne nedsættelse af arbejdstiden.

Min læremester var ikke medlem af mesterforeningen, Odense Malerlaug, men både løn og arbejdsforhold var som hos de øvrige malermestre. I 1913 var der en strejke (tre-fire uger), hvor vore svende gik med i aktion. Det var jeg for øvrigt ikke utilfreds med. Valdemar var udlært, og vi havde fået en ny lærling. Da svendene gik, så var jeg pludselig blevet »førstemand« i forretningen. At mester var godt tilfreds med mit arbejde i den tid, hvor svendene var væk, viste han ved at sige til svendene (de var fire), da de begyndte igen:

»Nu ska' I respektere Robert, for han har udført en svends arbejde, mens I var væk!«

Jeg var selvfølgelig stolt som en pave, men det vigtigste var, at jeg fik 20 kr. i gratiale (min ugeløn var i det fjerde læreår 5 kr.). Og så fik jeg en uges ferie. Der var ellers ingen, hverken svende eller lærlinge, der dengang havde ferie.

Foruden kunderne i Odense havde mester en stor kundekreds i omegnen, Sanderum, Højme, Marslev, Volderslev osv. Det var som regel gårdmænd, der var vore kunder. I mange tilfælde sendte de en vogn ud og hentede materialer og stiger og tapetserebræt, men ellers kørte jeg det ud på en trækvogn, ligesom jeg gjorde her i byen. Til »Maren i Snekstrup« måtte jeg også ud med trækvognen. Hun var en vældig flink, gammel pige, som drev slægtsgården. Hun syntes, det var synd for hestene, at

de skulle til Odense efter materialer efter fyraften, så hun gav mig 2 kr. for at bringe det ud med trækvognen. 2 kr. var min ugeløn det første år, og ugelønnen steg med 1 kr. om året. Vi fik som regel kosten på gården, hvor vi arbejdede. Vi blev altid behandlet som gæster og spiste sammen med gårdmanden. Sådant var det også hos Maren, men her var det hendes gårdbestyrer, vi spiste sammen med. Selv var hun i aktivitet med at varte os op og gik til og fra køkkenet.

»I ska'tte stræve, men gi' Jer ti' til at få Jer mellem-ma'!«

Når vi så lagde kniv og gaffel, så kom hun og nødede os til at spise et stykke til. Og det skulle vi altså! Min læremester sad og grinede af os, for han kendte jo turen og var holdt op i tide!

Der var kun et par enkelte steder, hvor vi ikke fik kosten, men så gav mester øl og brændevin til den tørkost, vi havde med. Mester og svendene sagde nok »De« til hinanden, men der var hos os og de fleste andre steder stadig rester af den gamle lavsånd blandt håndværkerne. Svendene sagde, ligesom mester, »du« til os lærlinge, og vi sagde »De« til dem, men der var alligevel en kammeratlig tone mellem os.

De to svende, som var »fast« hos min læremester, Rasmussen og Lorentzen, var blevet grebet af den syndikalistiske agitation. De beundrede Chr. Christensen, redaktøren af *Solidaritet*, der havde holdt møder her i byen. De havde været henne på Folkets Hus for at høre ham, og han var jo absolut en dygtig taler. Jeg var fra et socialdemokratisk hjem og var naturligvis præget af det, så vi diskuterede på livet løs og på lige fod. Lorentzen havde en god sangstemme, og min lærekammerat, Valdemar, og jeg kunne også synge, så vi sang enkeltvis eller i kor. Næsten alle malere sang dengang på arbejdspladsen. Det var jo fristende, når man kom ind og skulle arbejde i et tomt værelse, en tom lejlighed eller en nybygning, og tempoet var ikke så forceret, som det er i dag. At synge var en pragtfuld lungegymnastik. I dag nøjes malerne med en transistorradio og maskinmusik. Vi lærlinge gik altid til og fra arbejde, også når vi arbejdede i Hjallesø eller Dalum, men skulle vi længere væk fra

Bryggergården, Vestergade 11, en af byens gamle købmandsgårde. Her blev der indrettet en offentlig læsesal.

byen, så havde mester cykler både til Valdemar og mig. Han cyklede også selv og sad på cyklen så rank som et lys. Han var, da jeg kom i lære, hen ved 70 år.

Jeg har hørt, at nogle lærlinge har været brugt som barneplejere. Det må vist være meget sjældne undtagelser. Jeg kan ikke tænke mig, at nogen mester skulle være så dum, at han brugte lærlingen til det eller til at gå i byen for mesters kone. Ganske vist var lønnen lav, men lærlingen kunne jo tjene meget mere til mester ved at være i produktionen. Det var betydeligt billigere med en barnepige. Jeg har aldrig været et sted, hvor lærlingen også var børnepasser.

Da jeg var dreng, læste min far højt for mor og mig om aftenen. Vi sad og hyggede os omkring petroleumlampen. Det er jo begrænset, hvor langt en sådan lampe lyser, og min mor kunne da heller ikke både læse og strikke samtidig. Min far var en god oplæser. Og jeg lærte på et tidligt tidspunkt en hel del klassikere inden for litteraturen at kende. Det er vel derfor, at jeg senere blev interesseret i selv at læse. Da vi kom her til Odense, var der ikke noget offentligt bibliotek. Der var et lille bibliotek i H.C. Andersens Gade, N.P. Thomsens lejbibliotek, og så var der den private institution Læseforeningen. Den lå på Albani Torv. Det var et eksklusivt sted, hvor der kun var adgang for medlemmer med familie.

Da jeg var i lære, blev der oprettet en kommunal læsesal. Den havde til huse i Bryggergården i Vestergade ved Flakhaven. Der var åbent nogle timer hver dag. Åbningstiderne husker jeg ikke, men jeg husker, at forfatteren Nordahl Petersen var der hver dag. Han havde opsyn med biblioteket og hjalp de besøgende. Nordahl Petersen havde skrevet en del noveller og skrev en del til *Fyns Venstreblad*. På læsesalen var jeg en flittig gæst. Læsesalen var vel den spæde begyndelse til Centralbiblioteket på Klosterbakken; der blev jeg en af de første lånere. Mit første lånerkort havde nr. 150.

Da jeg var kommet i lære, fik jeg hurtigt nogle jævnaldrende og ligesindede kammerater. To af dem var tvillingebrødre, den ene var i lære som snedker, den anden som buntmager. Jeg var »enebarn«, men hos Poul og Knud var de dengang 12 søskende. Vi tre samledes om aftenen i Benediktsgade, hvor de boede. Vi kom sammen med andre unge enten i Bjergegade, ved vandtårnet på hjørnet af Albanigade, eller vi gik ud til »Kukkertræet«, der stod ved en marksti, hvor Reventlowsvej nu krydser Kragtsbjergvej. Kukkertræet var et smukt gammelt træ, der stod i ensom majestæt på marken. Hvorfor det hed Kukkertræet, ved jeg ikke, men det hed det altså!

Søndag eftermiddag var der foredrag eller oplæsning i den store sal på rådhuset. Der var mange udmærkede foredrag, der behandlede forskellige emner. Det var som regel skuespillere fra teatret her eller fra Det kongelige

Teater, der læste op. Der var altid mange tilhørere. Poul, Knud og jeg var der som regel også.

Jeg var af og til i teatret med min onkel, Lorenz Petersen, der var redaktionssekretær på *Fyns Social-Demokrat*. Jeg var også gerne med på Folketeatret, der var serveringsteater, og så premiere på revyerne. Når jeg var sammen med onkel Lorenz, sad vi på de dyre pladser. Pladserne var stillet til rådighed for bladet.

Søndag eftermiddag var der billig forestilling i det gamle teater, der lå på det nuværende Sortebrødre Torv. Der kom jeg meget. Der var ikke mange forestillinger, jeg ikke så. Men der købte jeg billet til billigste plads, »stående parterre«. Det var den bageste del af tilskuerrummet, der var afgrænset med en barriere. Det var ståpladser, men når man mødte i god tid, så kunne man komme til at sidde på et smalt bræt. Det var altså den første række af de »stående«, der kunne sidde ned! I stående parterre har jeg stået (eller siddet på det ubekvemme bræt) og set mange gode forestillinger.

Et sted, hvor vi kom meget, var i »Østre Bydel«. Det var en yngre skræddermester, P.S.E. Petersen, der var fadder til og primus motor i »Østre Bydel«. Han var kendt under navnet »det flyvende pressejern«. Han var fuld af en voldsom energi, fór altid af sted med voldsom hast på sine lange ben og med frakkeskøderne flagrende efter sig. »Østre Bydel« gjorde virkelig et stort arbejde for at bringe liv i og skabe interesse for denne »glemte« bydel. De arrangerede underholdning i Overgades skole hver søndag aften. Der var taler, musik og solistoptræden. Petersen var redaktør af højskolebladet *Dansk Budstikke* og havde gode forbindelser i højskolekredse; derfra skaffede han folk til at medvirke ved arrangementerne.

I »Østre Bydel« begyndte og sluttede aftenen med sang fra *Højskolesangbogen*, og til det fælles kaffebord var der en meget lav betaling. De medvirkende fik ikke noget honorar. Det var velvillig optræden, og de omkostninger, der skulle betales, skaffede redaktør Petersen penge til ved frivillige bidrag.

Jeg pillede klude på Dronningens Asyl

af BETTY NIELSEN, f. JENSEN

Det var i året 1905, at far og mor brød op fra deres hjem i Fredericia. Dengang var min far bagersvend, udlært i Odense, mor var sy pige, dvs. på det tidspunkt syede hun hjemme, men var ellers udlært syerske.

Nu ville de så prøve at tage tilbage til Fyn. Jeg kan huske, at vi sejlede med en lille færge over Lille Bælt. På færgen var det jo noget af en oplevelse for mig, for jeg skulle synge for alle passagererne. Det var ikke mange, men de kom og gav mig småpenge, og inden jeg så mig til, var min lomme fuld.

Far og mor havde i forvejen fået nogen til at skaffe sig en lejlighed i Grønnegade; der var en lille forretning i forhuset, og vi skulle bo over gården. Det, der gjorde størst indtryk på mig dengang, var vor grønne petroleumslampe, der hang på dørkarmen ud til køkkenet. Inde i stuen havde vi en petroleumshængelampe, der kunne hejses op og ned, den hang over det hvidskurede bord. Gulvtæpper var der ikke noget, der hed dengang, og møblementet var meget sparsomt på grund af vor fattigdom. Hele lejligheden blev opvarmet af en kakkelovn og af komfuret i køkkenet. Begge steder blev der fyret med spåner, og hvad der ellers var for hånden, når der ikke lige var råd til at købe de små bundter optændingsbrænde til 20 øre. Jeg kan huske den pæne, pudsede messingstang, der var rundt om komfuret, og som måtte pudses ret ofte, fordi tørvene grisede så meget.

Vi flyttede lidt omkring. Dengang var der noget, der hed flyttedage, det var i april og oktober, og flytningen foregik hovedsageligt med trækvogne og hestekøretøjer.

Mor fik mig ret hurtigt meldt ind på Dronningens Asyl, og der gik så mine første år, indtil jeg skulle i skole.

Mens jeg gik på asylet, kom vor daværende dronning og så til alle os børn en gang om året. Hun gik rundt og delte bolsjer ud, og den dag var vi fine og vandkæmmede alle sammen. Ud over at lege og synge havde vi et fast

dagligt arbejde, der bestod i at pille klude. Vi fik hver en lille bunke klude, vi skulle pille ud i tråde. De blev så samlet sammen, når vi skulle have vor mad om midt dagen; jeg formoder, at disse klude gik til industrien. Middagsmaden bestod kun lige af to stykker med fedt eller to stykker med sukker på, de var pakket ind i et gult stykke silkepapir, og til maden fik vi varm mælk.

Jeg gik vel på asylet et par år, vil jeg tro, men må vel også fortælle, at jeg af og til skulkede, så mor fulgte mig derom, og så stod hun på hjørnet ved Gråbrødre kloster og kiggede efter, om jeg nu gik ind på asylet, hvor jeg skulle være resten af dagen. De dage, jeg skulkede, gik jeg hen på Flakhaven, hvor der var torvehandel nogle dage. Der var altid en eller anden, der stak én et eller andet stykke frugt.

Jeg kom så i skole, og min første skoledag foregik ude i Skt. Hans skole. Den var stråttækt, en lille lav bygning – kun én klasse og en lang gang, hvor alle træskoene blev stillet uden for døren.

Vi boede ude på Skibhusvej nr. 125, hvor der var mark helt op til. Min første skoledag var ikke så vellykket, for det var pløret, og jeg sad fast og måtte hjælpes op, før jeg nåede frem.

Når lærer Taarbæk ringede med en lille klokke, var der frikvarter, og så blev der lukket et stort led op ud til en mark. Så løb vi alle sammen ligesom nogle små kalve ud og legede på marken, ikke i gården! Og der var jo ordentlig skrigen og hujen, vi spillede bold, og vi havde det rart, et helt kvarter havde vi, og så igen ind i skolestuen.

Den allerførste læsebog kan jeg godt huske, der var billeder i, og de optog mig meget. Efter hvad jeg kan se nu, så lærte vi faktisk ikke så meget, vi havde dansk og sang, men det var først senere hen, da jeg flyttede ud på Vestre skole, at jeg fik lært noget rigtigt.

Grabrødre Plads omkring århundredskiftet. Til venstre for H. C. Andersen-statuen skimtes Dronningens Asyl.

Vi var flyttet til Bolbro, og der var en meget lang vej til Vestre skole, syntes jeg dengang. Vi havde en gammel lærerinde, frøken Haller, som jeg var meget bange for. Nogle dage efter kongens død i 1912 gik skolefrøknerne sammen ude på gangen, og vi børn fik lov til at tegne frit på vore tavler. Jeg var jo fra et fattigt hjem, hvor der ingen rigtig luksus var, og jeg tegnede en seng med puder og dyner på, og under sengen tegnede jeg en helt almindelig natpotte. Jeg syntes også, at der skulle være noget i potten, så jeg ridsede den halvt op! Jeg glemmer aldrig den dag; alle børnene fór jo rundt til hinanden og skulle se, hvad hver især havde tegnet, og da frøken Haller kom ind igen – hun var sådan nærmest en lille bondekone-type med seleforklæde bundet bag på – så kom alle børnenes arme i vejret, og de råbte i munden på hinanden:

»Næh, frøken, Betty har tegnet noget frækt!«

Og det ville hun jo så se, og da hun fik min tavle, sagde hun, at det var dog for galt, det var dog skrækkeligt.

»Du kommer lige med her«, og jeg gik med ud på gangen, og der var en anden frøken, som hun kaldte på. De blev enige om, at nu skulle jeg ned til inspektøren. Det kom jeg, og tavlen skulle vises frem. Det var jo ganske forfærdeligt, og straffen bestod i, at jeg efter skoletid skulle gå over i drengeskolens gymnastiksal og tage en gymnastikdragt på; så ville hun komme og give mig nogle klø! Dragten var tynd, så det rigtigt kunne gøre ondt. Så kom frøken Haller med riset, og hun sagde:

»Nu kan du slippe med skrækken denne gang!«

Og det var jo ligesom en stor sten, der faldt fra mit hjerte, tænkt! Jeg blev fri for kløene. Men det fik mig

Fattiggården i Vindegade set mod Kongensgade en vinterdag omkring 1910.

ikke til at kunne lide hende bedre, jeg syntes slet ikke, at hun var rar.

Det bedste, jeg kan huske fra min skolegang, var morgensangen. Vi sad pænt med foldede hænder alle sammen. Der var kun piger i klassen, og i samme klasseværelse havde vi håndgerning. Vi lærte at stoppe på en lille klud og lærte at sømme op. Da vi blev lidt større, lærte vi at sy et forklæde. En dag sad jeg og kiggede over i drengeskolen, og pludselig fik jeg øje på, at en lærer havde lagt en dreng tværs over katederet og stod og slog på ham med et spanskrør. Jeg tog min hånd op til munden og sagde vel »Næh«. Det opdagede vores håndgerningsfrøken, den før omtalte frøken Haller! Hun overvågede os hvert sekund af timen, og jeg blev kaldt op og

fik en ordentlig en på ørerne, fordi jeg havde drejet hovedet og kigget væk fra mit arbejde. Jeg blev sendt ud på gangen og skulle stå der resten af timen. Det blev vi ikke bedre venner af!

Da jeg var otte år, fik jeg min første byplads. Det var på en systue oppe i Vestergade nr. 79. Der gik jeg ud med systøj og hjalp til på systuen. Senere fik jeg en anden byplads på et vaskeri i Kronprinsensgade nr. 18. Der gik jeg ud med vasketøj; bl.a. kom jeg ud til redaktør Marott, som dengang boede på Langelinie! Når jeg kom derud hver ugedag med manchetskjorter, manchetter og stive flipper og kravebryster, lovede han mig altid, at jeg nok skulle få drikkepenge, næste gang jeg kom, men jeg

Til venstre ser man ned ad Skomagerstræde, for enden ses Læseforeningens bygning. Til højre begynder Vestergade. Ca. 1907.

nåede aldrig at få nogle, så jeg fik efterhånden mange penge til gode der.

På Klostervej lå der en stor fattiggård, en stor hvidkalket bygning med en port i. Jeg havde en gammel farmor, der engang boede hos os i Bolbro, men det gik ikke, for hun kunne ikke rigtig med os børn, så der flyttede hun om! Jeg besøgte hende hver søndag, og når jeg tænker tilbage på det, var det jo uhyggeligt mange, der lå på en sådan stue. Jeg tror, at der stod en fem eller seks senge ved hver side, og min bedstemor havde en seng stående i krogen, så hun havde faktisk den bedste plads. Vi sad der på hendes seng, for hun havde ikke andet end

den og et lille skab, hvor hun stillede sine sko, samt en krog, hvor hun kunne hænge sit overtøj, men ellers intet. Det var den rene fattiggård!

Jeg må hellere fortælle lidt om, hvordan vi havde det juleaften. Nogle dage før juleaften kunne vi høre far og mor tale sammen om, hvordan de nu skulle skaffe noget til den aften, for de fik aldrig hjælp nogle steder fra. Far var aldrig arbejdsløs, men han havde kun en lille løn. Han var gået fra sit fag som bager og var ansat på Syd-fynske Jernbaners værksted – han fulgte senere med over til statsbanerne.

Vestergade ved Brockmanns hotel. I baggrunden Overgade. Huset på hjørnet af Skomagerstræde (t.h.) faldt ved en gadeudvidelse omkring 1907.

Juleaften kom, og vi børn var indstillet på, at vi bare skulle have et almindeligt stykke mad med fedt på, men hen på eftermiddagen var der nogen, der bankede på døren. Det var tante Maren. Hun kom med en kurv, der var pakket, for hun vidste jo, at vi ikke havde ret meget at gøre med. Hun kom med medister, rødkål og kartofler og æbleskiver, og det blev alligevel en god juleaften med et lys på bordet. Der var ikke noget, der hed juletræ hjemme hos os.

Far og mor havde det meget fattigt, og jeg kan slet ikke forstå, hvordan de kunne huse og føde alle os børn. Omkring denne tid var vi syv søskende.

Vi sang julesalmer, og vi syntes selv, at det var en dejlig aften. At jeg så havde haft en stor skuffelse og ikke havde kunnet komme med til juletræsfest, det var noget andet! Mor havde lovet mig en ny kjole. Der var en gammel kjole, hun ville vende, men den viste sig ikke at være pæn nok. Og penge til nyt tøj kunne der altså ikke blive, for vi var jo mange børn.

Jeg kan aldrig minde, at min far og mor har fået hjælp fra hjælpekasse, socialkontor eller noget af den slags.

Jeg husker engang, da en af mine søskende blev født. Da boede vi i en meget dyb kælder lige over for, hvor det

Betty Nielsen som 15-årig. Billedet er taget ca. 1917.

nye teater kom til at ligge. Nede i den dybe kælder skulle vi børn næsten lægge hovedet tilbage for at se op til vinduerne. Det var i køkkenet, men ud til gården var der lidt større vinduer. I dag kunne det vist slet ikke tillades, at der boede familier med børn i så dybe kældre.

Min bedstefar levede dengang, og han stammede fra Bred. Det var ikke ret ofte, at der forekom skilsmisser dengang, men de var nu skilt. Bedstefar kom somme tider og besøgte os, og jeg syntes ikke, det var spor mærkeligt, at han kom spadserende med sin stok over skul-

deren, og ude i enden af stokken hang der en vadsæk. Når han kom, kunne jeg godt mærke, at mor var ked af det. Hun kunne ikke rigtig lide det.

Jeg hørte en aften, de talte om, at vi vistnok stammede fra Vissenbjergroverne. Min oldefar havde en lille forretning med læder og urtepotter og lerfåde og sådan noget ude i Bolbro, og når røverne havde et eller andet, de skulle have opbevaret, gik de ned til min oldefar og fik det stillet der.

Da jeg var otte år, var der, hvor telefonhuset ligger nu, et langt, lavt, gult hus, og omme bagved var der en bindingsværksgård. Når jeg om middagen kom hjem fra skole, gav mor mig en ske i hånden; så gik jeg derop og ind i gården og op ad den lange trappe. Her var der et par store, lange borde, hvor fattige børn blev bispist. En bestemt dag i ugen skulle vi have sagovælling og pandekager – det var min livret. Der var ingen dug på bordene, der blev bare sat tallerkner hen, og en af damerne gik og øste op til os. Når vi så var mætte, tog vi vor ske med hjem igen. Den skulle vi have med hver eneste dag.

Efter at være kommet ud af skolen fik jeg bl.a. plads på Løveapoteket i Overgade. Bag apoteket lå Lotzes have med påfugle, der gik løse, og med et fint gartneri. Jeg var ansat til at skulle pakke sæbe, lave tabletter, rulle kinin-piller og afføringspiller. Pillerne blev rullet i hånden på et pillebræt. Vi blandede selv, og så trillede vi det ud i små hvide pølser. Derefter skar vi pillerne ud efter mål på pillebrættet og rullede dem så med begge hænder (vi brugte talkum). Pillerne skulle være ens i størrelse, de skulle tælles og kommes i glas, og der skulle bindes pænt over dem.

Spisebiller og kagepakker

af OLAV KVINESDAL

Hvor kan jeg se det for mig endnu. En brun dør med et dørbeslag af messing, der strålede over al måde. Luften tung af brændt kaffe fra byens to gamle kaffebrønderier: J.L. Christensen og Christgau. Dronningens Asyl 1929. Det blev for mig en kort oplevelse.

En af de første dage, jeg var anbragt i denne ærværdige institution, indfandt der sig en fotograf. Man kendte på dette tidspunkt intet til den senere fremkomne blitz-teknik. Fotografen anbragte noget magnesiumpulver på en underkop, antændte det, og det eksploderede og oplyste lokalet. Denne illumination betød for mig et farvel til Dronningens Asyl. Siden denne episode hjalp hverken gode ord eller magt; ingen kunne drive mig ind i dette asyl.

Min mor var på dette tidspunkt lodderske på Vilh. Løngrens fabrikker, og min far arbejdede hos Thomas B. Thrige. Jeg blev flyttet til asylet »Bethania«, der lå i Ryttergade. I denne institution befandt jeg mig vel. Selv nu 50 år efter erindrer jeg med taknemmelighed den omsorg, der her blev vist os børn. På regnvejrsgange var vi beskæftiget med optrævelse af nogle strikkede klude. Jeg tror, vi fik dette materiale fra købmand I.G. Jacobsen i Vestergade (nu Magasin). Hvad man brugte dette garn til, aner jeg ikke.

Når vejret tillod det, legede vi på legepladsen ud mod Ryttergade. Her skete ting, der kunne sætte fantasien i sving på en rask dreng. Over for asylet lå nemlig bilfabrikken Triangel, der fremstillede store lastbiler. Disse skulle prøvekøres, og mekanikeren iført læderhjelmsad i et førersæde, der var anbragt direkte på chassiset, og kørte ud i byen for at prøvekøre bilen. Vi må have spist meget mælkesmad i asylet, for jeg erindrer endnu den stærke duft af kanel-sukker, ligesom jeg husker, der på skift blev udtaget en lillefar og en lilleemor, der residerede for hver sin ende af vort lange spisebord. Hvert asylbarn

medbragte en lille spånkurv med den tørre mad. Kurven var med rød hank og påmalet en lille blomst på siden, ligesom den naturligvis indeholdt den røde blikmadkasse, der var påmalet »Velbekomme«. Ryttergade var opkaldt efter den gamle rytterkaserne, der nu var endt som bilfabrik. Min farfar, der var krigsveteran fra 1864, havde været skomager for dragonerne, da de endnu benyttede kaserne: han havde nu sit værksted i Skulkenborg. Hele kvarteret er for øvrigt forandret fra den tid, det var min vej til asylet. Fyns Forum var endnu ikke opført dengang. På Sortebrødre Torv var der hestemarked en gang om ugen. Det var et broget skue, og vi børn beundrede de flotte dyr og de store hesteprengere, når de med drabelige håndslag beseglede, at en handel var afsluttet. Lidkøbet blev indtaget på en af de talrige små restauranter, der omkransede torvet. Der var endnu i disse år en vis glans over torvet, der jo havde huset det gamle nedbrændte Odense Teater. Der var endnu Odensebørn, der pralede med, at de var født på scenen på Odense Teater. Dette var også korrekt, for resterne af det nedbrændte teater blev af Odense kommune indrettet til husvildeafdeling. Familierne blev installeret her, kun adskilt fra hverandre af nogle nødtørftigt opstillede sækkelærredsskærme.

Der var trods alt en vis stemning over dette gamle gadebillede. Jeg husker mælkesmand Nielsen, når han med sin flotte røde hestevogn fra Ejby mejeri holdt på torvet om morgenen. Husmødrene stillede ved vognen med deres kander og pletter og fik dem fyldt op fra de flotte messinghaner, der var påskruet mælkejungerne, der var anbragt i hestevognens kasse. Der blev naturligvis også tid til en lille sladder og til at fornøje mælkesmandens hest med en humpel rugbrød.

Hotel Postgården strakte sig fra Overgade til Sortebrødre Torv. I denne gård lugtede der altid stramt af

grønsager. De fynske gartnere stod her og renskar deres produkter, før de blev falbudt på torvet. I denne skumle gård holdt byens originaler til. Jeg husker i hvert fald to af disse. Strikke-Strømpe, der altid var beskæftiget med strikning af en uldhose, og Sækkelaus, der ikke var noget kønt syn. Hans beklædning bestod fortrinsvis af gamle kulsække, og vi børn kunne naturligvis ikke lade være med at drille ham, men kom hurtigt af vejen, når han løb efter os. Ved udgangen fra Postgården til torvet stod en flot kiosk med de obligate to dannebrogsglaser. Denne tilhørte musiker Madsen, der fremstillede den i Odense berømte »Sortebrødre Torv is«. Madsen og hans hustru var meget flittige mennesker og endte da også med at etablere sig som indehavere af restaurant Eifeltårnet i Pjentedamsgade.

Om aftenen var torvet ikke hyggeligt. Dårligt oplyst af nogle gamle gaslygter var det ikke et sted, byens borgere brød sig om at færdes efter mørkets frembrud.

Da den lykkelige asyldid var overstået, begyndte jeg min skolegang på Jernbanegades skole, hvor min far også havde gået i skole. Min første lærer var Agnete Rud, datter af biskop Rud. Agnete Rud var en dygtig lærer og tillige et elskeligt menneske, der virkelig forstod at tage sig af børn, der startede skolegangen. En anden lærerinde var frk. Siersted. Frk. Siersted havde en meget grov stemme, og vi så hende altid rygende en stor cigar. Vi var meget bange for hende, indtil vi lærte hende at kende som et dejligt menneske med hjertet på rette sted.

Jeg husker, at frk. Siersted engang sendte mig over i Vestergade til Elevator-konditoriet efter en flødekage. Ovenpå denne kage lå en stor klat rød gelé, og fristelsen har været for stor, for jeg spiste denne gelé. Frk. Siersted kaldte mig op på sit kontor og foreholdt mig det gale i dette, hvorpå hun gav mig kagen og sendte mig hen efter en anden. En sådan forståelse var ikke almindelig blandt datidens lærere.

Odense blev naturligvis som en af landets store industribyer ramt hårdt af den krise med arbejdsløshed, der ramte hele verden i 1930'erne. Fattigdommen var virkelig stor, men samfundet var jo ikke så kompliceret som i

vore dage. Man kendte ikke så meget til afbetaling og køb på konto.

På det tidspunkt var der to store fornødenheder: kosten og huslejen. Huslejen androg for de fleste arbejdere mellem 20 og 30 kr. pr. måned; dette var prisen på en toværelses lejlighed i den gamle del af byen. Man var heller ikke så forvænt med kosten. Der blev fortært uanede mængder af billigt hakket hestekød. I de fleste arbejderhjem bestod middagen om fredagen af denne ret (man fik penge om fredagen). Fredag aften stod konerne næsten i kø hos hestefoder Jensen i Overgade for at købe hestekød. Jeg mener at huske, at prisen var ca. 85 øre for et pund. Med i købet fik man så også en ordentlig luns gult hestefedt til at stege bøfferne i, så var den margarine sparet.

Arbejdsløshedsunderstøttelsen blev udbetalt i Folkets Hus, der lå i Dansestræde. Udbetalingen fandt som sagt sted fredag eftermiddag, og jeg husker, at køen af arbejdsløse strakte sig helt hen til sparekassen.

Odense var jo ikke for ingenting kendt som etatsrådernes by; der fandtes en meget stor privat velgørenhed. Lad mig starte med Odense velgørenhedskontor. Dette lå på Klingenberg, hvor nu telefonhuset er beliggende. Leder af dette kontor var en fru Knieriem, en farverig, men meget forstående dame. Jeg tror ikke, der var mange småkærshjem, fru Knieriem ikke havde et indgående kendskab til. Byens borgere afleverede brugt tøj og andet husgeråd til kontoret, og fru Knieriem sørgede så for, at tingene kom de mennesker til gode, der trængte mest. Fru Knieriem udleverede kagepakker én gang om ugen til de arbejdsløse; jeg har ofte tænkt på, hvor fru Knieriem fik alt dette brød fra. Brødet var naturligvis ikke helt »nyt«, men var en opmuntring til folk, der ikke havde råd til den slags i den hårde hverdag.

I Overgade på hjørnet af Mellemstræde (nu Claus Bergs Gade) og Overgade lå der en institution, der hed Samaritanen. Samaritanen var kun åben i vintermånederne, og sæsonen blev altid startet med gule ærter, flæsk og pølser. På åbningsdagen spiste bestyrelsen med, så det var en rigtig festdag. Gæsterne var foruden arbejdsløse også en hel del børn. Jeg husker, at en del

30 elever i 2. klasse på Jernbanegades skole omkring 1937. Lærerinden ses i baggrunden til højre.

børn fra barakkerne spiste på Samaritanen. »Barakkerne« kræver en nærmere forklaring. Det var nogle barakker, kommunen havde ladet opstille, hvor Færøgade i dag er beliggende. Bolignøden var meget stor efter 1. verdenskrig, og derfor havde kommunen taget dette initiativ.

I Store Gråbrødre Stræde lå bespisningsanstalten. Her kunne arbejdsløse og andre trængende afhente middagsmad i medbragt emballage. Denne udlevering fandt ligesom på Samaritanen kun sted i vintermånederne. For at få ret til denne middagsmad skulle man aflevere spisebilletter. Disse var opkøbt af Odenses fine gamle firmaer, der så udleverede dem til mennesker, man

mente trængte til denne håndsækning. Jeg husker i hvert fald to af disse firmaer, nemlig Odense vinkompagni ved konsul Andersen samt Odense kamgarnsspinderi ved konsul Bremer. Jeg ved, at der var mange af Odenses store firmaer med i denne velgørenhed. Når understøttelsen var opbrugt, var der kun én vej, nemlig den tunge gang til socialkontoret. Her residerede socialinspektør Mortensen med sin stab. Det var altid en tung gang for en forsørger, når han måtte begive sig på »Socialen« i Albanigade. Beboerne i ejendommen eller i kvarteret fik næsten altid at vide, hvis en familie skulle oppebære socialhjælp. Dette skete på den måde, at en »undersøger«, som man kaldte det, blev sendt ud til

Flakhaven en vinterdag omkring 1905. I baggrunden anes en del af Hempels gård, hvor det restaurerede Skt. Knuds kloster senere genopstod.

ansøgerens hjem for at kontrollere, om den ansøgte hjælp var nødvendig. Odense var ikke så stor, og beboerne i arbejderkvartererne kendte disse undersøgere, så det var ingen hemmelighed, når en familie havde anmodet det offentlige om hjælp.

Det kunne også ske, at ansøgeren blev anvist nødhjælpsarbejde. Nødhjælpsarbejdet bestod i, at den pågældende blev sat i gang med at slå sten på kommunens stenplads, der var beliggende ved Odense havn. Når stenene var forarbejdet til skærver, blev de anvendt til reparation af kommunens vejnet. Jeg husker, at dette

arbejde var meget forhadet og af de udsendte blev kaldt »straffearbejde«; det har sikkert også været ringe betalt.

I øvrigt skete udbetalingen af hjælp ofte ved udlevering af en rekvisition på naturalier. Manglede en ansøger et par sko, fik han en rekvisition til en af byens forretninger, der handlede med sko. Man sikrede sig på denne måde, at beløbet blev anvendt på rette måde og ikke drukket op.

Endelig må man ikke glemme Frelsens Hær i Vindegade. Det var fantastisk, hvad denne organisation gjorde for at lindre nøden blandt fattige mennesker. Der er mange Odensebørn, der har set deres første lysbillede i borgen i Vindegade. Man viste lysbilleder søndag eftermiddag; dette var en stor glæde for børn, der levede på livets skyggeside i disse svære år. Det var film som f.eks. »Onkel Toms Hytte«. Om sommeren tog man børnene ud i hærens sommerlejr, der lå i Ladby ved Kerteminde. Jeg tror ikke, at nogen gammel odenseaner nogen sinde glemmer navnet Rømhild. Jeg ved ikke, hvilken grad han havde i Frelsens Hær, men det er også ligegyldigt i denne forbindelse. Rømhild var telegrafkontrollør ved Odense telegrafstation, men hele sin fritid anvendte han i Frelsens Hær.

Når Bolbro-drengene satte drager op

af HANS TH. LARSEN

Vi boede på Lundsgårdsvej nr. 24 i Bolbro, da jeg begyndte min skolegang i foråret 1922.

Jeg havde en skolekammerat, der hed Kjeld, hvis far var brødkusk og havde sin daglige tur i Bolbro. Der fik vi drenge lov at komme med, når der i 1. klasse var et par timers ophold i undervisningen.

Salget foregik på denne måde: Vi fik en kurv fyldt med forskellige slags brød, alt uden indpakning, og gik så fra hus til hus og spurgte, om der var brug for brød i dag. Når man så engang imellem fik en to-øre i drikkepenge, var humøret særligt højt.

På bestemte ugedage kom der en mand og solgte ost fra sin hestevogn. Fiskemanden solgte fra sin cykel. Han kunne høres fra den ene ende af Lundsgårdsvej til den anden, når han med sin klingende røst og meget specielle betoning falbød sine varer.

Et herligt legetøj var den selvgjorte drage, som ofte var udsmykket med et morsomt ansigt. Vi små drenge gik ud på eksercerpladsen med de større drenge og fik lov til at være med til at sætte dragen op.

Den store dreng holdt i snoren, og vi andre måtte gå ca. 100 meter tilbage på marken og holde dragen, indtil den skulle op. Ved et givet signal satte vi begge i løb, og når der så var vind nok, var dragen hurtigt oppe i stor højde.

Var vi meget fine venner, kunne vi få lov til at holde i snoren. Men ve den arme dreng, hvis snoren smuttede fra ham! Så fik vi travlt med at få fat på den dansende snor, mens det grinende dragehoved vuggede fra side til side.

Vi flyttede meget og boede nu i Heltzensgade nr. 53, men jeg fik lov til at fortsætte på Bolbro skole. Jeg var 11

år, og der gik bus – model Dixi med åben bagperron – fra Bolbro til Skt. Jørgens Gade.

Så måtte vi flytte igen. Denne gang på en lidt trist måde: Vi fejrede min søsters konfirmation og havde i forvejen givet viceværten besked. Men hen på aftenen blev der ringet på døren, og en opsigelse på et stykke papir blev smidt ind gennem brevsprækken. Det var en underlig måde at gøre det på.

Flere af gæsterne blev mildest talt meget oprevne, og en deputation gik ned for at tale med viceværten, men der blev ikke lukket op!

Vi var heldige at få en to-værelses lejlighed i Arbejdernes Boligforening, Haugstedsgade 2 i stuen. Det kunne vi godt klare os med, for farmor, der havde boet ved os nogle år, var i mellemtiden død.

På den måde kom jeg nærmere min skole i Bolbro, og far købte en brugt cykel, som jeg fik tilladelse af skolen til at cykle i skole på. Det var dengang mest almindeligt, at man gik til skole, og kun hvis man boede særligt langt væk, fik man tilladelsen.

Vi var omkring 30 børn i klassen dengang, og de kom fra mange forskellige samfundslag. Der var elever fra Bolbro og Ålækkegårdens børnehjem og enkelte fra nogle husvildebaracker og atter andre fra Dæhnfeldts villaby. Men hovedsageligt var det børn fra almindelige arbejderhjem, og meget få kom fra særligt velstillede hjem.

Vi gik til gymnastik på Bolbro børnehjem og fik først egen sløjde- og gymnastiksal på skolen fra 5. klasse. De ældste elever gik i skole fra klokken 8 til 2 med stort spisefrikvarter klokken 10. I det frikvarter var der flest aktiviteter.

Man byttede mad. Brun sukermad og leverpostej var højest i kurs. Og vi byttede billeder, sports- og filmbille-

der og – ikke at forglemme – de herlige Richsbilleder i mange forskellige serier.

Her havde jeg et stort fortrin. Min moster var serveringsdame på den meget ansete Prior Café, og selv om man fik en god kop kaffe på Prior, må de alligevel have brugt en del Richs-tilsætning, for jeg fik en masse Richs-billeder derfra.

De gamle stilehefter kunne også bruges. Alle bladene blev foldet halvt sammen, og så blev der lagt en tre-seks billeder eller glansbilleder ind forskellige steder i heftet. Det kostede så et billede at »prøve lykken«. Man stak et billede ned mellem de sammenfoldede sider, hvorefter man åbnede og håbede på gevinst. Og kuglerne må vi heller ikke glemme; der var mange måder at spille med dem på. F.eks. effen eller ueffen. Man holdt sin knyttede hånd frem, og modparten skulle så gætte, om der var et lige eller ulige antal kugler i hånden. Hvis han så gættede rigtigt, var kuglerne hans. Effen var lige, ueffen ulige antal. Gættede han forkert, måtte han af med det antal kugler, der lå i hånden.

Der er sket store forandringer fra dengang og til i dag med skolevejen fra Haugstedsgade til Bolbro. Der var jernbaneoverskæring på Vesterbro ved sukkerkogeriet og ellers åbne marker helt til Bolbro med store træer på begge sider af vejen. Et stykke ude lå der en stor losseplads, hvor vi drenge gik og rodede, og var man heldig, kunne man godt finde mange spændende ting.

Jeg havde fået tilbud om at komme til optagelsesprøve på Mulerne Legatskole. Men da jeg ikke havde megen lyst til videre skolegang på det tidspunkt, sagde jeg ikke noget om det til mine forældre. Først langt senere spurgte mor, om der ikke havde været besked om Mulerne fra læreren. Jo, sagde jeg, men jeg troede ikke, der var råd til, at både min søster og jeg læste. En rigtig dum undskyldning, der da også resulterede i, at jeg fik en ordentlig ørefigen af min mor.

Da jeg var færdig med 7. klasse, var vi fire, der måtte tage et år mere i samme klasse, fordi vi ikke var gamle nok til at komme ud, og der ikke var andre muligheder for at dygtiggøre sig.

Inden jeg blev konfirmeret, havde jeg eftermiddags-

byplads hos Idun, vaskeri og badeanstalt i Vindegade. Det var et meget stort foretagende dengang, og hver lørdag, når jeg var færdig, fik jeg et gratis bad.

Efter skolen vidste jeg ikke, hvad jeg ville være, og jeg blev derfor heldagsbud i Christrups boghandel i Vestergade nr. 60.

Foruden bøger, tidsskrifter og ugeblade havde forretningen et omfattende udvalg af malerier, skulpturer og forskellig brugskunst. Her var nok at gøre! De store udstillingsvinduer skulle pudses to gange om ugen med kridtvand, og det flade tag med ovenlysvinduerne skulle også holdes rent.

De ugentlige bladturere var fordelt over hele byen. Der var kunder helt i Dalum, så der blev kørt nogle kilometer på cyklen. Lønnen var 12 kr. om ugen.

Dengang som i dag var det meget vanskeligt at få en læreplads. Men min søsters forlovede havde fået at vide, at de søgte en læredreng hos sadelmager og tapetserer-mester Nic. Hansen i Vestergade nr. 28. Far og jeg gik da op og talte med mesteren og enedes med ham om, at jeg skulle begynde den 1. september 1931.

Læretiden skulle vare 3 $\frac{3}{4}$ år og udløbe 1. juni 1935. Ugelønnen de første tre år var på 6 kr., 7,50 kr. og 9 kr. og for den resterende tid 12 kr. Heraf fik jeg det første år 1 kr. i lomme penge. Resten fik mine forældre til kost og tøj. Til sammenligning kan jeg fortælle, at en plads på de tre forreste rækker i Paladsteatret kostede 70 øre.

Jeg var heldig at få plads som morgenbud på søn- og helligdage ved bageriet »Cecil« i Læssøegade nr. 12. Det fik jeg 1,50 kr. for plus morgenkaffe med friske rundstykker til. Da der altid var en del wienerbrød til overs fra den foregående dag, fik vi ofte flere stænger med hjem. De var meget lækre, når mor havde givet dem et par minutter i gasovnen. I enkelte tilfælde var vi også så heldige at få flødekager med hjem. Det var byens største bagerforretning, og der var fire faste heldagsbude og ca. 10 helligdagsbude. Jeg var der hele min læretid, og det gav et godt supplement til den lille lærlingeløn.

Man kan godt sige, at det var lidt af en tilfældighed, at jeg blev sadelmager og tapetserer. Da jeg kom hjem efter

5. klasse ved Bolbro skole i 1927. Hans Th. Larsen står som den første elev fra højre i bageste række.

den første dags arbejde, spurgte far og mor, hvad jeg syntes om arbejdet, og svaret lød:

»Er det noget for et mandfolk at sidde der og sy med en nål?«

Men jeg skulle nok vise dem, at jeg kunne gennemføre det. Og efter de tre måneders prøvetid fortsatte jeg da også læretiden ud. Som tiden gik, og jeg fik mere rutine, blev det også mere interessant. Faget var meget alsidigt, og næsten alt vedrørende boligindretning måtte man kunne klare.

Når man dengang ville have gjort lidt ekstra rent, kunne man låne en »Nilfisk« støvsuger hos købmanden

for 50 øre i timen. Det var, før hver familie havde en støvsuger.

Således havde mester også sine faste kunder, hvor jeg bonede gulve og støvsugede møbler og tæpper. Ved forårsrengøringen havde vi særlig travlt. For så skulle tæpperne, der i langt de fleste tilfælde var syet sammen i baner, tages af og sendes til bankning ved Arbejde Adler, en institution, hvor subsistensløse bankede tæpperne. Var et tæppe slidt, kunne man skifte om på banerne, så det slidte kom på et mindre udsat sted. Og vintergardiner skulle udskiftes med sommergardiner.

Mesters kunder boede hovedsageligt i Hunderupvar-

teret, og her var mange herskabelige villaer med chauffør, kokke og tjenestepiger. Vi arbejdede altid i hvide kitler.

Noget af det værste arbejde var, når vi fik gamle krølhårsmadrasser hjem på værkstedet. Så skulle hårene tages ud, pilles og bruges igen til nye madrasser. Hvis det var dårligt vejr, måtte vi stå inde med madrasserne, og det støvede så voldsomt, at man dårligt kunne se hinanden. Til gengæld var det herligt, når vi kunne sidde ude i gården i solskin og sy tæpper sammen i hånden. Orientalisk Tæppelager var en af vore store kunder, hvor vi mange gange fik til opgave at sy og lægge tæpper på hos folk ude på landet.

1. og 2. pinsedag var hvert år afsat til den store forårsrensning i Fyns Stifts Sparekasse. Der var dengang ovenlysvinduer ned til det store banklokale, og et særligt varmt arbejde havde mester og jeg, når vi balancerede på de smalle jernrammer, som bar de store glasplader. Her måtte vi montere lange stoflængder, der skulle beskytte lokalet nedenunder mod den stærke sol i sommermånederne.

Vi havde også temmelig meget linoleumsarbejde. Når gulvet skulle spartles, så det blev helt jævnt, hentede vi savsmuld på savmøllen på Rugårdsvej, og der blev nu forarbejdet en spartelmasse af lim, der havde stået i blød natten før, kridt, savsmuld og varmt vand – alt rørt sammen i en stor balje. Nu gjaldt det om at få det transporteret hen til kunden hurtigst muligt, inden det blev alt for stift. Det foregik på en trækvogn, som i det hele taget var det mest brugte transportmiddel, og det kunne være en lang tur, når jeg f.eks. skulle helt ud til enden af Langelinie for at hente nogle møbler, der skulle omstoppes og betrækkes.

Det var ellers ret store ting, jeg efterhånden lærte at cykle med. Jeg husker en gang som ung svend, hvor jeg havde været ude at arbejde sammen med den nye lærling og skulle have en stor lænestol med hjem. Den kunne jeg sagtens køre med, mente jeg, og med den anbragt på styret kørte vi hjemad. Det gik da også glimrende, idet lærlingen kørte foran og ved hvert gadekryds så efter, om der var nogle hindringer.

Hvert forår skulle der sættes markiser op både hos private og ved mange forretninger i den indre by. På Skibhusvej var der en stor boligblok med omkring 20 markiser, der skulle sættes op på åbne altaner fra 1. til 3. sal. Mesters søn stod i gården og bandt hver enkelt markise på det nedkastede tov, og jeg kunne så trække dem op til altanen. Engang var der ingen hjemme på 3. sal, jeg bandt snoren om livet, stod op på altangelænderet og kravlede derop fra 2. sal uden på huset, smed snoren ned til sønnen, trak markisen op og fik den sat op og skulle så ned igen på samme måde. Det var lidt vanskeligere, men vi fik det da helt i orden.

Arbejdstiden var fra klokken 7 morgen til klokken 17. Lørdag arbejdede man også hele dagen. Der var frokost fra 8.30 til 9. Hertil købte jeg en halv sød for 12 øre. Middag var fra 12 til 13.30.

I vinterhalvåret (fra 1. september til 31. marts) gik vi på Teknisk skole fire dage om ugen. Her mødte vi klokken 18.25 og var først færdige klokken 21.15. Man måtte skynde sig, når man efter fyraften skulle feje gulvet og rydde op, hjem at vaske sig, spise og så af sted til skolen. Her blev dørene nemlig lukket præcist, og havde man ikke en gyldig grund til forsinkelsen, måtte man igen nem kontoret, hvor der så ventede en anmærkning.

Vi var ikke mange læredrenge inden for mit fag, så derfor måtte vi gå sammen med snedkerne, og vi havde geometri, projektions- og frihåndstegning det første år. Det følgende år fik vi fagtegnning, og læreren var snedkermester Bromose. Man kunne deltage gratis i undervisningen i andre fag, så jeg fulgte tysk og bogføring, fordi jeg allerede dengang havde den tanke senere at blive selvstændig.

Enkelte gange var der filmsforevisning i festsalen med foredrag og sang fra *Højskolesangbogen*.

48 familier, 84 børn – og otte lokummer

af HANS JEPPESEN

Jeg blev født den 8. juli 1911 i en lille kold kvistlejlighed, beliggende på 2. sal i Vindegade 141, som nu er saneret. Her boede vi, far og mor og tre børn + »lille nyfødte jeg«. Der var såkaldt »lokum« i gården. Derfra flyttede vi i 1912 til Skt. Knuds Kirkestræde 4, ligeledes en umådelig lille lejlighed for fem mennesker. Også her var der lokum i gården, hvor det vrimlede med rotter om aftenen, når vi skulle ned.

Her fik jeg en lillebror. Denne lejlighed er også for længst saneret. Omkring 1913-14 flyttede vi til Vesterbro 37, 1. sal, som jo heller ikke længere eksisterer. Her fik vi en lillesøster, og den lille familie var efterhånden nået op på otte personer, som om aftenen skulle til køjs i ét lille rum. Heller ikke i denne vor »nye« bolig undgik vi mødet med rotterne, når vi skulle i gården inden sengetid og hente vand, som ikke var indlagt i huset, til næste morgens vask.

Det mest ubehagelige på Vesterbro var dog nok den fantastiske overflod af væggelus. I petroleumsampelens skær kunne vi følge dem fra det ene sømhul til det andet. Det skete da også, at de faldt ned i sengen til os, så vi kunne mærke, at de af og til bed os. Bortset fra petroleumsampelen i soveværelset bestod belysningen i lejligheden af en lille petroleumshængelampe, som hang i stuen. Denne var dog næsten aldrig tændt, for det var der slet ikke råd til. Resultatet var derfor, at hele familien var samlet i soveværelset i petroleumsampelens skær. Køkkenet bestod af en lille gasovn og et lille komfur, hvor det ene indfyngshul bestod af en jernring og det andet af en gammel blik tallerken.

Gennem kommunen blev vi anvist en lejlighed på det gamle Schnakenburg teglværk for enden af Vikingevej – en lang mørk allé uden lys af nogen art. For enden af denne allé stod en beboelsesvogn, og når der en sjælden gang var lys i denne, blev vi først her orienteret om, hvor

vi egentlig befandt os. Store mørke træer hele alleen igennem gjorde ikke orienteringen bedre, og mange kvinder og børn turde da heller ikke færdes her efter mørkets frembrud.

Den anviste »lejlighed« viste sig at være et nedlagt restaureret hønsehus, hvor der foruden os boede tre familier, alle med børn. Hver familie havde én stue – intet soveværelse eller køkken, men i gangen var anbragt to lange borde ved væggene, og der var anbragt et gasapparat på hver. Jeg vil tro, at gangen har været ca. 2¼ meter i bredden og ca. 3 meter lang, og her kokkererede familiernes fire mødre. Det var hyggeligt at kunne se ned i hinandens gryder.

Jeg husker, at min far på kontrakten skulle erklære, at der ikke var væggelus i møbler, rammer m.v., så han gennemvædede hele inventaret med saltsyre, hvilket bl.a. resulterede i, at listerne, der holdt bundbrædderne i vore senge, faldt nedenunder.

»Boligkomplekset« husede i alt 28 familier. De sanitære forhold bestod af en defekt vandpost i gården. Alt i alt var det en meget ubehagelig tilværelse for en mor – al vask i gården, intet elektrisk lys, rå hvide vægge i den ene stue, vi havde, og den rå og kolde gang.

De tilsynsførende fra kommunen indså efterhånden, at der var for lidt plads i »lejligheden« til to voksne og seks børn, og vi blev derfor tilbudt at flytte op i »havestuen«, der var lidt større. Her var dog også kun én stue og intet soveværelse, her var heller ikke indlagt vand eller el. Til lejlighedens stue hørte en muret veranda uden overdækning og med trappe til haven. For enden af trappen var anbragt pigtrådshegn, så vi ikke kunne komme ind til æblerne og pærerne. Haven blev passet af en gammel havemand, »Holmmand«, som kommunen havde ansat. Når vi unge mennesker nærmede os haven, jøg han os væk med en tyk stok.

Lokum i gården var helt almindeligt i datidens Odense. Her er en baggård i Frederiksgade foreviget i 1937.

Foruden de nævnte 28 familier boede der et par familier i nogle paptelte, som kommunen havde opført, og for at hele dette husvildested kunne have en nogenlunde pæn adresse, blev komplekset kaldt Skt. Jørgens Gade nr. 133.

Husvildeafdelingen eller »teglværket« skulle imidlertid på et tidspunkt rømmes til fordel for Arbejde Adler, der ellers havde lokaler i Skt. Jørgens Gade 44, som efterhånden var blevet for små. Dette betød, at vi på ny måtte flytte, men denne gang var vi så heldige at få en lejlighed med soveværelse og køkken med vand og for

første gang med indlagt el, hvilket jo for os var et helt »eldorado«.

Stedet var »Cementenborg« i Lerchesgade. Ubehageligt var det dog, at vi ikke måtte tapetsere, så alle vægge bestod af en slags mørk limfarve. I »Cementenborg« boede vi 48 familier med i alt 84 børn, og til alle disse mennesker var der otte lokummer, som næsten altid var optaget, og to pissoirer, hvor der på væggene var tjæret, hvilket jo ikke gjorde lugten ret meget bedre. Vejen til »Cementenborg« gik uden om havnen, men kommunen havde lavet en gangsti til Dannebrogsgade og Nørrebro,

Skt. Jørgens Gade set mod øst fra hjørnet af Pjentedamsgade. Billedet er fra 1933. I baggrunden ses gasværksbeholderen, der prægede kvarteret.

hvilket jo gjorde turen kortere, når der skulle handles. Stien var dog meget mørk, bl.a. på grund af meget høje hække på hver side. Om aftenen var der intet lys, om vinteren blev sneen ikke ryddet, og i øvrigt blev stien aldrig holdt, så det flød altid med papir og ekskrementer. Som nævnt var der indlagt el i lejligheden. Tilslutning foregik ved indkast af 25-ører i en opsat lysmåler. Mange aftener har vi børn og mor siddet i mørke. 25-øren var opbrugt, og hverken mor eller vi børn ejede 25 øre, og far var ikke hjemme – han sad næsten hver

aften på værtshus og kom meget sent hjem. Mor var ellers meget sparsommelig og passede meget på de 7 kr., som en mand fra kommunen hver lørdag formiddag indkasserede til dækning af huslejen. Han puttede pengene i tasken, han havde om halsen, og satte et mærke i en bog som bevis for den retmæssige betaling, som gav bedre chance for at opnå en bedre bolig.

Måske på dette grundlag skaffede kommunen os en kommunal bolig, beliggende Jomsborgvej 41. Her var det gængse lokum i gården, men som noget helt nyt for

Ramshered omkring århundredskiftet – længe før gaden og kvarteret kom til ære og værdighed og før åbningen af H. C. Andersens hus.

os en lille have til hver lejlighed, og vi var da også glade for, at vi havde været så heldige at få et så dejligt sted at bo.

Efterhånden blev vi dog trætte af stadig at bo i en husvildeafdeling og fik tilbudt en lille kvistlejlighed i Jens Benzonsgade nr. 46, 2. sal. Det kneb dog med at være der for os børn. Vi stillede vore spiralsenge oven på hinanden, og på den måde virkede de som etagesenge. Da vi var så heldige at finde en større lejlighed, besluttede vi på ny at rykke teltpælene op. Denne gang var der

tale om en kælderlejlighed (også med lokum i gården), og her var ret godt at bo. Efter en tid begyndte min mor at få astma og bronkitis, og lægen anbefalede derfor, at vi fik en lejlighed, der lå over jorden. Vi var på ny heldige ret hurtigt at kunne få en lejlighed – denne gang i Vindegade nr. 123 og fortsat med det gængse lokum i gården. Vi troede endelig at have fundet et rart sted at bo, men soveværelset og det kammer, vi børn sov i, var så fugtige, at vandet drev ned ad væggene.

På grund af fugtigheden flyttede vi efter kort tid til en

lejlighed i Bangs Boder nr. 17, hvor der ligeledes var lokum i gården og vaskehus i baghuset. Taget på dette baghus var i så ringe stand, at huset kun kunne benyttes i tørvejr. Der var lergulv i køkkenet, og kakkelovnen var intet værd. Ejeren af ejendommen ville intet koste på huset, da han i forvejen hævdede at have stort underskud på ejendommen. Selv boede han i en stor dyr lejlighed på Fælledvej. Min mor og søster var bange for at bo i kvarteret, som var et decideret værtshusmiljø med mange »letlevende damer«. Bangs Boder, Overstræde, Sortebrødre Torv samt Ramsherred, som dengang blev kaldt »Ramseriet«, var omgivet af fulde folk, der skulle se på damer. Kvarteret blev kaldt »det mørke Odense«, da der kun var én lyslygte for hver ca. 100 meter, og lamperne gav vel kun lys i en radius af én meter.

Så langt jeg husker tilbage, har det altid været min mor og vi børn, der i fællesskab forsørgede familien. Min far brugte den gang så at sige alle sine penge på sig selv. Han var i en lang periode såkaldt løs havnearbejder. Han havde kun arbejde to gange en halv dag om ugen. Den ene dag på Københavnerbåden og den anden dag på Englandsbåden. Jeg husker tydeligt navnene på nogle af bådene: »Odense« og »Benedikt«. Resten af ugen gik han til kontrol på Folkets Hus i Dansestræde. Det var ikke den store indkomst, det blev til, og det, der var, blev brugt op på værtshusbesøg. Fars stamcafé var ved »Jollemads« og lå i Brogade. Resultatet var, at vi seks børn måtte hjælpe med at få penge i hus. Inden vi nåede skolealderen, måtte vi bag på mælkevognen eller brødvognen, og dette i al slags vejr, sommer og vinter.

I året 1916 blev far indkaldt til sikringsstyrken, og mor fik difteritis og kom på epidemisygehuset i Albanigade. Vi fem drenge blev alle i droske med hest kørt til Bolbro børnehjem, og min søster, den yngste af os, som dengang var et-to år gammel, blev anbragt på et hjem på Enghavevej. Det var slemt for os alle ikke at se far og mor i lang tid. På Bolbro børnehjem havde vi det nogenlunde godt, men lederne var strikse og meget bestemte over for os.

Da vi nåede skolealderen, skulle vi stadig hjælpe mor

Hans Jeppesen på vej gennem byen med sin trækvogn. Blikkenslagerlærningen er fotograferet omkring 1925.

med at skaffe penge til hjemmet, og vi havde alle budpladser, indtil vi nåede konfirmationsalderen, så det kneb jo alvorligt med at passe skolearbejdet derhjemme, og mine forældre havde hverken kræfter eller styrke til »at holde os til«. Når lærerne skulle høre os i hjemmelæsningsen, var det rent ud »0« med det resultat, at dagens ret var tørre tærsk. Vi kunne overhovedet ikke følge med,

Blikkenslagermesteren (længst t.h.) er her fotograferet sammen med sine ansatte i Skt. Jørgens Gade-virksomheden engang omkring 1930. Hans Jeppesen er nr. 2 fra højre. En større sending skarnkasser til Odense kommune er netop færdiggjort.

selv om vi gerne ville. Vi manglede altid, hvad vi skulle bruge i skolen. Aldrig har nogen af os haft en rygsæk eller et tornyster. Alle vore bøger måtte vi bære i en rem. Vor madpakke bestod af ét stykke rugbrød med leverpostej og ét stykke med spegepølse og altid med margarine under. Spegepølsen på brødet var ikke større end en tokrone, og leverpostejten var gemt mellem to tykke rugbrødsskiver. Frokosten var indpakket i en avis, så vi på leverpostejmaden kunne se, at der var udsalg i Vester-

gade. Der var hverken råd til fint smørrebrød eller mellemlægspapir. Aldrig har vi børn i øvrigt fået et stykke hvedebrød derhjemme, og aldrig har vi haft et stykke legetøj.

Da vi boede på Vesterbro, fik mor en maler til at male et skilt til at sætte på væggen, hvorpå der stod: »Tøj repareres, og kludesko syes«. Så det var tit, at folk kom med underbukser, trøjer, sokker og meget andet. Det skete, at folk simpelt hen trak det slidte tøj af og ventede,

Under arbejdsløsheden i 1930'erne iværksatte det offentlige forskellige nødhjælpsarbejder. Her ses et hold unge arbejdsløse foran pavillonen i Fruens Bøge i 1933.

til det var færdigt. Mor syede dog aldrig tøj, der ikke var vasket. Kludeskoene lavede hun af gamle frakker og lignende. Sålerne lavede hun af plys- og fløjlsrester, som vi børn tiggede på sadelmagerværksteder. Prisen for et par kludesko var dengang 1,00 kr.

Da jeg begyndte at skulle gå til præst, bestod min garderobe af et par korte bukser, der var syet af en gammel nederdel, en bluse med hul på albuen og et par udslidte træsko. Jeg var dengang bydreng ved »Andersen & Klos-

ter, Cykledele en gros«, og da mesteren formentlig kunne se, at jeg kom fra et fattigt hjem, forærede han mig en hvid bluse, jeg kunne have på til konfirmationsforberedelsen. Vore træsko var forsynet med to hove, en forhov og en baghov, og det skete ofte, at en af dem faldt af, og da vi jo kun ejede ét par, måtte de repareres om morgenen, inden vi tog hjemmefra, og det ordnede mor, da far sov godt om morgenen efter at være kommet sent hjem om aftenen fra værtshus. Værktøjet, hun brugte, var

ikke allerbedst, og når hun var færdig, smed hun træskoene om benene på os som et bevis på hendes dårlige humør.

Da vi nåede det tidspunkt, hvor vi skulle ud af skolen, var det tiden, at vi skulle begynde at tænke på, hvad vi skulle arbejde med fremover i livet. Mine tre ældste brødre var blevet arbejdsdrengene ved Thomas B. Thrige, men det havde jeg ikke lyst til. Mens jeg var skolesøgende, havde jeg været bydreng hos en blikkenslager i Nørregade 55. Her hjalp jeg tit med på værkstedet og fik herigennem lyst til dette fag. Far ønskede imidlertid ikke, at jeg kom i lære, da pengene som lærling ikke var så store. Ved en tilfældighed blev det dog ikke, som far ville det. To dage før jeg skulle ud af skolen, hjalp jeg en vognmand og fik lov til at styre vognen med hestene. Han spurgte, hvad jeg nu skulle, når skolen var overstået, og jeg fortalte ham, at min far ville have, at jeg skulle begynde ved Thrige, selv om jeg helst ville i lære og allerhelst som blikkenslager. I det samme kom den mand, som senere blev min læremester, kørende på cykel, og da vognmanden var en god bekendt af ham, standsede han ham og forklarede ham situationen. Han bad mig bede min far om at komme ned for at snakke med ham. Min far ville imidlertid ikke snakke med blikkenslageren, da han holdt på, at jeg bare uden videre kunne begynde på Thrige. Jeg kontaktede »mester« og fik ham til at komme hjem og snakke med min far, og resultatet blev på en eller anden måde, at jeg kort efter kom i lære hos »mester« i Skt. Jørgens Gade. Efter tre måneders læretid blev kontrakten skrevet. Jeg mærkede dog hurtigt, at den var bindende. »Mester« blev om muligt endnu voldsommere i sine udtalelser, slog os i tide og utide og var vel nok Odenses mest brutale læremester dengang. Stod vi og lavede vort arbejde og hørte ham komme fra middag, var vi rene nervevrag. Uden at vi kendte grunden, fik vi en lussing, og han forklarede aldrig, hvad der eventuelt var i vejen med vort arbejde. Også i henseende til det faglige var det en meget dårlig læreplads. Vi lærte overhovedet ikke det, der skulle til, for at vi efter endt læretid kunne kalde os velbefarne blikkenslagere. Jeg var i lære i perioden 20. oktober 1925

til 20. oktober 1930, og de sidste to år lavede vi næsten ikke andet end skarnkasser for Odense kommune.

Vi var tre drenge, der var kommet samtidig i lære, og da de fem år var gået, blev vi alle sat på gaden. Som svende var vi for dyre at have gående.

Jeg arbejdede ved forskellige mestre i Odense og på Odense stålskibsværft i Havnegade. Endvidere havde jeg arbejde i Rynkeby og Langeskov og måtte hver morgen og aften cykle de 14 kilometer frem og tilbage, foruden de cykelture vi havde, når vi måtte ud til kunderne. Dengang var der ikke noget, der hed knallert, og motorcykler var kun for folk med stor indtægt.

I 30'ernes krise var der ikke arbejde at få, heller ikke for en blikkenslager, og vi unge mennesker blev sendt på ungdomsskole i den gamle pavillon i Fruens Bøge af Odense kommune. Vi mødte klokken 8 om morgenen og startede med to timers almindelige skolefag. Herefter to timers gymnastik, og dagen sluttede med to timers praktisk arbejde, som bl.a. bestod af gravning af Odense fri-luftsbad og fældning af træer på Bolbro børnehjem. Foruden forplejning, der bestod af havregrød og kaffe om morgenen og madpakke med hjem, modtog vi en ugentlig løn på 9 kr., hvoraf mor fik de 5 kr. for natlogi, renlighed og mad om søndagen.

Lærling på Allerups jernstøberi og maskinfabrik

af GUSTAV LINDSTRØM

Jeg er født 1. maj 1911 i Horsens. Da jeg var seks år, flyttede vi til Odense, hvor min far havde fået arbejde som rejsende for cykelgrosserer Carl Eriksen i Vestergade. Det kneb med at få en lejlighed, særligt for folk med børn, så min far lånte 300 kr. af grossererens og købte Thorkildsgade nr. 14. Så vidt jeg husker, gav han 7.000 kr. for ejendommen. Det var mange penge dengang.

Købet bevirkede, at min far som så mange andre fik blod på tanden. Nu skulle der rigtigt tjenes penge, og han gav sig til at handle med ejendomme ved siden af, at han var rejsende. Han solgte og købte i en uendelighed og næde vistnok i tiden fra 1917 til 1923 at blive ejer af ca. 20 huse i Odense. Men det bevirkede, at vi hele tiden måtte flytte. At han tjente mange penge på sine handler, er ganske sikkert, men det skulle ret hurtigt vise sig, at det kun var papirpenge.

En overgang boede vi i Thorsgade nr. 49, hvor min mor begyndte at drive pensionat og ret hurtigt fik god søgning, da hun som gammel landmandsdatter var god til at lave mad og tillige rimelig med prisen. Fra Thorsgade flyttede vi til Vindegade 141, hvor min mor fortsatte med sit pensionat.

Allerede da vi boede i Thorsgade, måtte jeg begynde at hjælpe til med at tjene føden selv, jeg var da syv år. Der var dengang flere små rugbrødsbagere, bl.a. bagermester Hansen, Vindegade 113. Han leverede brød til min mor, og de blev enige om, at jeg godt kunne hjælpe ham på hans brødtur. Det var om eftermiddagen, når han var færdig i bageriet, og han havde fået sin middagsmad og sin middagsøvn. Lønnen var 3 kr. om ugen, og jeg kan forsikre for, at pengene var tjent. En fuldt pakket brødkurv skulle op på 3. eller 4. sal, og vor meste handel lå i Vesterbrokvarteret. Når kurven skulle være pakket godt, skyldtes det, at man så i de fleste tilfælde kunne undgå at løbe op ad trapperne mere end en gang.

Men så var min far blevet uenig med sin chef om løn og arbejdsforhold og havde fået sig en anden stilling og et andet rejsedistrikt. Vi måtte derfor rykke teltpælene op og flytte til Fredericia. Fra Fredericia flyttede vi kort tid senere til Ålborg og senere igen til Ringsted, hvor jeg kom i formerlære på Ringsted jernstøberi og maskinfabrik. Efter ca. 1½ år flyttede vi imidlertid igen og nu tilbage til Odense.

Jeg måtte selvsagt skifte læreplads, og den 3. juni 1929 begyndte jeg som andet års lærling hos M.P. Allerups Eftflg. Lærepladsen var også god, men mesteren en dik-tator; han pralede gerne med, at han kørte med den mindste fremstillingspris pr. kilo færdigt støbegods i Danmark. Det kunne han nemt gøre, for han havde alle de lærlinge, han måtte og til den fabelagtige løn af fra 15 til 30 øre i timen. Når han så samtidig næsten udelukkende fremstillede svært gods, som f.eks. til Odense stål-skibsværft eller Thomas B. Thrige, gav det jo sig selv, at lønudgifterne blev små.

Arbejdstiden var fra klokken 7 om morgenen til klokken 4 om eftermiddagen, otte timer, også lørdag, og vi kunne ikke, som f.eks. smedene, arbejde 8½ time de første fem dage og få fri lørdag middag, da vi jo støbte hver dag, efter at vi var færdige med at forme. Om vinteren gik vi på Teknisk skole fem aftener om ugen fra klokken 6 til 8, så arbejdsdagen var lang nok.

Det var almindelig skik, at ældste lærling over for mester påtalte, hvis der var noget, vi ønskede. Der var jo ikke noget, der hed sommerferie. I stedet afholdt vi en sommerudflugt, hvortil firmaet ydede et tilskud pr. lærling på 3 kr. Den sommer, hvor jeg var blevet ældste lærling, syntes jeg, at det varede for længe, inden vi hørte noget til dette tilskud, og efter at have talt med et par smededrenge, som sagde, at pengene var bevilget til dem, sagde jeg det til mester. Han affærdigede mig med,

Lærlinge på M.P. Allerups jernstøberi og maskinfabrik ca. 1915. H. V. Nielsen sidder som nr. 1 fra venstre i forreste række.

at det, om vi skulle have tilskud eller ej og hvornår, var noget, han afgjorde. Jeg tillod mig derfor at sige til ham, at hvis han ikke mente, at vi havde gjort os fortjent til pengene, ville jeg gerne vide det; så ville jeg nemlig gå til direktøren desangående. Jeg troede, at han havde fået et slagtilfælde, så gal blev han. Mage til frækhed havde han aldrig før været ude for fra en lærlings side, men pengene var i vor lønningskuvert om fredagen, og det var jo formålet.

Vi havde for øvrigt flere sammenstød. Det sidste resulterede i, at jeg blev smidt af lære, tre måneder før jeg ville være udlært. Det skete på følgende måde. Af og til lavede drengene et eller andet nummer. Det deltog jeg aldrig i, for jeg syntes, vi var for store til sådan noget, men hvis det blev opdaget, sladrede jeg selvfølgelig ikke om mine lærekammerater. Vi brugte et bestemt materiale som skilleflade til formen. Jeg stod og lavede riste-stænger til et skibsfyr, da jeg fik sådan en pose pudder i

Lærlinge på M.P. Allerups jernstøberi og maskinfabrik, Sdr. Boulevard, stillet op til fotografering i 1918.

nakken. Jeg samlede den op og smed den retur. I det samme kom mester og så det, og jeg fik en skideballe. Det var spild af både tid og materialer, det havde han selvfølgelig ret i, og jeg sagde så, som sandt var, at jeg stod og passede mit arbejde, da jeg fik posen i nakken. Så ville han vide, hvem der havde kastet den. Da jeg svarede, at det vidste jeg ikke, fik jeg en på kassen, og samtidig forlangte han, at jeg skulle sige, hvem vedkommende var, men nu var jeg blevet gal i hovedet og sagde

til ham, at jeg var blevet for gammel til at tage imod øretæver af ham, jeg var 20 år, og i øvrigt var jeg ikke kommet i lære for at lave ristestænger, men for at blive former.

Ristestænger blev regnet for meget simpelt arbejde, strafarbejde. Der var ca. en halv time til fyraften, men jeg ville efter dette ikke lave mere den dag og satte mig ned på min plads, og lige før fyraften kom mester igen og så, at jeg ikke arbejdede. Han spurgte, om jeg ikke vid-

Smedelærlinge i optog ved Allerup på Sdr. Boulevard ved en skyttelaugsfest ca. 1929. Yngste lærling er anbragt på skiven.

ste, at det ikke var fyraften endnu. Jo, svarede jeg, men efter den behandling havde jeg ikke lyst til at lave mere. Ja, hvis det var tilfældet, ville han ikke se mig på fabrikken mere, før han havde talt med min far. Min far var i Jylland og kom ikke hjem før lørdag, så jeg fik et par ekstra fridage. Mester boede på Langelinie, og min far og jeg tog derud om mandagen. Hvad de talte om, ved jeg ikke. Jeg blev sendt ind i en anden stue til hans kone, men da vi kørte hjem, fortalte min far mig, at han ikke kunne forstå, at jeg ikke sagde, hvem der havde kastet posen. Det var nu ikke det væsentligste, men jeg optrådte ofte, som om det var mig, der var mester, sagde far. Nå, jeg begyndte igen tirsdag og blev udlært 1. maj 1932 i den værste depressionsperiode. Jeg blev selvfølgelig fyret med det samme.

Jeg gik nu arbejdsløs indtil august 1933, da jeg begyndte hos Tasso som maskinforme. Jeg skulle i et firemands makkerskab og arbejde om natten fra klokken 10

aften til 6 morgen. De tre første dage var ikke sjove, jeg skulle jo trækkes til. Da jeg kom hjem den første morgen, efter jeg var begyndt, gik jeg lige hjem i seng og sov til om aftenen klokken 19, da min mor kaldte på mig. Det eneste gode, jeg kan sige om dette, er, at når man først var kommet ind i tempoet og kunne holde til det, var der en god ugeløn at hente efter den tids lønninger at regne, men det er det værste pukkellarbejde, jeg har været med til som forme.

At være maskinforme dengang var jo en meget stor fysisk belastning, da det hele var manuelt arbejde og ikke som nu, hvor maskinerne har overtaget det tunge slæb. Desværre var kollegialiteten blandt arbejdskammeraterne meget ringe. Det skyldtes selvfølgelig frygten for arbejdsløsheden; hvis den ene kunne præstere en større produktion end den anden, var han sikker på, at han ikke var blandt de første, som skulle på gaden, hvis der skulle afskediges. Dette førte igen med sig, at fortjenesten efter arbejdsgiverens mening var for stor, og han opsagde priskuranten, hvilket uvægerligt medførte en reduktion. Dette gentog sig to-tre gange, før formerne blev klogere og indførte en vis kontrol med fortjenesten, men da var toppen pillet af kransekagen.

Jeg blev ved radiatorerne, indtil vor kasserer en dag fortalte mig, at der var arbejde som håndformer hos M.P. Allerup. Det var ganske vist timelønsarbejde og medførte, at jeg måtte gå ned i løn, men det var jo mit egentlige fag og lettere arbejde. Timelønnen var 1,38 kr., dvs. 66,24 kr. om ugen. Heraf betalte vi 7,50 kr. i kontingent.

Mens jeg var i lære, lærte jeg en ung pige at kende; hun tjente ved den daværende sygehusinspektør. Da vi havde kendt hinanden i ca. tre år, blev vi enige om at gifte os.

Det var jo ikke sådant et bryllup, som man ofte ser i dag, med 60, 70 eller flere gæster. Vi var kun forældre og søskende, både min far og min svigerfar var arbejdsløse, så jeg gav min svigermor 50 kr. til udgifterne, og dem klarede hun sig flot med, og der manglede intet.

Ved Allerup havde vi en driftsleder, som var meget påholdende med udgifterne til vedligeholdelse af mate-

riellet, men det skal siges til mesters ros, at han holdt på, at når der krævedes en stor produktion, skulle materiellet være i orden. Firmaet havde fået en ordre på nogle store styremaskiner til Thomas B. Thrige, og der var lavet en, da mester kom i tanke om, at vor stålwire i kranen ikke kunne holde til den store belastning, når formen skulle flyttes. Inden en sådan stor form bliver støbt, bliver den gravet ned i gulvet, og der bliver fyldt sand omkring den og stampet til. Da denne styremaskine var støbt, skulle den op igen, men forinden skulle den graves fri. Denne her blev efter mesters ordre kun frigjort i enderne, hvorefter han bad kranføreren om at stramme wirene an. Derefter beordrede mester os alle væk og tog selv fat i håndtaget for at hejse stykket op, men i stedet for at tage gelinde fik den hele armen med det resultat, at wirene sprang som sytråd. Der kom selvfølgelig omgående nogle nye.

Da arbejdssituationen tilsyneladende var bedret en smule, tillod maskinformerne sig at sige priskuranten op, hvilket var meget tiltrængt efter alle disse sløje år. Det faldt naturligvis ikke i god jord hos arbejdsgiveren. Man opnåede intet trods lokal forhandling, mæglingssmøde, timandsmøde, ny lokal forhandling og nyt timandsmøde, så humøret var ikke allerbedst hos vores tillidsmand, da han kom på arbejde efter det sidste timandsmøde. Men så kom mester. Han var gal på direktionen, for han havde ikke været med i København. Mester spurgte, om tillidsmanden var tilfreds med resultatet. Det kunne han jo kun benægte, da det jo var lig nul. De blev enige om, at tillidsmanden skulle sige til folkene, at de ikke måtte forlade spisestuen efter frokost, før de fik besked af tillidsmanden. Derefter gik tillidsmanden op på kontoret og meddelte, at formerne ikke genoptog arbejdet, før de havde fået et antageligt tilbud fra firmaet. Den besked gik mester til direktøren med, og han kom tilbage med en generel lønforhøjelse på 7%. Det, tillidsmanden ikke kunne klare, ordnede mester!

I 1936 havde M.P. Allerup 100 års jubilæum. Det kunne imidlertid nemt være gået i vasken. Samtlige tillidsmænd blev kaldt op til den gamle direktør et stykke tid forinden, hvor han meddelte dem, at firmaet den 11.

juni fyldte 100 år, og at man gerne ville se samtlige medarbejdere oppe i forgården, hvor de ville blive fotograferet, han ville sige et par ord, og der ville blive udleveret et festskrift. Derudover ville der ikke blive foretaget noget, for det var jo stadigvæk sløje tider. Der blev nu holdt et møde, og tillidsmændene blev sendt op til direktøren med den besked, at hvis ikke der fulgte en kontant erkendtlighed med, blev alle på deres pladser og passede deres arbejde.

»Det er jo den rene pengeafpresning«, sagde direktøren, og det havde han jo egentlig ret i, men ved jubilæet fik vi alligevel et gratiale og hver en øl og et stykke wienerbrød. Jeg selv fik 30 kr. og fem fine cigarer og bar det hele hjem, men mange af pengene endte på »Café Amerika« og på »Postkassen« og resulterede i en del bulne hoveder og fravær dagen efter.

Umiddelbart efter jubilæet holdt jeg op hos Allerup. Min næste arbejdsplads blev hos Birn på hjørnet af Vesterbro og Store Glasvej. Han drev et mindre jernstøberi, og han var såmænd flink nok, men konen blandede sig i alt, hvad der skete i støberiet. Så der blev jeg heller ikke ret længe. Støberiet var en værre rodebutik. Vi var lige ved at ligge oven i hinanden, når vi arbejdede, men han havde næsten altid nok at lave. Før man begynder på en ny arbejdsplads, forhører man sig altid om lønnen. Det gjorde jeg også hos Birn.

»Det ved jeg ikke, det bestemmer formerne«, sagde han, da jeg spurgte. Jeg skyndte mig derfor at forhøje mit krav med 10 øre og forlangte 1,48 kr. Jeg kunne begynde næste dag, og jeg kørte straks ud til kassereren og meddelte, at jeg havde aftalt løn med Birn til 1,48 kr., og det betød, at ugen efter var det mindstelønnen på alle støberier i Odense.

Når jeg ikke blev der så længe, skyldtes det ikke arbejdet, men udelukkende Birns kone. På grund af de trange forhold i støberiet og mange ordrer ville han have arbejdsmandene til at arbejde over, så vi kunne begynde at forme straks ved arbejdstids begyndelse, men det ville tillidsmanden ikke gå med til, idet han hævdede, at otte timer i det sorte hul var mere end nok. Diskussionen fandt sted i spisestuen efter fyraften, vore garderobe-

*Håndformer Gustav Lindstrøm på Tasso i Frederiksgade.
Billedet er taget omkring 1940.*

skabe stod i samme lokale, og vi var ved at klæde os på, efter at vi havde været i bad. Der var en arbejdsmand, som ikke var alt for intelligent, men flink og tjenstvillig nok, og da Birn ingen vegne kunne komme med tillidsmanden, vendte han sig om mod arbejdsmanden og sagde:

»Vil du heller ikke arbejde over?«

»Jo«, svarede han i sin naivitet. Jeg kunne så ikke dy mig, men sagde:

»Når din tillidsmand nægter at arbejde over, gælder det også for dig.«

Det havde fruén stået oppe på trappen til privaten og hørt. Dagen efter kom kontoristen over i støberiet, så snart han kom på arbejde, og meddelte, at fru Birn havde hørt, at der var en, der havde bebrejdet arbejdsmanden, at han havde sagt ja til at arbejde over, men hun skulle nok finde vedkommende.

»Ja, du behøver ikke gå længere«, sagde jeg, »gå blot op og fortæl hende, at det var mig.«

Om aftenen fik jeg mit tilgodehavende med besked om, at der desværre ikke var mere arbejde.

Der gik dog ikke mange dage, før jeg begyndte på Tasso - eller »Broen« som vi kaldte den - denne gang som håndformer. Det var jo heller ikke særlig spændende at gå ledig alt for længe. Nu var jeg blevet gift, og selv om udgifterne ikke var så store, slog en understøttelse på 18 kr. om ugen ikke til ret længe. Især da ikke, da vi havde fået en lille datter.

Tasso skulle blive rammen om mit liv i omtrent 25 år.

På stålskibsværftet i 30'erne

af KJELD SØRENSEN

Den 2. juli 1926 begyndte jeg på Odense stålskibsværft, men det var ikke engang den halve tid, vi havde arbejde. Vi, der var kommet sidst ind, røg også først ud. Og vi fik ingen understøttelse det første år.

Understøttelsen var ellers på 12 kr. om ugen, og når man havde været medlem af fagforeningen i tre år, fik man 18 kr.

I 1929 havde vi en meget streng vinter, det var snestorm en hel måned i træk, så vi måtte hver dag gå på arbejde ude fra Seden, og somme tider var det endda højvande, så vi ikke kunne komme over gangbroen. Vi måtte da hele vejen uden om og over jernbanebroen i stedet.

Det år var Seden strand bundfrossen mange steder, så der var bilvæddeløb ude på isen.

Jeg var med til at hænge skruen på et skib, og vi måtte save isen væk for at få skruen ned, hvor den skulle være. Vi kunne lægge den store skrue på isen, selv om den vejede flere tons!

I 1932 lukkede værftet. Ledelsen forlangte, at vi skulle gå 20% ned i løn, men det ville vi ikke gå med til, så jeg gik hjemme i 18 måneder i træk.

Da vi skulle ud, var jeg sammen med en kammerat oppe ved tømmerne for at stakke træ. Værftet var dengang byens største tømmerlager; man købte træ hjem og oplagrede det. Træforvalteren ville ikke af med os, før vi var færdige med at stakke det træ. Det skulle stables på en særlig måde, så han sagde, at det var der ikke andre, der var vant til at gøre. Så vi klarede den ca. tre uger ekstra.

I de 18 måneder, jeg gik hjemme, var jeg forskellige steder på høstarbejde og roearbejde. Jeg var blandt andet en del ovre på Ejbygården.

Fra 1934 havde jeg så godt som fast arbejde på stålskibsværftet, indtil krigen kom. Under krigen var vi

meget på arbejdsfordeling, undertiden helt nede på to dages arbejde hver anden uge.

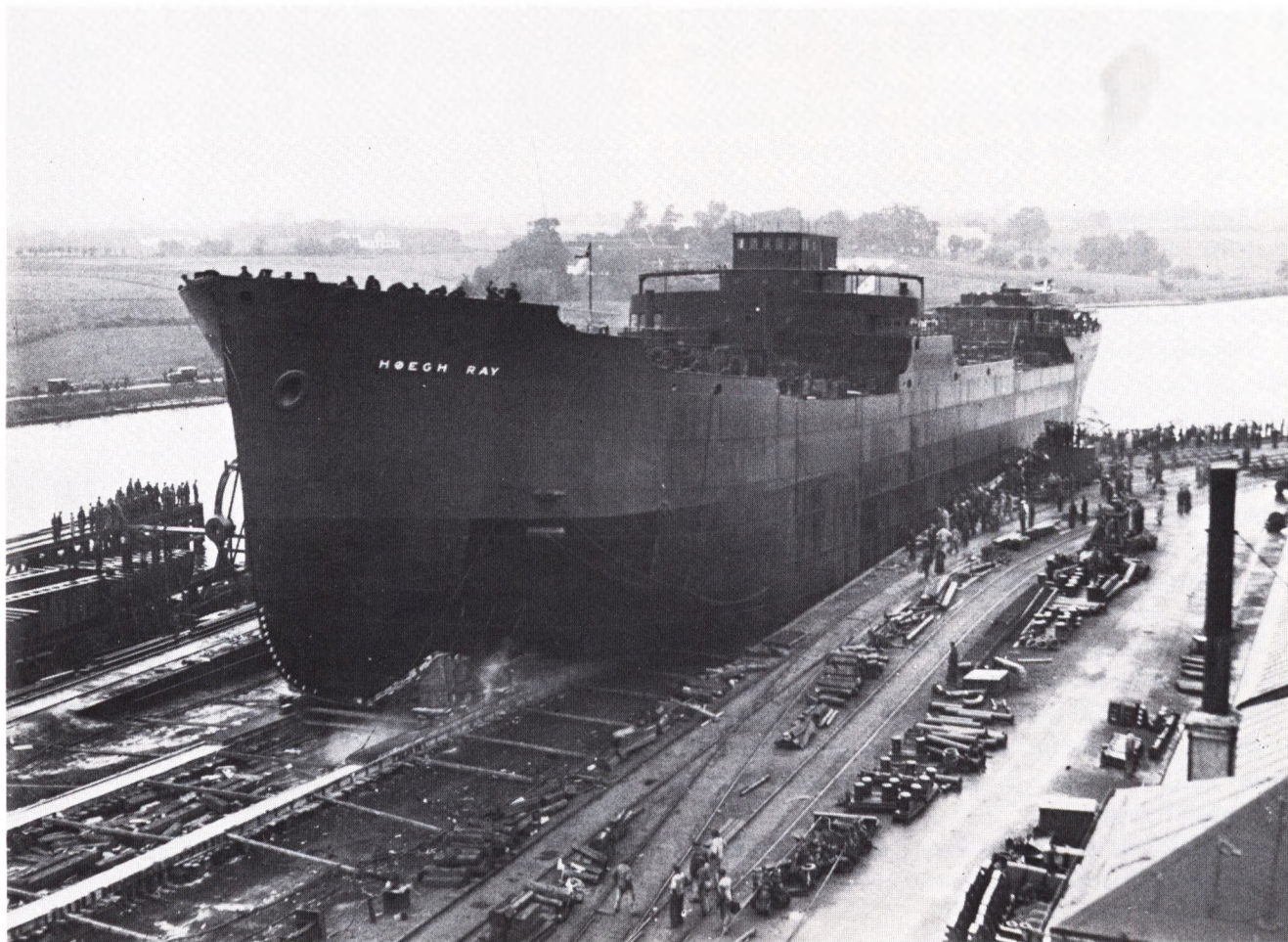
Nu vil jeg fortælle lidt om, hvordan det var at arbejde på værftet.

Jeg var der i over 24½ år og har oplevet temmelig meget derude. Det var en meget farlig arbejdsplads den-

Ud for Folkets Hus i Dansestræde. Bygningen lå til højre i billedet. Måske er det arbejdsløse, der netop har hentet deres understøttelse. Billedet er fra 1930'erne.

En nybygning løber af stabelen på Odense stålskibsværft i 1938.

gang. Der var ikke alle de sikkerhedsforanstaltninger, som man har i dag.

Når vi var i bunden af tankene eller lastrummene, kom der både nøgler, bolte og jernstykker susende ned omkring os.

Det kunne være en bolt, der sad lidt i spænd; så fik boltten en ordentlig én med hammeren og røg ned om ørerne på os andre.

Nu og da kunne der også ryge en hammer, og de vidste jo aldrig, om der gik nogle dernede i bunden.

Jeg stod engang nede på lejderen i maskinrummet og var vist i færd med at få noget op nedefra. Pludselig kom der en gloende nagle og strejfede mit øre – var den faldet to tommer længere inde, havde jeg fået den i nakken!

Men en af de mest bevægede dage, jeg nogen sinde har oplevet derude, var en dag, hvor en skibsbyggerlærling ved middagstid faldt ned ude i forstævnen af et skib og slog sig ihjel. Så gik vi jo hjem alle sammen.

Men vi var otte mand, der skulle komme igen om natten klokken 12 for at losse et skib, som kom med dæks-

Ansatte på Odense stålskibsværft fotograferet ved en udflugt omkring 1930.

last til værftet. Det var nogle meget lange spanter.

Da vi var godt i gang, hørte jeg pludselig én, der råbte og jamrede sig. Jeg løb derhen og fandt en mand, der havde fået det ene ben i klemme mellem spanterne. De havde lagt dem op på lugekarmen med den ene ende, mens de slog kæden omkring, og han havde ikke nået at få benet trukket til sig, inden spanterne faldt ned.

Vi måtte så stive af med noget træ, indtil vi kunne hive spanterne op med spillet, så vi kunne få hans ben fri. Vi nåede lige at få ham fri, til Falck kom og kørte ham på skadestuen, hvor han fik benet amputeret.

Men ikke nok med det. Ham, der kørte kranen, ville ned for at se, hvad der foregik. Hans tommelfinger hang imidlertid i kranlåsen, og han fik en slem flænge i fingeren. Endelig havde vi en mand, der havde sukkersyge – han besvimede!

»Nu må I vist heilere få en snaps«, sagde styrmanden, og det fik vi. Så skete der ikke mere den nat!

Vi gik hjem om morgenen og havde fri næste dag. Men om aftenen samme dag faldt en mand ned i bunden af en tank og var dræbt på stedet, så det var et meget bevæget døgn.

En anden gang, hvor der var nogle ude for at losse jern, havde ham, der skulle dirigere kranen, vistnok fået lidt for meget at drikke. Han lænede sig ud over lugekarmen, fik overbalance og faldt ned i lasten, men på vejen ned fik han fat i kranløberen, og da han var nået helt ned, stod han faktisk på benene. Og så sagde han:

»Det er da godt, der er så langt ned, at vi har tid til at orientere os!«

Det var en, der havde sejlet al sin tid, før han kom ud på værftet. Han hed Laurits og var fra Sanderum Tørvehave, og vi kaldte ham Lille Laurits; de, der havde meget almindelige navne, fik som regel et tilnavn. Det kunne være lille eller store eller navnet på den by eller den gade, hvor de boede.

Lastning af gammelt jern var et meget hårdt arbejde, så det var ikke alle, der kunne være med. Vi kørte med hjulbør og skulle læsse med fingrene. Vi kørte ud ad en slidske, op på en vægt og ud på et stillads ude over skibet og skulle så tippe jernet ned i lastrummet.

Vi havde en køresele over skulderen og skulle så passe på at have selen bag ved hånden, så vi kunne trække selen af hjulbøren, hvis den røg ned i lasten. Der var engang en mand, der hed Svend, som var fra Stige. Han faldt ned med læsset, men var så heldig, at han faldt ned mellem skibet og bolværket. Det så skipperen, og han fik fat i Svends hår og trak ham op igen. Var han faldet ned i lasten, var det ikke gået så godt!

Når vi var seks mand, der var i gang, skulle vi kunne køre 10 tons ud i timen. Så tjente vi 1,70 kr. i timen, og det mente vi var godt dengang. Jeg har undertiden arbejdet med det tre uger i træk, men havde vi nogle med, som ikke ville eller kunne arbejde nok, var det meget værre for os andre. Vi skulle helst køre 300 kg ad gangen.

Jeg havde en gang fået læsset rigeligt med dæksler på; da jeg kom ud på vægten, var der 502 kg. Nogle af de andre sagde, at dem kommer han aldrig ud med, men det gik da!

Vi havde en mand, som var så stærk, at det næsten var lige meget, hvor meget han havde på. Vi kunne ikke se det på ham. Han hed Hans, og vi kaldte ham Chica-

go, fordi han havde været mange år i Amerika. Han blev senere dræbt ved en ulykke på værftet. Men vi havde også en modsætning til ham. Vedkommende kunne dårligt køre en tom hjulbør.

Der var en dag en skipper, som gerne ville være færdig samme aften, for så kunne han sejle hele natten og nå en last mere. Det havde meget at sige for de små skibe. Han lovede os 25 kr. til deling og en flaske brændevin ekstra ud over vor løn, men det måtte vi ikke tage imod for direktionen, så fra den dag blev der ikke mere kørt gammelt jern efter fyraften.

Jeg kan huske, vi engang var to mand, Alfred og jeg, der skulle lægge løbene fra afløbningen oven på hinanden nede i vandet. Det var nede i beddingen, og de var smurt ind i grøn sæbe og tælle, så vi skulle passe på ikke at falde i vandet.

Der skulle lægges en strop om løbene, og så trak kranen dem op. De var bundet sammen, så vi skulle passe på at få tovværket løst først. Men det var ikke nemt at se, hvor mange gange og hvordan de var bundet.

Det var en tårnkran, der skulle hive dem op. Men når han begyndte at hive, kom de hen, så vi ikke kunne se kranen. Og da han så hev det ene løb op, var der en tovende, som vi ikke havde set, og det tov holdt netop det løb, som Alfred stod på. Han blev hevet med et stykke op, så sprang toveden, og det løb, han stod på, faldt i vandet, og Alfred faldt med. Han gik til bunds. Og det var et held, for ellers var han nemlig blevet klemt mellem to løb.

Da han kom op igen, fik jeg fat i ham med en båds-hage og fik ham trukket hen til mig og op på det løb, jeg stod på. Det første, han sagde, var »Hold fast!«; det gjorde jeg nu også, men jeg skulle passe meget på, for jeg stod både på tælle og grøn sæbe.

Men dem, der stod oppe på kajen, de havde straks fået det til, at jeg havde spurgt Alfred, om han havde min kniv med op. Den havde jeg nemlig lånt ham i forvejen.

Med sporvognen til Fruens Bøge

af SVEND THOMSEN

Min tidligste erindring er fra Vestergade 40, hvor vi boede i sidebygningen. I samme sidebygning var en af de første biografteater i Odense. Det var et meget beskedent lokale med løse bænke, der blev taget ud i gården, når der skulle gøres rent om formiddagen. Min mor har fortalt, at når der var en sløj dag med billetsalget, blev husets beboere inviteret til at overvære forestillingen.

Det var mange gange film med en masse tortur og slagsmål; for at gøre virkningen så naturtro som mulig sad der en mand bag et tæppe og klagede og jamrede sig i takt med grusomhederne på lærredet, så publikum blev endnu mere rædselsslagent. Det har været omkring 1911-12 – på en måde en forløber for talefilmen.

I november 1916 – ni år gammel – fik jeg mit første job; det var som mælkedreng på mejeriet »Pasteur«, ved mælkevogn nr. 9. Jeg skulle stille klokken 6 om morgenen. Først skulle jeg vaske spande. Det var små spande, som kunne rumme en à to liter. På den tid kendte man ikke til mælkeflasker eller kartoner.

Vogn nr. 9 havde rute på forreste del af Hunderupvej, Jagtvej, Godthåbsgade og omliggende gader. Når vi ankom, ringede mælkemanden med en klokke, og konerne kom med deres spande og fik hældt det, de havde bestilt, op deri. Andre koner stak hovedet ud af vinduet og afgav deres bestilling. Så var det mælkedrengens tur til at aflevere mælken ved døren i en af de små spande, jeg havde vasket om morgenen; kunden hældte så mælken op i et fad, og jeg fik betalingen for mælken med ned.

Det var fortrinsvis kunderne i etagebyggeriet, der skulle have bragt mælken op, så når formiddagen sluttede, mellem klokken 10 og 11, havde jeg lagt adskillige trappeture bag mig. Så skulle jeg hjem og i skole fra klokken 12 til 5. Vi var flere i min klasse, der havde et sådant job.

I 1917 skulle jeg skifte skoletid til om formiddagen; så måtte jeg skifte byplads til om eftermiddagen. Jeg fik plads i en rulleforretning og 4 kr. om ugen i løn, en fordobling af mælkegagen. Jeg hentede rulletøjet hos kunderne og bragte det igen på en lille trækvogn. Det kunne undertiden være nogle tunge kurve at håndtere.

I efteråret 1918 skiftede jeg igen byplads og kom til købmand Scheffmann i Vestergade, hvor jeg var til 1925, idet jeg kom i handelslære her efter min konfirmation i 1921.

Det var en udpræget landhandel med grovvarer, korn, foderstoffer, kunstgødning osv. og selvfølgelig kolonialvarer. Åbningstiden var fra klokken 7 om morgenen til klokken 18 de første fire dage om ugen og til klokken 19 fredag. Lørdag havde vi åbent til klokken 20 eller 21. Vi havde skiftevis fri 1½ time til middag. For lærlingene gjorde det sig yderligere gældende, at vi skulle gå på handelsskole i tre af de fire læreår. Fra september til midt i april skulle vi møde på Jernbanegades skole fra klokken 19 til 21 de første fire dage i ugen. Så der var ikke megen tid til overs, når man var mellem 14 og 18 år og havde læreplads inden for handel og kontor.

Den forretning, jeg var i lære i, havde hovedsagelig sin omsætning med omegnens bønder; især om lørdagen var der tilstrømning. De kom kørende i hestevogn, gårdmænd med to heste, husmænd og gartnere, der skulle på torvet, med en hest. Som regel var konen med for at gøre sine indkøb. Det første, hun gjorde, var at aflevere en kontrabog, hvori der var skrevet alt det, som hun ønskede at købe. Mens hun og manden var på indkøb ude i byen, ekspederede vi ordren, pakkede det ind og skrev navn på pakken.

Der kunne på travle dage være op til 100 kunder af denne type. Jeg erindrer, at nogle af de ældste kunder afleverede deres huskeseddel skrevet med gotisk skrift og

Købmand Scheffmanns gård i Vestergade engang i 1930'erne. Selv om det var en af de større gårde, kunne pladsen godt være trang.

med vægtbetegnelsestegnene for lod, kvint og pund. Så skulle man passe på. Især hvis det drejede sig om ingredienserne til en bageopskrift – det var jo ikke ligegyldigt, om der kom et lod eller et kvint potaske i de brune kager.

Efter at jeg var blevet udlært i 1925, måtte jeg opgive handelsvejen og var i de følgende år bl.a. beskæftiget i landbruget. Men så kom landbrugets kriseår, og jeg tog til min fødeby Odense igen.

I årene 1932-35 klarede jeg mig med løst arbejde hos entreprenører, flytteforretninger, jernstøberier o. lign. – ikke særlig lang tid noget sted. Når et arbejde var færdigt, blev man fyret og skulle så til at søge noget nyt.

Det foregik for manges vedkommende – og også for mit – på følgende måde: Vi stod op om morgenen og stillede os i porten til den virksomhed, hvor vi regnede med, at der måske skulle være en chance. F.eks. på stålskibsværftet, der begyndte klokken 6. Var der ikke noget der, gik turen til et af jernstøberierne, der begyndte klokken 7; her fik jeg et job et stykke tid.

I arbejdsløshedsperioderne skulle vi hver dag stille til kontrol og have et stempel i vor bog. Det foregik for mit vedkommende i det gamle Folkets Hus ved Fisketorvet. Understøttelsen var 15 kr. om ugen (jeg var ugift), hvoraf de 3 kr. straks gik til kontingent. Vi kunne højst få understøttelse i 180 dage inden for et år.

Sporvognen ankommer til Hunderup skov en søndag i 1927. Læg mærke til de populære, åbne bivogne.

Et år opbrugte jeg de 180 dage, men så blev jeg henvist til kommunens stenplads ved havnen, hvor jeg og alle andre, der var kommet i den situation, fik udleveret værktøj og en stor stak kampesten, som vi så skulle forandre til skærver.

Der var den klausul på arbejdet, at jeg ikke måtte slå flere sten i stykker, end at lønnen blev til 15 kr. pr. uge. Så vidt jeg husker, var det 1,25 m³. Vi var eller blev eksperter i at bygge stendynger op, så de fyldte mest muligt ved brug af mindst muligt forarbejdet materiale. De ar-

bejdsløse, som var gift, måtte slå noget mere, og havde de børn, fik de yderligere en ration for hvert barn. Min nabo på stenpladsen havde så mange børn, at han ikke kunne klare hele sin ration, så vi indgik en aftale om, at når jeg var færdig med mit, hjalp jeg ham, og så fandt vi ud af, hvor meget jeg skulle have for det om fredagen, der var lønningdag.

I øvrigt husker jeg, at når aviserne udkom, blev der ved redaktionerne sat et eksemplar op i nogle kasser med glas for. Her samledes mange arbejdsledige for at

Spurvejssarbejdere ved Eksercerhuset på Sdr. Boulevard i juli 1935. Det er Svend Thomsen, der ses yderst til højre.

se, om der var nogle, der søgte arbejdskraft. Men i modsætning til nu var det sjældent at se et tilbud, og var der et, ja, så var det besat, når man nåede frem.

I foråret 1935 havde jeg det held at komme ind ved Odense sporveje som bivojnskonduktør om søndagen. Da sporvejene samme år skulle have udført en del sporarbejde – omlægning af spor i Kongensgade og dobbeltspor på Sdr. Boulevard – kom jeg med på dette arbejde, og da det var slut sidst på sommeren, manglede de en

reservevognstyrer. Jeg fik tilbuddet, blev uddannet som vognstyrer og havde som 28-årig opnået fast arbejde. Jeg var der i godt 37 år.

Min første arbejdsdag ved Odense sporveje var pinsedag 1935. Pinsedag var en af de store dage for sporvejene. Der var tradition for, at man skulle til Fruens Bøge og se solen danse og høre medlemmer af de lokale sangforeninger synge. Allerede ved 4-5-tiden om morgenen var de første på vej, gående ud ad Sdr. Boulevard i deres nyeste pinesnit, mændene som regel i lyst tøj og med

Pinsedag skulle odenseanerne i Hunderupskoven og til Fruens Bøge. Her er et par familier fotograferet sammen pinsedag 1911. Læg mærke til de fine stråhatte, der hørte med til pinseudstyret.

stråhat, købt på Bindslevs pinseudsalg pinselørdag, kvinderne i sidste mode af lette sommerkjoler.

Vi begyndte pinsedag at køre klokken 5, og alt, hvad der kunne køre, var ude, bl.a. de åbne bivoogne, som var meget eftertragtede af publikum, forudsat at det var godt vejr.

Senere på dagen var det familierne, der tog i skoven, dels med sporvognene, dels med sejlådene på Odense å. Der havde været travlhed derhjemme; der skulle rigges

en madkurv til, og da mange familier havde en fire-fem børn, skulle der noget til. Når vi kom til skoven, stiledede alle mod engen, der hen på dagen var så tæt pakket som sild i en tønde. Det var nu mest koner og børn, der lejrede sig på grønsværen. Mændene tog op på de små, hyggelige udskænkingssteder for at drikke en øl – eller mange – samt spille kegler.

Vi kørte en time længere pinsedag. Hjemturen var for mange præget af en lang dags livlige oplevelser; det

Svend Thomsen gør rent i en sporvogn. Her anvendtes trykluft, da man ikke havde støvsugere. Billedet er fra 1936.

pæne pinsesnit var blevet krøllet og plettet, stråhatten var gået ud af facon. I enkelte tilfælde var kun skyggen tilbage; den sad omkring halsen som en præstekrave. Men det gik fredeligere til dengang end nu.

Pinsedagstraditionen begyndte at vakle ved krigens begyndelse i 1939-40 for til sidst helt at høre op.

En søndagsudflugt til Stige ø

af POUL V. NIELSEN

En tur til Stige ø skulle planlægges 14 dage i forvejen, og i min familie gik det til på den måde, at mine forældre aftalte arrangementet med en nabofamilie, da man helst skulle være mindst to familier sammen på en sådan udflugt.

Hele lørdagen før udflugtsdagen havde mor og nabokonen meget travlt med at vaske og stryge børnenes søndagstøj.

Hos os var vi tre drenge og en pige. Værre var det ved nabovens, der var der fem drenge og tre piger.

Drengenes tøj var nu ikke det værste, for vi drenge havde såmænd ikke andet på end et par små spejderbukser og en tynd bluse. Sko, strømper og undertøj var der ikke noget, der hed om sommeren til drenge i fattige arbejderfamilier.

Det var straks værre med pigerne, sådan nogle skulle både have undertøj, struttende sommerkjoler, små stive-ede forklæder, sko og strømper på samt sløjfer i håret.

Min far og naboen havde også haft deres at gøre lørdag aften. Min ældste broder kunne berette, at de to ophøjede væsener havde været hos høkeren og fået hver sin lille sæk fyldt med flasker. Min broder var eftermiddagsbydreng til 3 kr. om ugen ved selvsamme høker.

Søndag morgen stod så det lille hjem på gloende pæle.

Vi børn hverken kunne eller ville være i sengene om morgenen, det var dagen alt for spændende til. Og i øvrigt var vi aftenen i forvejen renvaskede blevet jaget tidligere i seng, end vi plejede.

Mor var stået meget tidligt op for at smøre en masse fedtemadder, der så blev stuvet ned i et par skotøjsæsker, som jeg om lørdagen var blevet sendt hen i den nærmeste skotøjsforretning at tigge.

Som den sidste, efter at mor flere gange havde kaldt på ham, passede det husets herre at lette sig, og det skete med megen stønnen, sukken, snerren og en langen ud

efter den mest urolige af os børn. Han havde et rødt op-pustet hoved, da aftenens drøftelser med naboen om udflugten havde været langvarige, og som følge deraf var der sket stort svind i de små sække.

Vi skulle mødes ved nabovens, men her så det nærmest ud, som om alt var ved at gå i opløsning, konen og manden skændtes bravt uden at tage hensyn til vor ankomst.

De to ældste af børnene, en pige og en dreng, vrælede. De ville ikke med på turen, for de vidste af erfaring, at de ville komme til at rende efter de mindste af flokken det meste af dagen.

Konen ville have pigen, der var 13 år, med, for hun havde tøsen mistænkt for at rende med drenge, hvad hun også gjorde. Manden mente godt, de to kunne blive hjemme og passe sig selv, derfor den megen råben op.

For at vi mindre ikke skulle blive indviet for meget i livets hemmeligheder, blev vi lukket inde i en stue for os selv, og det var lige, hvad der manglede, for så snart døren var lukket efter os, begyndte vi knægte at slås, så stole, småborde og nips væltede rundt. Vi havde jo hver især noget at hævne fra hverdagen.

Et par af pigerne blev hvirvlet med i tumulterne, og deres hysten og hvinen hidkaldte igen de voksne, der med et par raske lussinger til de nærmeststående fik bragt gemytterne til orden.

Kampens resultat var to ødelagte hårsøjler og et kjo-lebælte revet midt over samt et par krøllede kjoler; desuden havde en af drengene fået et regulært blåt øje. En anden havde skåret det ene ben på en knust vase, så blodet løb ham ned ad benet, og jeg fik et par på kassen af min mor, fordi alle knapperne i min bluse var revet af.

Da skaderne var gjort op og udbedret, var vi så endelig klar til den store tur. Jeg med et par små sikkerhedsnåle i blusen.

Vi, 10 børn og fire voksne, kom så endelig af sted til

Forventningsfulde børn og voksne venter på at komme ombord i en af Stige-bådene. Billedet er fra 1935.

havnen, fædrene med alt, hvad en sådan tur fordrede, spændt på deres cykler. Fra det gamle havnebassin skulde vi om bord i Klintebjergbåden, der så sejlede os til Stige ø, hvor den lagde til neden for den gamle træpavillon.

Det at komme om bord i båden var noget af en teaterforestilling, for mødrene var bange for, at vi børn skulle dratte i kanalen, navnlig vi vilde knægte blev af vore forældre holdt fast i bluser og livremme, men da min bluse ikke tålte større belastning, ja, så holdt min mor bare

fast i mit hår, og hun slap ikke igen, før vi landede ved Stige ø.

Da vi endelig blev sluppet løs, var det med en masse formaninger om, hvad vi måtte og ikke måtte. Formaninger som ingen af os regnede med ville blive overholdt.

Vel i land lejrede de voksne sig ved kanalbredden, hvor mændene hurtigt fik trukket nogle øller op, og vi unger forsvandt rundt om mellem øens buske og træer med vilde hyl. Og så gik dagen ellers med øl og snaps for de voksne og slagsmål, drillerier og en renden efter fedte-

Stigebådernes anløbsplads i Odense havn, 1935. Havnetoldbodens karakteristiske bygning ligger for enden af havnebassinnet.

madder med puddersukker og sodavand for vi unger.

Ved 17-tiden skulle vi så ombord i Klintebjergbåden igen og hjem, men til forskel fra om morgenen var det nu mændene, som konerne på grund af øllet og snapsene var bange for skulle dratte i kanalen. Ungerne var der som regel ikke meget spræl i, vi var alt for trætte og forrevne efter sådan en dag.

Det at komme fra borde kunne også være en prøvelse for konerne. For efter en sejltur på 20-30 minutter var de mindste af børnene faldet i søvn, og det kunne godt være

svært at komme op over landgangsbroen med et sovende barn på den ene arm og et fast tag i en dinglevoren mand ved den anden.

Efter en sådan udflugt lovede min mor hver gang sig selv, at nu gjorde hun det aldrig, aldrig mere. Men næste sommer var vi igen en tur på Stige ø.

Billedfortegnelse

Billederne i denne bog er dels stillet til rådighed af det kulturhistoriske museum Møntergården, dels udlånt af en række private, der har reageret på vore efterlysninger af gamle billeder. En lang række gode billeder har af pladsmæssige grunde desværre måttet udelades.

En kopi af samtlige billeder i bogen findes nu på Møntergården. Det fremgår af nedenstående, hvem der har lånt billederne til os. Alle de billeder, der ikke er henvist til i listen, kommer fra Møntergården.

s. 28 (Torben Philipsen), s. 29 (Marie Carell), s. 35 (Herman Rasmussen), s. 36 (Vera Riber Jensen), s. 43 (H.V. Nielsen), s. 44 (Ella Rasmussen), s. 45 (Inger Juul Jørgensen), s. 57, 59, 64 og 66 (Arthur Grau), s. 61 (Mulerne Legatskole), s. 63 (Eyvind Heckmann), s. 65 (Svend Baier), s. 68, 99, 100 og 104 (Ebba Lauritzen), s. 74 (Elly Nielsen), s. 79 og 84 (Gunhild Marie Nielsen), s. 82 (Else Bøgh Hansen), s. 86 og 90 (Harriet Jensen), s. 91 (Edelhart Holm), s. 116 og 121 (Povl Jørgensen), s. 118 (Günther Reichelt), s. 119 (Orla Hjøllund Jensen), s. 126 og 130 (Ester Marie Lorenzen), s. 128, 129 og 147 (Odense Skolevæsen), s. 131 (Grethe Kelstrup), s. 133 og 134 (Karen Müller), s. 160 (Betty Nielsen), s. 163 (Kurt Christiansen), s. 167 (Hans Th. Larsen), s. 173-175 (Hans Jeppesen), s. 178 (Ella Ankersø), s. 179 (Robert Jensen), s. 182 (Gustav Lindstrøm), s. 185 (Kjeld Sørensen), s. 188 (Erik Wirring), s. 190 og 192 (Svend Thomsen), og s. 191 (Gerda Lauritsen).

Forfatterliste

Stillingsbetegnelsen dækker sidste beskæftigelse for eventuel pensionering.

Brønsro, Edel (f. 1903), husmoder
Carell, Jens S. (1908-81), specialarbejder
Frederiksen, Carla (f. 1901), husmoder
Frederiksen, Svend (1895-1982), gårdejer
Grau, Arthur (f. 1908), kontorist
Holm, Edelhart (f. 1899), trafikkontrollør
Jensen, Harriet (f. 1916), avisbud
Jeppesen, Hans (f. 1911), blikkenslagermester
Jøhnik, Helge (f. 1910), direktør
Jørgensen, Povl (f. 1909), gymnastikinspektør
Kvinesdal, Olav (f. 1925), reklamekonsulent
Larsen, Hans Th. (f. 1915), sadelmager- og
tapetserermester
Lauritsen, Gerda (f. 1907), husmoder
Lauritzen, Ebba (f. 1906), skibsprovianteringshandler
Lindstrøm, Gustav (f. 1911), former
Lorenzen, Ester Marie (f. 1910), bogholderske
Lundgaard, Siegfred (f. 1906), pakmesterformand
Madsen, Harriet Ohrhammer (1901-80), husmoder
Müller, Karen (f. 1904), husmoder
Nielsen, Betty (f. 1902), sygeplejerske
Nielsen, Gunhild Marie (f. 1918), fabriksarbejderske
Nielsen, H.V. (f. 1897), maskinmester
Nielsen, Poul V. (f. 1919), smed
Olsen, Karl Gustav (f. 1916), malersvend
Ovesen, Svend (1906-82), frisørmester
Philipsen, Agnes (1895-1980), massøse
Rasmussen, Herman (f. 1902), cigarsorterer
Sørensen, Kjeld (f. 1904), gartner
Thomsen, Svend (f. 1907), trafikmester
Wistrup, J. Robert (1896-1979), malersvend

Ak, hvor forandret

30 erindringer om livet
i det gamle Odense

Odense har skiftet ansigt mange gange siden vore bedsteforældres tid. Det kan man se på fotografier og postkort fra dengang.

Men disse billeder er jo kun kulisserne. Hvordan formede *livet* blandt byens borgere sig, mens de gamle huse og gader forsvandt og det nye skød op? Hvordan var hverdagen i Odense på vore bedsteforældres tid?

Det fortæller 30 gamle odenseanere om i denne bog.

Vi møder mælkedrengen på Hunderupvej og malerlærlingen i Nedergade. Følger en flok piger på vej til skole i Holsedøre. Og ser bisser, gøglere og prangere på Sortebrødre Torv gennem småbørns øjne.

Der er gadedrengene i Skt. Jørgens Gade, der bader i åen, og ungerne i Dronningensgade, som spæner væk, når gadebetjenten viser sig. Og den lille flok på Fasanvej, som går på opdagelse i etatsrådets vældige have.

Vi kommer på søndagsudflugt til Fruens Bøge, kører i spurvogn derud en tidlig pinsemorgen og sejler hjem ad åen ud på aftenen med de legendariske dampbåde. For slet ikke at tale om en lystig familietur ad kanalen ud til Stige. Vi lytter til bøndernes tungt læssede vogne, når de rasler ind til torvet en tidlig morgen, og kommer en tur med dagvognen til Sprattenborg.

Modsatningerne var mange: Der var langt fra den enlige mors lejlighed i arbejderkvarteret omkring glasværket og til købmandsgården i Overgade, hvor man havde både karle og tjenestepiger. Og der var langt fra de selskabelige sammenkomster i Hunderupkvarteret og kaffebordene i Læseforeningens Have til hverdagen for de fattige børn på Lahns Stiftelse eller Dronningens Asyl.

De 30 fortællinger er udvalgt blandt de mange, der blev indleveret til Lokalhistorisk Afdeling i 1978-79, efter at borgmester Verner Dalskov havde opfordret byens pensionister til at nedskrive deres erindringer.

I KOMMISSION HOS ODENSE UNIVERSITETSFORLAG